

Halkbilimi

Halk Sanatları Vakfı Yayınıdır

**KIBRIS HARİTALARI
CD'Sİ HEDİYELİ**

Halkbilimi

Halk Sanatları Vakfı Yayınıdır

2004, Yıl: 18, Sayı: 52
Ocak-Aralık
Yılda Bir Yayınlanır

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu
Kani KANOL

Yayın Kurulu
Engin ANIL
Öcal ERTEN
Kani KANOL
Gaye ÖZARIN
Hasan EKMEKÇİ
Tuncer BAĞIŞKAN

Kapak Fotoğrafi
Yaşlı Bir Zeytin Ağacı
Koleksiyon: Tuncer BAĞIŞKAN'ın koleksiyonundan

Grafik Tasarım
Tipografart (Aziz Ener)
Selimiye Sokak No. 1, Lefkoşa
Tel: 0392 22 75 944
E-posta: azizener@superonline.com

Baskı
Mavi Basın Yayın Ltd.
M. İrfanbey Sokak No: 30 Lefkoşa
Tel: (0392) 228 31 05

Yazışma Adresi
HASDER
Dervişpaşa sokak No:17,
Arabahmet Lefkoşa - Kıbrıs.
Tel: (0392) 227 08 26
Fax: (0392) 228 77 98
Web site: www.hasder.org
E-mail: hasder@hasder.org

İÇİNDEKİLER

OKURLARA	2	TAPINAK ŞÖVALYELERİNİN KIBRISTA YARGILANMALARI	69
ENGİN ANIL		EJDAN SADRAZAM	
SHORT SUMMARY OF THE CONTENTS	3	0 - 12 YAŞ ÇOCUKLARDA GELENEKSEL KIYAFETLER	77
ENGİN ANIL		İKBAL SEZER	
KUTLU ADALI DAVASI	5	KIBRIS HALK MASALLARINDA KULLANILAN BİÇİMSEL (FORMEL, KALIPLAŞMIŞ SÖZLER) ÖGELER VE MASALLARIN EPİZOTLARI	87
SEVGÜL ULUDAĞ		ŞEVKET ÖZNR	
DAĞARCIK'TAN ALINTI "BÜYÜK OĞLUNUN ADI, CABA"	6	KIBRIS ARKEOLOJİSİNDE ZEYTİN İLE ZEYTİN YAĞI ÜRETİMİ	118
KUTLU ADALI		TUNCER BAĞIŞKAN	
POSTMODERN ZAMANLARDA ÇOCUK OLMAK VE KORUNMASI GEREKEN BİR DEĞER OLARAK MASAL	8	THE SICKLE DANCE (ORAK DANSI)	134
FATİH BAYRAKTAR		ANDREAS PAPANDREU	
ÇOCUK RESİMLERİ VE ÇOCUK RESİMLERİNDE MASALIN YERİ	11	KIBRISLI TÜRK ÇOCUKLARIN GÜNDELİKÇİ KADINLARA YÖNELİK TUTUMLARI, ÖZDEŞLEŞME VE KİMLİK	174
YÜCEL YAZGAN		MUHARREM FAİZ	
MASALIN BENDEKİ YERİ	14	ROMALI YAZAR PUBLİUS OVIDIUS NASO'NUN TANINMIŞ YAPITI METAMORPHOSES (DEĞİŞİMLER) VE KIBRIS BAĞLANTILI BAZI EFSANELERİ	179
KEMAL ÖZER		AHMET ERDENGİZ	
SURRIDGE RAPORU	17	KIBRIS HALKDANSLARINDA İLKLER	182
AHMET ERDENGİZ		KANI KANOL	
SÖZLÜ KINA HAVALARI	32	BİR MASAL: "GASAP AHMET"	193
SELÇUK GARANTİ		ÖZKAN YIKICI	
LEYMOSUN SEYLÂP ŞEHİTLİĞİ	37	HASDER'DEN HABERLER	197
ALTAY SAYIL		TARIK GÜVEN EMİROĞLU	
EFSANELERİN TOPLUMSAL ETKİLERİ	45		
ALİ NESİM			
ARAPLARIN KIBRISTAN KIZ ALMALARI VE KIBRISLI TÜRK AİLELERİN ARAPLARA KIZ SATMALARI	49		
ALTAY SAYIL			

Okurlara

Engin ANIL

Değerli Dostlar,

Halkbilimi Dergisi'nin 52. sayısı ile sizlere ulaşmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Alanında uzman araştırmacı, bilim insanı ve sanatçısıyla halkbiliminin çeşitli konularında makaleler, bildiriler ve araştırmalarla karşınızdayız.

Her geçen yıl yayın kalitemizi hem içerik hem de biçimsel olarak artırmanın yollarını tartışmaktayız. Halkbilimine, sanata, edebiyata, felsefeye gönül veren arkadaşlarımız yıllık olarak çıkardığımız dergimizi, içinde bilimsel tartışmaların da yer alacağı, senede en az 3 defa yayınlanan bir "külliyyat" olarak görmek istiyorlar. Bu bizlerin de çok fazla düşlediği bir konu olsa da, bugünkü koşullarda hem maddi nedenlerle, hem de gönüllü üretim yapmamız nedeniyle bunu başaramayacağımızı düşünmekteyiz.

Ancak gönüllü olmanın getirdiği zorluklara ve bunlara eklenen maddi zorluklara karşın bizler hiçbir zaman mücadeleden kaçmadık ve kaçmayacağız da. Toplumsal olarak çeşitli travmalardan oluşan çok zor bir dönem geçirdik. Referandum süreci, Meclis ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri son bir yıla damgasını vurdu. Kıbrıs sorununun çözülmemiş olması, bunun yanında Kıbrıslı Türkler olarak bu süreçte tam olarak nerede olduğumuzu bilemememiz, tüm duyarlı insanlarımızı bunalıma sokmaktadır. Bizleri korkutan en büyük sorun ise, çözümsüzlükten doğan gelecek kay

gusu ve her iki taraftan söven çevrelerin yaratacakları huzursuzluklarla adamızın yeniden şu veya bu şekilde yeniden kana bulanmasıdır.

Bizler Kıbrıslı Türklerin geçmişte çektiği sıkıntıları, zorlukları çok iyi bilmekteyiz. Bunun yanında, 1974 ve sonrasında Kıbrıslı Rumların çektiklerini ve yitirdiklerini de biliyoruz. Ne yazık ki, her iki toplumdaki da belirli çevreler tarihsel süreç içerisinde "karşı unsur"un geçirdiği zorlukları bilmezden, görmezden gelmektedir. Bu ise halkların konulara objektif olarak bakmasını engellemektedir. Bunları aşamadığımız sürece adamızda gerçek barışın kurmanın zor olacağına inanıyoruz.

Halkbiliminin sadece geçmişle ilgili olduğunu, günümüze ve geleceğe sadece derleme ve araştırmalarla katkıda bulunduğumuzu düşünmek yanlış olur. Yapmamız gereken dünü, bugünü ve değişimi bilimsel araştırmalar ve yorumlarla incelemek ve sonuçlardan gerekli mesajları çıkarmaktır.

Zengin içerikli yıllığımızı size geç ulaştırdığımız için özür diliyoruz. Önümüzdeki yıl, "Halkbilimini" sizlere daha erken ve zamanında ulaştırmak için elimizden geleni yapacağımızı bilmenizi isteriz.

Esenkalin

Short Summary Of The Contents

Engin ANIL

Dear Readers,

We are very happy and proud to reach you with the 52.nd issue of our annual. But apart from this, we are quite proud as we are presenting you an annual of almost 200 pages with a considerable high quality of articles and researches on Cypriot and Turkish Cypriot folklore. An exclusive to this issue is that we are giving a CD ROM which includes a set of "The Old Drawn Maps of Cyprus". We would like to thank Mr Ahmet Erdengiz, who had opened his archive for us on this purpose.

We are not traditionalists. We do not long for the "good old days". But we would like carry over the good values we had had while adapting ourselves to the future. For this reason along with the researches related to the past "the folkloric period" we are also giving place to researches and social studies of today in order to understand the evolution our community living today.

Now, let's have a brief look at what we have got in our periodical for 2004. On the second page as we have got the editorial of our annual. And on page three, the page you are reading now is the Short Summary of the Contents prepared by myself Engin Anil.

It has been 6 years now that Kutlu Adali had been shot dead by unknown forces. His family had taken this matter to the European Human Rights Court and the decision of the court on this matter is narrated by Sevgül Uludağ. After presenting this on page 5, we have printed two small articles from Kutlu Adali's book "Dağarcık" on the traditions of Turkish Cypriot villagers which you may find on page 6 and 7.

It was two years ago (2001) that, we had organised "The 8th Children and FolkTale" symposium. We are sorry that the articles presented at that symposium were not printed since then for some unforgivable technical reasons. Now we have given pages to these articles. The first article which is on page 8 by Fatih Bayraktar is about "Being a Child in the Postmodern Era and the Folktale as a Value to be Preserved". The second article is by Yücel Yazgan on page 11 and the title of his paper is "Children's Drawings and the Place of the Drawings in the Story". The last article which is on page 14 is by Kemal Özer, a children's books writer from Turkey with the title of "The Place of the Folktale Withen Myself."

On page 17 the article by Ahmet Erdengiz is "The Surridge Report / A Close Look the Village Life of the

---

4 Halkbilimi

Cypriots in the First Quarter of the 20 th Century."

On page 32, we have got the notes of 3 Turkish Cypriot Wedding Songs by Selçuk Garanti . The names of the songs are "Hanımlar Yakar Kınasını, Seyirttim Çıktım Hanaya, Kebapçıların Şişi". These songs were used to be sung on the night they applied henna to the bride during the wedding ceremonies.

On page 37, we have got a research on the "Limassol Flood Martyr's Cemetery" It is stated in the research that the famous local song "Hanaylar Yaptırdım"was composed on this occasion.

6 researchers had attended the XXII.nd Folklore Symposium organised by Hasder in December 2004. The papers presented on this symposium were as follows. A) "The Effects of the Legends on Society" by Ali Nesim (page 45). B) "Buying of the women as a bride from the Turkish Cypriots and Selling of the women to the Arabs by Turkish Cypriots" presented by Altay Sayıl (page 49). (In the 1950's due to very low standart of living in Cyprus, some families used to sell their daughters to Arabs, who especially came from Palestine and Jordan). C) " Condemnation of the Templar Knights in Cyprus" by Ejdan Sadrazam (page 69). D) "Childrens' Traditional Dresses Between the Ages of 0-12 (page 77)" by İkbal Sezer. E) "Formel Expressions and Episodes of Folk Tales" (page 87) presented by Şevket Öznur and F) "Olive and Olive Oil Production in the Cypriot Archeology" (page 118) by Tuncer Bağışkan. In his deep research he gave out a wide description of the development of olive oil production in Cyprus in comparison to the Mediterranean region.

A Greek Cypriot folklorist friend of ours' Mr. Andreas Papandreu, presented a research on the traditional "Sickle Dance" at a conferance organised by the Ministry of Sports and Youth on the18th Jauary 2005. You may read the article on page (134). We found it worthy to publish it in both Turkish and English for our readers. It is translated into Turkish by Fatma Çamlıköylü.

A sociologist researcher and tutor Muharrem Faiz has contributed our annual with a research on " Turkish Cypriot Children's Perceptions About Turkish Domestic Worker Women and Turkish Cypriot Children Identification" (page 174).

Another article by Ahmet Erdengiz is "The Famous Book "Metamorphosis" by Publius Ovidius Naso, the Roman Author and Some Myths Related to Cyprus (page 179).

On another conferance held by the Ministry of Sports and Youth in December 2004, Kâni Kanol, the editor of this annual and also the President of the Folk Arts Foundation made a speech on the "Preliminary Steps Taken in the Field of Folklore among the Turkish Cypriots". You can read this article on page 182.

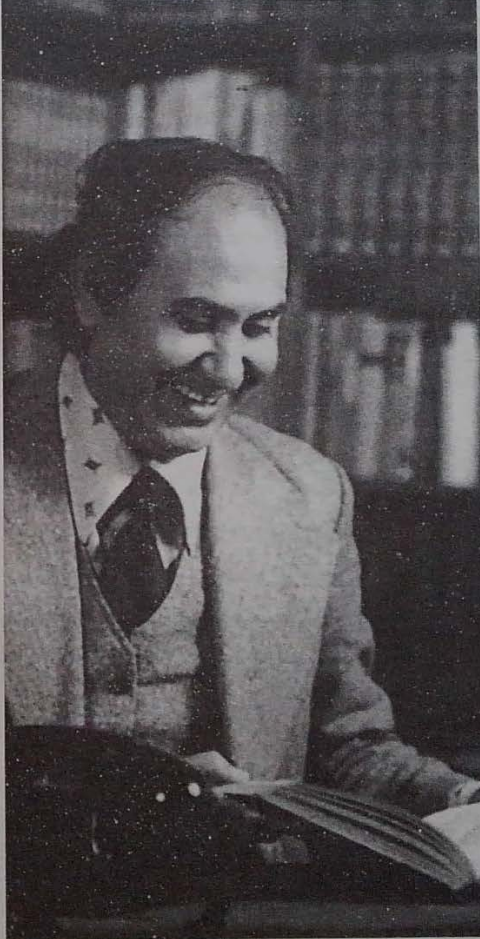
One of our continous writers Özkan Yıkıcı, this year has contributed us with a folk tale told in his birth village "Yalusa". The folk tale on page 193 is "Ahmet the Butcher".

Tarık Güven Emiroğlu has done his job well again and we can read a brief explanation of the activites done by Hasder in 2004 on page 197.

We wish you a pleasent year and an era of unbroken peace in the world.

Kutlu Adalı davası sonuçlandı ama katiller hala serbest...

Editörün notu:

Kutlu Adalı'nı öldürülmesinin ardından 8 yıl geçti. Ailesinin AİHM'de açtığı davanın karara bağlanmasından sonra gelişmeleri ve davayı Sevgül Uludağ değerlendirdi:

Sevgül ULUDAĞ

Sekiz yıllık zorlu bir hukuk savaşı sonucu, İlkay Adalı, toplum vicdanında faili belli olan bir siyasi suikastle öldürülmüş eşi, gazeteci-yazar Kutlu Adalı cinayetine ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açtığı davayı kazandı. Dava sonucunda, Türkiye, İlkay Adalı'ya tazminat ve avukatlarına da dava masrafları ödemeye mahkum edildi.

Kutlu Adalı'ya ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin aldığı karar

6 Halkbilimi

ne anlama geliyor? Ablam İlkay Adalı, aile adına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuru yaptıktan sonra, kuzey Kıbrıs makamları Adalı cinayetinin üstünden tam iki yıl geçtikten sonra "adli tahkikat" yapıyorlar. Ama mahkeme bunun uyduruk olduğunu saptıyor... Zaten aile de bu tahkikata dahil edilmemiş, soruşturulması gerekler soruşturulmamış.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin özete söylediği şudur: "Ey Türkiye, sen kuzey Kıbrıs coğrafyasından sorumlusun! Orada işlenmiş bu cinayeti soruşturmadın. Bunun için ceza ödeyeceksin... Hade bakalım, git ve yeniden cinayet hakkında soruşturma yaptır!" Özü bu yani kararın..

Bu konuda en önemli çalışma Titina Loizidu tarafından yapıldı: sanırım 14 yıllık bir hukuk mücadelesi sonucunda, Türkiye'nin bu coğrafyadan, kuzey Kıbrıs'tan sorumlu olduğunu kanıtladı. Mahkeme kararında bu vardı. Ardından Ahmet Cavit An'ın davası da bunun üzerine inşa oldu. Türkiye, hem Loizidu, hem de Ahmet An davasında tazminat ödemeyi kabul etmekle, kuzey Kıbrıs'ta seçimler de yapılırsa, hükümetler iş başında olsa da, bu kuzey coğrafyasından sorumlu olanın kendisi olduğunu kabul etti. Mahkemenin ısrarlı saptaması da bu olmaya devam ediyor.

Kutlu Adalı cinayeti konusunda da katiller serbest kaldığı, cinayet araştırılmadığı için Türkiye sorumlu tutuluyor. Zaten polis, sivil makamlara değil, Türkiye'nin askeri makamlarına bağlıdır hala. Ve Türkiye'de Avrupa Birliği sürecinde, kendi Milli Güvenlik Kurulları'nı "sivilleştirme"ye çalışırken, kuzey Kıbrıs'ta böyle bir çaba hala yok...

Eğer Türkiye, Kutlu Adalı cinayeti hakkında yeni bir soruşturma açtırmaz ve Adalı ailesinin tatmin olacağı şekilde cinayetin faillerini yakalamak için inandırıcı ve etkili bir çaba göstermezse ne olur? Adalı ailesi "makul bir süre" bekledikten sonra, Türkiye'ye karşı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde yeniden dava açabilir ve cinayetin soruşturulmasını tekrar talep edebilir. Türkiye yeniden mahkum olabilir, yeniden ceza ödeyebilir... Kısacası, Türkiye, kendisine bağlı bulunan polise "Cinayeti soruştur ve failleri ortaya çıkar" talimatını vermediği sürece, mahkeme yolu açıktır.

Bence dava sonucunun en enteresan yönü, kuzey Kıbrıs makamlarının olaya tümüyle sessiz kalması,

kuzey Kıbrıs sahnesinde "önemli roller" üstlenmiş olan siyasi partilerden de, cinayet hakkında tekrar soruşturma açılması için herhangi bir girişim yapılmaması, hatta bir bildiri dahi yayımlanmamasıdır. Sivil toplum örgütleri de böylesi önemli tartışmaların dışında kalmayı göğledi. Gazeteci örgütleri de bir bildiri yayımlama zahmetine bile katlanmadı. Avrupa Gazeteciler Federasyonu'nun Bilbao toplantısında konunun gündeme gelmesi de bizim girişimimizle oldu. Oysa konuya kayıtsız kalmak seçenek değildir: Dün Adalı'ya yapılanlar yarın herhangi birimize yapılabilir. Koşullar değişmiş gibi görünse de, özünde kuzey Kıbrıs'ta derin devletin kurumsal yapılanmasında herhangi bir değişiklik yoktur.

Kısacası, kuzey Kıbrıs'ta en yaşamsal ihtiyaç "sivilleşme"dir - sivilleşme olmadığı sürece, gazeteciler baskı altına alınmaya çalışılacak, "gerektiğinde" derin devletin kurumlarının emriyle susturulmaya çalışılacaktır. Ama unutmayalım: sustuğumuzda ya da olayı "kabul edilebilir sınırlar içinde" yorumlamaya kalkıştığımızda, kendimizi kendi bacağıımızdan vuruyoruz demektir. Katiller serbesttir ve soruşturma yaptırılmamaktadır. İşin özü de budur..

Eski Kıbrıs Gelenekleri üzerine Kutlu Adalı'nın kitabı "Dağarcık"tan iki alıntı

Caba

"Köylünün kahve cezvesi karaca ama sürece"

Köye giden bir kentlinin ilk kulağına çarpan ilginç sözcük:

"Caba" dir.

Büyük Oğlunun Adı

Köye gelen kentli kahveye oturur. Köylü ile esenleşir. Kahveciden bir nen ister. Duruma göre ya kendi kendisini köylüye tanıtır ya bir başkası. Geliş nedenleri anlatıldıktan sonra köylü ile karşılıklı konuşulur, dertleşilir, istekler yakınmalar not edilir.

Söylenenler not edilirken köylü bir kahveciye işaret yapar: "Benden efendiye birşey der. Kahveci de durmadan kentlinin oturduğu tirge ile ocak arasında mekik dokur. Tirgenin her yanına geldiğinde:

"Muhtar beyden caba!"

"Memet Karabacaktan caba!"

"Caba Hacı beyden!"

"Öğretmenden caba!"

"Hoca efendiden caba!"

"Ocaktan caba!" der.

İsmarlayan, ağırlayan kimseyi bir eliyle konuğa gösterir, öteki eliyle de kentlinin yanına birkaç lokum kor. Kentli iki üç kişi ise köylü, gene hepsine özdeş ilgiyi, özdeş saygıyı gösterir.

Altınova (Mesarya) köyleri ile Tiliirya köylerine düşmüştü yolum ilk. Her köy dönüşü iki üç kese kağıdı dolusu lokum da birlikte getiriyordum! İlk günler köylünün bu ağırlamasından çekindim, utandım, sıkıldım. Kahveci yanıma yaklaşır her "caba" deyişte, gösterdiği kişiye bakıp teşekkür ettim, başka ağırlamalarını rica ettim. "Bu kadar lokumu ne yapacağım" dedim. Ama kimseye dinletemedim. Köylerde bu gelenektir, konuk kahvede böyle ağırlanırdı.

Köylerden ayrılrken çokluk lokumları tirgenin üstünde bırakır, kalkardım. Daha arabaya girmeden köylüler lokumları kese kağıdına doldurup arabaya getirir kor. "İstemem, almam" diyemezsin, güçlerine gider köylünün bu davranışlar.

Köylerden getirdiğim bu lokumları evdeki çocuklar günlerce girer çıkar yerlerdi. Çocuklar lokumu öylesine sevmişti ki, bir yere gidip gelsem, kapıda beni karşılarlar:

"Lokum getirdinmi?"

"Hani lokum?" diyerek arabanın içinde lokum ararlardı. Bize lokum getirmeyi unutma ha!"

Günler, Haftalar, aylar geçti. Cabaya alıştım ama, lokum yemeye alışmadım!

"Oğlanı her karı doğurmaz, er karı doğurur"

Geçtiğimiz köylerde, özellikle bütün Baf iline bağlı köylerde, karı ile kocanın ünleşmeleri çok ilginç geldi bize. Bu köylerde gelenek olmuş. Karı koca ilk doğan erkek çocuklarının adı ile, birbirlerine ünüyorlar.; Çocuğun adı Cemal'sa erkek kadına seslenir:

"A Cemal.. Be Cemal.. Yahu Cemal neredesin?"

Kadın da erkeğe seslenir:

A Cemal, Be Cemal Yahu Cemal, Ulan Cemal neredesin?"

Bu arada, onlar ünleşirken erkek oğlan, adını her duyuşta bir anasına seyirtir bir babasına:

"Nesten kız ana?"

"Nesten a baba?"

Onlar da

"Seni istemeyiz oğlum" derler!

Çocuk büyüyünce bu ünleşişe kızmaya başlar. Anası: "Seni değil babanı çağırdım" derse çocuk:

Cemal dedin kız ana. Babamın adı Cemal mı ki?" der.

Kıyası, çocuk büyür, okula gider, okulu bitirir, evin içindeki üç Cemaldan hangisi kendisidir ayırt edemez.

Nedenini sorduk, kesin sonuç yok. Gelenekmiş, atalardan kalmamış, saygıymış sevgiymiş. Çünkü tarlada ovada işliyen kocasına bir kadının:

"A Hasan gel; Be Hasan çöz eşeği; ulan Hasan nırde kaldın?" gibilerden ünlemesi saygısızlık olurmuş. Bir erkeğin de karısına:

"A Emine; Be Emine; Kız Emine... " gibilerden ünlemesi düşük kaçarmış. Bunun için ilk doğan oğlanın adı, o günden başlayarak ana ile babanın da adı oluyor. Böylece karı koca hem birbirlerine olan saygıyı hem de oğullarına olan sevgiyi göstermiş oluyorlar.

VIII. Çocuk ve Masal Sempozyumu

2000 Yılında düzenlemiş olduğumuz VIII. Çocuk ve Masal Sempozyumunda sunulan bildirimleri teknik bir hata sonucu yayınlamayamıştık. Söz konusu hata için sayın yazarlarımızdan ve halkımızdan özür dileriz.

Postmodern Zamanlarda Çocuk Olmak Ve Korunması Gereken Bir Değer Olarak Masallar

Fatih BAYRAKTAR*

Postmodern, moderni izleyen dönem; II. Dünya Savaşı sonrası; kapitalizmin bir dönemi (geç kapitalizm); bir sanat hareketi ya da bir sosyal kuram olarak tanımlanabilir. Her ne olursa olsun, gerçek olan şudur ki, biz bugün kaçınılmaz olarak postmodern zamanları yaşıyoruz. Postmoderni yaşantılamak ki, öfke, yalnızlaşma, kaygı, yoksulluk, ırkçılık ve aşırı cinsellik gibi bir dizi duygusal yaşantıyı içerir. Küçük bir topluluk olmamıza ve kendimizi dünyadan soyutlanmış hissetmemize rağmen bize ne kadar da tanıdık geliyor bu kavramlar, değil mi? Kaçımız günü hiç öfkelenmeden geçirebiliyor? Kaçımız kapı komşusunu çok iyi tanıdığını iddia edebilir? Peki kaçımız ekonomik açıdan gerçekten rahat bir yaşam sürdüğünü söyleyebilir? Ucuz işgücü için adaya getirilen işçilere öğreterek bakarken ve onları şehir içindeki gettolarına hapsederken kaçımız Neo-Naziler gibi ya da eleştirdiğimiz LePen gibi düşünmeye başladığımız farkında? Mantar gibi biten gece kulüpleri biraz da onları sessiz kabul edişimizden kaynaklanıyor mu?Evet, postmodern zamanlar yaşıyoruz. Sınırlar yıkılıyor, belirsizleşiyor. Önce demir perdeler ve duvarlar yıkıldı Gorvaçov'un Glasnost politikalarıyla, sonra Avrupa ulus devletlerinin sınırları. Yalnızca politik anlamda değil sosyo-kültürel anlamda da yıkılıyor sınırlar. Geleneksel kadın ve erkek rolleri yavaş yavaş

ortadan kalkarken hem kadın-hem erkek rollerini taşıyan "androjen insan" kavramı oluşuyor. Çocuk-yetişkin farklılığı azalıyor. Bugün yetişkin rollerine sahip birçok çocuk var. Dünyanın çeşitli yörelerinde yaşları 7 ile 17 arasında değişen 300.000 çocuk askerin varolduğu tahmin ediliyor. Kalem tutması gereken eller silah tutuyor. Çalışan ya da daha doğrusu çalıştırılan çocuklar cabası. Yalnızca Türkiye'de 11-14 yaş arası çocukların %18'i halen tam gün çalışıyor.

Çocuk-yetişkin ayırımının ortadan kalkması yalnızca alt sosyo ekonomik seviyedeki ailelerde yaşanmıyor. Üst sosyo ekonomik düzeydeki ailelerde başka bir boyutta, teknolojinin kullanılması konusunda yaşanıyor. TV ve bilgisayar yetişkinlerden çok çocuklara hitap eder hale gelmeye başladı. Televizyon çocukları dünyanın kirli yüzünü; gökdelenlere çakılan uçakları, okul basan, arkadaşlarını şeytana kurban veren gençleri, Bosna'da, Somali'de, Filistin'de yapılan soykırımları tüm dehşetiyle izliyorlar. Şiddet postmodern zamanlarda açık bir biçimde yaşanıyor; çocuklar için yapıldığı iddia edilen çizgi filmlere, bilgisayar oyunlarına kadar inebiliyor. Özellikle bilgisayar oyunlarındaki ödümlendirilen şiddet ya da daha doğru bir tanımlamayla dehşet çocukları hem saldırganlığa özendiriyor hem de onları şiddete duyarsız hale getiriyor. Bir zamanlar yetişkinler için tasarlanan bilgisayar donanımları İsraili bir bilim insanının ortaya çıkardığı bir buluşla bir

yaşındaki çocukların kullanabileceği şekilde dönüştürülebilir ve bu haber "bilimin yeni bir zaferi" olarak lanse edilebilir. İnternet üzerinde 30.000 site çocukları pornografi amaçlı kullanıyor. Çocuklar pazarlanan birer meta haline getiriliyorlar. Bugün bu gidişe dur diyebilmek için BM Çocuk Kongresi toplanıyor ancak değişim her zaman yukarıdan aşağıya olmayabiliyor. Bu açıdan halkın bilinçlendirilmesi ve aşağıdan yukarıya bir değişim de gerekli.

Postmodern zamanlarda bilgi aktarımında söyleme dayalı sistem yerini şekle dayalı sisteme bıraktığından oluyor tüm bunlar. Görşellik gerek TV ekranından, gerek bilgisayar ekranından sağlanıyor. Bilgi akışkan hale geliyor; 5 dakika önce öğrendiğiniz bilgi 5 dakika sonra önemini yitiriyor. Bir bilim dalının içerdiği bilgiler Avrupa'da 24 ayda, Amerika'da 18 ayda tamamen değişiyor. Tanımlanan dünya değişiyor ve tanımlamalar anlamını yitiriyor. Belirsizlik hayatlarımıza egemen oluyor ve bu belirsizlik en çok çocuklarımızı etkiliyor. Geçen haftalarda İsraili ve Filistinli çocuklarla yapılan bir araştırma bu belirsizliği çarpıcı biçimde ortaya koyuyor. Bu çocuklar bırakın geleceği yarın ne olacaklarını bilemiyor. Kimi anneleriyle gidecekleri bir alışverişte bir intihar bombacısının şarapnel parçalarıyla can verebilir, kimi tank paletleri altında ya da helikopter füzelileriyle.

Bu karamsar dünya tanımlanamazsı içinde hiç mi umut ışığı yok? Tabii ki var. İnsan varolduğu sürece umut da varolacak çünkü. Çözüm nedir peki? "Düşler şu andaki yaşama postmodern bir çözümdür" diyor bir düşünür. Size biraz paradoksal gelebilir ancak postmodernizmin getirdiği olumsuzlukların giderilmesi yine postmodernizmle mümkün. Kaleyi içten fethetmek gibi. Ve bu çözümlerden biri de masallar. Masallar çocukluğun ve çocuk eğitiminin vazgeçilmez bir parçası. Bu yüzden masallar korunması gereken değerler olarak karşımızda.

Masallar yazılı edebiyatın yaygın olmadığı toplumlarda halkın eğitimi için kullanılır. Özellikle Afrika masallarında çalışkanlık, iyi huyluluk, evlat sevgisi gibi toplum yaşamı için gerekli normlar masallar aracılığıyla öğrenilir. Bu açıdan bakılacak olursa ilkel toplumlar da masal çocuklara özgü değildir. Kızılderililerde yanlış davranış gösteren kişileri azarlamak için "Sana hikaye anlatacak büyüklerin yok mu?" diye sorulur. Üretim,

okuma yazma oranının artması, toplumsal sınıfların ortaya çıkması, kadın erkek çocuk ayırımının da keskinleşmesine yol açar. Modernlik öncesi ve modern dönemleri kapsayan bu süreçler boyunca masallar artık çocuk eğitimi için kullanılmaya başlanmıştır. Bir pedagoğun dediği gibi "Kuru bir ahlak dersi çocuğun canını sıkar. Oysa masalın güzelliği ahlak dersinin kuruluşunu yok eder." Başka bir düşünür ise şöyle diyor: "Masallar kadar insanı hayata hazırlayan, duygularını besleyen bir başka tür yoktur. Bu bereketli kaynak, geleceğin insanını şekillendirir."

Peki, nedir masalların öğrettikleri? Muhsine Halimoğlu Yavuz, Masallar ve Eğitimsel İşlevleri adlı kitabında, masalların iletilerini dört ana başlık altında topluyor: "Etik İletiler", "Psikolojik İletiler", "Sosyolojik İletiler" ve "Ekonomik İletiler". Bu iletilere yakından bakacak olursak, aslında yaşadığımız sorunların çözümünü de bu iletilerde saklı olduğunu göreceğiz. Sırasıyla bu iletileri ve bugün yaşadığımız durumları gözden geçirelim:

"Yalanın ve kurnazlığın getireceği mutluluk çok kısa sürer. Yaşancının mumu yatsıya kadar yanar." -Bugün kurnazlık olumlu bir özellik olarak çocuklara öğretiliyor. Ne kadar kurnaz olursanız o kadar çabuk yükselbiliyorsunuz. Bu süreçte de yalan söylemek sıradan hale geliyor. Sonra da içi boş bir öğüt olarak çocuklara "Yalan söylemeyin" diyoruz.

"İnsan en zor anlarda bile dürüst olmalı, onurundan ödün vermemeli." -Bugün dürüstlük çoğu zaman enayilik olarak algılanıyor. "Toplum kötü kardeşim. Bana mı kaldı onu düzeltmek?" diyoruz. Binlerce, milyonlarca böyle düşünüyor ve "Çoğulcu bir Umursamazlık" içine gömülüyoruz.

"Mutluluğa giden yol uzun ve çetindir. Sorunlardan kaçmak bir çözüm yolu değildir." -Bugün, özellikle çocuklar hemen ödüllendirilmeye alışmışlardır. Ödül-süz iş yapmayan, ödülünü hemen isteyen, sabredemeyen, sorunlar karşısında hemen kaçan ve boyun eğen çocuklar yetiştiriyoruz. Bu çocuklar için ödül yetiştikçilik çağında rüşvete, kaçmak küçük sorunlardan kaçmaktan ülkeden kaçmaya dönüşebiliyor.

"İnsan hiçbir zaman umudunu yitirmemelidir, en umutsuz zamanlarda bile bir yardım eli uzanabilir."

-Gelecek gerek çocuklar gerekse biz yetişkinler için

10 Halkbilimi

karanlık ve belirsiz. Yapılan zamlara, boşaltılan bankalara, dolara endekslenen faturalara, asfaltla oyu satın almaya çalışan siyasetçilere ses çıkarmıyoruz. Sanki "öğrenilmiş bir çaresizlik" durumu yaşıyoruz. Biz hepimiz zavallı insancıklarız sanki.

"Kıskançlık, hırs ve şantaj bir bumerang gibi sonunda sahibine geri döner."

-Çocuklarımızı anaokul yıllarından itibaren yanıştır-maya başlıyoruz. Çocuklarımız hep birinci olmalı, ikinci-çiliğe tahammülümüz yok. "Ne yaparsınız zamane koşulları" diyebilirsiniz. Tek bir bilimsel gerçekle karşılık vereyim: Çocuklarımızın yaşadığı psikolojik sorunların %90'ı biz ebeveynlerin tutumlarından kaynaklanıyor.

"Özeleştiriyi yapmak, insanı daha iyiye götürür, eğitir ve yüceltir."

-Toplum olarak yanlış hep dışımızda arayan bir yapıya sahibiz. Çocuklarımıza Osmanlı'nın çöküşünden yabancıların sorumlu olduğunu öğretiyoruz. Bırakın devlet işlerini, ev içindeki eş tartışmalarında çocukların çoğunlukla dinlediği "Sen şöyle yaptın, böyle yaptın"dır.

"Kötülük cezasız kalmaz, iyilik mutlaka kötülüğü yener."

-Çocuklara hırsızlığın, yalan söylemenin kötü olduğunu öğretiyoruz. Gelin görün ki özellikle son dönem Hollywood filmlerinde ki bunları çocuklar da izliyor banka soyanlar, insanları aldatanlar kahraman olarak lanse ediliyor. Diğer taraftan aynı çocuklar ülkelerinde bankaları boşaltıldığını, suçluların hala cezalandırılmadıklarını duyuyorlar. Kuralları değişiyor. Artık kötüler kazanıyor.

"İnsan padişah bile olsa, gücüne ve yetkisine dayanarak, haksız işler yapmamalıdır." -Bugün gücü elinde bulşunduran, güçsüzü ezmeye çalışıyor. Bu devletler düzeyinde de olabiliyor, karı-koca, ebeveyn-çocuk, patron-işçi, öğretmen-öğrenci ilişkilerinde de.

Bu örnekler çoğaltılabilir. Masallar birer pedagojik araç olarak geleceğin toplumunu oluşturacak çocuklara yön verme gücüne sahiptir. Ancak bu pedagojik araçlardaki iletilerin ikna edebilme gücü, bireysel yaşam-larımıza bu iletileri ne kadar uyguladığımızla ilişkilidir. İçki, sigara kullanan bir anne-baba, çocuğuna "İçki sigara zararlıdır" derken ne kadar ikna edici olabilir?

Biz eğitimciler, ebeveynler, psikologlar bu masalları çocuklarımıza anlatırken, pratikte de kendi yaşam-larımızdan örnekler verebilmeliyiz. İşte o zaman masal-ların düşsel dünyasıyla, gerçek dünya arasında bir köprü kurabiliriz.

Biz insanlar, dünyayı değiştirebilme gücüne hala sahibiz. Hiçbir şey bizim dışımızda gelişmiyor. Dünyada olup bitenler biraz da bizim yüzümüzden; sorumsuzluğumuzdan, vurdumduymazlığımızdan. Bu dünyayı biz bu hale getirdik ve ancak biz düzeltebiliriz. Düzeltilmenin başı da bilinçlenmeden geçer. Masalların dönüştürücü gücünü keşfedelim. Herşey masallardaki gibi olabilir. Yeter ki isteyelim.

VIII. Çocuk ve Masal Sempozyumu

Çocuk Resimleri ve Çocuk Resimlerinde Masalın Yeri

Yücel YAZGAN*

Sanat eğitiminin genel kapsamı içinde geniş bir yer tutan resim eğitimi, bu süreç içinde hem eğiten, hem de eğitilen açısından bilimsellik ve dikkatle incelenmelidir. Çünkü, resim eğitimi sürdürülürken hedeflenen davranışlar, konu seçimi, malzeme seçimi ve eğitenin rehberlik davranışları eğitilecek kişinin o günkü düzeyine göre seçilmelidir. Eğitilecek kişinin düzeyini ise aşağıdaki yönleri ile ele alınmalıdır.

- a- Toplumsal gelişimi
- b- Çizgisel gelişimi (grafiksel gelişimi)
- c- Ruhsal gelişimi
- d- Bedensel gelişimi
- e- Kişilik gelişimi

Bu gelişimlerin kısaca açıklanması ve resim eğitimi ile ilgisinin kurulması anlaşılabilirliği kolaylaştıracaktır.

-Biliyoruz ki eğitimde en yaygın ilkelere biri yakından uzağa ilkesidir. Toplumsal gelişim açısından bakıldığında zaman, aynı ilke resim eğitiminde çocuğun çizdiği resimlere seçtiği konularının da belirleyicisidir. Dar alanda (evinin içi) hareketlilik gösteren bir çocuğun resimlerinde pratikte yaşamadığı alanların resmini görmemiz olası değildir. Çocuğun toplum içindeki hareket alanı genişledikçe, bir başka söyleyişle, çocuk toplumsallaştıkça resim konuları da toplumsallığına orantılı olarak değişip genişleyecektir.

-Ruhsal gelişim açısından ruhu eğitilebilen tek varlık olan insanın estetik değişim ve gelişimi oranında resimlerinde yansımalar olacaktır. Bu yansımaları resimlerde renk, açık-koyu, ışık-gölge, armoni, denge gibi resim sanatına ait değerlerin gelişiminde izleyebili-

yoruz.

-Bedensel gelişimleri, özellikle malzeme seçimi konusunda etkili olmaktadır. Yaş küçüldükçe çocukların vücut dengeleri ve malzemeye hakimiyetleri de azalmaktadır. Bu nedenle resim eğitimcisinin malzeme seçiminde yaş küçüldükçe geniş yüzeyler, kolay kavranabilir kalın çiziciler ile fırçalar kullanması gerekmektedir.

-Kişilik gelişimi ise bireyleri kendileri yapan özelliklerin toplamıdır. Aynı ortamdan gelen bireylerde bile farklılıklar vardır. Resim eğitiminin bireysel ilgi ile sürdürülmesi kişilik farklarından dolayı şarttır.

-Grafiksel gelişim ise anne karında var olan içgüdüsel devinimlerin bir uzantısı olarak çizici malzeme, konu ve kas hakimiyeti değişimi ile sürekli gelişen bir süreçtir. Bu değişimin sağlıklı olması bilimsel bir rehberlikle mümkün olabilir. Eğitilecek bireyin takvim yaşı, zihin yaşı ve psikolojik yapısı bilinmeden onun grafiksel gelişimini anlatmak ve ona rehberlik yapmak mümkün değildir. Grafiksel gelişimin ilk basamağı, anne karındaki içgüdüsel hareketlere dayalı ve doğumdan sonra bebeklik döneminde sirtüstü yatarak yapılan omuzdan hareketli kol devinimlerinin çizici malzeme ile yüzeye aktarımıdır. Bu basamağa Karalama basamağı denmektedir. İçgüdü olarak başlayan karalamalar bireylerin toplam kişiliklerini oluşturan gelişimlerinin olgunluğa yönelmesi ile Benzetme ve isteme basamağı (dairesele karalamaları oluşturan çizgilerin kırık ve düz çizgilere dönüştüğü, çizilenlerin ancak çizen tarafından tanımlanabildiği,

12 Halkbilimi

izleyenin figürlerin ne olduğunu anlayamadığı) yaşanır. Üçüncü basamak ilk sembol basamağı'dır (Varlıklar için sembollerin benimsendiği ve varlıklar için her zaman aynı sembolün kullanıldığı, çocuğun çalışmalarını sürekli takip etmemiz halinde hangi sembolü, hangi varlık için kullandığını anlayabileceğimiz dönemdir). Bu basamaktan sonraki basamakta varlıkların basit şemaları çocukların resimlerine hakim olur. Şemaların hangi varlığa ait olduğunu sürekli bir takip yapmadan anlayabiliriz. Çocukların bu dönemlerine Şematik anlatım basamağı denir. Beşinci basamak olan Somut işlem basamağı, çocuğun, varlıkların somut özelliklerini yönelik çizimlerini yapmaya çalıştığı fakat çizim teknikleri açısından varolan yetersizliğinden dolayı somut çizimlerine ulaşamadığı basamaktır. Nesnel gerçekçi anlatım basamağında ise çocuklar varlıkların nesnel gerçekliklerine ait özelliklerini kavramış ve bunları oranları ile resimlerine aktarabilecek duruma gelmişlerdir. Ortaokul yaş grubunda görülen Gerçekçi devir ise varlıkların oranları yanında özgül yapılarına ait ayrıntıların da resimlere yerleştirildiği dönemdir. Bunun yanında resim sanatına ait ışık ve gölgenin, açık ve koyunun, perspektifin, dengenin, armoninin vs. çizim yüzeylerine aktarıldığını görüyoruz.

Artistik ifade basamağı lise yaş grubuna ait bir basamak olup varlıkların özelliklerinin tüm yönleri ile kavranarak çizim yüzeylerine aktarılması ek olarak bireyler kendi özgün ve özgür katkılarını da bunlara ekleyip resimde kişilik yaratma noktasına ulaşmaktadır.

İşte bu aşamalardan geçen bireylerin somut varlıkları model olarak kullanıp resim yapma dönemi olan gerçekçi devir basamağına kadar resimlerini ezberden ve hayalden yaptıklarını görürüz. Ezberden yapılan resimler, daha önce görüldüğü hayal güçlerinin gelişim düzeyine bağlı olarak çizim yüzeyine aktarılan resimlemelerden oluşmaktadır. Her iki resim türünde de çocukların somut objenin özelliklerini şekil ve renk olarak kavramadan önce, bu özellikleri resimlerine yansıtılmaları yönünde başka altına alınmaları sakıncalıdır.

Rehberlik yaptığımızı zannettiğimiz bu anlarda çocuklar üzerinde kurduğumuz etki onları baskı altına alma anlamında olup kişilik gelişimlerini etkilemektedir. Bu baskı sonraları, onların deneme yanılma, yaratma, özgün ve özgür davranma özelliklerine zarar vermektedir. Çocukların resim yaparken oyun oynadığı unutulmamalı ve onlardan sanat eserleri beklenmemelidir. Kendi içgüdülerine ait civil civil, frekansı yüksek renkler ile boyadıkları resimlerindeki renklerine "O objenin somut rengi o değildir" diye karşı çıkılmamalıdır. Somut özellikleri algıladığı dönemde bu gibi özellikler de çizimlerinde yer alacaktır. Zamanını beklemek, anlamlı bir rehberliğe ait davranış biçimidir.

Resim çizimlerinde hayal gücünü geliştirme adına yapılan çalışmaların en önemli kısmını masallar oluşturmaktadır. Masallar konusunda araştırmacı, yazar ve şair Mustafa Gökçeoğlu basımı yapılmak üzere Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı yayınları arasında yayınlanmak üzere matbaaya verilen kitabında şöyle diyor: "Çocukluk düşlerimi süsleyen en güzel çiçekler kuşkusuz masallardır. Hele çevremizdekileri görüp yorumlamaya başladığımız dönemde masallar bizleri alıp apayrı dünyalara taşımışlardır. Masal yolculuğumuzdaki yerlerin, çoğu zaman ne gerçek adları ne de gerçek kişileri vardır. Sözde "Evvvel zaman içinde kalbur saman içinde... Bir zamanlar bir ülkede..." "Bir varmış bir/iki yokmuş..." diye başlandı mı arkası çorap söküğü gibi gelmektedir. Masallardaki dünya, düşle gerçek arasında gidip gelmektedir. Masalda dövuven kızın ağlaması en doğal bir olaydır. Ama onu gören çiçeklerin yapraklarını dökmeleri, ağaçların boyunlarını bükmeleri masalın fantastik dünyasının oğaağan bir olaydır. Ama gerçekçi diyebileceğimiz realist masalları da unutmamak gerekir." (Gökçeoğlu Mustafa; Masallarımız He Babam De Babam-önsöz-) M. Gökçeoğlu'nun bu ifadesinde de görüyoruz ki masallarda kahramanlar gerçek değildir; düş kurabilmeye yani hayal edilmeye dayalı fanteziler oluşturmaya fırsat veren kablamanlardır. Yine daha başka kaynaklardaki masal tanımlamalarına baktığımız zaman, aynı özellikleri görmekteyiz. Bu anlamda diğer kaynakların masal tanımlamalarından bazılarını aktarmakta fayda vardır.

Kamus-i Türki'nin masal tanımı şöyledir:

"Çocuklara anlatılan, çoğu insanlarla ilgili, olağan

ve olağandışı olaylara dayanan, öğüt verici hikaye."

Türk Ansiklopedisi'nin masal tanımı ise:

"Olayların geçtiği yer ve zaman belirli olmayan, peri, cin, dev, ejderha, cadıkari, arap, padişah, vezir gibi kahramanları belirli kişileri temsil etmeyen hikaye" şeklindedir.

Büyük Sözlük masalı şöyle tamamlamaktadır:

"Düz yazı biçiminde söylenmiş, dinsel ve büyüsel inançlardan ve törelerden bağımsız, bütünüyle dış ürün olan, gerçeklerle ilgisi bulunmayan, olağanüstü kişi, olay ve motiflerle bezenmiş kısa, birçoğu anonim anlatı türü."

Prof. Dr. Pertev Naili Boratav'ın tanımıysa şöyledir:

"Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyülik inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlatıklarına inandırmak iddiası olmayan, kısa bir anlatı. Hayal ürünü sözünü, sadece olağanüstü şeyler anlamına almamak gerekir.

Masal, olağanüstü çeşidinde de gerçekçi çeşidinde de anlattığı olayların gerçeğe duyarlılık derecesi ne olursa olsun, onların hayal yaratması oldukları izlenimini veren, bir anlatı türüdür. Bu özellik, masalı efsaneden, hikayeden, destandan ayıran niteliklerin başına gelir."

Farklı kişi ve kaynakların tanımlamalarından da anlayacağımız gibi her masal kendine özgü kahramanlar, içerik ve çizimde canlandırılacak farklı mekanlara sahiptir. Bu farklılıkları, masalların resimdeki hayali resim yapma ile ilgili kısımları olarak değerlendirmeliyiz. Hareket noktamız olarak masalların olağandışı, öğüt verici, belirli kişileri temsil etmeyen, dış ürünü, olağanüstü, tamamıyla hayal ürünü, hayal yaratması şeklinde tanımlarında yer almış özelliklerdir. Soyut gibi görünen fakat anlatımlarındaki içeriğin tasvir gücüne bağlı olarak hayal edebilme gücü yüksek donamına sahip, hayalden resim yapan okul öncesi ve ilkökul dönemi çocukları tarafından somutlaştırılıp resimlerine aktarılabilen özelliklerdir. Kahramanlarının tasvirleri ayrıntılı olan masallar resim çalışmalarında somutlaştırmayı motive edebilme açısından değerlidir.

Sigmund Freud ise masalları, bastırılmış isteklerin, dileklerin düz biçiminde ortaya çıkması olarak görmektedir. Aynı şekilde resim çizmede de çocuklar birçok bastırılmış duyguyu çizgileri ile ifade etmektedirler.

Çoğu zaman hayal ürünü de olabilen bu özellikleri dikkate alındığında çizimlerinde ısrarla somut özellikler arayış yaratıcılıklarını sınırlamak lazım. Unutulmamalıdır ki, birçok yeni buluş hayal edebilmenin sonucunda somutlaşmıştır. Hayal edebilmenin hareketle somutlaştırmalar yapacak olan bireyler, özgün ve özgür olarak yetişecektir. Bu bireylere rehberlik yapanlar da onlara bu fırsatı verecek anlayış ve davranış içinde olmalıdırlar.

Muhsine Helimoğlu Yavuz'un masalların çok renkliliği, çok yönlülüğü, düşünce farklılığı yaratma ve hayal kurabilme açısından zenginliklerini ifade eden şu cümlelerine de dikkat etmeliyiz: "Halkımızın belleğinden ve dilinden alıp gün ışığına çıkararak, yazı aracılığıyla kalıcı kıldığım her masal, beni kanatlarına alıp renklerle, ışıklarla, gizlerle, şiirlerle dolu olan, kendi dünyalarına götürdüler." (Yavuz, Muhsine Helimoğlu Masallar Çığarının Üstünde Bir Topal Karınca-önsöz-)

Bu kadar çok yönlülüğe sahip masallardan resim yapma ve hayal gücünü geliştirip özgün çizgiler ve resimsel ifade tarzından çocuklarımızı yoksun bırakmamak için masaldan resim yapmaya fırsat vermeliyiz.

KAYNAKLAR

1. Gökçeoğlu Mustafa; Masallarımız (He Babam De Babam), Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları arasında yayınlanmak üzere matbaaya verilmiş.
2. Yavuz Muhsine Helimoğlu; Masallar (Çığarının Üstünde Bir Topal Karınca), Ankara: Doruk Yayınları, Ekim 1994 (2. Baskı)
3. Yazgın Yücel; Resim İş Eğitimi Yöntemi, Lefkoşa: Ateş Matbaası 1998

Masalın Bendeki Yeri

Masal, Yazar Olma Yolunda Benim Dil Tadı Ve Anlatım Becerisiyle, Kendini Başkasının Yerine Koyma Yetisiyle Tanışmamı Sağladı

Kemal ÖZER*

Masalın bendeki görüntüsü nedir diye soruyorum kendime. Ne zaman karşılaştım ilk kez? Kiminle ve hangi duygularla buluşturdun beni? Yaşamında nasıl bir yeri var?

Bu sorulara bakıyor ve yanıtlamaya çalışıyorum. Herkes gibi ben de çocuktum masalla karşılaştığımda. İlk masalı bana anneannem anlatmıştı. Her akşam yatağa yattığımda ondan dinlemek istediğim bir masalı hâlâ anımsıyorum. Uyumadan önce, babası bırakıp giden ya da dönmeyen çocuğun masalını dinlemek isterdim. Rüzgârda ses veren kabaklar masalın bir yerinde dile gelirlerdi ve "Tın tın eden kabacık, beni bırakıp giden babacık" diye yazıklarındı masalda sözü edilen çocuk. Her akşam bunu duyduğumda yüzümü duvara doğru çevirirdim yatakta. Boğazımda düğümlenen hüçkrığı, gözlerimde domurlanan yaşları saklamak için.

Yalnız bu sahneyi düşündüğümde bile, masal için birkaç önemli ipucunu yakaladığımı anlıyorum. Niye o masalı her akşam dinlemek isterdim? Çünkü kendimle masaldaki çocuk arasında bir özdeşlik kurmuştum. Çocuğun babası bırakıp gitmişti, benimse her akşam eve dönmeyen bir babam vardı. Çünkü tren sürücüsüydü ve iki gün dışarıda geçirir, ancak üçüncü gün evde olurdu. Evde olduğu zamanlarda ise, yeniden yola çıkacağı için sürekli uyuyup dinlenirdi. Burda yakaladığım ilk ipucu, masalla gerçek arasındaki ilişkiydi. Bu ilişki, andığım sahnede olduğu gibi, bir özdeşlik ilişkisi de olabilir, yaşayacağımız ya da ileride başımıza gelebilecek olaylara da hazırlayabilir bizi. Böyle baktığımızda, 'geçmişteki bugün' ya da 'başkasındaki biz'in dile gelmesi diyebiliriz masalla gerçek arasındaki ilişki için.

Yakaladığımı düşündüğüm ikinci ipucu, masalın gündeme getirdiği anlatım olayı ve anlatıcı. Aynı

masalı, iyi bir anlatıcı olan anneannemden değil, bir başkasından dinlesen aynı ölüde etkilenmezdim belki de. Masal, aslında çizilmiş bir çerçeve, önemli olan onun içeri doldurmak. Bunun içinse, renkli bir düşüncü, kıvrak bir dil becerisi, karşısındakini avucunun içine alan sürükleyici bir dinletim yeteneği gerekir.

Masal sözkonusu oldu mu, o yüzden masalcılar da gündeme gelmiştir hep. "Sen bir de ondan dinle" denilen anlatım ustaları. Onlarla sık karşılaşmak ya da onların yakınında bulunmak bir şans sayılmalı çocuklar için. Anneannemi dinlemek amacıyla kış geceleri evimize konuklar geldiğine göre ben şanslı bir çocukluk geçirdim diyebilirim.

Sonradan, yazar olma yolunda ilerlerken, bu şanslı iyi kullandığımı sanıyorum. Geri dönüp baktığımda, çocukların beslenmesi açısından önemli görüyorum masalı. İyi beslenmenin getirdiği sağlıklı yaşam için masal da gerekli çünkü. Masalların sütüyle de beslenmeli çocuklar.

Yazarlık yolunda, bu beslenmenin bana iki yönden katkısı oldu. Birincisi, dil tadı ve anlatım becerisiyle beni tanıştırdı. İyi anlatılmış, renkli bir dil kullanılmış öyküleri ayırt etmede, onların tadına varmada bir düzey kazandırdı. İkincisi de, masalla elde edilen en önemli yetinin, kendini başkasının yerine koyma olduğunu gösterdi. Bugün hâlâ anlatıcının en temel niteliği olarak bu yetiyi görüyorum. Bunun altını en iyi çizenin ise Pablo Neruda olduğunu düşünüyorum. Neruda, "Bir ozanın yaşamı bütün yaşamlardan oluşmuştur" derken aynı şeyi kastetmişti.

Masalarla beslenen, iyi bir anlatıcının dizi dibinde geçen çocukluktan sonra bende yazma olma hevesi uyandıran ilk kitap da bir öyküler toplamıydı. Mutlu bir rastlantı sonucu elime geçen Sait Faik'in Lüzumsuz Adam kitabını okuyunca, ordaki öykülerin bana yazma hevesi duyurması, tanıdıklarına benzeyen insanlardan söz açması kadar, anneannemden dinlediğim masal ve öykülerin bende bıraktığı tortuya bağlanabilir.

Yazarlığımın ilk yıllarında öyküler yazmıştım. Sonra uzun süre şiirle sürdürdüm yazmayı. Ama anlatıcılık hep ağır bastı. "Şiir, bir şey anlatmakla yükümlü değildir" görüşünü kendine temel yapan İkinci Yeni döneminde bile, benim yazdığım şiirlerde anlatıcılık eğilimi öteki ozanlara göre daha çoktur. Sözelgimi, o

dönemdeki en tanınmış şiirim "Ağıt"tan yapılacak bir alıntı ne demek istediğimi ortaya koyar: "Babamdı, sakalıydı babamın / bir akşam göle batırdı / çıkmamak üzere bir daha / hepsi de ekmek kokardı / sayısı unutulmuş parmaklarının"

Toplumcu gerçekçi bir anlayışa varduktan sonra, şiirlerimde anlatım ögesi, temel niteliklerden biri haline geldi. Şiirin bir şey anlatması benim için önem kazanırken; şiirde anlatılan, kimi zaman doğrudan öykü cümleleriyle örgüldü. "Birden / bir aydınlık içinde kaldım / yeni kesilmiş insan gırtlığının / açılıp kapandığını görmeye başladım" ya da "İskeleden kalkınca vapurumuz / çay söylüyorum her sabah / ve açıp okumaya başlayorum gazetemi" türünden pek çok örnekte olduğu gibi.

Buna karşılık, yazma serüvenim içinde, ilk 25 yıl, çocuklar için yazılan bir kitap yer almadı. Başlangıçta gibi öyküler yazmam için 1970'lerin son yıllarına gelmem gerekti. Bu yıllarda yazdığım öyküler ise çocuklara yönelik oldu. Toplumcu gerçekçiliğin hem bütün türlerle, hem yaşamın bütün kesimlerine yayılması gerektiğini düşünüyordum. Kesimler içinde çocuklar, türler içinde çocuk edebiyatı da vardı.

Çocuklar için yazdığım ilk kitap, Trenler Ne Güzeldir adını taşıyordu ve odağında babamın yer aldığı çocukluk anılarını kapsıyordu. Bilindiği üzere anılar, insan yaşamının dibinde her zaman bir tortu gibi birikir. Su yüzüne çıkmak için insanı zorlar ve fırsat kollar. Çocuklara yönelik yazma düşüncesine ulaşmam, anılarının öykülere dönüşmesi için aranan fırsatı yarattı. 1990'dan sonra, çocuklara yönelik yazdığım kitaplar hızla arttı. Her yıl ya da iki yılda bir eklenenlerle bu toplam şimdi 10'u bulmuş durumda.

Bulduğum yerden geriye baktığımda, çocuklara yönelik yazma gereksinin değişmediğini, ama yazdıklarımın temelinde hep anıların ve yaşantıların yer aldığını görüyorum. Anılar arasında da çocukluk yıllarına ilişkin olanlar çoğunluğu oluşturuyor. Trenler Ne Güzeldir'de babamın tuttuğu yeri, Sinemayı Seven Çocuk'ta sinema, Güneş Arkasına Baktı'da anneannem tutuyor. Yaşantılardan kaynaklanan kitaplar ise Tatil Köyünün Çocukları, Dünya Onlarla Daha Güzel, Çiçek Dürbünü. İlkinde bir tatil köyünde bir araya gelen, aralarında kızımın da bulunduğu çocuklara ilişkin

16 Halkbilimi

öyküler, ikincisinde tanık olduğum, gözlediğim hayvanlara ilişkin olaylar, üçüncüsünde ise yurt dışında yaşadığım, karşılaştığım, ülkemizde görülmesi olanaksız kimi değişik ayrıntılar, özellikler anlatılıyor.

Bu kitaplarda, dinlediğim bir masal kimi zaman doğrudan yer aldı. Sözelimi Dünya Onlarla Daha Güzel kitabında, hayvanlara ilişkin öyküler arasında biri, anneannemden dinlediğim bir masaldan yola çıkmıştı. "Masaldaki Kedi ve Köpek" adlı bu öykü, bir soruyla başlıyordu: "Masal dinlemeden büyüyen çocuk var mı?" Sonra dinlediğim masallardan nasıl etkilendiğimi anıyordum: "Biri nasıl korku salmıştı içime de sabaha dek uykusuz kalmıştım. Birinde nasıl şaşkınlığa düşmüştüm, boyları bir gecede dev gibi uzayan fasulyeleri duyunca. Birinin su kabaklarını inleten esintisiyle tatlı tatlı kapanır giderdi gözkapaklarım. "Sonra da o masalları en çok anneannemden dinlediğimi belirtiyordum. Ve ondan dinlediğim bir masaldaki kedi ile köpeğin biri iyi biri kötü iki kardeşle yaşadıklarına sözü getirip iyi kardeşin devden kurtulduktan sonra bir yandan sevinirken bir yandan da kurtulamayan kötü kardeşi için gözlerinden yanaklarına birkaç damla gözyaşının süzülüğünü anlatıyor, öykünün sonunu "O gün bugündür, yan yana gördüğüm her kedi ile köpek, birbirine karışmış o sevinçle gözyaşı damladı demektir benim için" cümlesiyle bağlıyordum.

Çocuklar için yayınladığım 10 kitaptan ikisinde ise masal ustalarından yaptığım şiirsel uyarlamalara verdim. Hem Ezop'tan, hem Andersen'den seçtiğim kimi masalları şiir diliyle yeniden anlatmayı denedim bu kitaplarda. Tıpkı benden önce Oshan Veli'nin ve Nâzım Hitmet'in Lafontaine'den, Ülkü Tamer'in Andersen'den yaptığı gibi.

Bütün bunlar, yazdıklarımın masalla ilişkisini ancak bir yanıyla ortaya koyuyor. Ama asıl ilişkinin anlatımında aranması gerekir. Masallardan bana kalan dil tadını, düşgücünü, gözlem ufkunu, belki de en önemlisi, özdeşleştirme yetisini öykülerde kullandığımı düşünüyorum.

Öyle görünüyor ki, çocuklar için yazmayı bundan sonra da sürdüreceğim. Hem de hızlanarak. Yine öyle görünüyor ki, bunların içeriğini yine yaşantılarım, anılarım, özellikle çocukluk anılarım oluşturacak. Masallarla beslenmiş bir çocukluğum bana kazandırdık-

larını bu kitaplarda da kullanmaya çalışırken, niye çocuklar için yazıyorum sorusunun yanıtını yine "yaşantılarımı ve anılarımı çocuklarla paylaşmak" diye vereceğim, onların yaşamlarına bu yolla bir anlatım tadı kattığımı, yaratıcılarına bir ivme kazandırdığımı düşünerek.

Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...

Surridge Raporu (20. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Kıbrıs Köy Yaşamına Bir Bakış)

Ahmet Erdengiz*

Bir köylü ailesi

KKTC Milli Arşivi'nde 3/88 MA1 numarası ile arşivlenmiş, üzerindeki mühürlerle adeta Kıbrıs tarihinin bir kesitini yansıtan, bir devlet dairesinin kitaplığından diğerine atılmış ama yine de sararmış sayfaları ile tarihe tanıklık etmeye üzere yokolmadan günümüze kadar gelmeyi başarmış 75 yıllık bir rapor vardır. İngiliz Koloni İdaresi'nin Larnaka Komiseri J. Surridge tarafından 1927-1929 yıllarında 641 köy ve yerleşim biriminde yapılan araştırmalardan oluşturulmuş "A Survey Of Rural Life In Cyprus" başlıklı bu rapor, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde Kıbrıs'taki kırsal

kesim yaşamına bir ayna tutan çok değerli bilimsel bir kaynaktır.

1930 yılında Lefkoşa'daki Devlet Basımevi'nde basılan raporun elimizdeki nüshası ilk olarak İngiliz Valisi'nin resmi kitaplığına oradan da Valilik kitaplığına sevk edilmiş ancak üzerindeki mühürlerden anlaşılacağı üzere bu kitaplıkta sadece bir hafta kalabilmiş ve 11 Haziran 1940 tarihinde Kıbrıs Borçlular Halli Encümeni'ne aktarılmış. Buradan da bilinmeyen bir tarihte Evkaf İdaresi'ne ve 1971 yılında o zamanki adı ile Kıbrıs Türk Cemaati Milli Arşivi ve Araştırma

18 Halkbilimi

Merkezi'nin koleksiyonlarına girmiş.

Raporun tümüne ve eldeki geniş ve zengin kaynaklara başvurularak Kıbrıs'ta kırsal yaşama ait detaylı bir çalışma yapmak mümkün. Ancak bu makalemizin amacı sadece Surridge Raporu'nda birinci elden verilen bilimsel gözlem ve verilere dayanarak 1920'li yıllara ait bir kırsal kesim panoraması vermektir.

Surridge Raporu'na göre 1929 yılı sonu itibarı ile kırsal kesimde yaşamakta olan toplam 339,140 kişilik nüfusun kazalara ve dini tercihe göre dağılımı ile köy ve hane sayısı şöyledir:

Kazalar (Kaza Merkezleri Hariç)	Köy Sayısı	Ev Sayısı	Müslim	Gayri Müslim
Lefkoşa	196	18,690	11,917	67,490
Larnaka	59	7,243	6,008	24,097
Limasol	111	11,108	5,394	38,573
Baf	134	11,249	9,404	31,398
Mağusa	95	14,723	11,639	51,432
Girne	46	5,433	2,721	18,806
TOPLAM	641	68,446	47,083	231,796

Kaza Merkezleri	Ev Sayısı	Müslim	Gayri Müslim
Lefkoşa	3,942	7,152	13,250
Larnaka (Tuzla dahil)	2,164	2,414	8,385
Limasol	3,286	2,779	11,961
Baf (Kasaba dahil)	990	2,002	2,495
Mağusa (Maraş dahil)	1,446	1,743	5,975
Girne	477	602	1,503
TOPLAM	12,305	16,692	43,569

1929 yılı sonu itibarıyla 1921'de yapılan nüfus sayımı-na göre genel hane sayısında %10, Müslüman nüfusta %6 ve gayri-müslim nüfusta da %12 oranında bir artış gözlemlenmiştir.

Rapor, ev sayısına göre köyleri 4 kategoriye ayırmıştır:

Kazalar	Küçük (50 evden az)	Küçük/Orta (50-100 ev)	Orta/Büyük (100-200 ev)	Büyük (200'den fazla)
Lefkoşa	65	58	56	17
Larnaka	14	18	21	6
Limasol	35	37	27	12
Baf	45	44	41	4
Mağusa	13	33	30	19
Girne	15	14	10	7
TOPLAM	187	204	185	65

KÖY EVLERİ

Rapor yukarıdaki başlık altında 1929 yılı Kıbrıs'ının kırsal kesiminin sosyo-ekonomik bir kesiti-ni vermektedir.

Köyler, yan yana ve sık aralıklarla dizilmiş evlerden oluşmaktadır. Tek açık alan kilise veya cami-inin önünde bulunan meydandır. Evlerin birarada inşasının nedeni tarihe öncesi çağlardan beri süregelen güvenlik kaygusudur. Evler dağlık arazide taştan, düzlüklerde ise kerpiçten inşa edilmişlerdir. Duvarlar genellikle çamur ile sıvanmış olup, bazan mavi veya beyazla badalanmıştır.

Köy evlerinin damları silindirlenmiş kil ve bazan da kiremit ile kaplanmış. Evlere çift kapılı bahçe kapısından girilir. Bu evler genellikle basık tavanlı uzunca bir odadan oluşmaktadır. Tahta kepenlerin örtüğü birkaç küçük pencere bu mimariyi tamamlar. Hemen her

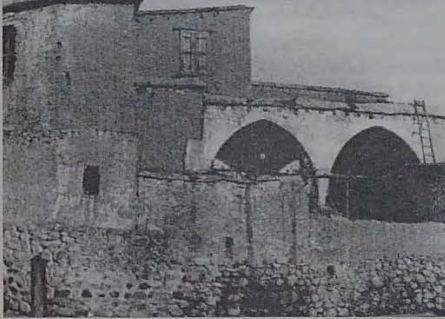
köyde zenginlere ait iki katlı evler görmek mümkündür.

Dağ köylerindeki evlerin ocak-larının petrol tenekelerinden yapılmaya başları olduğu buna mukabil düzlüklerde inşa edilen köy evlerinin baca yerine sadece basit birer deliklerinin bulunduğu gözlemlenmiştir.

Evlerin sadece %10-15'inde camlı pencere vardır. Bu evler de zenginlere ait olanlardır.

Genel olarak tüm aile tek odadan oluşan evde yer-içer, gününü geçirir ve uyur. Sadece zengin evlerinde birden fazla oda bulunur. Bu odada ayrıca çift öküzleri de barındırılır. Bunun nedenleri arasında ayrı bir ahır inşaatının getireceği ek maddi külfetten başka,

köylünün en kıymetli mal olan çift öküzlerinin çalınmasını engellemek, çift zamanı öküzlerin gece geç vakit ve sabah çok erken yemlendirilmesi dolayısı ile bu işlemin aynı çatı altında daha kolaylıkla yapılabilmesi, kış aylarında öküzlerin sıcaklık yayması ve köylülerin öküzlerle aynı çatı altında yaşamasının sağlık vere-

Taş ve kerpiçten yapılmış köy evleri

çeği inancı da vardır. Yapılan tespitlere göre Larnaka, Limasol ve Baf kazalarında bulunan köy evlerinin %60'ında ve Lefkoşa, Mağusa ve Girne köylerinde bulunan evlerin de %40'ında öküzler sahipleri ile aynı çatı altında yaşamaktadırlar.

Köy evlerinin tabanları genellikle sıkıştırılmış topraktır. Hergün süpürülmelerine rağmen çok temiz oldukları söylenemez.

Ev eşyası genellikle bir masa, birkaç sandalye, bir minder, üzerinde ayna olan çekmeceli bir dolap, çoğu zaman demirden yapılmış geniş bir yatak, çocukların yatması için bir-iki dar minder, iplerle bağlanmış kaba sabah tahta bir beşikten oluşur. Şilteler yün ile keten karışımından yapılır; yatak çarşafı, yorganlar

ve küçük kilimler yün ve pamuk karışımından üretilmektedir. Hasır ve torbadan mamül yatak malzemeleri Dillirga bölgesinde, Pitsillia ve Baf'ın fakir köylerinde kullanılır. Yapılan araştırmalara göre bu bölgelerdeki 60 köyde yaşayan insanların %15 ile %20'si hasır ve çuvalların üzerinde, geriye kalan 581 köyde ise ancak %5'i böyle basit yataklarda uyuyacak denli fakirdir.

Hububatın muhafaza edildiği küpler, bazan biraz soğan, biraz patates ve ortadan ikiye ayrılmış kalınca bir kamış üzerindeki yarıklardan geçirilmiş bıçaklar, çatal ve kaşıklar ve zengin evlerindeki dikiş makineleri ev eşyalarını tamamlar.

Yaz aylarında yemek dışarıda, kışın ise içeride pişirilir.

KÖYLÜLERDE KİŞİSEL TEMİZLİK

Temas edilen köylülerin büyük çoğunluğunun ortalama bir temizliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle suyun bol olduğu köylerde bu açıkça izlenmektedir. Ancak sabun bu köylüler için önemli bir maddi harcama gerektirdiğinden kullanımı azdır.

Üç Türk köyü hariç hiçbir köyde halka açık hamam yoktur. Bazı zengin Türk köylülerin kendi ailelerinin kullanımı için Türk hamamı şeklinde evlerine bitişik olarak banyolar inşa ettirdikleri gözlemlenmiştir.

Çocuklar genellikle haftada bir kez, genellikle de Cumartesi günleri yıkanmaktadırlar. Kadınlar ise en az ayda bir kez yıkanmaktadırlar. Sıcak havalarda erkeklerin ayda iki-üç kez yıkanmaları, ancak soğuk havalarda pek fazla yıkanmadıkları tespit edilmiştir. Yaşça büyük Rumların sadece yılda bir kez, Noel ve Yumurta Paskalyası ayınları sırasında yıkanmaları tahmin edilmektedir. Müslüman Türkler, çok fakir olanlar hariç, Hristiyanlara göre daha sık yıkanmaktadır.

İnsanların çoğunda tahta biti, pire ve bit vardır. Evlerin çoğunda tahta biti ve pire bulunmakta, bunlardan kurtulmak için de fazlaca bir gayret sarfedilmemektedir. Özellikle Dillirga, Pitsillia ve Baf köylerinde bu durum çok yaygındır.

İnsanların en az %50'si yaranalma halinde

20 Halkbilimi

yaraya gübre, tütün veya eski deri parçaları koymak suretiyle kanamayı durdurmaya çalışmaktadır.

KÖY EVLERİNDE TUALET

Kırsal kesimdeki evlerin sadece %10'unda tuvalet vardır. Müslüman Türklere ait evlerde daha fazla tuvalet olma şansı vardır. Evlerin bahçelerinin bir köşesi, ki çoğu zaman etrafı bile kesik değildir, tuvalet olarak ayrılmıştır. Dışkılar tavuklar ve domuzlar tarafından yenmekte, kalanlar ise hayvan gübrelere dönüştürülür.

Hayvan gübrelere genellikle evlerin bahçelerinde muhafaza edilmektedir. Köylüler için çok değerli addedildiğinden tarlada bırakılması halinde çalınacağı kaygusu ile gözönünde bulundurulmaktadır. Bu da sürekli olarak sineklerin doluşmasına neden olmaktadır.

KÖYDE TEMİZLİK

Köylerin idaresi biri muhtar diğer dört kişisi de azalar olmak üzere beş kişi tarafından yürütülür. Muhtar, Vali tarafından atanır. Muhtar ve azalar, Kaza Komiseri'ne sorumludurlar. Köy halkının müracaatı halinde Halk Sağlığı Köyler Kanunu (1892) çerçevesinde muhtar ve azalar köy halkından topladıkları para ile köy temizliğini deruhte ederler. Sadece 21 köyde salhane bulunduğundan hayvan kesimleri açıkta, hatta köy meydanında yapılmakta, atılan iç organlar çevrede kirlilik yaratmaktadır. Sadece 20 büyükçe köyde sokaklar muntazaman temizlenmektedir. Köy kadınları ve çocuklar evlerinin önünü hatta tüm sokağı süpürmektedirler. Bunu temizlik amacı ile değil, daha çok sokaktaki gübreyi toplamak için yapmaktadırlar.

Malaryaya Karşı Mücadele Kanunu (1924) çerçevesinde sağlık müfettişleri köyleri ziyaret etmektedir. Ancak 80 köyde bu kanuna uyulmadığı, 170 köyde ise kısmen uyulduğu saptanmıştır.

KÖY İÇME SUYU

Su boruları ile içme suyu dağıtımı yapılan köy sayısı 212'dir. Buna mukabil 429 köy halen içme ve kullanım suyunu derelerden, akarlardan ve kuyulardan karşılamaktadır.

SAĞLIK

1900 yılında Kırsal Sağlık Hizmetleri Dairesi kurulmuştur. 1929 yılına gelindiğinde sadece 26 Kırsal Kesim Sağlık Memurları görev yapmakta idi. Bu memurlar köyleri ziyaret edip hastalık taraması yapmaktadırlar. Muhtar tarafından verilen bir belge ile hiçbir malı olmadığı veya fakir olduğunu kanıtlayan köylülere ücretsiz ilaç verilmektedir.

Köylerde malarya, göz hastalıkları (trahoma), zührevi hastalıklar ve nezle salgınları çok yaygındır. Yapılan bir çalışmaya göre ortalama bir çiftçinin yılda yaklaşık 21 işgünü malarya nedeniyle ile kaybettiği ortaya çıkmıştır.

1926'da kırsal kesimde resmi kayıtlara 726, 1927'de 1881 ve 1928'de 2940 trahoma vakası geçmiştir.

Adanın 15 yaş üzerinde olan nüfusu yaklaşık 19,000 olarak tespit edilmiştir. Bu rakamın 2565 kişisi zührevi hastalıklar taşımaktadır. Tüm nüfusa bakıldığında bu oran çok büyük boyutlara ulaşmaktadır. Zührevi hastalıkların Kıbrıs'ta yaygınlaşmasının en önemli nedeni 1918 ve 1919 yılında katırcı olarak pekkok erkeğin orduya katılması ve dönüşlerinde bu hastalıkları Kıbrıs'a taşımalarıdır. Kıbrıslı Katırcıların hemen tümü Selanik Seyyar Güçlerini katılmış ve pekkoku zührevi hastalıkla adaya geri gelmiştir.

Köy çeşmesinden içme suyu taşıyan köylü kadın

EĞİTİM

Toplam 641 köyde 1929 yılı itibarı ile bulunan okulların dökümü aşağıdadır. Buna 21 büyük köyde bulunan anaokulları dahil değildir.

Kazalar	Köy Sayısı	Kahvehane Sayısı	1929 Yılı İtibarı İle Kaza Nüfusu
Lefkoşa	196	397	79,857
Larnaka	59	177	30,105
Limasol	111	203	43,967
Baf	134	308	41,342
Mağusa	95	206	63,071
Girne	46	142	21,527
TOPLAM	641	1,433	279,869

Yapılan bir çalışmaya göre ilkokul öğreniminin sonunda Rum ve Türk çocuklarının okur-yazarlık seviyeleri şöyle saptanmıştır:

	TÜRK	RUM
Sadece okuyabilenler	%28	%30
Okuyup yazabilenler	%36	%30
İyice okuyup yazabilenler	%27	%25
Çok iyi okuyup yazabilen ve hesap yapabilenler	% 9	%15

Kaza	Köy Sayısı	Sadece Oğlanlar		Sadece Kızlar		Karışık	
		Türk	Rum	Türk	Rum	Türk	Rum
Lefkoşa	196	11	53	10	58	43	82
Larnaka	59	6	18	6	18	19	30
Limasol	111	5	31	5	31	16	64
Baf	134	9	24	9	24	36	60
Mağusa	95	13	36	13	36	32	32
Girne	46	1	16	1	16	13	19
TOPLAM	641	45	177	44	183	159	287

Köylerde çocukları ilkokula gönderme oranları şöyle gerçekleşmiştir:

Rumlarda

Erkek çocukları : %92.4 (19,412)

Kız çocukları : %54.3 (11,253)

Türklerde

Erkek çocukları : %90.2 (3,869)

Kız çocukları : %60.1 (2,524)

Özellikle hasad döneminde çocukların okula gelmediği görülmektedir. Örneğin Mayıs-Haziran ayları arasında köy okullarına katılım oranı %50'nin altına düşmektedir.

Rum köy okullarından mezun olan çocukların sadece %3'ü ve Türk köy okullarından mezun olan çocukların %3.5'i bir yüksek okula kayıt yaptırmaktadır.

K ö y

okullarının sadece 108'inde tuvalet vardır; bunun büyük çoğunluğunu da Türk okulları oluşturmaktadır.

Köy çocuklarının hemen tümü köyde dokunan kumaşlardan yapılan giysileri giymektedirler. Baf ve Dillirga bölgelerinde çocukların %75'i yazın %5'i de kışın okula yalnız ayak gelmektedir.

KÖY KAHVEHANELERİ, TÛTÛN VE ALKOL BAĞIMLILIĞI

Köy kahvehaneleri biraz büyükçe tek odalı yapılarıdır. Bazılarının önünde verandalar vardır.

22 Halkbilimi

Kahvehaneler köy hayatının merkezidir. Meyve, şarap, hububat, yakıt, kumaş, satan gezici satıcılar eşekleri ve arabaları ile hep kahvehanenin önünde durur. Polis, orman koruyucuları ve vergi toplayıcılarına hep köy kahvehanelerinde rastlamak mümkündür. Köylüler kahveye ancak geceleri çikabilirler. Günün diğer saatlerinde kahvehanede oturan köylüler, iddia edildiği gibi, çoğu zaman boşuna vakit geçiren tembeller değildir. Bunlar ya işsiz köylülerdir ya da oduncu, yumurtacı gibi satıcılarıdır. Bazı köylerde sabahleyin erken saatlerde işe gidilmeden kahveye uğramak bir gelenektir.

Köy kahvehanelerinde eşya azdır. Birkaç kirli masa ve bolca sandalyenin yanısıra dipteki kömür yanan ocakta kahve pişirilir. Ortalama olarak bir köylü kahvede yılda toplam 1 ile 2 lira tutarında para harcar. Bu fakir köylüler için önemli bir miktar olabilir. Ancak yılda bir kaç kez yapılan düğünlerden ve panayirlardan başka eğlence yeri olmayan köy erkekleri için kahvehane tek eğlence yeridir.

Kahvehaneler ayrıca en son ülke ve dünya haberlerinin, ürün fiyatlarının ve bölgesel haberlerin öğrenilebileceği tek yerdir. Ödeme güçlerine göre pekçok insana kahvehanede kredi açılır. Kahvehanelerin bazılarında bakkaliye eşyası ve izinli alkol satışları da yapılır. 1929 yılı kayıtlarına göre kazalardaki kahvehane sayısı şöyle tespit edilmiştir:

Köylerde alkol ve tütün tüketimi daha çok erişkinler arasında yaygındır. Yapılan bir tahmine göre Rum köylü erkeklerinin %82'si Türk köylü erkeklerin de %40'ı içki içmektedir. Her iki toplumda da kırsal kesimde tütün kullanma oranı %51 olarak saptanmıştır. Sürekli sarhoş genlere rastlamak pek olası değildir. Eğlence günlerinde (düğün, panayır, paskalya) ve kiliseden sonra Pazar günlerinde köylerde sarhoşlara rastlamak mümkündür. Sigara kullananlar arasında ağır tiryakiler çoğunlukta olup, ekonomik nedenlerden dolayı gençler arasında sigara tiryakiliği daha az görülmektedir. Tütün kullanımı daha çok sigara şeklinde olup, nargile çok az ve yaşlıca köylüler tarafından kullanılmaktadır. Ortalama olarak bir köylü kahvehanede günde 30 paradan yılda £1½ lira harcamaktadır. Bu para çoğu zaman haftalık, aylık hatta ürün zamanı ödenebilmektedir.

Bazı kahvehanelerin ayrıca içki satma izni de vardır. Bu kuruluşların sayısı sözkonusu bölgede şarap üretimi yapılması halinde azalmakta, Lefkoşa, Mağusa gibi şarap üretmeyen kazalarda ise artmaktadır. 1921 nüfus sayımı araştırmalarına dayanılarak Müslüman nüfusun %25'inin kişi başına Hristiyanlar kadar içki tükettiği tahmin edilmektedir. İçkiler içerisinde birinci sırayı şarap, ikinci sırayı konyak ve üçüncü sırayı zük (Kıbrıs rakısı) almaktadır. Surridge Raporu'nun hazırladığı yıllarda ithal edilen bira, lüks bir içki olarak görülmekte ve özellikle köylerde çok önemli olayların kutlanmasında sınırlı olarak tüketilmektedir.

Kazalar	İçki Satma İzni Olan Kahvehaneler
Lefkoşa	210
Larnaka	105
Limasol	87
Baf	58
Mağusa	281
Girne	121
TOPLAM	862

landığı yıllarda ithal edilen bira, lüks bir içki olarak görülmekte ve özellikle köylerde çok önemli olayların kutlanmasında sınırlı olarak tüketilmektedir.

KÖYDE SPOR, DİNİ TATİLLER, KUMAR VE AVCILIK

1920'li yıllarda köylerde fazlaca sportif aktivite yoktur. Köy gençleri bazı Pazar günleri kendi aralarında en ağır taşı kimin kaldıracacağı veya ileriye fırlatacağı hususunda bahse tutuşup, yarışmalar düzenlerler. Ayrıca köyde okul varsa ve okul müdürü futbola meraklı ise köy gençleri arasında maçlar düzenler. Surridge, raporunu hazırladığı dönemde çoğu Lefkoşa Kazası'nda olmak üzere sadece 35 köyde futbol oynandığını tespit etmiştir. Rapora göre şehirlerde futbol çok rağbette olduğundan bunun yakın bir gelecekte köylerde de yayılması kesindir.

Rapor dini bayramlarda köylerde el-topu (handball) ve halat çekme yarışları yapıldığını da belirtmektedir.

Surridge köylerde kutlanan dini bayramların ve tatillerin ekim ve hasad zamanlarında kaale alınmadığını ifadeyle genel olarak Rum-Hristiyan köylerinde Pazar günleri hariç yılda 23 günün, Müslüman köylerinde ise Cuma günleri ve Ramazan ayı hariç yılda 9

günün dini bayram ve tatil olarak kutlandığını belirtmektedir. Hristiyanların kutladığı yortular dışında azizler ile ilgili kutlamalar dikkat çekicidir. Bu azizler köylere göre farklı isimler olabilmektedir. Müslümanlar ise Ramazan ve Kurban Bayramları ile Mevlid ve Namaz kandillerini kutlamaktadırlar.

Kumar Kıbrıs Kolonisi'nde büyük bir sorundur. Fakirliğin başlıca nedenlerinden biridir. Şehirlerde olduğu gibi kırsal kesimde de önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Kumar düşkünlü köylüler tarlalarını dahi ekmekte ellerindeki son kuruşa kadar kumar oynamaktadırlar. Surridge tek çarenin oyun kağıtları ile oynanan tüm oyunların yasaklanması olduğunu vurgulamaktadır. Ancak rapor köy kahvehanelerinde oynanan oyunların çoğunun kahve-sigara üzerine oynandığını da kaybetmektedir. Rapora göre kağıt oyunları nedeniyle

Kazalar	
Lefkoşa	32 köyde toplam 53 kişi
Larnaka	2 köyde toplam 7 kişi
Limasol	5 köyde bir kaç kişi
Baf	Bir kaç kişi
Mağusa	3 köyde toplam 3 kişi
Girne	5 köyde bazı kişiler

tamamen iflas etmiş ve ailesinin maişetini bile karşılayamayacak durumda olan ve tespit edilebilen köylülerin sayısını şöyle vermektedir:

Surridge isim vermeden Lefkoşa Kazası'nda bir köyün kumar müptelası olarak tanındığını, bu yüzden sözkonusu köyde tarım işlerinin çok aksadığını bildirmektedir.

Avcılık köylerde yaygındır. Ancak sadece avcılık yaparak hayatlarını kazanan köylü sayısı 34 kişidir. Avcılığın yaygın olduğu ve toplam 7000 eli ayağı tutar erkek nüfusuna sahip olan Baf kazasında 1927 yılında 460 av ruhsatı alınmıştır.

EVLİLİKLER, BAŞLIK PARASI, DÜĞÜNLER

Rapora göre evlilik yaşı erkekler arasında 18 ile

25, kızlarda ise 16 ile 22 yaş arasındadır. Raporun hazırlandığı yılda Mağusa kazasına ait bir köyde 14 yaşında bir Müslüman Türk oğlan ile 12 yaşındaki bir kızın evlendiği tespit edilmiştir. Genelde köylerde genç evlilikler yaygındır ve Müslümanlar, Hristiyanlara göre daha erken yaşta evlenmektedirler.

Evlenecek çiftlerin sağlık durumu yerine ödenecek başlık parasına (drahoma) daha fazla önem verilmektedir. Köylülerin borçlanmalarının en önemli nedenlerinden biri başlık (drahoma)- çehiz parasıdır. Genelde çok az malı olsa da bir erkeğin evlenme şansı olmakla beraber çehizi-drahoması olmayan kızın evlenme şansı yok gibidir. Müslümanlar arasında genellikle damadın ailesi gelinin ailesine bir miktar para verir. Bu para ile yatak eşyaları, giyim-kuşam vesair ev eşyaları satın alınır. Bu eşyalar gelinin şahsi eşyası sayılır. Her iki toplumda da erkek tarafı tarla, hayvan ve ev sağlama yükümlüdür. Ancak Baf'ın ve Limasol'un bazı dağ köylerinde, Omorfo yanındaki beş köyde ve Lefkoşa'ya yakın köylerde bunları sağlamak kız tarafına düşmektedir. Rapora göre çehiz, eskiden, tahta sandıklarda muhafaza edilmekte, ancak bu gelenek git-tikçe terkedilmektedir. Bu ibareden 1920'li yıllarda dahi çehiz konan "kara sandık"ların kullanımının azal-makta olduğunu görüyoruz.

Genç evlilere verilen tarla, hayvan, çehiz ve dra-homanın genellikle tefecilerden alınan yüksek faizli borçlarla temin edildiği ve bu yüzden köylülerin borç batağına saplandığını kaydeden Rapor, genç çiftlere verilen taşınmaz malların borçlarının da çoğu zaman yeni evlilere geçtiğini, %60 gibi çok yüksek faizler altında yeni çiftlerin hayatları boyunca borç ödemek zorunda bırakıldıkları ve fakirlikten kurtulamadıkları belirtilmektedir. Rapor, köylüler arasında gereksiz yere anlamsız bir rekabet olduğunu, bu nedenle çok göster-işli ve pahalı düğün törenleri için büyük borçlanmaların meydana geldiğini ve tarlalarını ipoteğe koyan köylü-lerin bu mallarını tefecilere kapırdıkları, zengin köylerde bile düğün nedeni ile iflasa sürüklenen köylü-lerin görüldüğünü kaydetmektedir.

Hristiyan-Rum köylülerin evlenebilmek için Kiliseye hayli para ödemeleri gerekmektedir. Köyün bulunduğu bölgenin Piskoposluğuna ailelerin maddi durumuna göre 5 şilin ile £ 1 lira arası bir ücret, aynı

şekilde köy papazına 5 şilin ile £ 2 lira arasında evlendirme parası ve 2 ile 5 şilin arasında da kilise katkısı ödenmesi şarttı. Evlilik için Müslüman köylülerin Şeri Mahkeme'ye sadece 2 şilin ödemeleri yeterlidir. Boşanma için Hristiyan köylülerin £ 2-20 lira arası bir ücreti Piskoposluğa ödemesi gerekirken, Müslüman köylüler boşanma ilamı için Şeri Mahkeme'ye sadece 3 şilin ödemekteydiler.

Düğünler köyler için çok önemli günlerdir. Rum-Hristiyan köylüler düğüne hediye olarak bir kile buğday, bir damicana şarap veya bir koyun gönderirler. Özellikle "Koumbaros" ve "Koummera"ların hediyeleri daha zengin olur. Bir Hristiyan düğünü için satın alınan yiyecek, içecek, sigara ve çalgıcılar için £ 20 liraya varan harcamalar yapılabilir. Müslüman düğünleri de eğlencelidir ve bazen üç gün sürebilir. Başında davul ve zurnacının bulunduğu Müslüman düğün alayları çok neşeli ve görmeye değerdir. Bu üç günlük düğünler para ve zaman kaybı olmasına rağmen köyün monoton hayatını renklendiren ender olaylardır.

KÖY EBELERİ

Köylerde bazı kadınlar Lefkoşa'daki Devlet Hastahanesi'nde eğitime tabi tutularak ebelik diploması almışlardır. Ayrıca Kaza Hastahanelerinde de ebelik eğitimi verilmektedir. Ancak köylerde cahil kadınlar eğitimsiz köy ebelerine rağbet etmektedir. Bu eğitimsiz ebeler çoğu zaman temizlik kurallarına uymamakta, hamileleri batıl inançların ürünü olan büyülerle, muskularla iyi etmeye çalışmaktadırlar. 1928 yılında yeni doğan çocuklarda ölüm oranı kırsal kesimlerde binde 163,3, kentlerde ise binde 127,3'tür. Doğum sırasında hamilelerin ölüm oranı konusunda sağlıklı bilgi olmamasına rağmen hayli yüksek olduğuna inanılmaktadır. Büyük köyler ebelerin Devlet Hastahanelerinde eğitimi için maddi katkılarda bulunmaktadır.

KADINLAR İLE KIZ VE ERKEK ÇOCUKLARININ DURUMU

Tarlada kocalarına yardım etmek zorunda olan kadınlar, ailenin yeterli arazisi olmaması halinde günde-

likçi olarak tarım sektöründe ve yol inşaatlarında çalışarak aile bütçesine katkıda bulunmak zorundadır. İş olmadığı zamanlarda da kadınlar tezgâh dokuyarak çalışmalarını sürdürmektedirler. Larnaka Kazası'nda ve Limasol ile Lefkoşa'nın bazı köylerinde kadınlar danteller işleyip satarlar. Bu dantelleri genellikle Lefkaralı satıcılar pazarlarlar. Kadınların bu işten dolayı hem gözleri zayıflamakta hem de sürekli ve eğik şekilde oturduklarından dolayı kemik yapılarında bozukluklar meydana gelmektedir. Böyle kadınların doğum yapması zorlaşmaktadır. Ağır çalışmaktan dolayı kadınlar çok erken yaşlanmaktadır. İş olduğu zaman çocuklar da işe koşulmaktadır. Bazı Müslümanlar çocuklarını erken yaşta çalıştırmazlar.

Çocuklar küçük yaşta işe koşurlar. Hasat zamanı çocuklar okuldan alınır ve bazı köylerde kız çocukları hiçbir zaman okula gönderilmez. Örneğin Pitsilya bölgesinde ölüme 3-5 keçi katılmış küçük kız çocuklarını görmek her zaman mümkündür. Ailelerin yeterli arazisi olmaması halinde çocuklar başkaları yanında da işe giderler. İş saatleri genellikle uzun olup şafaktan bir saat sonra başlayıp gün batımından yarım saat önce biter; arada 2 saatlik yemek molası da verilir. Surridge, çocukların çalıştıkları yerde karnlarının doyurulması ile ilgili düzenlemeleri ve iş saatlerinin uzunluğunu tayin eden yasaların gerekli olduğunu ancak bunun için uygun zamanın henüz gelmediğini kaydetmektedir. Buna en büyük engel fakirlik olduğunu, çocukların da yaşayabilmek için çalışmak ve para kazanmak zorunda olduklarının altı çizilmektedir.

Köydeki erkek çocukların yaklaşık %2'si bir zanaat öğrenmek veya zengin evlerinde çalışmak için kentlere gönderilmektedir. Dülgerlik, duvar ustalığı, demircilik gibi zanaatları öğrenen bu gençler genellikle köylerine dönmeyerek şehirlerde kalıyor. Çıraklık dönemlerinde kötü şartlar altında boğaz tokluğuna çalıştırılırlar. 1928 yılında çıkartılan "Gençlerin ve Çocukların Çalıştırılması Yasası" da bu kötü durumu tamamen giderememiştir.

Köylü kız çocukları da zengin evlerindeki kadın hizmetçilerin %20'sini oluştururlar. Küçük yaşlarda boğaz tokluğuna çok ağır işlerde kullanılırlar. Büyüdükleri zaman yılda £ 2 ile £ 6 arasında ücret alırlar. Genellikle 18 yaşından sonra ayda £ 1 lira kazan-

Yol inşaatında çalışan ana-kız köylüler...

abilirler.

Müslümanlar genellikle yanlarında çalışan köy kızlarını yaşları geldiği zaman çehizlerini verip evlendirirler. Bu Hristiyanlar arasında çok az görülür. Kazandıkları paraları aileleri tarafından ellerinden alınan bu köylü kızların evlenip yuva kurmaları mümkün olmadığından kötü yollara düşmesi olasıdır. Örneğin Limasol kentinde çalışan 59 hayat kadınından 16'si köyden gelip kötü yola düşen genç kızlardır.

ULASIM

Kıbrıs'ta anayollar Bayındırlık Dairesi tarafından inşa edilir ve bakımı yapılır. Anayollara bağlanan köy yollarının yapımı köylere aittir. 1900 tarihli Köy Yolları Yasası'na göre her köylü, köyünün yolunun yapımı ve bakımı için yılda 6 gün devlete hizmet vermek veya bu

Bez dokuyan köylü kız...

hizmetten muaf tutulmak için 6 şilin ödemekle yükümlüdür. Köy yollarının 1929 yılındaki durumunu 1925 yılı ile karşılaştıran tablo yanda görülmektedir:

Motorlu araçlarla ulaşılamayan 101 köyde 16,289 kişi yaşamakta olup bunlar daha çok küçük dağ köyleridir. Bu köylerin çoğu zaman kentlere götürüp satacak kadar tüketim fazlası herhangi bir ürünü yoktur. 1929 yılı itibarı ile adada 169 kamyon ve 264 tane köy otobüsü vardır. Bu köy otobüsleri hatırı sayılır miktarda yükü de köylerden kentlere taşımaktadır. Kamyon ve otobüs, eşek ve katır arabası ile yük taşıma işini büyük oranda sona erdirmiştir.

Kazalar	Motorlu Araçlarla Her Mevsim Gidilen		Sadece Yağmursuz Mevsimde Gidilen			Motorlu Araçla Ulaşılamayan		
	1925	- 1929	1925	- 1929	1925	- 1929		
Lefkoşa	101	- 112	57	- 57	38	- 27		
Larnaka	20	- 44	38	- 15	1	- --		
Limasol	33	- 58	42	- 32	35	- 20		
Baf	44	- 52	49	- 42	2	- 1		
Mağusa	45	- 46	9	- 37	80	- 51		
Girne	19	- 25	15	- 19	12	- 2		
TOPLAM	262	- 337	210	- 202	168	- 101		

HAYAT PAHALILIĞI VE BORCLANMA

Köyde çok az ekcecek arazisi olan ve gündülikle çalışan karı-koca ve üç çocuktan oluşan bir ailenin esas yemeği ekmeğdir. Ekmeğini kendisi üretemeyen böyle bir fakir köylü ailesi günde 2½ okka ekmeği tüketmekte bunun için de okkası 3 kuruştan günde 7½ kuruş harcamaktadır. (Ekmeğini kendisi üretilen köylüler kepekli una biraz da arpa unu karıştırarak ekmeği yapmaktadır. Tamamen arpa unundan ekmeği pek az kişi tarafından yapılmaktadır. Sadece Dillirga bölgesinde adına "bitta" denilen böylesi ekmeği üretilmektedir).

Sabah ve öğleni bir kaç zeytin – soğan ile geçiştiren aile, gece yahni türü bir sebze yemeği yiyebilir. Böyle bir ailenin ortalama haftalık yiyecek masrafı yaklaşık 12 şilin 3 kuruştur. Bu da eve her gün 2 şilin girmesi demektir ki, bir erkek işçinin en fazla kazanabildiği gündüliğin 20 kuruş olduğunu düşünülecek olursa aşırı miktardaki bu yiyeceğin temini için kadınların ve çocukların da çalışmasının neden şart olduğu anlaşılacaktır. Çocukların boğaz tokluğuna çalışması bile böylesine fakir bir köylü ailesi için yaşamsal önem kazanmaktadır.

Yiyeceğin yanısıra sabun, yakacak, elbise, ayakkabı vesair ev eşyası için böyle bir ailenin haftada en az 3 şilin 4 kuruş harcaması gerekmektedir ki, evdeki erkeğin tütün, içki ve kahvehaneye para harcamaması halinde bile haftalık toplam 15 şilin 7 kuruşu ihtiyaç duyulmaktadır.

Yapılan bir çalışmaya göre kırsal kesimdeki ailelerin %25'i fakirlik sınırının altında yoksulluk içerisinde yaşamaktadır. Sadece bir diğer %25'i yiyecek-giyecek-yakacak parasını kazanmakta ve borçlarının taksitleri için biraz para ayırabilmektedir. Bu çalışmaya göre köylülerin %25'i haftada 16 şilinden az, %50'si £ 1 lira ve %25'i de bu miktardan daha fazla kazanmaktadır.

Kıbrıs'ta kırsal kesimde mutlu bir azınlığın dışında tüm köylüler "borçta doğar, borçta yaşar ve borç içinde ölürlər". Hemen hiçbir köylü borç almadan yaşayamaz ve iş göremez. Bir köylüye ailesinden miras kalabilecek bir arazinin çok büyük bir olasılıkla ipotekli olması nedeniyle mirasçıyı borca sokması kaçınılmazdır. Bundan daha kötüsü arka arkaya gelen iki kötü

yıl borçlu köylüyü tam bir borç batağına batırmaya yetmektedir. Ödenemez hale gelen borçların %30'u sadece bir yıl ürün elde edilememesinden dolayı oluşmaktadır. Malların mirasçılar arasında bölünmesi de bu arazileri kârli olmaktan çıkarmakta, borçların artmasına neden olmaktadır. Köylüler arasında daha fazla toprağı sahip olabilmek için bilinçsizce alınan borçlar da köylülerin iflaslarına neden olmaktadır. Hesapsızca yapılan gösterişli düğünler, çehizler ve ödenen drahomalar da borçların bir diğer önemli kaynağıdır.

KÖYLERDE BORCLANMA VE TEFEÇİLER

Kırsal kesimde ekonomik yapının vazgeçilemez parçası borçlanma ve bu parayı sağlayan tefecilerdir. Bu tefeciler verdikleri para karşılığında çok yüksek faiz ve bazan faiz ile birlikte üretilen üründen de belli bir pay alırlar. Nakit yerine tamamen ürün alanları da vardır. Okuma – yazma bilmeyen köylülerin ana paranın miktarı ve faizler hakkında kolayca kandırılabilmesi ve para yerine çok ucuza alınan veya eksik tartılan ürünler nedeniyle borçları hemen hiç bitmez. Tefecilerin elinde her türlü cefayı çekmek zorunda kalırlar hatta iflas dahi ederler. 15 Mart 1928 tarihinde konu hakkında hazırlanan bir rapor bu durumu tüm açıklığı ile gözler önüne sermiştir. 1882 yılında geçirilen yasa ile %9 olarak sabitlenen faiz oranları 1919'da %12 olarak yeniden belirlenmiştir. Ancak buna hiçbir tefeci uymamaktadır. Örneğin Kasım ayında tohumluk buğday almak için bir köylü kilesi 10 şilinden gelecek Haziran'da ödemek üzere tefeciden borçlanır. Tefeci Haziran'da verdiği borca karşılık buğdayı kilesi 7 şilinden hesaplayarak alır ki, bu da geçen 8 ay içerisinde borç alınan her 10 şilin için köylünün tefeciye 3 şilin faiz vermesi demektir. Köylü çaresizdir. Faizi %12 olarak sabitleyen yasayı bilse de mahkemeye başvuramaz; çünkü gelecek yıl hiçbir tefeci ona borç vermeyecektir.

Kırsal kesimde borç verenler genellikle varlıklı köylülerdir. Borç para vererek kendi köylülerinin elindeki malı ele geçirmekte, topraksız ve parasız kalan köylüler arasında çaresizlikten pekçok yasadışı yollara başvuranların sayısı artmaktadır.

Yasalar ile önlenemeyen bu durum Köy Kredi

Kooperatifleri yolu ile önlenmeye çalışılmaktadır.

TARİH	Tescil Edilen Köy Kooperatifleri
Aralık 1925	296
Aralık 1926	49
Aralık 1927	89
Aralık 1928	268
Aralık 1929	318

Kredi Kooperatiflerinin yıllar içerisindeki artışı bu sistemin yararlı olduğunu açıkça göstermektedir.

Kazalar	Hristiyan (Rum)	Müslüman (Türk)
Lefkoşa	48	14
Larnaka	28	6
Limasol	58	6
Baf	68	21
Mağusa	40	11
Girne	16	2
TOPLAM	258	60

Kazalar itibarıyla Aralık 1929'da Köy Kooperatifleri:

Köy Kredi Kooperatiflerine ek olarak 1925 yılında Kıbrıs Ziraat Bankası faaliyete geçirilmiştir. Kurulduğu tarihten Haziran 1929 tarihine kadar toplam £ 282,173 lira kredi vermiştir ki, bunun £ 10,000 lirası Evkaf tarafından 1926-27 yılları arasında borç olarak alınmıştır.

Kıbrıs Ziraat Bankası Köy Kooperatiflerine %8 faiz ile borç vermekte kooperatifler ise bunu %9 ile 10 arası değişen faizle köylülere dağıtmaktadır.

KIBRIS'TA

EKİLEBİLİR ARAZİ VE BAĞLAR

Kıbrıs'ta ekilebilir arazi ve bağlar miras yolu ile küçük ve dağınık parçalar halindedir. Bazı hallerde bir arazi içerisindeki harup, zeytin, badem gibi tarımsal

Hasad zamanı...

Hasad zamanı...

değeri olan ağaçlar arazinin sahibine değil, farklı birine ait olabilmektedir. Bu durumlar tarımdan elde edilen geliri azaltmakla, geniş kapsamlı projelerin uygulan-

28 Halkbilimi

masını güçleştirmekte ve sulu ziraatı engellemektedir.

KIBRIS'TA EKİLEBİLİR ARAZİ VE

Kazalar	Ekilebilir Arazi	Bağlar	Toplam	Hane Sayısı
Lefkoşa	1,173,593	98,696	1,272,289	18,690
Larnaka	450,262	33,765	484,027	7,243
Limasol	626,223	133,783	760,006	11,108
Baf	647,365	41,397	688,762	11,249
Mağusa	944,148	5,222	949,370	14,723
Girne	333,733	1,663	335,396	5,433
TOPLAM	4,175,324	314,526	4,489,850	68,446

BAĞLAR (Dönüm olarak)

Başta Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi olmak üzere Evkaf'ın ve büyük toprak sahiplerinin çiftlik tabir

Kazalar	Kiliseye Ait	Evkaf'a Ait	Çiftlikler	TOPLAM (Dönüm)
Lefkoşa	59,408	5,127	33,319	95,854
Larnaka	10,054	2,973	6,347	19,374
Limasol	19,661	2,474	7,779	29,914
Baf	62,193	4,056	10,945	77,194
Mağusa	32,236	9,686	2,453	44,375
Girne	40,744	510	8,367	49,621
TOPLAM	222,296	24,826	69,210	316,332

edilen geniş arazileri vardır:

Yapılan bir araştırmaya göre 5 kişilik bir köylü ailesinin rahat bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri için Omorfo bölgesinde 130 dönüm, Limasol'un dağlık köylerinde 45 ve Kıbrıs ortalamasında 71 dönümlük kuru ziraat arazisine ihtiyacı vardır. Ada ortalamasında 17 dönümlük sulanabilir arazinin yeterli olacağı anlaşılmıştır. Kıbrıs'ın yaklaşık %15-20'lik alanını kapsayan bağlar bir kenara bırakıldığında, ada genelinde arazilerin %20'si üzerinde yapılan kuru tarımın masraflarını ancak karşılayabilmekte, %30'u orta verimlilikte ve geriye kalan yaklaşık %30'u da verimli arazilerden oluşmaktadır.

Yeterli arazisi olmayan köylüler geniş arazi sahiplerinden, tefecilerden, Kilise ve Evkaf'tan toprak icar edebilirler. Bazan icar yerine ortaklık yolu ile de ek

toprak temin edilebilir. Örneğin arazi sahibi tarla ve tohumu sağlar, topraksız köylü de ekiminden hasadına

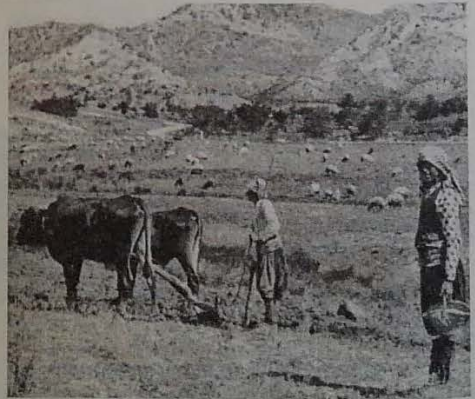
kadar ürün için gerekli emeği ortaya kor. Hasad sonrasında ürün yarı yarıya paylaşılır. Kuru ve çok verimli olmayan arazilerde ise ya hasad masrafları paylaşılır ya da topraksız köylü ürünün yarısına ek olarak elde edilen samanı da alır. Ancak öşür (aşar) vergisinin kaldırıldığı 1926 yılından beri toprak sahipleri ortaklaşa ekime verdikleri arazilerden elde edilen

ürün miktarı hakkında tam bilgi edinemediklerinden tarlalarını ürün karşılığına değil, sabit bir ücret ile kiralamaktadırlar.

Ortodoks Kilisesi'ne ait topraklar açık artırma yoluyla 3 ile 5 yıllığına köylülere kiralanır. Bu nedenle verimli Kilise arazilerini genellikle zengin köylüler kiralayabilir.

TAHİL ÜRETİM YÖNTEMLERİ VE ÜRÜNLER

Tarımsal üretim çift öküzleri kullanılarak gerçekleştirilir. Kullanılan sabanların büyük bir kısmı ağaç sabanlardır. Mesarya'da

Öküz ile çift sürülmesi

Kıbrıs'a getirilen ilk traktörlerden biri...

yaklaşık %50, Larnaka'nın 23 köyünde %40, Değirmenlik ve çevresinde %17 ve Omorfo ve çevresinde %7 oranında demir sabanlar kullanılmaktadır. Pitsilya, Tillirga, Maratasa, Limasol ve Baf yörelerinde demir saban kullanımı çok ender görülmektedir. Engebeli ve ağaçlıklı topraklarda ağaç saban kullanımı daha pratiktir. Tüm adada yaklaşık 130 adet biçme makinesi bulunmaktadır. Ancak hasad genelde orak ile yapılmaktadır.

Elde edilen ürün, çok eski zamanlarda olduğu gibi, zemini sertleştirilip düzeltilmiş harman yerine yığılır. Öküzlerin çektiği altı çakmak taşları ile döşenmiş düven vasıtasıyla ezilen ürün tahta kürekle (yaba) rüzgara karşı savrulurak samanından ayrıştırılır.

Tahıl ekilen toprakların çoğu sulanmaz. Verimlilik tamamen bahar yağmurlarının insafına kalmıştır. Daha çok buğday, arpa, yulaf ve burçak ekilmektedir.

Buğday fiyatları 1929 yılında düşmüştür. Aralık 1929 tarihi itibarı ile bir kile buğdayın fiyatı 5 şilin 4/2 kuruştur. Arpa, yulaf ve burçak fiyatları da süratle düşmektedir. Bu düşüşün önüne geçilememesi halinde tahıl üretimi azalacaktır.

Hayvan gübresinin tarımdaki yeri çiftçilerce iyi bilinmektedir. Suni gübre kullanımı II. Dünya Savaşı'ndan sonra artma eğilimi göstermiştir. Bir dönümlük arazinin hayvan gübresi ile gübrenmesi 15 ile 25 şilin arasında değişen fiyatlara malolmaktadır.

Hayvan gübresi ile iyice gübrelenen bir arazide yaklaşık %60 ile %75 arasında ürün artışı elde edilebileceği söylenmektedir. Suni gübrenin dönüm başına maliyeti ise 5-6 şilindir. Sağladığı ürün artışının yaklaşık %50 ile %66 olduğu belirtilmektedir.

Yerli un daha besleyici olmakla birlikte her yıl yaklaşık £218,000 liralık un ithal edilmektedir.

Tahta preste (Pressa) zeytin yağı çıkartılması

DIĞER TARIM ÜRÜNLERİ

Diğer tarım ürünleri arasında patates ön sırayı almaktadır. Ancak halk arasındaki tüketimi son yıllarda artmıştır. 1913 yılında £ 7,000 lira olan patates ihracatı 1928 yılında £91,000 liraya yükselmiştir. Soğan ve kalokas kayda değer miktarlarda üretilmektedir. Azalan miktarlarda pamuk ve Omorfo bölgesinde de keten üretilmektedir. Sulanabilir arazilerin bulunduğu her bölgede baklagiller de tarımda önemli yer tutmaktadır.

Adanın hemen her tarafında harup ağacı vardır. Tapu Dairesi tarafından yapılan bir çalışmada Kıbrıs'ta 2,307,770 adet harup ağacı olduğu saptanmıştır. 1919 ile 1928 yılları arasında toplam 52,373 ton harup ihrac edilmiştir. Bir çiftçinin ortalama bir harup ağacından yıllık geliri 2 şilin civarındadır.

30 Halkbilimi

Zeytin tarımı da çok önemlidir. Zeytin ve zeytinyağı kırsal kesim için çok önemli gıda maddeleridir. Elde edilen tüm zeytinyağı adada tüketilmekte, zeytinyağı açığı Ege adalarından yapılan ithalat ile karşılanmaktadır. Yapılan bir çalışmaya göre ortalama bir zeytin ağacı verimli hale 15 yılda gelmekte ve yaklaşık 50 okka zeytin vermektedir ki bu da 10 okka zeytinyağı demektir.

Mağusa, Lefke ve Yalya yörelerinde portakal bahçeciliği yaygındır. 1924 ile 1928 yılları arasında adadan £181,437 lira değerinde portakal ve limon ihracat edilmiştir.

Nar üretimi de oldukça yaygındır. 1924 ile 1928 yılları arasında toplam £125,122 liralık ihracat yapılmıştır.

Ayrıca badem, kiraz, elma, ceviz, kayısı, zerdali,

Yapılan bir hesaplamaya göre bir dönüm bağdan yaklaşık £3 lira 6 şilin gelir elde etmek mümkündür. 1924-1928 yılları arasında Kıbrıs'ın ihrac ettiği sofrta üzümü, kuru üzüm, şarap, alkol ve sirkeden toplam £136,311 lira kazanılmıştır.

İPEKBÖCEĞİ VE İPEKÇİLİK

İpekböceği ve ipekçilik köylüler için önemli bir ek gelir kaynağıdır. Herhangi bir yatırım gerektirmez ve daha çok kadınlar tarafından yapılır. Baf'ta ipek fabrikası kurulmadan önce kozalar Fransa ve İtalya'ya ihrac edilmekte idi. Şimdilerde (1929) hemen tüm üretim Baf'taki fabrikada değerlendirilmektedir. 1924 yılında yapılan ihracattan yaklaşık £35,000 lira elde edilmiştir. 1928 yılında üretilen ipeğin değerinin £43,527 lira olduğu saptanmıştır.

İpek en çok Baf, Karpas ve Girne yörelerinde üretilmektedir. Baf'ta ipek fabrikası kurulmasından sonra bu daladaki üretim artmış, geçmişte sökülen dut ağaçlarının yerine yenilerinin dikilmeye başlandığı görülmüştür. İpekböceği üretiminde kullanılan yumurtaların yaklaşık üçte biri İtalya ve Fransa'dan ithal edilmektedir.

Bu iş dalının ev hanımları tarafından yürütülmesi nedeni ile elde edilen gelirin paylaşımı sırasında karı-koca arasında meydana gelen kavgalara sıkça rastlanmaktadır.

HAYVANCILIK

Tarımın yanısıra hayvancılık da Kıbrıs köylüsü için çok önemli bir gelir kaynağıdır.

Motorlu taşıt araçlarının

ortaya çıkmasından önce bazı köylerde üretilen eşek, katır ve atlar köylüler için önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Halen bu hayvanların ve çift öküzlerinin üretimi için hükümet kendi üretme çiftliklerinde damızlık

İpek çıkaran köylü kadınlar...

incir ve erik ağaçları da adada yaygın bir şekilde bulunmakta ve köylüye önemli ek gelirler sağlamaktadır.

Bağcılık yapılan yörelerde uygun arazi olmaması nedeniyle tahıl üretimi çok az yapılmaktadır.

lar bulundurmaktadır.

Domuzculuk, Hristiyan köylüler tarafından yapılmaktadır. 1929 yılı vergi defterlerine göre 24,648 kişi domuz beslediğinden dolayı vergiye tabi tutulmuştur. Bu dönemde üç aylıktan büyük toplam 32,879 tane domuz bulunduğu tespit edilmiştir. Yetişkin bir domuzun satışından £3-4 lira kar elde etmek mümkündür. Etinin yanısıra iç yağı Hristiyan köylülerin başlıca yağ kaynağı olması nedeniyle domuz üretimi önemli bir iş koludur.

Keçi ve koyun Kıbrıs köylüleri için önemli bir gelir kaynağı olma özelliğini sürdürmektedir. Yapılan bir çalışmaya göre 9 keçi/koyun ve 1 domuzun ortalama bir ailenin süt, et, ve peynir ihtiyacını karşılamaya yeterli olacağı tespit edilmiştir. 1928 yılında Kıbrıs'ta toplam 263,694 koyun ve 226,761 keçi bulunduğu saptanmıştır.

Yeterli toprağı olmayan köylüler kendi hayvanlarının yanısıra diğer köylülerin hayvanlarına da bakmak suretiyle çobanlık mesleğini sürdürürler. Bu iş için hayvan başına ayda 2½ ile 4½ kuruş alırlar. Hayvanlar genellikle köye ait meralarda, izinli veya izinsiz olarak ormanlık alanda veya büyük toprak sahiplerinden kiralanan arazilerde otlatılırlar.

100 koyundan bir yılda £45, 100 keçiden ise £37 lira net kâr elde edilebileceği hesaplanmıştır.

Kıbrıs Veterinerlik Dairesi'nin yaptığı açıklamaya göre ada et ürünleri açısından kendi kendine yeterli olup, her yıl ortalama olarak £50,000 liralık canlı hayvan, yün ve deri gibi yan ürün ihracatı gerçekleştir-

ilmektedir.

Adamız kendi tükettiği deri, kösele ve yünü büyük oranda üretebilmektedir.

SONUC

Surridge Raporu'na göre Kıbrıs genelde bir tarım ülkesidir. 1920'li yıllarda Amianto ve Skouriotissa madenlerinde çalışanların dışında çalışan nüfusun çoğunluğu köylerde tarım ve hayvancılık ile uğraşmaktadır. Madencilik sektöründe çalışanların bir bölümü de tarım ile ilgilidir. Şehirlerde ticaretle uğraşanların önemli bir kısmı da tarımsal ürünlerin alım satımıyla veya bu sektöre araç gereç, tohum ve ilaç temin eden işlerde çalışmaktadırlar. Dolayısı ile köylüler ve kırsal kesim tüm nüfusun içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Sözlü Kına Havaları

Selçuk GARANTİ*

Fotoğraf:
Engin Anıl'ın
arşivinden
alınmıştır

Kına gecesi, kına yakma, kına eğlenceleri, kına havaları eski Kıbrıs Türk düğünlerinin karakteristik özelliklerindedir. Rumların kına gecesi, kına yakma, kına eğlenceleri veya kına havaları diye bir gelenekleri yoktur.

Kına gecelerinde müzikli eğlenceler düzenlenirdi. Bu eğlencelerde kına havaları da çalınır söylenirdi.

Kına havaları genellikle fasıllardan sonra çalınır söylenirdi. Bulabildiğimiz sözlü kına havalarından üçü şunlardır:

- 1- Hanımlar Yakar Kınasını,
- 2- Seyirttim Çıgdım Hanaya,
- 3- Kebapçıların Şişi

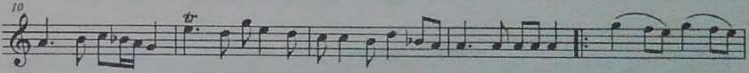
Hanımlar Yakar Kınasını ve Seyirttim Çıgdım Hanaya isimli kına havalarına "Gelin ağlatma havaları" da denmektedir. İlk iki kına havasından daha hareketli olan "Kebapçıların şişi" isimli kına havası, "Bahşış Havası" olarak da bilinir.

.HANIMLAR YAKAR KINASINI.

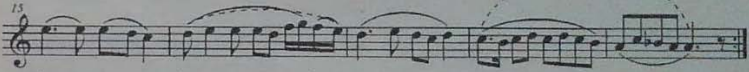
Kaynak: Mehmet Ali Yusufi (Tahyay)
 Ahmet Mustafa (Ahıparmak)
 Ahmet Nadide (Uzundal)
 Cahid Asaf (Yıldız Cahid)
 Derleyen: Hüseyin Karaltı (1970)
 Notaya Alan: Selçuk Garanti (01.08.2004)

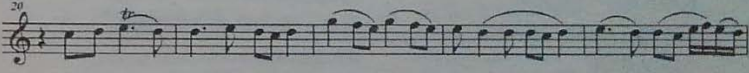
SAZ . . . . .

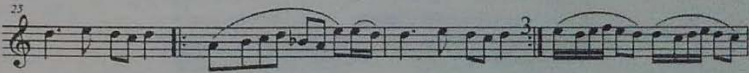
1a) Ha - nim -
 1b) Kı - na -
 2a) Güz - a -
 2b) Ö - nün -

lar - va - kar - kı - na - - - sı - - - ni
 iy - ler - a - - - ya - - - sı
 na - sı - naz - a - na - - - sı
 de - mum - lar - ya - na - - - sı

1) Ö - ya - şıt - güz (SAZ . . .) - lar - ağ - la - sı - An - ne - di -
 2) Ha - ni bu - nun (SAZ . . .) - gay - na - na - sı - Ah - ge - li -

ye (SAZ . . .) 1,2)A - - - gü - zam (SAZ . . .)
 nim (SAZ . . .) 1,2)Eh - - - li - yar (SAZ . . .)
 1,2)Be - - - gü - zel (SAZ . . .) Kı - nan

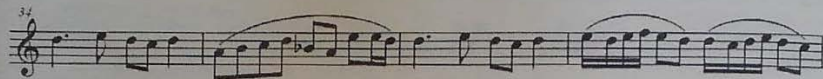

tut - - - sun - va - rol - - - sun (SAZ . . .) Se - - -

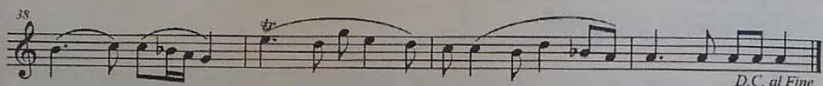
34 Halkbilimi

2

.HANIMLAR YAKAR KINASINI.

nin (SAZ . . .) Se - - - - nin (SAZ . . .) öm - rün

çok ol - - - sun va-rol sun (SAZ . . .)

Hanımlar yakar kinasını
Kına işler ayasını
O yaşıt kızlar ağlasın
Anne diye

Gız anası naz anası
Önünde mumlar yanası
Hani bunun gaynanası
Ah gelinim

A gızım, ehl-i yar, be güzel
Kınan tutsun varolsun
Senin, Senin ömrün çok olsun, varolsun!

Aya: Avuç içi

Ehl-i yar: Seven, gönül veren, sevgilinin yolunda giden

KEBABCILARIN ŞİŞİ

Kaynak: Mehmet Ali Tahtıyay (Vasfi)
 Ahmet Altıparmak (Mustafa)
 Ahmet Uzunel (Nadide)
 Udo Cahid
 Derleyen: Hüseyin Karatlı (1970)
 Notaya Alan: Selçuk Garanti (05.09.2004)

♩ = 92

Ke - bab - cı - la -
 Kı - na - nız mü -

6
 rın şi - şi Ge - li - nin in - ci di - şi A - man a - man
 ba - rc - ki Ha - zır - la - yın bah - şi - şi A - da - mı der -

10
 a gol - lar Se - nin i - çin ge - lin ha - nım bi - zi zin - da -
 de gol - lar

14
 na gol lar

- 1) Kebabcıların şişi
 Gelinin inci dişi
 Kınanız mübareki
 Hazırlayın bahşişi

NAKARAT

Aman aman a gollar
 Adanı derde gollar
 Senin için gelin hanım
 Bizi zindana gollar

- 2) Kebabımda şişim var
 İnci gibin dişim var
 Kınanız mübareki
 Lakin bahşişimiz var
 NAKARAT...

- 3) Açılan güller solmaz
 Üsdüne bülbül gonmaz
 Kınanız mübareki
 Zaten bahşişsiz olmaz
 NAKARAT...

- 4) Garşımızda durmayın
 Öyle yan yan bağmayın
 Bu kına bahşişidir
 Güçlü para admayın
 NAKARAT...

- 5) Denizdeki gayıdır
 Yelkenleri gayıdır
 Bu kına bahşişidir
 Vermesanız ayıdır
 NAKARAT...

SEYİRDİM ÇİĞDİM HANAYA

Kaynak: Mehmet Ali Tatlıyay (Vasfi)

Ahmet Alıuparmak (Mustafa)

Ahmet Uzundal (Nadide)

Udeu Cahid

Derleyen: Hüseyin Kanalı (1970)

Notaya Alan: Selçuk Garanti (01.09.2004)

♩ = 92

(SAZ . . . . .)

5

8

11

14

18

21

rum (SAZ . . . . .)

1/a Se-yird-dim çığ
1/b Ha-nım-lar gel
2/a Ağ-sa-ray - dan
2/b Sa-ri mes-gen
3/a Kö-şe ba-şı
3/b Hep at-lar on

1) Mürad do-ğu
2) Perşem-be gün
3) Ge-lin ha-nım

ran a-na-ya Gal e-vi-miz gal gal gal gal
gön-der-di-ler
ki-na-lan-di

Şen e-vi-miz şen ben gi-di-yo

1) Seyirdim çığdım hanaya
Hanımlar gelsin kınaya
Mürad doğuran anaya
Gal evimiz gal, gal gal gal
Şen evimiz şen, ben gidiyorum

2) Agsaray'dan endirdiler
Sarı mesgen geydirdiler
Perşembe gün gönderdiler
Gal evimiz gal, gal gal gal
Şen evimiz şen, ben gidiyorum

3) Köşe başının nalbandı
Hep atlar onda nalandı
Gelin hanım kınalandı
Gal evimiz gal, gal gal gal
Şen evimiz şen, ben gidiyorum

Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...

Leymosun Seylâp Şehitliği

Altay Sayılı*

(Leymosun'da 1894 Yılındaki Seylap Felaketi ve Evkaf Arazisine Yapılan Şehitlik)

Leymosun'da (Limasol) 12 Kasım 1894 tarihinde yağın yoğun yağmurlar sonucu Seylap (su baskını) oluşmuştu. Seller, Leymosun çevresindeki tarlalardan başlayarak kentin üçte birinde hasara yol açtı.

Sel sularının etkisi şehrin büyük bölümünü sarmıştı.

Türk Mahallesi'nde Garilli Deresi'nin¹ bulunduğu bölüm taşarak denize döküldüğü yere kadar yoğunluk kazandı. Seller genellikle Türklerin yoğun olarak yaşadığı Köprülü Cami ile Cami-i Kebir arasında bulunan yol üzerindeki ev ve işyerlerinde hasar yarattı (Bu yol daha sonra Ankara Caddesi olarak isimlendirildi). En çok zarar gören bölgeler arasında yer alan Leymosun Kalesi etrafındaki yapılar ve bugünkü Ankara Caddesi'ndeki ev ve işyerlerinin çoğunun birincini katını tamamen dolduran sel suları, ev ve işyerlerinden üç gün sonra çekilmişti. Sellerin girdiği yerlerde onlarca kişi hayatını kaybetti. Dere yatağı büyük ve küçükbaş hayvan, kümes hayvanları, ev eşyası, iş aletleri, ağaçlar, merteklerle dolup taşmıştı. Derenin girişi yerinde bu tip eşyalar yığılmıştı.

Şimdi de seylap felaketini konu alan ve 1894 yılının başında yer alan haberlere göz atalım. 19 Kasım 1894 tarihli Kıbrıs gazetesindeki haberin eski Türkçe yazılışı ile transkripsiyonu yandaki sütundadır:

Havadis-i Mahalliyye
Leymosun'da Kesnet-i
Bârândan Mühessil
Seyllerin İrâs Etdiği
Hasârât

Cenâb-ı Hâfız-ı Hakiki, Ceziremizi ve bi'l cümle bilâdi her dürlü âfâtdan muhâfaza ve mâsun buyurun.

Mâh-ı hâl-i Efrencinin geçen on ikinci Pazar ertesi günü Leymosun cihetinde nüzul eden kesnet-i bârândan mühessil seyller kasaba-i mezkureye hücum ederek bir buçuk sâ'at kadar devam etmiş ve âdeta bir tufân-ı dehşet-feşân şeklini kesbeylemişdi.

Bu müddet zarfında hânelerin pençerelerine kadar çıkan suyun tazyik-i cerayân-ı birçok hâneler ve dükkanlar ve cânları telef etmiş ve hâsârâtın mikdarı şimdilik yüz bin lira kadar tahmin edilmişdir.

Asâletlu Vâli Hazretleri vak'ının ertesi günü Leymosun'a azimet eylemiş ve o manzara-i dehşet-eftzâyi ve akvâl-i perişâni-i ehaliyi teftiş ve tahkik eylemişdir.

Nüfusca vuku' bulan telefât 23 kişi olup birçok hayvanât dahi telef olmuştur.²

حادثه حایلیه

تیسرہ کثرت باران میں فصل سیلاب
اور آب کی تباہی خسارت

جناب حافظ حقی جزیرہ و باطلہ
بلادی ہر درواہ آفتان محاطہ و مسمون
بیوسون

ماہ حال الفریقین کین اون انکھی ازار
ارلسو گری تیسون چہنہ ترون این
کثرت باران میں فصل سیلاب تباہی
عمومہ ایزدک برحق ساعت قدر دوام
اقص و اذکار مرقط دہشت فشان شکلی
کسیب اینندی

و مدت زورہہ حایرک باہر اوزہ قدر
چقان سولہ ضعیق جربان برچوق حاضر
و تکانتر و صیبری تلف ایش و خسارت
مقداری شدہ ایک و یک ایرا قدر تفسیر
اصحاک

*Araştırmacı Yazar, Dr. Fazıl Küçük Müzesi Müdürü.

Leymosun Sel Felaketi İle İlgili Başmakale

Kıbrıs Gazetesi³, 10 Aralık 1894, Pazartesi, sayı: 118'den aktaran Harid Fedai, 14 Temmuz 1989, Kıbrıs Gazetesi, Eski Basımımızdan: "Padişah Efendimiz Hazretleri'nin sadık uyruklarına karşı her gün karşılık beklemeksizin lütfen göstermekte oldukları yardım ve katkılarına bir yenisi daha eklenmek üzere bu kez de aşağıda yayımlanan Resmî Bildiri'den anlaşılacağı gibi,

Kıbrıs'taki bütün uyruklarını minnet ve şükran duyularıyla dopdolu kılmıştır.

Adı edilen resmî bildiriye yazıldığına göre, Leymosun kasabasının seller yüzünden bir kesimi yıkıldığı ve ahalisinin de türlü zarar-zıyan ve yitirimler içerisinde bulunduğu Padişahımızın bilgisine getirilir getirilmez, felaketzede halkın rehabilitesine katkıda bulunmak üzere dört yüz lira gönderilmesi hususunda Bab-ı Ali'ye emir buyurmuşlardır⁴.

Aynı gazete devamla (10 Aralık 1894), Osmanlı Hükümeti'nin aşağıda yer alan Resmî Bildirisi'ne yer veriyordu.

Osmanlı Hükümeti'nin Resmî Bildirisi -İstanbul-

Kasım ayının on ikinci günü Leymosun'u su basarak kent hemen hemen üçte birini yıkmış olduğundan ve ehali yitimlere uğrayarak epey aile barınaksız kaldığından dolayı bunların yardıma muhtaç olduklarını bildiren kentin Belediye Başkanı'nca çekilen telgraf üzerine; Dışişleri Bakanlığı'nun uygun gördüğü iki yüz liranın

Hazine'ce ödenmesini Padişah Efendimiz Hazretleri onayladıkları gibi, aynı maksat için kendi ödeneklerinden de ayrıca iki yüz liranın daha Bab-ı Ali'ye aktarılmış olduğu işbu bildiriyle ivedi duyurulur.

1894 yılındaki sel felaketi ardından 100 yıl geçmesine karşın hala daha unutulmamıştır. Olayla ilgili o günleri yaşamamış fakat olaya tanık olmuş kişilerden dinlediklerini anımsayarak bize aktarmak isteyenlerin anıları oldukça ilginçtir.

Halk bilimi araştırmacısı Mahmut İslamoğlu'ndan⁴ edinilen bilgi; "Mahallede eski bir hanayda toplanan selzede kadın ve çocuklar yapının eski olduğundan ve yıkılma tehlikesi bulunduğundan, yolun karşı tarafında bulunan başka bir hanayın daha güvenli olabileceğini düşünmüşlerdi. Canları avuçlarında olan selzedeler birkaç saat içerisinde, karşı pencereye dayanan ve köprü vazifesi gören tahtalar üzerinden erkeklerin yardımıyla cumbadan cumbaya yeni bitirilmiş hanaya geçtiler. Ancak oluşan sellerden yeni hanay yıkılmıştı ve eskisi ise felaketten etkilenmeyerek dimdik ayakta kalmıştı. Sözü edilen eski hanay halen varlığını korumaktadır. Sellerin çekilmesi ile birçok kişi ölmüş, hayvanlar telef olmuş ve büyük mal hasan meydana gelmişti."

Leymosun'da 1894 yılında meydana gelen sel fialeketini dönemin İngiliz Yüksek Komiseri Sir Walter Joseph SENDALL, K.C.M.G.'nin Kavanin (Kanunlar) Meclisi'nde (Legislative Council: Yasama Meclisi) 6 Mart 1895 tarihinde yaptığı konuşmada Leymosun'daki bir yıl önce gerçekleşen sel felaketine de değiniyordu.⁵ "Dört ay kadar önce vukubulan felâket Limasol su baskınları, bunun neticesi hasil olan müthiş can kaybı, ev ve mal ziyanı, askeri birliklerin anında ve istekle yürüttükleri yardımları ve Kraliçe Hazretlerinin iletmek lütfunda buldukları sempati duygulan canlı anılardır ve bunlar üzerinde daha fazla durmaya gerek görmüyorum. Yapılan müracaatlara gösterilen cömertçe karşılıklar sonucu sel felâketzedelerine yardım amacını güden ve halen £ 1750 liraya varan bir fon oluşmuş olup İngiltere'de ve başka yerlerde de toplanıp henüz gönderilmeyen miktarlarla bu fon daha da büyüyecektir. Bu fon, bu amaçla oluşturulan bir Komite tarafından dikkatlice kullanılmaktadır. Kasabannın (Limasol) gele-

cek teki güvenliği de ele alınmıştır ve umarım ki başarılı bir sonuca vardırılabacaktır. Bu konuda Devlet Bakanlığından son günlerde gelen bir yazı Meclisimizin incelenmesine sunulacaktır*.

Leymosun'daki sel felaketi ile ilgili bize anlatılanlar da var. Sözlü tarih olarak birinci ağızdan duyduklarına ilk kez burada yer verilmektedir;

Aslen Leymosun'lu olan Özay Akif'in⁶ Leymosun'daki sel baskını ile ilgili yaşlı kişilerden duydukları şöyle: "Hacı İbrahim Ağa'nın Ankara ve İri Sokakları kavşağında bulunan evinin birinci katı o yıllarda yağ deposu olarak kullanılıyordu. Birkaç gün sonra evlerden çekilen sularla küplerden boşalan zeytin yağları karışarak sokaklarda akıyordu."

Aynı günlerde kurban edilecek iki koyunun sel sularının alma olayı: "Sel baskınından birkaç gün önce Hasan Gazano (Rızki) isimli babanın, Mustafa Gazano olarak isimlendirdiği bir erkek çocuğu dünyaya gelmişti. Mustafa Gazano, kızkardeşlerinden sonra doğan ilk erkek çocuğu. Baba Hasan Gazano, duyduğu sevinçten ötürü kurban olarak adadığı iki koyun almış ve evlerinin avlusuna bağlamıştı. Bir şanssızlık sonucu, sel ertesi gün kurban edilecek iki koyunu da avluda bağlı oldukları yerden sürükleyerek götürmüştü. Baba Hasan, kurban edemediği koyunlar için çok üzülmüştü ve durumu Leymosun Cami-i Kebir imamına anlatıp şimdi ne yapması gerektiğini sordu. İmam ise "Kurbanlıkların bu şekilde yok olduğunun, onların kurban sayıldığını" söyleyerek babayı ikna etmiş ve başka hayvan kesmesinin gerekmediğini söylemişti." Kurbanlık koyunların sel sularına kapılması olayını Altay Sayıl'a şimdi Girne'de yaşayan Edibe Lütfi Anlar⁷ 1894 yılında Leymosun'daki sel felaketinden 1-2 gün önce doğan Mustafa Gazano'nun kızı anlatmıştır.

Özay Akif, sel felaketiyle ilgili olarak annesi Huriye Hanım'dan duyduğu başka bir anıyı şöyle anlatmıştır: "Sel sularında boğulanlar 2-3 gün su ve çamur içerisinde kaldıklarından her tarafları çamur içerisindeydi ve vücutları şişmişti. Tanınmaz haldeydiler. Boğulan kadınların kimliğinin saptanması, dini vecibelerin yerine getirilmesi için Dere Hamamı'nda yıkamışlar ve Seylap Şehitliği'ne defnedilmişlerdi".

Seylap Şehitliği

Sel sularından ölenler için Kıbrıs'ta matem büyüktü. Yetkililer selden ölen kişileri, Leymosun'u basıp suyu ile ölümlerine sebep olan Garilli Deresi'nin yanında seçtikleri Evkaf'a ait boş ayrı bir alana gömmek için karar almışlardı. Selzedeler Dört Fenerler Köprüsü'nün kuzeydoğusundaki Evkaf arazisine defnedildiler. Yeni mezarlık alanının etrafı taş duvarla kesilerek o gündün sonra seylap felaketinde ölenler için ayrılan, gömü yerinin adı "Şehitlik" olarak anıldı. Şehitliğe girilen kesme taştan kemerli yapının içindeki demir kapının üzerine "Seylap Şehitleri" yazılarak bir de ay yıldız konmuştu. Günümüzde şehitlikte, o yıldız kalma birkaç taştan başka mezar kalmamış, mezarlık alanı tarlaya dönüştürülmüş, şehitliğin kapısındaki ay yıldız da sökülüştür. Şöyle ki, eldeki kayıtlar olmasa, tapu planları olmasa, Leymosun'da geçmişte yaşayanlar olmasa şehitliğin varlığı dahi unutulacaktı.⁸ Seylap felaketi yıllardır söylenmekte ve şimdi yaşları 60'ın üzerinde olan Leymosunlular arasında zaman zaman konuşulmaktadır. Çocukluk yıllarının bir kısmı Leymosun'daki "Seylap Şehitleri Mezarlığı" yanındaki bölgede geçen ünlü karikatüristlerimizden Musa Salih Kayra'nın⁹ 1958 yılı için anlattıkları şöyle: "1958 yılında Bladanisya (Çamlıca) Köyü'nden Leymosun'a göçmen olarak gittik. Dokuz yaşındaydım ve ailemle birlikte Leymosun'un Soğuksu Mahallesi'ne yerleştik. Aynı yıl benimle yaşıt olan, yeğenim Hüseyin, Mustafa Kösel ve şimdi Avustralya'da yaşayan Cahit isimli arkadaşlarımla şehitlik çevresinde oynardık. Bazen de şehitliğe girerdik. Şehitliğin orta bölümünde kocaman eğri bir servi ağacı vardı, bizler ve isimlerini hatırlayamadığım diğer çocuklar servinin üzerine çıkar oynardık. Şehitlikteki mezarların tümü iyi durumdaydı. Büyüklerimizden burasının şehitlik olduğunu duyardık. Ancak o yıllarda çocuk olduğumuzdan, 1894 yılındaki sel baskını sonucunda ölenlerin buraya gömüldüğünü bilmiyorduk. Bu bilgileri çok kapsamlı olarak daha sonraki yıllarda yine büyüklerimizden ve yazılı kaynaklardan öğrendik."

Sel felaketinde ölenler şehitliğe gömüldü. Ancak çekilen acıları dile getiren ve yeni bitmiş hanayda ölenler için bir de türkü yakıldı. Araştırmacı yazar Harid

40 Halkbilimi

Fedai¹⁰, sel felaketini konu alan "Hanaylar Yaptırdım" adlı dilden dile yıllardır söylenen türkünün sözlerinin Lefkoşa'da marangoz Hasan Taş tarafından 1940'lı yıllarda derlendiğini tespit etmiştir. Eser, Türkiye Radyo Televizyonu'nun repertuarında yer alan türküler arasındadır.

Hanaylar Yaptırdım Türküsü

Hanaylar yaptırdım döşedemedim
Çifte kumruları eş edemedim
Zalim felek ile başedemedim
Konma bülbül konma çeşme başına
Bu gençlikte neler geldi başıma

Hanaylar yaptırdım yüceden yüceye
İçinde yatmadım üç gün üç gece
Kurbanlar kestirdim gördüğüm gece
Konma bülbül konma çeşme başına
Bu gençlikte neler geldi başıma

Polis ve İngiliz Askerlerinin Cansiperane Çalışmaları

1880 ve 1894 yılları ile 1900'lü yılların ilk çeyreğinde Garilli Deresi'nin birçok kez taşması sonucu Leymosun'da sel olayları yaşanmıştır. Su baskınlarında zarar gören kişilerin kurtarılması için Polis ve İngiliz Askerleri cansiperane çalışmış, zaman zaman tahtadan yapılan köprülerde hizmetleri de geçmiştir. Garilli Deresi'nden akan suyun yönü 1930'lu yıllardan sonra tamamen değiştirilmiştir. Seylap Şehitliği'nin yanına ise İngiltere'den getirilip monte edilen Dört Fenerler adlı büyük bir demir köprü inşa edilmiştir.

Köprü'nün Kıbrıs'a getirildiği yıllarda Leymosun sokaklarında henüz elektrik enerjisiyle çalışan lambalar olmadığından köprü'nün giriş yerlerini geceleri belirlemek amacıyla baş taraflarına petrole çalışan dört fener monte edilmiştir. Bu yüzden köprü'nün adı konan fenerlerden ötürü 'Dört Fenerler Köprüsü' olarak kalmıştır.

20 Kasım 1894 tarih ve 457 no'lu Kıbrıs Resmi Gazetesi'nin özel sayısında özel yetki ile yayınlanmış

The Cyprus Gazette
(EXTRAORDINARY.)
(Published by Authority.)
No. 457 TUESDAY, 20TH NOVEMBER, 1894.
(No. 3676.)
HIS EXCELLENCY THE HIGH COMMISSIONER is pleased to direct the publication for general information of the following telegram received from the Right Honourable the Secretary of State for the Colonies, on the 15th November, 1894:—
"Her Majesty has learnt with much regret flood and loss of life in Limassol and desires to be furnished with further information."
By His Excellency's Command,
ARTHUR FOONG,
Acting Chief Secretary to Government.

olan Resmi Gazete'de Ekselans Vali'nin emri ile Koloni Hükümeti'nin Müsteşar Vekili Arthur Young'un imzasını taşıyan bildiri yukarıdadır. Yüksek Komiser "Vali" Müstemlekeler Bakanı'nın 15 Kasım 1894 tarihli telgrafını genel bilgi için yayımlanmasına talimat vermekle mutluluk duyar. "Majeste Kraliçe Leymosun'da meydana gelen Seylap ve hayat kaybını üzüntü ile öğrenmiş bulunuyor ve daha ayrıntılı bilginin kendisine sunulmasını arzu ediyor".

Sel felaketi üzerine Osmanlı Padişahı Sultan II. Mahmud, felaketzedelere yardım için altın para bağışında bulunmuştu. İngiliz Kraliçesi Viktorya da olayla ilgilenerek yukarıdaki telgrafi göndermişti. Yüzlerce kişi altın para, sterlin ve Kıbrıs parası bağışında bulunmuşlardı. Bağışları toplayan ve yardım yerlerine ulaştıran bir de resmi komite kurulmuştu (Limassol Relief Fund). Komite 1895 yılı sonlarına kadar faaliyetlerini sürdürmüştü. Komitenin çalışmaları ve bağışta bulunanların isimleri listeler halinde Resmi Gazete'de yayınlanmıştı.

(No. 2722.)
LIMASSOL RELIEF FUND.

His Excellency the High Commissioner directs the publication, for general information, of the following further lists of subscriptions to the Limassol Relief Fund.

NICOSIA SUBSCRIPTIONS.

Fourth List.

	£	s.	d.	cp.
Total from previous list	526	15	6	3
His Imperial Majesty The Sultan (E.T. 400)	360	0	0	
His Eminence The Patriarch of Jerusalem (fr. 1,200)	47	10	0	
His Excellency Ahmet Belg Pasha (Oairo)	16	0	0	
Lt.-Gen. Sir R. Biddulph (Gibraltar)	10	0	0	
A. F. G. Law (Penang)	10	0	0	
W. R. Collyer (Penang)	10	0	0	
Capt. R. B. Feilden	7	0	0	
(Collected by Miss Feilden):				
J. A. Swettenham (Colombo)	5	12	0	
A. G. Lascillos	5	5	0	
The Ezechios Yossif, Karpas	3	10	0	
SG: D. Young	2	2	0	
Capt. J. H. Bor, R.M.A. (Southsea)	2	0	0	
R. M. Craig (England)	1	5	0	
Mrs. Young	1	0	0	
C. Carletti	0	10	0	
Total Nicosia	£1,007	19	6	3

Seylap Felaketzederlerine Bağışta Bulunanlardan Bir Kısmının Listesi

18 Ocak 1895 tarih ve 463 numaralı resmi gazetede dördüncü bağış listesinin yayınlanması İngiliz Müstemleke Valisi tarafından emrolunmuştur.

Daha önce yayınlanan 1. 2. ve 3. bağış listelerinden Lefkoşa bölgelerinden aktarılan para toplamı 526 sterlin 15 şilin 6.5 Kıbrıs Kuruşu idi.

Bağışta bulunanlar:

-Osmanlı Padişahı'ndan 400 TL karşılığı olan 360 Kıbrıs Lirası
-Kudüs Patriki'nden 47 lira 10 şilin
-Mısır'dan Ekselans Ahmet Belig Paşa'dan 16 Kıbrıs Lirası

-Korgeneral Sir G. Biddulph (Cebelitarık)¹¹ 10 Kıbrıs Lirası

-A.F.G-Low (Penang)¹² 10 Kıbrıs Lirası
-W.R Collyer (Penang) 10 Kıbrıs Lirası
-Yüzbaşı R.B.Feilden 7 sterlin ve kızı Bayan Feilden tarafından 7 Kıbrıs Lirası ve diğerleri

-Ayrıca Morfu (Omorfo-şimdiki Güzelyurt) nahiyesinden geçen listeden aktarılan toplam Morfu

Belediyesi 1 lira, 10 şilin

-Değirmenlik nahiyesinden 9 lira 10 şilin (aktarılan)
-Büyük Kaymaklı'dan -Kilise'den 1 lira olmak üzere toplam 3 lira

-Küçük Kaymaklıdan ve Atiyennu (Kıracıköy)'dan 8 lira 17 şilin 2 ½ peni.

22 Mart 1895 tarihinde yayınlanan resmi gazetede 4. liste toplamı 1007 lira 19 şilin 6 ½ kuruş ve Kıbrıs'la ilgili olan çeşitli İngilizlerden (İngiltere ve Kıbrıs'tan) toplanan para toplamı 100 lira 11 şilin 5 ½ kuruştu. Bağış toplama bir yıl sürdü ve Resmi Gazete'de yayınlanmak suretiyle bu amaçla kurulan komitede dağııldı.

Köprülü Cami Yanındaki Taş Köprüünün Yapımı

Birlik Gazetesi, 27 Mart 1925 Cuma, S:61'den aktaran Harid Fedai, 2 Haziran 2003 tarihli Kıbrıs Gazetesi, Eski Basınıımızdan. "İki buçuk aydan beri bitirilmesine uğraşılmakta olan köprü, uygun şekilde yenilenilerek Leymosun ehalesinin gelip gitmesi sağlanmuştur. Bundan dolayı Belediye Başkanı Mösyo Alekko"ya (Alekko Zinonos) teşekkür borçluyuz".

Yıllar sonra, 1924 yılında yine Leymosun'da meydana gelen yeni bir sel felaketi yaşandı. Onu da gazetelerden okuyoruz.

"Leymosun'da son yağan şiddetli yağmurlar neticesinde bir çok evler yıkılmıştır bunun üzerine belediye reisi komisere bir mektup göndererek evsiz kalan halka ufak barakalar yapmasını rica etmiştir".¹³

Leymosun'da bol yağışlar yüzünden sellerin doğurduğu zarar- ziyân:

Tarı, Ada'mızı ve bütün ölkeleri her türlü belalardan korusun.

İçinde bulunduğumuz ayın geçtiğimiz on ikinci Pazartesi (12 Kasım 1894-H.F.) günü Leymosun bölgesinde yağan şiddetli yağmurların oluşturduğu seller adı edilen kazayı basarak bir buçuk saat kadar sürmüş ve adeta korkunç bir tufan görünümüne dönüşmüştür.

Bu süre içinde evlerin pencerelerine değin çıkan suyun şiddetli akışından birçok ev, dükkan ve can kayba uğramış ve zarar-ziyanını edimleri ilk belirlemelere göre yüz bin lira kadar tahmin edilmiştir.

Asaletlü Vali Hazretleri olayın ertesi günü Leymosun'a gitmiş ve o dehşet verici manzarayı ve

42 Halkbilimi

ehalinin perişanlığını yakından görüp araştırmıştır.

Nüfusça yitirim 23 kişi olup birçok hayvan dahi ölmüş veya kaybolmuştur.

Nüfusça olan yitirim akıl ve gönülleri perişan edecek kertede acınaklı ve etkileyici olup geniş ölçüde keder ve eleme neden olmakla bunların birer birer sayılıp dökülmesi bir yana, 'Tanrı yakınlarına sabırlar versin' duasıyla yetinmek durumundayız.

Asaletlü Vali Hazretleri incelemelerini bitirince Lefkoşa'ya dönmüşler ve geçtiğimiz Cumartesi günü adı edilenin başkanlığında Lefkoşa ehalisinden oluşmuş bir heyet davet olunarak yukarıdaki gün öğleden sonra ala-franga saat dört buçukta Kavanin Meclisi salonunda toplanmışlardır.

Bu toplantıda bütün hükümet memurları (Kavanin Meclisi'ne hükümetçe atanan 6 üye- H.F.) ile Şeriye Mahkemeleri Başkanı, Müftü ve Rum Başdespotu ye öbür dinsel başkanlar ile tüccardan birçok zevat hazır bulunmuşlardır.

Asaletlü Vali Hazretleri sellerin Leymosun'a nasıl aktığını ve ne ölçüde zarar-zıyan ve yitirime neden olduğunu ve halkın bu yüzden ne kertede sefalet ve perişanlığa düşüklerini ve İngiliz askerlerinin canlarını avuçlarına alarak çalışmakla gerek kasabanın boşaltılması ve gerek halkın kurtarılmasına nasıl yetişerek yardım ettiklerini ayrıntılarıyla hüznü verici bir dille anlattıktan sonra felaketzedelerin rehabilitasyonları hususunda para yardımı çağrısında bulunmuş ve kendileri ile eşleri adına elli İngiliz lirası vereceklerini belirtmişlerdir.

Bu şekilde biten konuşmadan sonra Başdespot ve Müftü ve Kavanin Meclisi üyelerinden Mösyö İlyasidis Efendiler Vali'ye ve askerlerin hamiyetli kişilere yarışı hizmetlerine teşekkür ettikten sonra para yardımı toplanmasına gönülden yardım edeceklerini; ne ki yardım istenmesinde yalnız Ada ile yetinilmeyip dış ülkelere özellikle İngiltere'ye de başvurulması gerektiği üzerinde durulmuş; Vali Hazretleri ise bu konuda İngiltere nezdinde bizzat kendilerinin gerekeni zaten yapmış bulduklarını ve öbür ülkelerden yardım istenmesinin de uygun bir hareket olacağını duyurmuşlardır.

Daha sonra her kaza için birer komisyon atanmasının gereğine değinilerek bir Merkez Komisyon ile ona bağlı kaza komisyonları seçilip atanması gündeme

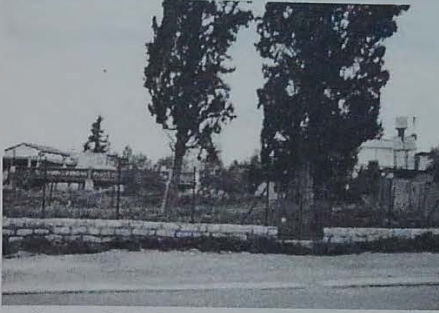
gelmiş ve Asaletlü Vali Hazretleri 'yle Faziletlü Müftü ve Hürmetli Başdespot efendiler Merkez Komisyonluğu'na; Lefkoşa Kaymakamı Mr. King ile Kavanin Meclisi üyesi Barutcuzâde İzzetlü Vasif ve İlyasidis efendiler Lefkoşa Kazası Komisyonluğuna uygun görülerek görevlendirilmişlerdir. Kazalarda ise kaymakamlar başta olmak üzere birer komisyon oluşturulması Merkez Komisyonu'nun yetkisine bırakılmıştır.

Asaletlü Vali Hazretleri'nin bu konuda gösterdikleri iyilik severlik, Allah için, teşekkür değer olmakla halkımızın da o zavallı felaketzedelerin yardımlarına cömertçe ve bir an önce koşacaklarına dair inancımız tamdır.¹⁴

Günümüzde alınan önlemlerle Leymosun'daki Garilli Deresi'nin taşması tamamen önlenmiştir. Bunun yanında Evkaf arazisine yapılan şehitlikten de kitabesiz iki mezar taşı dışında ne kapısı, ne çevre duvarı, ne de mezarlar kalmıştır.

Sevlay Şehitliği'nde kalan son mezar taşlarından biri. Geride görülen Leymosun'daki Dört Fenerler Köprüsü'nün bir bölümüdür.

Seylap Şehitlik alanının çevresi günümüzde baklavacı tellerle çevrilidir.

Seller sonucu heyelan nedeniyle kayan toprak ile hasar gören cami ve minare kullanılmaz duruma

gelmişti. İngiliz Donanması'na mensup H.M.S. (Her Majesty's Sheep) Aretusa adlı gemi personeli tarafından patlayıcılarla tamamen yıkılma anı. Kullanılamayacak durumda olduğundan bu hale gelmişti.

Dipnotlar

¹ Garilli Deresi, denize ulaşmadan biri büyük ve yüksek, diğeri de küçük ve alçak iki köprüünün altından geçmektedir. Büyük köprü 1900'lü yıllarda, küçük köprü daha sonraki yıllarda yapılmıştır. Büyük köprü Dört Fenerler Köprüsü olarak da biliniyor.

² Kıbrıs, 19 Teşrin-i Sâni 1894, Pazar Ertesi, Sayı: 115

³ Küfüzade Asaf Bey'in çıkardığı ve 6 Mart 1893-31 Ekim 1898 tarihleri arasında yayınlanan Kıbrıs Gazetesi.

⁴ Mahmut İslamoğlu

⁵ Haşmet Gürkan, Söz Gazetesi, 25 Mayıs 1984

⁶ Özay Akif, 1936 Leymosun doğumlu Girne'de yaşamaktadır.

⁷ Edibe Lütfi Anlar, 1922 Leymosun doğumlu. 1894 yılındaki sel felaketinden bir kaç gün önce doğan Mustafa Gazano'nun kızı. Girne'de yaşamaktadır.

⁸ Leymosun göçmeni şimdi Karaoğlanoğlu köyünde yaşayan Faik Kasaboğlu. Şehitlik bölgesinde uzun yıllar yaşamış ve şehitliğin durumunu en iyi hatırlayanlardandır.

⁹ Musa Salih Kayra, 6 Aralık 1949, Bladanisya (Çamlıca) doğumlu. Girne'de yaşamaktadır.

¹⁰ Harid Fedai, 12 Ekim 1930, Lefke-Kıbrıs doğumludur. Kamu emeklisi olup halen Lefkoşa'da yaşamaktadır.

¹¹ Cebelitarık: İberik Yarımadası'nda İngiliz Sömürgesi.

¹² Penang: Malazya'da Penang Eyaleti.

¹³ Ateş Gazetesi; 28 Ocak Salı 1947, S:102, s:2

¹⁴ Kıbrıs Gazetesi, 19 Kasım, 1894, Pazartesi, Sayı: 115 (Kıbrıs Gazetesi, 27 Temmuz, 1989, s:19)

XXII. Halkbilimi Sempozyumu Bildirileri

Efsanelerin Toplumsal Etkileri

Ali Nesim *

Bu bildiri üç ayrı bölümde ele alınacaktır.

1. Kıbrıs'tan alacağımız örnek efsanelerin toplumsal iletileri.
2. Günümüzde yeni efsaneler yaratılabilir mi?
3. Efsanelerin inanç,düşünsel ya da kutsallık boyutu.

Bu bildirimizde 1. bölüm üzerinde durarak vereceğimiz örneklerle Kıbrıslı Türklerin yaşamında efsanelerin rolü ,etkisi ve insanların yaşamları üzerinde efsanelerin yaptırıcılığı vurgulanmaya çalışılacaktır.

Eskiden Kıbrıslı Türkler özellikle dini ve ulusal bayramlarda köylerinden otobüs tutarak, yaptıkları gezilerle hem eğlenirler hem de toplumsal inançlarını yeniden pekiştirirler ve Kırklar Tekkesi'nde yaşatırlardı. Bizde bir gezi güzergahı içerisinde efsanelerimizi anlatacağız. İsterseniz önce söyle bir uğrayarak Larnaka'ya Hala Sultan'a uzanalım. İskele'de tuz gölü kıyısında Hala Sultan Camisi yer almaktadır. Aslında Tuz gölünün de bir efsanesi bulunuyor. Ancak biz Hala Sultan efsanesini sunalım öncelikle. Bildiğiniz gibi Hala Sultan Hz. Muhammed'in büyük halalarından birisidir. Kıbrıs'a yapılan ganimet amaçlı (İslam dinini yayma amaçlı değil) Arap akınları sırasında attan düşürerek şehit olmuştur. Mezarının kaybolmaması için eski bir taş anıt mezarın altına gömülmüştür. Bu taş anıt 2 metre yüksekliğinde, iki taşın üzerine yerleştirilmiş daha uzun bir taştan oluşmaktadır. Osmanlılılar Kıbrıs'ı aldıktan sonra İslam dini bakımından kutsal saydıkları bu anıt mezarı içine alacak biçimde bir cami yapmışlardır. Halkın inancına göre Hala Sultan oraya gömüldükten sonra, Mekke'den gelen bir taş, mezarı üzerinde gölge yapacak bir biçimde havada durmaktaydı. Camiye gelen ziyaretçilere üsteki taşın uzun burnu

gösteriliyordu, diğer bölümler bir perde ile kapalı tutuluyordu. Rivayete göre hamile bir kadının hava duran taşı görüp çocuğunu düşürmesinden sonra taşın altına bir duvar yapılmış imiş. Şimdi bu efsaneden çıkarılan dersi şöylece ifade edebiliriz. Hala Sultan peygamberin halası olarak kutsal bir kimliğe sahiptir ve onun gibi bütün müslümanlar dünyanın neresinde olursa olsun İslam dininin koruyuculuğu altındadır. Bu nedenle Kıbrıslı Türkler için Hala Sultan Tekkesi geçmişte hep yerel bir "Kabe" olarak görülmüştür ve oraya yapılan ziyaretlerde İslam dininin koruyuculuğu ve gözetimciliği altına girdiklerine inanmışlardır.

Genellikle İskele'den sonra Mağusa'ya doğru sürdürülen ziyaretlerin iki amacı vardı. Birincisi Namık Kemal'in zindanını görmek ikincisi Canpolat beyin türbesini ziyaret etmek. Mağusa'ya girişte görkemli Venedik surları ilk kez görenlerin hayretini uyandırıyor. İri taşlardan yapılmış bu kalenin bir yerinde taşların arasından süte benzer beyaz bir sıvı akarak donup kalmıştır. Mağusalılar buraya süt taşı demektedir ve inanılıyor ki bu beyaz sıvı emzikli bir kadının sütünden başka bir şeyde değildi. Bu olay bana bir Arnavutluk efsanesini anımsatmıştır:

Efsaneye göre Arnavutluk'un İskotra şehrinde iki zalim prens kardeşler yapacakları kalenin inşasında herkesi çalışmaya mecbur ederler. Emzikli bir kadın bebeğini bahane ederek çalışmamakta direnir bunun üzerine zalim kardeşler onun kale duvarları içerisine gömülmesi emrini verirler. Kadın bebeğini emzirmek için taşlar arasında bir delik bırakılmamasını ister. Dileği kabul olunur. Zamanla bu delikten gülül gülül akan bir pınar oluşur ve bu su bütün şehri besleyen bir su kaynağı haline alır. Bu efsane bizlere bebeği olan annelerin ne kadar kutsal olduğunu ve tanrının sadece anneleri değil bütün insanları annelerin nezinde onurlandırdığını ve onların sayesinde insanlara bolluk sun-

46 Halkbilimi

duğunu göstermektedir.

Mağusa'daki süt taşıda bu efsane kadar olmasa bile annelerin kutsallığını ve kalıcılığını (tıpkı taşlar üzerinde süt gibi akıp donan kireç sıvısı gibi) göstermektedir.

Mağusa'daki Namık Kemal zindanı Kıbrıslı Türkler için ta baştan beri kutsallık taşımaktadır. Namık Kemal'in Mağusa'daki yaşamı bir efsane gibi ziyaretçilere anlatılmaktaydı. Namık Kemal'in Mağusa'da sürgündeyken çekti zorluklar bu küçük zindandaki yaşamı Kıbrıslı Türkler için ona duyulan saygıyı yüceltmekte ve ulusal duyguların güçlenmesinde kamçılayıcı olmaktadır.

Bu nedenle Namık Kemal'in zindanının bir Kıbrıslı Türk tarafından ziyaret edilmesi hem ulusallık hem de kutsallık taşıdığını vurgulayabiliriz. Liman kapısından surlar içerisine girerken Canpolat Bey'in türbesi yer almaktadır. Canpolat Bey'in efsanesi yıllardan beri kuşaktan kuşağa ibretimiz bir biçimde anlatılıp aktarılmaktadır. Efsaneye göre, Kilis Beyi Canpolat Bey kuşatmanın uzun sürmesi üzerine sabırsızlanarak atını giriş kapısında bulunan demirden çarkın üzerine sürmüş, başı koparak yere düşmüştü, fakat başını yerden alarak koltuğunun altına yerleştirmiş ve savaşmaya devam etmiştir. Kalenin fededilmesinden sonra huzur içerisinde yere uzanarak şehit düşmüştür. Bu efsanenin bizlere sunduğu bildirim iki önemli yönü vardır. Birincisi Türklerin ne kadar savaşçı ve kahraman oldukları ikincisi ki sivil insanlar için önemli olan bildirim budur: insan herhangi bir şeyi tüm varlığı ile arzuladık-tan sonra isteğini gerçekleştiremez, hiçbir güç onu engelleyemez. Beden ruhu terk etse bile ruh yada bilinç düşündüğünü yapmaya devam eder ta ki isteği ve düşündüğü gerçekleşene dek.

Mağusa'dan Lefkoşa'ya gelirken Beşparmak dağına bir el gibi gökyüzüne uzanan yükseltisini görmekteyiz. Beşparmak efsanesi insanlarımızı çok şey öğretmiştir. Efsaneye göre birisi kötü kalpli diğeri iyi kalpli iki genç aynı kızı sevmektedir. Kız için dövüşmeye başlarlar kötü kalpli olan diğeri bile bile bataklığın içerisine çeker. İyi kalpli olan bataklığa gömlürken kılıç tutan elini havaya kaldırır, en sonunda kılıç elinden düşer. Zamanla bataklık yükselerek beşparmak şeklinde bir dağ halini alır ve iyi kalpli genci simgeleştirerek, ölümsüzleştirir. Bu efsaneden anlaşılacağı üzere iyi kalpli insanlar ölseler bile, hiçbir zaman gerçekten yok olmazlar ve bir yıllık simgesi olarak yüceltilirler, anıtaşlar ve yaşamaya devam ederler.

Yolumuzun üzerinde bir zamanlar ünlü pınarı

ile bilinen Değirmenlik köyü yer almaktadırlar. Bir Venedik köyü iken daha sonra büyük bir türk yerleşim birimi olan Değirmenlik zamanla en son türk ailesinin 50'li yıllarda köyü terk etmesinden sonra bir rum köyü haline gelmiştir. Değirmenlik Paşpınarı ile ilgili anlatılan efsanelerin iki üç versiyonu bulunmaktadır. En ünlüsü gümüş tas efsanesidir. Efsaneye göre pınarı gözünden destisine su dolduran köyden bir kızcağız, suyun içinde bir gümüş tas bulur ve alıp eve getirir. Aradan üç-dört yıl geçtikten sonra Anamur'dan birisi köye ziyarete gelir ve yaptığı misafirlikte gümüş tasi görür. Nerde bulduklarını sorar. Onunun anlatığına göre üç-dört yıl önce Anamur'da pınardan su doldurmaya giden kızı suyun içine bir tas düşürmüştür. Bu tas o taster. Bu efsane Kıbrıslı Türkler açısından duygusal bildirimler ortaya koymaktadır. Her şeyden önce Anadolu ve Kıbrıs'ın coğrafi ve fiziki olarak birbirine bağlı olduğunu anlatmaktadır. Yine fiziki bağlılığın ötesinde iki ülkede yaşayan insanların birbirleriyle soydaş oldukları ve kültürel yönde sıkı sıkıya bağlı oldukları inancını güçlendirmektedir.

Değirmenlik'ten geçip Gönyeli ovalarına geldimiz zaman eskiden düz tarlaların içerisinde tıpkı piramide benzeyen ters huni şeklinde doğal toprak yığınları bulunuyordu. Bu tepelikler son zamanlarda traktörlerin ve ağır makinelerin etkisi ile birer birer ortadan kalkmıştır. Büyükelimiz bu toprak yığını tepelikleri göstererek "bu tarlalar bir zamanlar buğday yığınlarıydı" diyorlardı. Efsaneye göre Gönyeli'de Hacı Musa Ağa adında çok zengin bir çiftçi varmış. Bir akşam sırtını bir tepelik kadar büyük olan buğday yığına dayayarak uyuya kalmış. Bu arada yaşlı bir ak sakallı adam (muhtemelki Hızır imiş) köylüye yanasarak, Allah rızası için bir avuç buğday diye yalvarmış Musa ağa: Hakvere diyerek İhtiyarı eli boş göndermiş. Ertesi sabah uyandığında bir de bakmış ki buğday yığını bir toprak yığına dönüşü vermiş. İşte otobüste giderken büyükleri mizin anlattığı bu efsane bizlere çok şey ifade ediyordu; her şeyden önce insan sahip olduklarını başkası ile paylaşmaktan çekinmemelidir. Yine her dilenci yada güçsüz yani ihtiyar olarak gördüğümüz kimseler asla göründükleri gibi değildir.

Girne'nin batısında Yılan adası ile St. Hilarion kalesi arasında yer alan Zeytinlik eski adıyla Templos köyü efsaneleri ile ünlüdür. Şovayelere ait pek çok efsane köyde hala dün yaşanmış gibi anlatılmaktadır. Afif Hikmet Mapolar bu efsanelerin bir kısmını kendi yaratıcı gücünü de kullanarak öyküleştirmiştir. 101 evlere ait "101. oda" efsanesini sizlere kısaca anlatayım: 101 evlerde bulunan 101 odadan 101. sini

kimse görmemiş. Anlatılanlara göre köyden bir grup genç bir zamanlar kaleye gezmeye gitmişler. Tesadüf bu ya, o gün "hacet günü" imiş ve 101. oda 40 senede bir, o gün açılmış. Bizimkiler odadan içeriye dalmışlar, içerisi zenginliklerle doluymuş. Asayı kapalı, kılıncı, kılıncı kapalı almaya çalışmış. Bir kavga doğuştür başlamış. İnsan oğlu bu "çiğ süt emmiştir" yani acgözlüdür, bir yönü ile hayvandır diyumsuzdur, kavgacıdır. Bu dövüş kakış sürerken kapılar, şırak diye kapanmış. Oysa herkes kaderine razı olsa ve birtek şey almış olsa imiş, hiçbir şey olmayacakmış. Aradan kırk yıl geçtikten sonra kapılar yeniden açılmış ve bizimkiler tekrar köye dönmüşler. Birde ne görsünler dört yaşında bıraktıkları çocukları 44 yaşına gelmiş. Kendiler oldukları yaşta duruyorlarmış. Bu efsane bize hacet günün önemini vurgulamaktadır. Her insanın hayatında mutlaka bir şans günü ve dileklerinin kabul olunduğu gün vardır. Önemli olan o günü yakalamaktır. Derlerki her insanın yaşamı içerisinde üç hacet günü yer alır. Her insanın yaşamında birinci hacet günü yani şans günü, onun doğum günüdür. Bu her insan için en önemli gündür ve her insan bunu yakalamakla hayatında olan en değerli şeyi yani "yaşamını" kazanmaktadır. Önemli olan bundan sonra kazandığı bu yaşam şansını en iyi şekilde kullanmaktır. İkinci hacet günü insanın kırkınıcı yılı olsa gerek. Bunu yakalamakla da insan geriye kalan yaşlarında çok şeyi başarabilir. Üçüncü hacet günü 80. inde olsa gerekki bundan sonra insan ne yapabilir!. Bu efsaneden çıkaracağımız bir başka sonuç, insanın aç gözlü olmaması ve bölüşmeyi, uzlaşmayı öğrenmesidir.

Zeytinlik köyündeki önemli yapılardan bir tanesi de Kalafat Deresi üzerindeki Venedik Su Kemeridir. Efsaneye göre bu kemeri yapan usta. İki üç kez kemeri yapmış fakat her defasında kemeri yıkılmış. Nihayet bir gece rüyasında görmüşki oğlunu kurban eder ve temele gömürse kemeri yıkılmayacaktır. Nitekim öyle yapmış, oğlunu kurban ederek, temele gömüştü. O gündür bugündür bu kemeri ayakta durmaktadır. Bu efsane bize gösteriyor: yaptığımız işe eğer, canımızı, kanımızı, terimizi katarsak o iş çok sağlam olur ve ebediyen ayakta kalır. Başarının sırrı budur. Her halde bu inançtan esinlendiğimizdendirki insanlar yeni bir ev inşa edecekleri zaman temeline hiç olmasa bir horoz kurban ederek, kanını akıtırılar böylece binanın sağlam olacağına ve "helal malları olacağına" inanırlar.

Görülüyorki efsaneler diğer halkbilimi ürünleri gibi toplumların kültüründe ve toplumsal yaşamında büyük rol oynamatırlar. Efsanelerin masallara ve diğer ürünlere nazaran üstünlüğü öykülerinin yanında

her efsanenin mutlaka maddi-nesnel bir yönünün bulunması ve somut bir sembol olarak ayakta durmasıdır. Oysa diğer halkbilimi ürünlerinin nesnel bağlantıları yani yanlışlan yerle ilgili,maddi nesnel bağlantıları nadiren bulunmaktadır. Bu nesnel bağlantıyı özellikle dilek ağaçlarında, yatırlarda, şehidalarda görmekteyiz.her dilek ağacı, yatır ve şehidayla(söylence) ilgili bir efsane ve buna bağlı olarak insanların oraları kutsal sayarak, bir takım inançları, dilekleri ve beklentileri yer almaktadır.

İşte efsanelerin bu yönü, insanları yaşadıkları yerlere, toprağa, ya coğrafyaya ve birbirlerine sıkı sıkı bağlayan önemli bir özelliğidir.

Yılmaz Erdoğan'ın Vizontele filmi her gördüğümde Belediye Başkanının söylediği sözler aklıma gelmektedir. TRT'den gelen ve kasabaya televizyonu getiren görevli bayanın: Böyle bir kasabada nasıl yaşayabiliyorsunuz? sorusu üzerine. Belediye Başkanı rolündeki Altan Erkekli şöyle der: Eğer bir insan yaşadığı yeri seviyorsa orası dünyanın en çirkin yeri dahi olsa, onun gözünde orası dünyanın en güzel yeridir ama eğer cennette dahi yaşıyor olsa ve orayı sevmiyorsa, onun gözünde orası dünyanın en çirkin yeridir. Vizontele'deki bu bildirim yani öğretici efsanelerin itlesine ne kadar çok uymaktadır. Ülkemizi olduğu kadar içinde yaşadığımız ailemizde seviyorsa (ailemiz ne kadar fakir, anne-babamız, kardeşimiz, eşimiz ne kadar cahil, çirkin... dahi olsa) o aile bizim için dünyanın en güzel ve mutlu ailesidir.

İşte efsanele, bizlere üzerinde yaşadığımız toprağın, taşın, ağacın değerini anlatarak onları sevmekle yurdumuzu nasıl sevdiğimiz ve nasıl yurdumuzu bağlandığımızı göstermektedir. Efsanelerimizi sevelim ki yurdumuzu, ailemizi ve insanlarımızı da sevmiş olalım.

Bir başka bildirimizde "Günümüzde Yeni Efsaneler Yaratılabiliyor Mu?" ve "Efsanelerin Kutsal-Düşünsel Yönü Üzerinde" durarak bu konuyu daha bütünsel olarak ele alacağız.

ALİ NESİM
(Zeytinlik,1941-)

1941 Temblos (Zeytinlik) doğumludur. Ankara Üniversitesi Dil, Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü mezunudur. İlkokul, lise öğretmenliği; Milli Eğitim Ve Kültür Bakanlığı'nda Talim Terbiye Kurulu

üyeliği yaptı. Devlet Tiyatroları Müdürü görevinde bulundu. Şu anda Yakın Doğu Üniversitesi'nde öğretim görevlisi ve tiyatro yönetmeni olarak çalışmaktadır. 1972'de Ulusal Öykü Yarışması'nda üçüncülük, Lefkoşa Türk Belediyesi'nin öykü yarışmasında mansiyon (1983), Ulusal Öykü Yarışması'nda (1983) ikinciliği vardır. Yazın ve toplumsal konularda araştırmaları, bildirileri, yazıları bulunmaktadır.

KIBATEK(Kıbrıs-Balkanlar-Avrasya Türk Edebiyatları Vakfı kurucularından ve bu vakfın Mütevelli Heyeti Başkan yardımcılığı ve Kıbrıs Türk Yazarlar Birliği Başkanlığı'nı yürütmektedir.

YAYIMLANMIŞ ESERLERİ:

- 1.Kıbrıs Türk Edebiyatında Sosyal Konular (1986),Araştırma
  2. Batmayan Eğitim Güneşlerimiz (1987) ,Araştırma
  - 3.Şahmaran (1989) ,Öykü
  4. Kıbrıslı Türklerin Kimliği (1990) ,Araştırma
  5. Kıbrıs Türk Gençlik Hareketi (1999) ,Araştırma
- 1999'da Ah Şu Bizim Gençler adlı oyunu yazdı ve YDÜ Tiyatro Kulübü'nde sahnelendi.

Araplar'ın Kıbrıs'tan Kız Almaları ve

Kıbrıslı Türk Ailelerin Araplar'a Kız Satmaları

Altay Sayıl*

Değerli konuklar, katılımcılar,

Bugünkü, "Halk Sanatları Derneği'nin 22. Sempozyumu"nda sizlere "Araplar'ın Kıbrıs'tan Kız Almaları ve Kıbrıslı Türk Ailelerin Araplar'a Kız Satmaları" konusunu anlatacağım.

İrdelediğim konu, Kıbrıslı Türkler'de saptadığım kadarıyla 1920-60 yılları arasında yaşanan sosyal bir yaraydı. Bu yara, Kıbrıs'ta evlenip Araplar'a gelin olarak götürülen Türk kızlarından çoğunun o yıllardaki düşürüldükleri dramatik yaşamlarıdır.

Bugüne dek, Araplarla evlenip de gurbete götürülen kızlar için resmi araştırma yapılmamış, statiski bilgiler verilmemiştir. Yapılanlar o yıllarda günlük gazetelere aktarılan yazılar ve bir de kitap yayınlamaktan ileriye gitmemiştir. Ayrıca bugünkü bildiride Osmanlı İmparatorluğu döneminde İstanbul ve Anadolu'dan, Mısır ve İran'a da aynı şekilde kız satma konusuna iki paragraf olarak ekler bölümünde yer verilmiştir.¹ Araplar'a evlendirilen kızlarımızın (ki çoğu bu dünyadan göçtü) şimdiki durumu ve ikinci, üçüncü kuşak çocukları hakkında çok yönlü bilgiler sınırlıdır. Evlenip de gurbete giden kızlarımızın (halk bunlara "Araplar'a Satılan Kızlar" adını koymuştu) anne ve babalarına belli bir ödenek verildiğinden bu işleme halk "satma" diyordu. Onlar, satılma anına kadar aramızdan biri, belki köyümüzden, mahallemizden ya da bazılarımızın akrabasıydılar. Bu yüzden onlarla ilgili bilgiler, yaşayarak, fısıltı gazetesinden çeşitli kişilerden öğreniliyordu.

Bu bildirinin kaynağı; o günlerde yayınlanan

gazeteler ile daha sonraki yıllardan günümüzde yayınlanan yazılar ve fotoğraflar olmuştur. Araştırılan kaynaklarda, yalnız evlenen Kıbrıslı Türk kızların durumu incelenmemiştir. O günlerdeki Kıbrıs'ta yaşam ve genel bilgilere de yer verilmiştir. Araplar'ın Kıbrıs'tan kız almaları konusunda Arap damatlar hakkında basında çıkan eleştirilere açıklama yapan damatların yazıları da bildiride yer almıştır.² Yine bildiriye kaynak olan olaylara tanık onlarca kişinin anlattıkları var. Hatta kaynak kişilerin bazıları, evlendirilme olayında birinci derecede akrabadırlar. Bir başka kaynağımız 1939-45 yılları arasında İngiliz askeri olarak Arap ülkelerinde askerlik yapan Kıbrıslı Türklerin o yıllarda basına çıkan gözlemleridir. Bir kısmı da sözlü olarak hayattaki emekli askerlerden saptanmıştır. Kızlarını araplara satan babaların o yıllar içindeki çaresizlikleri, yürek parçalayıcı açıklamaları var, böylelikle tüm tarafların söylediklerine yer verildi. Günümüzde yaşı 50-60'ın üzerinde olanlardan "bizim köyden de üç kız alındı - şu yerden iki kız satıldı" diye çevremizde o günleri anlatanlar var.

KIZLARIN SATILMASI İÇİN ARACILIK YAPMA

Arapların, eylevm (bugün) Türk kızlarını almakta devam ettiklerini görüyoruz. "Söz" gazetesinin 31 Ağustos 1933 tarihli sayısında çıkan ve "Evlenme Acenti" başlığını taşıyan bir yazıda, o günlerde bu mak-sat için Larnaka'da bir de komسیونcu evi açıldığını öğreniyoruz. Mezkur (anılan) yazıdan Yafa'da çıkan "Camiatül İslamiye" gazetesinde, Larnaka'dan yazılan ve adanın umumi (genel) vaziyetinden bahseden bir

mektubun intişar ettiği (yayınlandığı) haber verilmekte ve bu mektubun bir kısmı iktibas edilmektedir (alıntı yapılmaktadır). Aşağıdaki parça Söz gazetesinin "Camiatül İslamiye" gazetesinde tercüme ve iktibas ettiği yazıdır: "Larnaka'da Büyük Cami yakınında Kudüslü Azmi Efendi bir yazıhane açmış ve Kıbrıs'tan kız almak isteyen Arap, gençlerinin evlenme işlerini kolaylaştırmak için tertibat almıştır."³

Bir aracılık olayını da 1914 doğumlu, halen Lefkoşa'da belediye pazarında oğlu ile kasaplık yapan Hüseyin Mağusalı'dan öğreniyoruz.. Mağusalı'nın verdiği bilgiye göre, bir erkek akrabasının simsarlık (aracılık) yaptığıdır. Bu kişi 1939-45 yılları arasında İngiliz ordusunda (CVF-Cyprus Voluntary Force) askerdi ve Arap ülkelerinde görevlendirilmişti. Askerliğini tamamlayıp yurda döndükten sonra şimdi hayatta olmayan adının M. harfi ile başlayan akrabanın, bir evlendirme olayında satılan kızın yaşını sahte belge ile büyük göstermiş ancak durumun fısıltı gazetesi ile yayılmasıyla erkek simsar, kızın satılmasının üzerinden bir yıl geçmeden, İngiliz askeri olduğu günlerde çok iyi bildiği Arap ülkesinden, kızı alıp Kıbrıs'a geri getir-miştir.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

Bu bölümde, Araplar'a kız satma olayı ile ilgili olarak, bildiklerini anlatan kişilere yer veriyoruz.

Rifat Şener'in ⁴ Anlatısı

Rifat Şener'in Araplar'a satılan talihsiz Kıbrıslı iki kız kardeşin ölümüyle ilgili anlattıkları: "1935-36 yıllarında aile, büyük kızını Araplar'a verdi. Evlendiği Arap'ın ülkesine giden Kıbrıslı Türk kız, hamile olup doğumu yaklaşınca annesinin doğumunda bulunmasını isteyerek, annesinin bulunduğu yere gelmesi için, Kıbrıs'a haber gönderdi. Anne de 17 yaşında ve bekar olan küçük kızını yol arkadaşı olarak alıp, günlerce süren yolculuktan sonra birlikte ablasının yanına gittiler. Kötü talih ablayı doğum sırasında yakalar ve abla ölür. Arap damat, bu kez annesine refakat eden, baldızını annesinden eş olarak ister, anneye duygu sömürsü yapılır. Baskı altına kalan üzüntülü anne istemeye istemeye kızını Arapla evlendirir. Ancak kızların

mı, damadın mı talihsizliğidir, bu kez ecel doğum sırasında 17 yaşındaki küçük kız kardeşi de yakalar. Anne kızlarının, ölümü ardından, belki de bir daha mezarlarına çiçek koyamayacağını bildiği halde, zorunlu olarak Kıbrıs'a döner. Kıbrıs'taki işi çulha olan anne başka kadımlara da verdiği örgü işlerini toplar ve Lefkoşa'da kurulan Cuma Pazarı'nda satard. Yaşlı olan anne bir süre sonra Kıbrıs'ta ölür. Rifat Bey, Evlenen kızların abisinin adının Hüseyin Karagöz" olduğunu da eklemiştir.

İki kız kardeşin öyküsünü başka bir amaçla gittiğim, Emekliler Cemiyeti'nde Rifat Şener'den ayak üstü dinlemiştim. Tekrar bu konuyu Rifat Şener Beyle konuşacaktık. Konuşmamızdan 10-15 gün ancak geçmişti ki, ben onun anlattıklarından daha geniş bilgi alamadan Rifat Şener Bey hastalanıp bir hafta kadar hastanede yattıktan sonra hayata gözlerini yumdu. Bu yüzden anne ile ölen kızlarının adını hatta nerede yaşadıklarını saptayamadım. Fakat yine de ilginç bulduğum anıyı, röportajı tamamlayamamış olmama rağmen sizlerle paylaşmak istediğimden bu akşamki bildiride yer verdim.

Kudret Anlar'ın ⁵ Anlatısı

1958 yılında 11-12 yaşlarında iken Lefkoşa'da öğrenci olan Kudret Anlar'ın tanık olduğu olayda, 12 yaşındaki sınıf arkadaşının Araplar'a satılması ve unutmadığı olay aşağıdaki şekildedir.

1958 yılında ilkokulların Şubat ayı tatilinde okuldan eve giderken sınıftaki sıra arkadaşım Semra bana artık görüşemeyeceğimizi söyleyince meraklandım ve "Neden görüşemeyeceğiz" diye sorunca! Annesinin kendisini evlendireceğini anlatınca çok şaşırđım. Sonra da çok üzüldüm. Çünkü ikimiz de hemen hemen aynı yaştaydık. Ben 11, O da 12 yaşına yeni girmişti. Bu yüzden çok şaşırmış, sonra da çok üzülmüştüm. O kadar üzülmüştüm ki eve ağlayarak gitmişim. Babam, "neden ağladığımı", sorunca da onlara durumu aktardım. Babam da bu duruma çok üzülmüş ve küçük çocukların evlenmesinin kanunen yasak olduğunu söyledi. Ertesi gün babamla polis olması dolayısıyla o aileyi görmeye gittiğimizde kızın Araplar'a satıldığını öğrendik ve daha da çok üzüldük. Ne yazık ki yapılacak bir şey yoktu. Çünkü İngilizler bu duruma ses çıkarmıyordu.

Mehmet Barışsever'in 6 Anlatısı

Lefkoşa'da yaşayan Mehmet Barışsever'in Mersinli (Aytuma) köyünden Araplar'a satılan köydeki kızlarla ilgili anlattığı bilgiler şöyle: Annemin anlattığına göre, "Leymosun'un Mersinli köyünde 4 Türk kızı Araplar'a satıldı. Biri dedemin ablasının kızı Sıtkıye Hala dediğimiz yeğenimizdi. Katar'da öldü. Ölünceye kadar Londra'da bulunan, babam, halam ve diğer yeğenlerimizle görüştü. Londra'da akrabalarını görmek için tatile de gitti. 1974 öncesinde birkaç kez Kıbrıs'a da geldi. Sıtkıye Hala şanslıydı, çünkü çok iyi bir evlilik yapmıştı. Büyük oğlu öğretmen idi. Bir oğlu Arap-İsrail savaşında şehit oldu. Soyu halen Katar'da sürmektedir. Bu aileden 2.- 3. kuşaktan olan birçok fert orada yaşamaktadır. Diğeri Şirin isimli bir kızdı. Şirin çok kötü giden bir evlilik yapmıştı. Koca dayacağı yüzünden bir gözünü kaybetmiş ve sonra orada ölmüş. İki tane kızı vardı. Üçüncü kız Cemal -köylüler kendisine "Arabina" veya "Arabena" derlerdi- 1960'lı yılların sonlarında Kıbrıs'a dönmüş, Aytuma köyünden sonra Türkmenköy'de yaşamış ve orada ölmüştür. Dördüncü kız Ebedi Ahmet'in kızkardeşi Emine Hanım'dır. Komşu köy Bladanısa (Çamlıca)'dan da 4 kız aynı şekilde gönderilmiştir. Bu anlatılanlar 1930-40'lı yıllarda olmuştur.

Süheyla Çıraklı'nın 7 Anlatısı

"1950'li yılların başında eşim Hüseyin Çıraklı'nın Tahtakale'de elektrik fabrikasının yanında baba mesleğini sürdürdüğü şekerleme fabrikası vardı. Şerife Hanım isimli Kıbrıslı kadın ve şimdi ismini hatırlayamadığım eşiyile imalathanemizde çalışmaktaydı. Şerif eHanım'ın kocasının imalathanedeki işi, eşimle birlikte nohutları tuzlu-tuzsuz leblebi olarak kavurmaktı. Şerife Hanım 1940'lı yılların başında Kıbrıs'tan Filistin'e evlendirilen Kıbrıslı Türk kızlarındandı. Aile Filistin'de yaşadıkları sırada çıkan siyasi olaylar nedeniyle Kıbrıs'a geri gelmiş ve imalathanemizde iş almışlardı. Şerif Hanım'a tanıdıkları kendi ismi ile değil de "Arap Karısı" olarak hitap etmekteydiler. Ailenin birkaç çocuğu ve torunları da olmuştur. Kıbrıs İngiliz İdare-si'nde olduğundan kendilerine verilen haktan yarar-

lanan aile Kıbrıs Cumhuriyeti'ne geçiş günlerinde Kıbrıs'tan İngiltere'ye göçmüştü."

Hasan Sindeli'nin 8 Anlatısı

1923 yılında Sinde (İnönü) köyünde doğan Hasan Sindeli, 1933 yılında 10 yaşındaydı ve bir Arap'ın köylerinden kız görmesiyle ilgili anlattıkları şöyle:

"Köyümüze Sinde'ye (şimdiki İnönü köyü) Kıbrıs'tan bir kızla evlenmek isteyen Arap, ve yanında Lefkoşalı aracı bir kadın yine Lefkoşa'da yaşayan bir Arap simsarlarla birlikte kız görmeye geldiler. Köyümüzden isteyecekleri kız fakir ailelerden birinin kızıydı. Dünürütler kız görmeye gelececeklerini önceden bildiklerinden aile haberli olarak kendilerini bekliyordu. Yaşım küçük olduğundan, o an ben de orada kızın görüleceği ve konuşmaların geçtiği odada bulunuyordum. 4-5 kişi olarak gelen ziyaretçiler arasında damat adayı Arap, konuşmada aracılık yapan kadın ve erkekten başka bir kişi daha vardı. Kahveler ikram edildi. Bu esnada kadın simsar, kızın yerinden kalkıp yürümesini söyledi. İstenen yapıldı, sonuçta dünürçülük kızın Arab'a verilmesiyle son buldu."

Araplar Kıbrıs'tan kız görme sırasında önem verdikleri; kızın güzel ve gösterişli olmasıydı. Büyük bir olasılıkla o yıllardaki düşüncenin gösterişli kadınların daha fazla doğurgan olacaklarına inandıklarından bu tür kadınları seçmeleri tercihleriydi.

KIBRIS'IN, GEÇMİŞ SOSYAL VE İŞ YAŞAMA MINDAN KESİTLER

Kıbrıs'ta geçmişte yaşam, günümüze göre çok zordu. Başta kadınlara şimdiki kadar iş olanağı yoktu. Köylerde yapılan işler; tarlada, bahçede çalışmak, hayvancılık ve hasat zamanı çeşitli ürünlerin toplanması şeklindeydi ve köylü günün ağarmasıyla işine sarılır akşam gün batımı işini bırakırdı. Köylü ekmeğini köy fırınında yapar, ürettiklerini satış için hazırlardı. Örneğin: Pekmez, tarhana, kuru üzüm, sirke, hellim, şarap, zivaniya, gibi ürünler hazırlama, el işleri, tezgah-ta kumaş dokuma gibi. Kırsal kesimlerde de bugün de aynı işler eskiye göre daha az yapılmaktadır. Şehirlerde ise orta yaştaki kadınlara, varlıklı kişilere ev temizliğine gitmek, çamaşırcılık yapmak gibi işlerdi. 1940'lı yıllara kadar köylerdeki çiftçilerin bir çoğu tarlasını öküzlerle

"çift öküzü" ile sürerdi.⁹

Köylerde yaşayan çoğu ailelerin tek odalı, tek katlı bir evi vardı. Evlerin önünde veya arkasında küçük bir bahçe bulunurdu. Çoğu köyde içilecek doğru dürüst içme suyu da yoktu. Merhum Liderimiz Dr. Fazıl Küçük'ün basılmak üzere olan anılarında içme suları için şöyle denilmektedir: "Hemen hemen hiçbir köyde içme suyu yoktu. Her köy, civar tarlaları kazdığı kuyulardan bulabildiği tuzlu ve acı sularla iktifa etmek (yetinmek) zorunda idi. Yine denilebilir ki, o zamanlar buğday unundan ekmeke yapılan köyler parmakla gösterilebilecek kadar azdı. Ekim zamanı tohum bulmak hemen hemen imkânsız gibi idi. Henüz kooperatifler kurulmamıştı. Köylü hiçbir yerden ne borç ve ne de kredi bulabiliyordu. Bunun yanında malarya (sıtma), göz hastalıkları etrafı kırıyordu. Yaz zamanları yüzlerce insan yatakta idi. 'Trahom' denen göz hastalığı büyük bir afetti. Sıhhiye teşkilatı olmadığından tifo, dizanteri ve çocuklara daima musallat olan barsak hastalıkları da her sene bir evi mateme bürüyor ve daha bunun acısı unutulmadan ikinci sene başka bir ölü evden çıkıyordu.¹⁰

Günümüz gençlerine bakacak olursak, onların olanaklarının, her açıdan geçmişe göre çok olduğu ve daha çok şanslı olduklarını söyleyebiliriz. Örneğin, şimdiki yemek sofralarında bir öğünde çok çeşitli yemekler, tatlılar, mevsimine göre meyveler ve hazır meyve suları, kolalar, dondurmalar var ve bunlar çocukların önüne hazır gelir. Eskiden, 40-50 yıl öncesine kadar yemekler genelde tek çeşitti. Örneğin, bulgur pilavı, kuru fasulye, haşlanmış kuru bakla, çorba ve diğer yemeklerin tek bir çeşidi bir öğün yemektir. Hatta kalan yemek ertesi günkü öğünde tek olarak sofraya konurdu. Bir gün önce fazla pişen yemeği, ekmeke parçalarını çöpe atmak düşünülemezdi bile. Söz eski yemeklere gelince tavuk (Kıbrıs'ta o yıllarda tavuğa, 'bulli' denmekteydi) için de söyleyeceklerim var. Köydeki veya şehirdeki aile yumurta doğurana tavuğu çoğunlukla kesip yemezdi. Tavuğu kesmesi halinde tavuk bir günde yenecek, tavuğun yumurta doğurması da son bulacaktı. Aileler bu düşünce ile ayda bir kez olsun tavuk kesmezdi. Kısacası şimdilerde sanayi tesislerinde çiftliklerde bol bol üretilen tavuk o yıllarda lük-

stü. Kuzu ve oğlak etini çoğu kişi bayramlarda görürdü. Tavukla et için burada söylediklerimiz her aile için geçerli değildi, genellikle şehirlerde varlıklı, yaşam düzeyi iyi olan aileler de çoktu. Evlenmek için kız görmeye giden Araplar, böyle ailelerin kızlarını isteyemedikleri gibi, dönürcülük için kapı eşliğinden içeriye de giremezlerdi.

Ramazan sofraları büyük olurdu. Ancak yine de oruçlu, mevsimine göre birer bağ kollandro-luvana-taze soğan-roka da satın alamazdı. Satıcıları çeşitli sebzelere hazırlayıp, her birinden bir tutam koydukları salatalıkları tek bağ olarak satarlardı.

Yemeklerin hazırlanması için her yerde elektrik de yoktu. Hazırlanan yemekler ikel şekilde odun veya kömür kazan ocaklarda sonradan da Avrupa'dan ithal edilen lambasuyu ile çalışan islimlerde pişirilmekteydi. Bu şekilde yaşam, günümüzde varolan birçok kolaylığın olmaması demektir.

Şimdiki öğrencilere kolay öğrenim olanağı tanındı. Teknik donanım çok fazla. Eskiden bu kadar iş sahası olmadığından teknoloji geliştiğinden kolay para kazanma da yoktu, şimdi olduğu kadar, giyinme, elbise alma, hayaldir. Eski evlenmeler de şimdiki gibi değildi. Gelin nikah olana kadar damadı göremezdi. Bunun yanında düğünler 3-5-7 gün sürebilirdi. Köylerde yapılan düğünlerde genellikle köylüler birbirlerine hizmet ve ürünleriyle katkı koymaktaydılar. Yeni gelinlik yapmak oldukça pahalı olduğundan gelinlikler saklanır ve daha sonra alacaklardan isteyen varsa birden fazla gelin tarafından giyilmekteydi.

Yılların ilerlemesi, göçmenlik durumuyla, köylülerin kaza merkezlerine ve daha güvenli, daha büyük yerleşim yerlerine gitmeleriyle, Kıbrıslı Türkler arasında bir kaynaşma oldu. Birçok köylü zorunlu olarak şehir yaşamına katıldı. Son 40-45 yıldan bu yana radyo, televizyon gibi iletişim araçlarının artmasıyla da insanlar bilinçlendi. 1950'li yıllardan sonra Kıbrıs'ta seçimlerle tanışıldı, yaşanan gelişmeler halkı doğal olarak daha bilinçli olarak yaşamaya itti.

Hüseyin Gültekin'in 11 Yaşam Hakkında Söyledikleri

1930'lu yıllarda Kıbrıs'ta arka arkaya birkaç yıl kuraklık olmuştu. Halk yiyecek ihtiyacını zorlukla

karşıyordu. Özellikle kırsal kesimdeki aileler arpa ekmeğini bile zor buluyorlardı. Hayvanların otlak yerleri yalnız nemli dere yataklarında çıkan otlardı. Mesarya köylerindeki çobanlar ise kuraklık yüzünden sürülerini Karpaz bölgesine götürüyorlardı. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Kıbrıslı Türkler ve Rumlar asker yazıldı. Bir kısmı askeri uçak alanlarında işçi olarak çalıştılar. Böylelikle işsizliğin bir bölümü giderildi.

Araplara Kızını Satan Baba Murat Usta'nın İti- rafları ve Yaşam Hakkında Anlatısı

Kızlarını Araplara satan ve çoğunluğu 35-50 yaş arasında olan babalar hiç şüphesiz ki ne yaptıklarından, ne de içine düştükleri durumdan memnun değillerdi. Ancak sosyal ve ekonomik nedenler onları böyle bir duruma itmisti. Onların dan feryatları, anlattıkları ve kendi açılarından savunmaları var. Murat Usta'nın anlatısı ve kızının başına gelenler, yaşanan öyküyü 1986'da romanlaştıran Araştırmacı, Yazar, Gazeteci Sabahattin İsmail'in romanından alınmıştır. "Murat usta, omuzundan hiç eksik etmediği peşkiri ile alında biriken terleri silerek, düşünceli düşünceli yürümeye devam etti. Az sonra pınarın başına gelmişti. Elindeki testiye pınarın gürül gürül akan suyu altında iyice çalkaladı. Sonra iki elini suyun altına tutarak, buz gibi Karaca Suyu'ndan içti. Testiyi suyun altına koyduktan sonra kırmızı kuşağının içinden sigara tabakasını çıkardı, ince ince doğradığı kurumuş asma yapraklarından bir tutam alarak, ovalardan topladığı bir kağıt parçasına iyice sardı. Dili ile hafif ıslattıktan sonra yaktı ve derin bir nefes çekti.

Kaç gündür beynini kemiren bir düşünce yine takilmıştı. Yavaşa pınarın başındaki iri bir kayanın üstüne oturdu, gözleri karşı yamaçtaki bademlere, haruplara daldı kendi kendine mırıldanarak,

-Yok, olacak iş değil bu. Nasıl dayanırım evlat acısına ben? dedi. Yok, olacak iş değil. Daha çocuk o. 16 yaşında çocuk ne yapar, ne eder oralarda? Elin Arabi köle mi yapar, satar mı, öldürür mü? Ana yok, baba yok. Kim arar, kim sorar Necla'yı oralarda?

Birinci dünya savaşı biteli oniki yıl olmuştu. Bütün dünya büyük bir yokluk ve açlık içinde kıvranıyordu.

Savaşın sonra ölmediğine şükredenler, şimdi açlığın korkunç ızdırabında, bir an önce ölmeleri için dua ediyorlardı. Büyük bir ekonomik bunalım her yeri sarstıyor, açlar ve işsizler ordusu her ülkede bir çığ gibi büyüyordu. üstüne üstlük, Baf taraflarında üç yıldır üst üste gelen korkunç bir de kuraklık yaşanıyor. Birkaç yıl daha böyle gitmesi halinde, Karaca suyunun da kuruması olasılığı vardı. O zaman zordu işte köylünün hali. Taşıma suyla yetiştirdikleri fasulyeyi, nohutunu da bulamayacaklardı. Buğdayı, yağı, şekeri Valinin memurları köy köy gezip karne ile dağıtıyordu. Sigara yoktu. Herkes asma yapraklarını, incir yapraklarını kurutarak, doğrar, bulduğu her cins kağıda sararak içerdi. Başka bölgelerde insanların açlıktan ölmek için ağaç köklerini yediklerini duymuştun ama, Evretu'da daha böyle bir olaya henüz şahit olmamıştı. Ne ki kuraklık ve yokluk böyle giderse, buralarda da ağaç köklerini yemek zorunda kalacakları kesindi.

Murat usta dalıp gitmişti. Düşünceler kafasının içinde yarışıyor, çarpışıyor. Doğru neydi? Doğru olanı nasıl anlayacak? Duyguları ile mi davranmalıydı? Yoksa bağına taş basıp, duygularını çiğneyip Necla'yı vermeli miydi?

- Ah, dedi kendi kendine. Ah, koca kafam. Keşke verseydim kızı Mehmetemin'e. Neymiş, yok İngiliz'e asker gitmiş, yok Osmanlı'ya, Mustafa Kemal Paşa'ya karşı Çanakkale'de savaşmış! Sana ne bunlardan. Ver kızı gitsin. Zaten Mehmetemin yemin billah, Osmanlı'ya karşı savaşmıştı andığı anda, silahı atıp kaçtığını söylemiyor mu? Niye inanmadık sanki adama? Yaptığından pişman olmasaydı, yaptığını bilerek, isteyerek yapsaydı İngiliz'in yanında inanarak çarpışsaydı hiç kimseyi takmaz, köyde kalırdı. Niye kaçıp şehre gitti o halde? Ah, Murat Usta ah! Verecektin kızı Mehmetemin'e. Sonra sen de onların yanına sığınacaktın. Mehmetemin'in askerden getirdiği para ile bir güzel geçinip gidecektiniz, ömrünün bu son günlerinde başına bela mı isterdin?

Murat usta biraz daldı, sonra yine mırıldandı kendi kendine:

Ama nerden bilecektim böyle yokluk geleceğini... Nerden bilecektim açlıktan nefesimizin kokacağını. Nerden bilebilirdim üç kuruşa muhtaç olacağımı.

Biraz durdu, düşündü. Sonra aniden karar vermiş

gibi söylenmeye başladı:

- Hiç çare yok. Verneli Necla'yı. Yoksa iki can İngiliz'in tayınına kalırsak, nasıl yaşarız.? Hem kim-bilir, belki de zengin biri, hayırlı biri çıkar kısmetlisi, o da kutulur, ben de.

Testi çoktan dolmuş, pınarın soğuk suyu üstünden taşip gidiyordu. Murat usta, kararını vermenin rahatlığı içinde hızla yerinden kalktı. Testiyi omuzuna oturttuğu gibi evin yolunu tuttu.

Köy iki dağın arasında, dağların yamaçlarına serpiştirilmiş 50 evden oluşuyordu.

İki dağın alta birleştiği vadide, yalnız kışları akan bir dere vardı. Geçmiş yılların yağışlı mevsimlerinde, özellikle dağlardaki karların da erimeye başladığı ilkbahar başlarında dere coşar, köpürür, bindine sığmaz olurdu. Zaman zaman suyun ta evlerin bulunduğu yamaçlara kadar yükseldiği, harup, zeytin, badem ağaçlarının sularından görünmez olduğu da olurdu. Ama nerde o yıllar Kaç yıldır, bırakın derenin taşip yükselmesini, yağmur bile gördükleri yoktu. Herkes elindeki avucundakini satıp savmış, hayvanını elden çıkarmıştı. Köyün zengini Hasan Ağa da fırsatını bulmuş, zenginliğine zenginlik katmıştı. Köylünün satabileceği ne varsa ucuza elinden almış, tefecilikle köylüyü mideden kendine bağlamıştı. Şimdi borcunu ödeyemeyecek durumda olan köylünün oturduğu taştan evi, sahip olduğu küçük tarlası da Hasan Ağa'nın insafındaydı. Yağmur bir yıl daha gelmezse, İngiliz iş sahası açmazsa, köylünün hali dumandı.

Murat Usta da diğer köylüler gibi Hasan Ağa'ya borçlanmıştı. 30 kile buğday almıştı, öğütüp un ve ekme yapmak için. Bir süre sonra un bitince yine dayanmıştı Hasan Ağa'nın kapısına. Hasan Ağa ise

Daha eski borcunu ödemedin Murat Usta. Buğday pahalıdan gider. Sana bu kez ancak arpa verebiliriz demişti.

Murat Usta, arpaya da razı olmuştu. Varsın arpa ekmeği yesinlerdi. Buna da şükretmeliydiler. Bunu dahi bulamayıp aklıktan ölenler vardı. Ne olacaktı, varsın arpa ekmeği olsun. ¹²

Yıllar sonra İkinci Dünya Savaşı yıllarında Mustafa ile Seydali adlı iki Kıbrıslı genç İngiliz askeri yazılarak Ortadoğu'ya göreve gitmişlerdi. İki askerin Necla'yı bulmaları ve yaşananlar da şöyle:

"Mustafa ile Seydali birer sandalye çekip, gölge bir yere oturmuşlardı. Bir süre oturduktan sonra tam kalkmaya hazırlandıkları sırada, başından beri onları dikkatli bir şekilde gözleyen yaşlıca, kambur bir Arap yanlarına geldi. Karışık sakalı, sırtındaki kamburu ve çiçek bozuğu yüzü ile hiç de güvenilecek birine benzemiyordu. Kekeleye kekeleye konuştu.

- Siz Türk müsünüz?

- Evet, diye yanıtladı Mustafa.

İkisi birden şaşırmıştı. Kudüs'te kendilerine yanaşacak, kendilerine konuşacak biri olabileceğini hiç düşünmemişlerdi. Onların şaşkınlığı sürerken, yaşlı Arap eğilip,yavaş bir sesle konuştu.

- Kadın ister misiniz?

Şaşkınlıktan ne diyeceklerini bilemiyorlardı. Kudüs gibi kutsal bir yerde,birinin çıkıp da,damdan düşer gibi kendilerine kadın kiralamayı teklif etmesi, onları oldukça şaşırtmıştı. Seydali'nin gözleri bir anda parlarken, Mustafa adama kuşku dolu gözlerle bakıyordu. ¹³

ARAPLAR'IN KIBRIS'LA İLİŞKİLERİ

1900'ün ilk çeyreğinde Araplar Akdeniz'de bir kısım ticareti ellerinde bulundurmakta ve taşımacılık yapmaktaydılar. Kıbrıs'a, iş için gelen gemiler işlerini tamamladıktan sonra Kıbrıs'tan ayrılır ve gemi ikinci kez gelene kadar, Araplar üç ay adada kalırdı. Leymosun futbol takımlarından Doğan Türk Birliği Dergisi'nin o yıllardaki deniz ulaşımı için yazdıkları: "Dünün veya bugünün Leymosun'daki cıvıl cıvıl limanı yerine sadece iki adet küçük iskele vardı. Limana gemi gelmesi bugünkü gibi "vukuat-ı adiyeye" den sayılmıyordu, günlerce gazetelere haber oluyordu. Gelen gemiler bugüne oranla daha küçük, daha mütevazı şeylerdi. Mısır'dan, Lübnan'dan, Filistin'den gelen küçük, yelkenli tekneler iskelelere yanaşabilmek tek açık deniz vasıtalarıydı. Modern gemiler, tonajları ne kadar küçük olursa olsun hep açıkta bekler, boşaltma, ve yükleme işlemlerini mavnalar vasıtasıyla yaparlardı." ¹⁴

Haşmet Muzaffer Gürkan'ın Kaydettikleri

"Kıbrıs Türk toplumunun Araplarla olan ilişkilerine bir örnek olarak, yakın geçmişe kadar işlenen ve son-

radan terkolanan kimi zanaatların Kıbrıs'a Araplar tarafından getirildiğini veya onların tekelinde bulunan işler olduğunu kaydedelim. Bu zanaatların başlıcaları ipçilik, keçeçilik, renkli hasır dokumacılığı vb. idi. Vaktiyle yaşlı bir ipçiden Kıbrıs'a ipçiliği Mısır Araplarının getirdiğini ve kendisinin de atalarının Arap olduğunu duymuştum.

Araplarla olan sosyal-kültürel ilişkilerimizin derecesi, yine onlardan aldığımız ve benimsediğimiz kimi tatlı ve yemek çeşitlerinden de belli olur Şamışi (Şam işi), şammali (Şam Malı), hummuz, bulgur köftesi, mulihiya (mulhiye) gibi tatlı ve yemekler Araplardan gelmedir. Yakın bir geçmişe kadar ailesinin bir kolu Şam'da. Beyrut'ta veya İskenderiye'de yerleşmiş hayli Türk ailesi vardı. Özetlemek gerekirse Kıbrıs'ın ve özellikle Türk toplumunun çok eskiden beri Araplarla ticaretin yanı sıra kültürel ve sosyal ilişkileri de vardı ve Araplarla evlenmek doğal sayılırdı.¹⁵

Kıbrıs'a iş yapmak veya iş takibi için gelen Araplardan Kıbrıs'ta kaldıkları üç aylık süre içerisinde Kıbrıs'ta evlenenler de olurdu. Ancak gemi tekrar Kıbrıs'a geldiğinde çoğu kez yeni evlenen Arap, eşine görünmeden gizlice Kıbrıs'tan ayrılırdı. Evlendiği eşlerden bazıları ise Kıbrıs'ta kalır, yıllarca eşinin dönmelerini beklerlerdi...

Kızların çoğu 60-70 yıl öncesine kadar yalnız ilkokul öğrenimi yapmaktaydılar. Nüfusa göre çok azı ortaokul ve lise eğitimi alıyordu. Şimdiki gibi her kazada büyük yerleşim yerlerinde olan liseler ve yüksek okullar yoktu. Kız ilkokulu bitirince ortaokula gönderilmez. Çoğu dikiş öğrenmesi için kadın terzinin yanına çırak olarak verildi. Örneğin Leymosun'da kızlar için ortaokul 1951-52 yılında öğrenime açılmıştır. Bu yüzden önceden kızların Lefkoşa'daki yatılı okula gönderilmesinden kaçınılıyordu.

Aslında Kıbrıs'taki İngiliz yöneticiler Kıbrıslı Türk Kızların Araplar'a evlenmelerine karşıymıydı. İngilizlerin tek yaptığı, kurulan Sosyal Yardım Dairesi (Welfare Department - Welfare Office) hizmete girdikten sonra kimsesiz kızlara sahip çıkıldı. Eskiden annesi babası olmayan veya olsa da çok fakir olan aileler, kız çocukları besleme veya hizmetçi olarak zengin ailelerin yanına verilerdi. Çocuğuna bakamayacağı anlayan aile reisi baba bizzat zengin aileye gider durumu anlatır:

"Efendi bu kız sende kalsın" derdi. Beslemenin yeni ailesi de bu çocuklara kendi çocukları gibi bakar; onları aileden sayar ve günü geldiğinde onları evlendirirdi. Aynı ev kuran besleme çocuklar, kendilerini büyüten yeni ailelerle ilişkiyi kesmezdi. Bazen de evin hanımının besleme kızlardan kiskanması da olurdu. Hele kız gösterişliyse kiskanma çok yüksekti. Bazen de evin hanımı tarafından bu kızlara baskı yapılırdı. Baskıya dayanamayan kızların evden kaçtığı, bu kaçma sırasında yine aracı kadınların teşvikiyle kötü yola düştüğü de olurdu.

Nüfus içerisinde kızların erkeklerle oranla çoğunlukta olduğu söylenmekteydi. Şanslı olanlar 13-14 yaşlarından sonra evlendirilirdi. Erkeklerin de bu kadar küçük yaşta olmasa da erken evlendirildiği olurdu. Günümüzdeki gibi erkek ve kızların birbirlerini görmek, konuşmak gibi ortamları hemen hemen hiç yoktu.

Lefkoşa Köşklüçiftlik'te yaşayan Dr. Ziver Bodamyalıza'de'nin¹⁶ anlattığına göre; 1920'lerde yaz aylarında Tillirya (Dillirga) bölgesinden köylüler orak vakti işçi olarak Lefkoşa varoşlarında çalışmaya gelirlerdi. Günümüzün bahçeli modern evleri ve apartmanları olan Çağlayan Bölgesi, o yıllarda tahıl ekilen arazilerdi. Çalışmaya gelen köylüler, ya tarla yanına çadır kurar ya da Lefkoşa'daki hanlarda kalırlardı. Babalar, kendilerine yardım için getirdikleri kızlarını, hasat zamanı bitince, zenginlere kendi istemiyle besleme olarak verirdi. Çoğu kez Lefkoşa'yı iyi bilen esnafla kız babası zengine gider ve "Efendi, bu kız galsın sende" derdi.

Yine Dr. Ziver Bodamyalıza'de'nin ailesinin aldığı evlatlık kız için anlattıkları şöyle: "1919-20 yıllarında Hafız Lisani Efendi'nin, Haydarpaşa'daki İlkokuluna giderken, babam Kemal kendisini götürülen bir kızı besleme aldı. Hatta babam bu kızın adını beğenmediğini ve kıza Zekiye adını koyduğunu hatırlarım".

Babalardan kızlarını evlat olarak vermesinin nedeni, kızlarının daha iyi büyümesini sağlamak amacıyla zengin aile aramalarıydı. Zengin beylere aracı koyarlardı. Uygun birini bulan fakir köylü, kızını istemeyerek Lefkoşa'daki yeni ebeveynlerinde bırakır ve köyüne dönerdi. Baba daha sonraki yıllarda gelir kızını görürdü. Aynı şekilde besleme olarak erkekler de ver-

ilirdi. Besleme erkekleri "uşak" denirdi. Bunlardan esmer olanlara ise "lala" denirdi. Erkek beslemeler, çok itaatkar kişilerdi ve büyüdüklerinde de aile onlara iş bulmalarında, evlenmelerinde yardımcı olurdu.

Evlenmelerde ailenin gençler üstündeki baskısı, (ait olma ve karar verme yetkisi) yükselti ve babaya aitti. Bu yüzden evlenme konularında aileye bağımlıydılar. Böyle olunca da baba düşünmeden isterse kızını bir mal gibi, Araplar'a satabilirdi. Kız çocuklarının çoğu ise Araplar'a gitmeyi kabul etmez ve babasına "Daha iyisini beni bir zenginim yanına evlatlık ya da hizmetçi olarak verin" derlerdi. Fakat ailenin paraya ihtiyacı olduğundan ağlamalar, yalvarmalar değişik bir sonuç vermezdi. Araplar'a satılacak kızlar da çevrelerinden duyduklarından, yerel gazetelerden edindikleri bilgilerde bizzat gördükleri dolayısıyla Araplar'a satılmaktan çok korkuyorlardı.

Kıbrıs'ta Araplar'a kız satıldığı günlerde bu işten dolayı olarak çıkar sağlayan kişiler vardı. Aracılar Kıbrıslı Türk ve burada acente açan Araplardı. Bunlar halk arasında "simsar" olarak nitelendirilmekte ve kadın ya da erkek olabilmekteydi.

Sonuç:

Evlenip de Araplar'a giden, yuva kuran, Türk kızlarının resmi olmayan ve araştırmaya dayalı tahmini bilgilerle %10-15 kadının iyi hayat yaşayarak mesut bir yuva kurdukları ve çocuklarını oralarda iyi bir şekilde yetiştirip yüksek öğrenim gördürdükleri; doktor, avukat, ticaret adamı ve öğretmen gibi yüksek öğrenim gerektiren dallarda başarı sağladıkları saptanmıştır. Bir kısmı orada tamamen perişan olmuştur. Hatta bazıları kadın satıcıları tarafından sermaye olarak kullanılmıştır. İngiliz Ordusuna bağlı 1006. bölükten Osman Hüseyin'in yazısını Halkın Sesi Gazetesi'nden alıntı yapıyoruz: "Askerlik hayatımda gözlerimle gördüğüm Kıbrıslı bir Türk kızının felâketini size anlatmak isterim. Mısır'ın "*Fonara*" denilen bir köyünde Vasılyalı bir kız vardı. Kıbrıslı olduğumu anlayınca ağlayarak yanıma gelip şöyle bir dert yanımtı: "*Beni Kıbrıs'a götürebilersen, sana elli lira mükâfat veririm. Çünkü canımdan bıktım. Kocam olacak herif, geceleri beni birçok Araplarla görüştürüp istediği parayı kazanmadıktan sonra evime götürmez. Bu adiliği*

istemediğim vakit, insafsızca döver ve ayakları altında çiğner. Bizi kurtarınız bu rezil hayattan" diye yalvarmıştı. Filistin'e uğradığımda, gördüğüm birçok kızları da gözyaşları içinde, hem çektikleri cefayı anlatıyor, hem de babalarına küfür edip beddua ediyorlardı. Bu zavallıları kurtarmak imkanı yok mudur? Ve hâlâ anlamadık mı ki, bu yabancılar birer namus tellâhdırlar ve neden kendi memleketlerinden kız almıyorlar?.. Çünkü yerli kızlarına aynı kötülüğü yapmak fırsatı kendilerine verilmez de ondan. Şahit olduğum birçok facialara dayanarak diyebilirim ki, Araplar'a verilen Türk kızlarının yüzde doksan beşi, kötü maksatlara kurban edilmişlerdir!

Namus denilen cevheri, namussuzluk çirkefi ile buluşturmak ve bu pislikle alın damarlarını patlatmak isteyenler varsa buyursunlar da yine kızlarını bu yahudi bozuntularına versinler!..¹⁷

Haşmet Gürkan'ın kitabında yer alan Mehmet Nabi'nin yazdıklarına göz atalım.

"Geçenlerde Yafa'da Kıbrıslı bir kıza kocası Arap'ın kerhaneye (geneleve) götürüp, sabahleyin teslim ettiği ni ve gece yarısı tekrar aradığını öğrendik. Birkaç arkadaş toplanarak, bu kıza hususi görmek için oraya baskın ettik, kız bizi görür görmez, yerin dibine girmeyi beğenmediği halinden belli idi. İlk bize Arapça konuşmuş. Kıbrıslı olduğunu gizlemeye çalışmışsa da kendisini tanıyanıma hatta Lefkoşa'nın neresinde oturduğunu, mahallesini, kimin nesi olduğunu söyleyince, ağlayarak üstümüze sarıldı. Bu manzara o kadar acıklı idi ki bizim bile yüreğimiz doldu. Meğer kocası Arap'ın evde iki tane daha yerli karısı varmış ve işsizliği dolayısıyla bizim Kıbrıslı kızın etinden hepsi de besleniyorlarmış. (.....)-Saygılarımızla-Mehmet Nabi-CY 18364".¹⁸

Türk kızlarının bir kısmı bir yolunu bulup Kıbrıs'a gizli yollardan geri dönmüştür. Ancak buraya dönenlerden de birkaçı genelevlerde çalışarak hayatını kazanmıştır. Birçok Kıbrıslı kız istemedikleri kişilerle evlendirilip, ülkelerinden uzak diyarlara götürüldü. Aralarında ölenler binlerce. İkinci, üçüncü kuşak evlatlar gurbet elde yaşamaktadır ve büyük ölçüde Kıbrıs'a ilişkileri kesilmiştir. Çoğu orayı yurt edindiler. Ekonomik zorluklar yüzünden belki de Kıbrıs'a ziyaret

için gelememektedirler. Orda olanlara sıhhatli yaşam dilerken ölenlere de Allah'tan rahmet dileriz.

EKLER BÖLÜMÜ¹⁹

Araplar'a kız satmalarını konu alan kitap, dergi ve gazete yazılarından yapılan alıntılar:

ACI BİR MEKTUP

Sayın Bay Yavuz,²⁰

Günün Cilveleri köşesinde yayımlamanız için, sizden rica edeceğim şu satırları karalarken duyduğum acıyı kabil değil anlatamam size.

Dinleyin, içimi yakan şu acıyı size de ve bütün okurlarınıza yazmak, anlatmak ve duyurmak isterim.. Bundan dokuz on sene evvel bir kadının iki kızı bir oğlu vardı. Çok zengin olmayan bu ailenin babası (yani kadının kocası) ölmüştü.. Genç kadın ikinci bir adamla evlendi ve bir sene sonra kucağında dördüncü çocukla yine kocasız kaldı.. Aradan seneler geçerken kadın üçüncü defa evlenmek istiyor fakat ilk kocasından olan büyüğü iki kızı buna mani oluyor.. Aynı zamanda adam da kadından bir miktar para istiyor kendini almak için. Bunun üzerine kadının ne yaptığını beğenirsiniz, zavallı kızların her ikisini de yüksek bir fiyatla hayvan satar gibi satmak, hem onların dilinden kurtulmak ve hem de istediği adama sahip olmak için.. İşte böylece bundan epey zaman yani 8 veya 10 sene evvel "*Hayır biz Arapları gitmeyiz bırak bizi hizmetçi girelim fakat Araplarla gitmeyelim*" diye bağırışan ağlaşan genç kızların yanan kalplerini görmeyerek, akan yaşları görmemezlikten gelerek dört yüz lira kadar bir parayla zavallıları şu kim oldukları, soyları soyları belirsiz Araplar'a satverdi. Ben size sonra neler oldu anlatacak değilim uzun uzun..

Büyük kız evlendikten iki sene sonra bir oğlan çocuğu doğurduğu için, oğlan çocuklarına meraklı Araplar nesillerinin çoğalmasını isteyen bu Arap gibi bütün aile onu pek çok sevmeve başladı sonra sırasıyla dört beş çocuk doğurdu.. Talih yardım etmiş olmalı ki çocukları hep oğlan olduğundan mesut bir hayata kavuştu.. Fakat ikinci kız, o zavallı, Araplar'ın "*çocuk makinesi*" diye hoşlandıkları kadınlardan olmadı. Ve

hiç çocuğu doğmadı.. Bunun üzerine Arap zavallı kıza evde hizmetçi gibi kullanmak için bırakarak başka bir kadınla evleniyor.. Zavallı kıza, hayat zehir oluyor.. Nihayet bir gün bu azaba, bu büyük acıya dayanamıyarak gizlice annesine, evet bir zaman onu satan annesine müracaat ediyor "*Anne ölüyorum ne olur beni kurtar*" diye ağlayarak yalvarıyor.. Anne de bütün vaziyeti öğrendiği halde "*Aynı memlekette rahat yaşayan kız kardeşinin yanına kaç ve orada yaşa*" diyor.

Onu zorla satarak bedbaht eden bu kalpsiz anne düşünüyor ki yine zavallı kıza zorla kız kardeşinin evinden alıp evine getirebilir? Çünkü onu boşamış değildir.. Nikâh altında bir kadın elbette yine onun emrindedir. Genç kız birkaç sene de böylece ümidi kesik azaplarla yaşıyor nihayet öyle bir raddeye geliyor ki, üzerine evlenen kocasının çocuklarının lalası, pislerini yıkayan hizmetçisi ve tabak yalayan evin kedisi oluyor.. Düşünüyor ve en nihayet Lefkoşa'da oturan teyzesine müracaat ediyor.. Ona da bir mektup yazarak yardım istiyor. "*Annem kurtarmadı sen bana acı, beni kurtar. Eğer kollarıma yüzerek şu uçsuz denizleri aşarak oraya size gelebilsem emin olun ki bir an bile beklemeden denize atılacaktım. Ciğerim yandı teyze*" diye bir mektup yazıyor. Fakat anne kızını kurtarmıyor da teyze ne yapmış? Mektubu Limasol'a annesine yolluyor kızın.. Ve bu mesele de bu kadar kalıyor. Anne kızını kurtarmayı düşünüyor mu bilmiyorum - Bütün Limasollular'ın hemen hemen hepsinin belki de duydukları bu acıklı hikayeyi bugün size yazmak ve "Günün Cilveleri"nde haykırarak içimdeki azabı belki biraz hafifletirim.

Bay Yavuz bir Türk kıza uzak illerde yardım bekliyor. Bu yardıma koşan hiç bir kimse yok. Bu genç Türk kıza bu uğurda kurban mı gidiyor?..

Şimşek

(Yavuz'un yukarıdaki mektuba ekledikleri altta sunulmaktadır).

Pek tabiidir ki bir çocukları gibi bu zavallılar da kurban gitmiştir:

Yazdığınız bu facia adeta hayali bir romanı andırıyor, fakat ne çare ki, bu konu üzerine çok şeyler yazılmış ve yalnız okurlarımızı değil, bizi bile usandırmıştır.

Bu akıntıya ve bu rezalete engel olacak tek bir

kuvvet varsa o da kanundur. Maalesef bu da bizde yoktur.

Kalpsiz, hem de çok vicdansız bu anne tarafından sefaletin en korkunç uçurumlarına teslim edilen zavallı kız inerken, üçüncü kocaya varan bu karı, varsın hayvani zevkini tatmine çalışsın. Fakat bilmelidir ki, Ulu Tanrı'nın nazında bir katilden başka, bir şey değildir. Türk kızları ibret alınz..

Yavuz²¹

OKUYUCU MEKTUBU

Azım Yavuz;

Yine bir Araplar'a kız verme salgını başladı. Kendini bilmez bazı Türklerin yol göstericiliği ile ne olduğu bellisiz Araplar köylerimizi, kasabalarımızı taramaktadırlar. Acı ile görüyoruz ki bazı ana ve babalar, kızlarını bu gibi Araplar'ın kucaklarına düşünmeden atmaktadırlar.

Başımızda bulunanların omuz silmelerinden, eksik ve yanlış topluluk kanunlarımızdan hız alan bu akıntı simsarları, Türk ana ve babaların düşüncemeleri yüzünden her gün bir iki Türk kızını aramızdan alıp götürmektedir.

Bundan bir ay önce tanık olduğum bir konuşmayı size yazmak istiyorum: Kasabanın en güzel manzaralı bir kahvesinde otururken yanındaki masaya iki Türk gelerek oturdu ve yüksek sesle biri diğerine şöyle bir hikâye anlatmaya başladı;

..... Sizden ayrıldıktan sonra A ..... köyüne gittim. Orada tanıdığım ve daha evvel kızını Araplar'a veren bir kahveci vardır. Doğruca yanına gittim. Fakat utanmaz, cahil herif beni hakaretle karşıladı Meğer Araplar'a kızını verdiğinden yüreği yanmış.. Böyle bir yanlışlığa hiç bir köylüsünün düştüğünü istemezmiş.. Ve daha bir çok lâkırdılar.. Uzatmayalım arkadaş!.. Bir şey yapamayacağımı anlayınca iki saat ötede V ... köyüne gittim. Orada akrabalarım vardır. Onlara sordum.. Kızları var ama Araplar'a vermezlermiş. Orada da bir iş yapamadım. Doğru kasabaya geldim. Burada akrabamdan bir dul kadın vardır. Onun kızını istedim. Reddedti, Kız Arapları ister gibi amma O, o .... anası bırakmıyor.. Anasının yanına kalıp da kerhaneye gitsin... Halbuki

Filistin'de hayat var!.. medeniyet var!., zenginlik var.. Bizim Türkler kalın kafalıdır!., anlamıyorlar!. Fakat bu gün Poli taraftarına S .. köyüne gideceğim. Orada yine akrabam var Onlardan bir kız alarak bu Arab'a vereceğim, ve ben bu parayı kayırmayacağım.

İki gün sonra, bu sözleri söyleyen adam bir kaç S ... köylü Türk kadın ve erkeği ile ve iki Arapla Evkaf Dairesinden çıkarken gördüm. Adamın yüzünde bir zaferin sevinci dalgalanıyordu. Bir tarafta vaktiyle Araplar'a kızlarını verdiğinden yüreği yanık ana ve babalar uzağı gören temiz düşünceli Türk köylü ve kasabalısı.. Diğer tarafta sırf para için akrabasını bile satmaya ve yakmağa uğraşan simsar ile ne olduğu bellisiz Arap ve onlara kanan düşüncesiz ana ve babalar çarpışıyorlar.

Bu çatışma ve çarpışmanın daha çok uzun süreceği, arada binlerce Kıbrıs Türkü'nün ocağı söneceği anlaşılıyor. Gazetelerimiz yazılarıyla, Kurumlarımız çalışmalarıyla, büyüklerimiz, eksik ve bu günkü durumumuza tamamıyla yabancı kalmış, kanunların değiştirilmesine uğraşmalarıyla yüreği yanan ana ve babaların temiz düşünen ve uzağı gören Türk oğlu Türk köylü ve kasabasının safına geçmeli ve ulusal ahlakımızın silahlarıyla bu toplum düşmanlarına karşı savaşmalıyız.

Bu savaşmayı bir toplum davası yapabildiğimiz gündür ki "*Araplar'a kız verme salgını*"nın önüne geçmeğe başlayacağız. Benim bu düşüncelerime karşı siz ne düşünüyorsunuz Bay Yavuz? Eksik varsa tamam-lamanızı yanlış varsa düzelmenizi candan dilerim.²²

A.T²³

KIBRIS TÜRK TOPLUMUNUN İRK-GİYİM VE DİL İNCELİKLERİNİN KISA BİR ÖZETİ

Yazan: Dr. Servet Sami Dedeçay²⁴

Bir de Arap ülkelerinde Kıbrıs'ta Türk Müslüman kadınlarıyla evlenip yerleşen ailelerden türeyen tipler toplumumuza karışmıştır. Bunlar, vasat (orta) zekalı olmalarına rağmen önemli tutucu meziyetlerden ötürü toplumumuz arasında daima başarılı kariyerleri olmuştur. Arap dünyası erkeklerince bir Türk kadınıyla evlen-

mek lüks addedilip iyi aileliğe delalet olduğundan ta ezelden beridir bu düşünceye fırsat düştükçe uyulmaya çalışılıyor. M.S. 1063 yılında vefat eden ünlü Arap Tabibi İbn Butlan²⁵, Türk kadınları hakkında bakınız bize ne söylüyor: "Güzel bir cilde sahip Türk kadınları zarafet ve canlılık kaynağıdır. Gözleri küçük olmasına rağmen pek çekici ve sevimlidirler. Boyları kısa kendileri de ırken küçük olmaya meyillidirler. Aralarında uzun boylularına nadiren rastlanır. Çok doğurgandır ve çocukları nadiren çirkin oluyor. Aralarında kocalarına fena eşlik yapanları pek azdır (Yani aldatma yok) Cömerttirler. Dikkatli, temiz tertiplidirler. Mutfak ve yemek işlerinde pek mahirdirler. Fakat insan kendilerine itimat edemiyor."²⁶

ARAPLAR'A KIZ VE DUL KADINLARIN SATILMASI

Yazan: Turhan ZİHNİ²⁷

Anılarımla 1934, 1935 yıllarına gidiyor önemli olayları ve hayat şartlarını hala hafızamda bütün canlılığı ile yaşıyorum, zamanla eski yıpranmış filmler gibi gözlerimin önünden bir perdeye akıp gidiyor.

Türk ailelerinin Arap ülkelerinden gelen ve ne idükleri belli olmayan, cebinde birkaç kuruşu bulunan Araplar'a kızlarımızın ve dul kadınlarımızın satışı bize geçmişten acı bir hatıra olarak kalmıştır. Zamanın hayat şartları, işsizlik, kuraklık, fakirlik bazı aileleri bu yola itmekle beraber kasabalarımızda da bazı aileler köylerden ev hizmetleri için besleme diye aldıkları kızları da sattıklarını çok iyi hatırlıyorum.

Çocukluğumu yaşadığım Leymosun yıllarında Araplar'a kız ve dul kadın temin eden bir aile vardı. Ailenin reisi geçmişte Leymosun'a gelip bir Türk kıza ile evlenip oraya yerleşmişti. Fesli göbekli Arapça ile karışık Türkçe konuşurdu. Biz de bu mahallede oturuyorduk. Okul çıkışı arkadaşlarımızla buluşur, birinin evinde oynar veya çalışırdık. Hiç unutmuyorum, yine böyle bir gün idi. Mevsim kış, hava bulutlu. Biz avluda oynarken ev sahibi hanım misafiri olan kadına "Haydi Ayşe hanım, komşumuza gidelim dünürçülük vardır" dedi. "Ne dünürçülüğü?" diye diğeri soruyor. "Aha Arabistan'dan (Arap ülkelerinin tümüne

bazıları Arabistan diyorlardı) Araplar geldi kız alacaklar".

Büyüklerin arkasından merakla bizde koştuk. Oda kalabalıktı; Oda kapısının girişi yanında bir yer bulup oradan seyrediyor, dinliyorduk.

Kız tarafı ve ev sahibi ve uzun fesi ile sırtındaki entariyi çıkarıp pantolon, gömlek, ceket giymiş. Arap mağrur oturuyor. Kızın anne ve babası kızlarının namuslu, hamarat, akıllı olduğunu anlatıyor ve istediği parayı söylüyor. Arap hem kıza hem etrafı süzüyor. Bu işi meslek edinmiş ev sahibi bir acente müdürü, bir cambaz gibi aracılık yapıyor, tercümanlık yapıyor, uygun bir fiyat için bazen kız tarafını bazen müşteriyi destekliyor, satışın olmasına yardımcı oluyordu. Bu satışlar bazen anlaşmazlıklarla da sona eriyordu. Ya kız ailesi istediği parayı alamıyor veya Arap beğenmiyor. Beğenmiyor değil, zaten fazla parası yoktu. Şu üç, beş kuruşu da zar zor biriktirebilmişti. Ne acı, ne iğrenç tüyler ürperten bir durum. Hayvan satışı gibi insan satılıyor. Sonu belli olmayan, genellikle felakette, hüsrarla noktalan bir evlilik.

Satışta anlaşmaya varılırsa hemen birkaç gün içinde evde bir imam nikahı, ufak bir düğün ve Arab'ın parası kafi gelirse bu gecelik kadınlar arası çalgılı, şarkılı eğlence. Kızın ailesi parayı alır, Arap kıza alır, gider aracı da bu işten yüklü bir para ile nasibini alır. İnsan kıymeti, insan hayatı para ile ölçülüyor. Tabii şunu da belirtelim, kızlara dul kadınlara oranla daha fazla para veriliyordu. Acaba satılan o masum insan memnun mu? Filistin, Mısır, Lübnan'a gidince başına neler gelecek? Bu satılan kız ve kadınlardan aile yuvası kuran hiç denilecek kadar azdı. Araplar'ın pek çoğu bu işi ticaret olarak yapardı. Bir kısmı aldığı satıyor, bir kısmı evde hizmetçi olarak kullanılıyor, bir kısmı da ve kaderi en kötü olan aldığı kıza veya kadını, hayat kadını olarak çalıştırıyor, para kazanıyor. Kötü yollara sevk edilenlerin, satılanların bazılarının intihar ettikleri, başka yerlere kaçtıkları, hatta yol kirası temin edebilenler geri ailelerinin yanına geldiklerini duyuyorduk; İşte geçmiş yıllarda Türk toplumu böyle günler de yaşamıştır."²⁸

KIBRIS ERLERİNDEN AŞAĞI LAKADAMYALI MEHMET ENVER'E CEVAP

Gene aldığımız malûmata göre, birkaç gün evvel Girne kazasında 120 lira mukabilinde bir Arap'a verilen kızın başka bir Arap tarafından hayvan alır gibi değerini 150 liraya çıkarmış ve para düşkünü olan ana ile baba, kızı birinci Arap'tan ayırıp ikincisine vermek istedikleri vakit, Araplar kapışmış ve evin içi eşek pazarına dönmüş. Ne yanan soysuzluk!.

Ve ceryan eden bu iğrenç hakikatlar karşısında, münevver tanıdığımız bir öğretmenin bile bu kadın canbazlarına kızını vermek için pazarlığa giriştiğini işitiyor ve babalık namına kendi kendimizden utanıp yerin dibine geçmek istiyoruz!.

Daha önce gidenlerin ekserisi sefaletin en tahammülsüz ızdırabı, vicdansızlığın en merhametsiz yumrukları altında nasıl inlediklerini işittiğimiz halde, hâlâ daha bazı anne ve babaların evlâtlarını bu çirkefli akıntıya atıp kurban etmekte devam etmelerine hayret ediyoruz,

Yahudi diyarından gelen bu yabancılar, binbir yahudilikle kendilerini komiser vekili, sandık emini, ziraat müfettişi ve daha bilmem kaç çeşit şatafatlı ünvanlarla takdim etmeğe devam etsinler. Biz bunların maskelerini yırtıp iç yüzlerini açığa vuruyoruz.. Sandık emini, bir kundura boyacıdır. Komiser vekili, bir balıkçıdır.. Ziraat müfettişi, çadır altında yaşayan vahşi bir tiptir. Ve nihayet üç dört karılı, çocuk çocuk sahibi birer kadın canbazdırlar. Kadına hiç bir değer vermeyen, kadını âdi bir mahlûk telâkki eden bu merhametsiz herifler hakikaten eğer dedikleri gibi içtimâi mevki-leri yüksek ise, kendi memleket kızlarından alıp mesut bir aile kurmalarına ne gibi bir engel bulunduğunu bir türlü anlayamadık!.

Fakat açık konuşalım: Asıl suç onlarda değil bizdedir. Vakiya Kıbrıs'tan giden kızların yüzde yirmisi mesut yaşamış olabilir. Lâkin geliş güzel her gelen yabancıya kız vermek için bu bir sebep teşkil edemez. Çünkü kahir bir ekseriyetin içinde bulunduğu felâketi düşünmeli ve ona göre hareket etmeliyiz. Yoksa bir defaya mahsus olarak alınan paraya mukabil, kızlarımızın canı bahsine kumar oynamaya en şerefsiz bir mu-

meleden başka bir şey değildir.

Esir ticareti dünya yüzünden yok edileli dört yüz yıl olmuştur. Hiç bir cemaatin yapmadığı bu çirkin usulü biz tatbik edersek, dört yüz yıl gerilerde olduğumuzu açığa vurmuş oluruz. Bu da Türklük şanı olmasa gerektir.

Aile muhabbetini, evlât değerini, durumları bizzet pek karanlık olan yabancıların parası ile kalplerimizden söküp atacak kadar, vicdanlarımız bir ölünün kafatası gibi sert ve hissiz bir kemik parçası olduğu zannını da uyandırmayalım.

Ve unutmayalım ki bu mesele, Kıbrıs Türk cemaatının bir şeref ve bir varlık davasıdır!..

Yavuz²⁹

BİR ARAB'IN MEKTUBU

Hava teptili maksadı ile Kıbrıs'a gelmiş ve Filistin Arapları hakkında yazdıklarımızı ilgi ile takip etmiş bulunan misafir bir Arap, bu konu üzerine bize bir mektup göndermişti.

İbret alacağımız noktaları bulunan mektubu aynen aşağıya dercediyoruz:

"Değerli gazetenizin 739 sayılı "*Günün Cilteleri*" sütununda Bay Yavuz'un Araplar'a ve husus ile Filistin Arapları'nın a hücum eden makaleyi okudum. Bu hücumu sebep, Filistin'den gelen Araplar'ın bazıları, Kıbrıslı din kardeşlerinin kızlar ile evlenmeleri ve bunların azınlık teşkil eden bir zümrenin Tanrı ve peygamberin emri hilâfına olarak aldıkları kızlara fena muamele etmeleridir. Araplar ve husus ile Filistin Arapları'nın Türklere karşı kalplerinde besledikleri muhabbet çok büyük olduğundan, bunu izhar etmek için Türk kızlar ile evlenmek arzusunu gösterirler Sayın muharrir eğer Filistin Araplar'ın a hücum edeceği yerde, hiç tanımadıkları ve durumlarını bilmedikleri her hangi yabancı bir erkeğe bir miktar para mukabilinde kızlarının hiç bir hukukuna riayet etmeden satan kız velilerine hücum etmiş olsaydı, daha insafli hareket etmiş olmaz mıydı?

Bir hadisi şerife göre, sorulan bir suale peygamberimiz aynen şu cevabı vermiştir:

"Akılane düşün ve sonra Allaha tevekkül et" Ve yine aynı mevzu üzerine, Kuran-ı Kerim'de "*Kendinizi*

tehlikeye atmayınız" buyurulmuştur. Bu hususta ise Hanefi mezhebi şöyle diyor:

"Kızınıza bir talip geldiği vakit, ona her bakımdan olgun ve lâzım gelen bütün evsafa malik olan bir koca seçiniz"

Şimdi bu hakikat karşısında zalim ve mesuller, kızlarının hiç bir hukukunu düşünmeden tehlikeye atan insanlar değil midir?

Şurasını haber vereyim ki, Kıbrıs'ın en büyük lideri Filistin'e gidip, oranın en hakir bir köylünün veyahut bir çobanın kızını istese, acaba verirler mi sanırsınız? Vallahi katiyen vermezler. Çünkü Araplar'da, kadının değeri çok yüksek ve kudsidir. Araplar bu hususta meşhurdur. Hatta herhangi bir Arap, kızını değil, atını bile salacağında çok uzun düşünür ve atı almak isteyen kimsenin durum ve şefkatına emin olduktan sonra atını satmağa karar verir. Bununla beraber atı alanının arkasını takip ederek, hayvana iyi muamele yapacağına dair kati söz aldıktan sonra geri döner ve yılda bir defa olsun, uzakta evli bulunan kızlarını ziyaret eden insanlar gibi, atlarını bile gidip ziyaret ederler. İşte bunları belirirken, hiç bir memlekette eksik olmayan bir takım şerirler yüzünden, Araplar'a "*kadın zalimi*" sıfatını vererek onlara hücum etmek doğru olmadığını zanneder ve bütün Kıbrıs dindaşlarına selâm ve saygılarımı sunarım.

Derviş Elnaşif

Mantiki fikirler ile kendi ırkını pek güzel bir şekilde müdafaa eden ve hakikatı bütün çıplaklığı ile açığa vuran bu misafirin sözlerini hüsnü niyetle karşılarken, şimdiye kadar çıkan yazılarımızda vakit vakit kız velilerini de suçlu bulduğumuzu ve bunlara "zalim" değil "katil" olduklarımızı iddia ettiğimizi hatırlatmak isteriz. Asıl hücum cephesi ise üçtür. Birincisi evvelce aldıkları kızların bir çoğunu sefaletle düşüren Araplar, ikincisi bilmedikleri yabancılara para ile kız satan anne ve babalar. Üçüncüsü de, iki tarafın arasında simsarlık yapan kimselerdir.

Biz Kıbrıslılar da Müslümanız. Fakat en büyük liderimize Filistinlinin bir çoban kızı bile verildikten sonra, biz de Filistin çobanlarına kızlarımızı neden verelim? İşte bu noktanın ibretle karşılanmasını diler ve kızlarımıza kasaplık değil, babalık yapmamızı bir kere

daha hatırlatmak isteriz.

OKUYUCU MEKTUBU

1006. Bölük'ten Bay Osman Hüseyin'den:

Askerlik hayatımda gözlerimle gördüğüm Kıbrıslı bir Türk kızımın felâketini size anlatmak isterim.

Mısır'ın "*Fonara*" denilen bir köyünde Vasıyalı bir kız vardır. Kıbrıslı olduğumu anlayınca ağlayarak yanıma gelip şöyle bir dert yanımtı:

"Beni Kıbrıs'a götürürlersen, sana elli lira mükâfat veririm. Çünkü canımdan bıktım. Kocam olacak herif, geceleri beni birçok Araplarla görüştürüp isteği parayı kazanmadıktan sonra evime götürmez. Bu adliği istemediğim vakit, insafsızca döver ve ayakları altında çiğner. Bizi kurtarınız bu rezil hayattan" diye yalvarmıştı.

Filistin'e uğradığımda, gördüğüm birçok kızları da gözyaşları içinde, hem çektikleri cefayı anlatıyor, hem de babalarına küfür edip beddua ediyorlardı.

Bu zavallıları kurtarmak imkanı yok mudur? Ve hâlâ anlamadık mı ki, bu yabancılar birer namus tellâhdırlar ve neden kendi memleketlerinden kız almıyorlar?.. Çünkü yerli kızlarına aynı kötülüğü yapmak fırsatı kendilerine verilmez de ondan.

Şahit olduğum birçok facialara dayanarak diyebilirim ki, Araplar'a verilen Türk kızlarının yüzde doksan beşi, kötü maksatlara kurban edilmişlerdir!

Namus denilen cevheri, namussuzluk çirkefi ile bulaştırmak ve bu pislikle alın damarların patlatmak isteyenler varsa buyursunlar da yine kızlarını bu yahudi bozuntularına versinler!..³¹

19 Şubat 1946 tarihli Halkın Sesi gazetesinde Kıbrıslı Türk kadını Keziban Refet Yalyalı'nın nikahlısı Abid Kamil Bülbül Arap'tan ayrılma ilanı yer alıyordu. 32

Haşmet Muzaffer Gürkan'ın, Bir Zamanlar Kıbrıs'ta 2.Baskı, 1996, Galeri Kültür yayınlarında, Mustafa Bitirim'den aktardıkları şöyle:

Ne var ki, Filistin'in İngiltere'nin mandasına verilmesi bu ülkeyle yine bir İngiliz sömürgesi olan Kıbrıs arasındaki ilişkilerin bazı kolaylıklar çerçevesinde

sürmesiyle sonuçlanmıştı. Bu yüzden Filistin Araplarıyla Kıbrıslı Türkler arasındaki ticari ve sosyal ilişkiler devam edelmisti. Buna, iki dünya savaşı arasındaki dönemde (1918-1938) Kıbrıs'ta hüküm süren yoksulluk ve de Türk toplumunun ticarete ve zenaatta gerilemesinin, Lozan antlaşmasını müteakip Türkiye'ye başlayan göçler dolayısıyla nüfusunun da bir miktar azalmasının yarattığı ekonomik ve sosyal koşullar eklenince Kıbrıs, Filistinli Araplar için yalnızca eşek, katır gibi hayvanların satın alındığı bir yer durumundan çıkıyordu. Kıbrıs onlar için artık, beyaz tenli, açık göz renkli, fizik yapıları daha güzel kız ve kadınların da satın alınabileceği bir yer haline dönüşmüştü. Üstelik bu Kıbrıslı kadınlara sahip olmak bir Arap kadınına sahip olmaktan daha kolay ve ucuzdu. Çünkü kızlarını Kıbrıslı biri istediğinde onun kimliğini, huyunu, suyunu enine boyuna araştıran ve kendilerini naza çeken anne babalar nedense Filistin'den gelen ve kendilerini hep yüksek dereceli memur, tüccar ya da iyi meslek sahibi olarak tanıtan Araplarla onların yerli aracılarının tatlı dillerine ve ödenen çokça bir miktar paranın cazibesi karşısında kızlarını vermeye kolayca razı oluyorlardı.³³

Araplar'a verilen kızların içinde buldukları gerçek durum ancak 1940-41 yıllarında dolaylı bir şekilde ortaya çıkacaktı: Savaş dolayısıyla İngiliz ordusuna yazılan Kıbrıslılardan Suriye, Filistin hatta Mısır'a gönderilenler, bu Arap ülkelerine giden Kıbrıslı kızların içinde buldukları feci durumu, yaşadıkları korkunç dramı hayret ve üzüntüyle saptayacaklar ve bu hal onları içlerinden yaralayacaktı. Bu askerlerden izinli olarak adaya gelenlerin anlattıkları dehşet verici şeylerdi: Kıbrıslı kızların çoğunun durumu eski çağlardaki kölelerden farksızdı. Bu askerlerin anlattıklarının etkisiyle yerel basında tek tük de olsa bu konuya yeniden değinilmeye başlanmıştı.³⁴

TÜRKİYE'DE BENZERİ OLAYLAR

Kıbrıs'ın İngiliz yönetiminde olduğu dönemde imparatorluğun başkenti İstanbul'da da benzer olaylar vardı. Onları da genel bilgi için Hürriyet Gazetesi, Tarih ekinde alıntı yaptık.

Acem'e kız yok, kız verene sopa var

İran'la siyasi münasebetlerimiz tarih boyunca bozuk

fakat gönül ilişkilerimiz daima sıcak oldu. İranlı erkeklerin Türk kadınlarıyla evlenmesi ve doğan çocukların askerlikten ve vergiden muaf tutulması Osmanlı tarafında gelir kaybına yol açınca hükümet harekete geçmiş ve 1874'te çıkartılan bir kanunla Osmanlı kadınlarının İranlı erkeklerle evlenmeleri yasaklanmıştı. Yasağa rağmen gönül ferman dinlememiş ve bu tür evlilikler gizli de olsa devam etmiş ama yakalananlar ceza almaktan kurtulamamışlardı. Osmanlı Devleti, Avrupa ülkeleriyle savaşığı dönemlerde bu durumu fırsat bilen İran'ın da saldırısına maruz kalmış ve bu sebeple İran'la ilişkilerini hep mesafeli tutmuştu. İran'a karşı uygulanan politikalarda her zaman ihtiyatlı davranılmasına rağmen, her iki ülkenin Müslüman olması doğal olarak yakınlaşmayı da beraberinde getirmiş, özellikle karşılıklı kız alıp vermeye sık sık rastlanmıştı. Osmanlı Devleti'nde yaşayan zengin İranlı erkekler, Osmanlı vatandaşı kadınlarla evleniyorlardı.³⁵

1909'da meydana gelen hadisede, umut tacirlerinin o zamanlarda da varolduğunu gösteriyordu. İstanbul'da faaliyet gösteren bazı kişiler, temas kurdukları genç kızlara ve erkeklerle birtakım vaatlerde bulunmuşlardı.

Kızlara, Mısır'a götürüp zengin kocalarla evlendireceklerini söylemişler, erkeklere ise Mısır'da zengin bey konaklarında yüksek ücretle çalışmalarının sağlanacağı vaadedilmişti.

Bu vaatler, özellikle mağdur durumdaki genç kızlar ve erkekler üzerinde etkili oldu. Kolaylıkla kandırılan bazı gençler Mısır'a götürüldü. Kızlar Mısır'da bir süre çok zor şartlar altında, tam anlamıyla sefalet ortamında yaşadılar, sonra da Kahire, İskenderiye ve Port Said gibi şehirlerdeki genelevlere satılarak çalışmaya zorlandılar.

Erkekler ise çok sefil bir ortamda, kendilerine gösterilen işlerde boğaz tokluğuna çalışmak zorunda kaldılar. Mısırlı yetkililer, bu tür faaliyetler yapan ve örgütlü bir şekilde çalışan kişileri teşbit etti ve geniş çaplı bir araştırma başlattı. Sonuçta dolandırıcılarla ortak hareket eden ve kızların satın alan birçok genelev sahibi tutuklandı. Kurtarılan gençler ise, İstanbul'a gönderildi. İstanbul'daki güvenlik kuvvetleri, gençleri kandırıp Mısır'a götüren örgütlerle daha sıkı şekilde mücadele etmeye başladı.³⁶

1940'lı yıllarda Araplar'a evlendirilen Zehra Mağusalı, eşiyle Beyrut'ta yaşamaya başlamıştı. Zehra Hanım arkada solda ağzında nargilesi ile görülürken, yanında kızı Melek Hanım ve torunları görülmektedir. Gerideki şehir ise Arap kentlerinin genel görünümüdür. (Fotoğraf: Hüseyin Mağusalı)

1936 yılındaki düğün anısında Kıbrıslı (Baf) gelin, Hediye Veli Kaptan ile evlendirildiği Ürdünlü Muhammet Afgani görülmektedir. Aile Ürdün'deki yaşamları süresince mesut bir hayat sürmüş çocuklardan bazıları ticari hayata atılmıştı. (Fotoğraf: Ahmet Gürses)

1950'li yıllarda evlenip Araplar'a giden Zehra Mağusalı'nın sünnet olacak iki torununun anı fotoğrafı. (Fotoğraf: Hüseyin Mağusalı)

Ürdünlü Muhammed El Afgani ile evlendirilen, Bafı Hediye Veli Kaptan Ürdün'de ölmüştü. Ahmet Gürses, 1991 yılında ziyaret ettiği Ürdün'de ablası merhume Hediye Hanım'ın mezarı başında dua ederken, geride ise beyaz giysisi ile eniştesi görülmektedir.

برخود کونفر ضامن
۱۵ اگوست
عنه برکبا ادا نر ابو زرد اینه کین
هر طبه فخریض د

15 Ağustos 1922 tarihinde tek başına damatsız olarak gelin yapıp Araplara gönderilen ismini saptayamadığımız Kıbrıslı Türk kızlardan biri.

Fotoğrafın arkasında eski harflerle yazılan Türkçe yazı şöyle:

Yazının günümüz Türkçesine çevirisi ise şöyle: İş bu fotoğraf sahibesi 15 Ağustos, 1922 tarihinde bir Arap uşağı ile tezevvuc ettiğini gösterir gelin fotoğrafıdır.

Büyük bir olasılıkla damat olan Arap, önceden Kıbrıs'ı terkettiğinden bu fotoğrafta yer almamıştır. (Fotoğraf: Merhum Ahmet Uzundal)

Soldan birinci Araplar'a evlendirilen fakir kızın çocukken görüntülediği fotoğraf. Kızın yanındaki arkadaşının üniformasından onun okullu olduğu anlaşılmaktadır. (Fotoğraf: Merhum Ahmet Uzundal)

Gelinin 10-15 yaşlarında çarşaf giydiği ilk günler. (Fotoğraf: Merhum Ahmet Uzundal)

Yıllar önce 14-15 yaşlarında evlendirilip, Araplar'a gönderilen N.Ö. isimli kız, 1950'li yıllarda bir yolunu bulup, kaçarak Kıbrıs'a geri gelmişti. Ancak bu kez kötü talihi Kıbrıs'ta da devam eden kadın, Kıbrıs'ta muhabbet tellalları tarafından kandırılarak kötü yola düşürülmüştü. Çok uzun yıllar önce aramızdan göçen merhume gibi Arap ülkelerinde daha binlerce Kıbrıslı kızımız vardır. (Fotoğraf: Ziba Kiraz)

1930'larda Araplara gelin giden Rabia'nın Arap çocukları. Fotoğrafta, solda Naile, ortada Sayıl ve sağda İbrahim görülmektedir. (1940). Fotoğraftaki Arap harfleriyle yazılanlar çocukların adlarıdır.

1960'li yılların sonunda çekilen fotoğrafta, ön sıra soldan ikinci Sıtkıye Hanım, 15-16 yaşında Araplara evlendirilmişti. Fotoğrafın arkasında o günkü yazılanları aynen aktarıyoruz.

"Bayram dayım sana yanık bir hatıra yadikar. Hem ben hem angonilerim, hem gelinim, buyuk oğlum Şaban, hem karısı hem çocukları, Ahmet, Mahmut, Atfiye, Mehe, bunnar Şabanın çocukları. Kucağında olan Mahide kızımın çocukları. Sevgili gardaşım Osman bu fotoğrafımı size yadikar gönderiyorum." (Fotoğraf: Mehmet Barışsever).

Dipnotlar

¹ Kıbrıs 1878 yılına kadar Osmanlı İdaresi'nde bulunuyordu. 1878-1914 Ada üzerindeki Osmanlı mülkiyeti yasal olarak devam etti. Müftü, Kadı atamaları İstanbul'dan yapıldı. Osmanlıların 1914 yılında 'I.Cihan Savaşı'nda Almanya'nın yanında savaşa katılmasıyla İngilizler tek yönlü olarak, Kıbrıs'ı Taç Kolonisi ilan ederek kendi topraklarına kattılar. Lozan Anlaşması ile de Türkiye, İngiltere'nin kararını onayladı.

² Halkın Sesi Gazetesi, Cumartesi, 1 Eylül 1945, S:746, s:2 (Yazı metni bildiri sonuna ekler bölümüne konulmuştur.)

³ Haşmet Muzaffer Gürkan, Bir Zamanlar Kıbrıs'ta 2. Baskı, 1996, Galeri Kültür Yayınları, s:153-154

⁴ Rifat Şener (D.T.: 29 Kasım 1918-Ö.T.: 18 Eylül 2002), Emekli Sosyal Yardım Dairesi Müdürü, 1992-2002 yılları arasında Kıbrıs Türk Emekliler Cemiyeti Başkanı.

⁵ Kudret Anlar, Ev Hanımı, 1947 Lefkoşa doğumlu, 16 Aralık 2004, Lefkoşa, kendi notlarından alıntı.

⁶ Mehmet Barışsever, K.K.T.C. Sağlık Bakanlığı Müşaviri, 1954 Baf doğumlu, Lefkoşa'da yaşamaktadır. Kendi notlarından alıntı.

⁷ Süheyla Çıraklı, 1932 Lefkoşa doğumlu, ev hanımı, Lefkoşa'da Çağlayan Bölgesi'nde yaşamaktadır.

⁸ Hasan Sindeli, 1923 Sinde (İnönü) doğumlu, mesleği kunduracılık olup sigorta emeklisidir. Halen Lefkoşa'da, Göçmenköy'de yaşamaktadır.

⁹ Köylü için öküz tarladaki işlerin yapılmasında, arabanın çekilmesinde kullanıldığından çok önemliydi. Köylü öküzüne gözü gibi bakardı. ["Kıbrıs'ta aynı yıllarda sarı renkli öküzler vardı (Şimdilerde onlar da tarihe karıştı. En azından K.K.T.C.'deki nesli tükendi). Güney Kıbrıs'ta Falya köyü civarında sarı ineklerden 10-15 kadar beslendiği ve Rum yönetiminin de bu öküzleri besleyen ailelere, hayvan başına ayda 150 Kıbrıs Lirası yiyecek ve bakım yardımı yaptığı edinilen bilgiler arasındadır. Kuzey Kıbrıslılar

günümüzde, eskiden varolan sarı ineklerini ancak fotoğraflarda görebilirler.”] Gücünden yararlanılan ineklerin tarladaki yerini şimdiki traktörler aldı. Süt üretimi için de Hollanda’dan ve başka yerlerden getirilen bol süt veren siyah-beyaz veya kahverengi-beyaz renkli daha iri inekler aldı.

10 Dr. Küçük’ün, 1968 yılında kaleme aldığı ve Dr. Fazıl Küçük Vakfı’nda bulunan ve basıma hazırlanan anıları, s: 15. (Yayımlanmamış.)

11 Hüseyin Gültekin, 30 Temmuz 1922 Balıkesir doğumlu. Öğretmen, Kıbrıs Türk Çiftçiler Birliği eski Başkanı, halen doğum yeri olan Balıkesir köyünde yaşamaktadır.

12 Sabahattin İsmail, Savaşların Gölgesinde, Roman: 85, Lefkoşa Belediye Yayınları, Haziran 1986 Lefkoşa, s.10-12

13 Sabahattin İsmail, Savaşların Gölgesinde, Roman: 85, Lefkoşa Belediye Yayınları, Haziran 1986 Lefkoşa, s.10-12

14 Leymosun Doğan Türk Birliği Spor Kulübü, 50. Yıl Albümü, 1988 yılında Girne’de yayınladığı dergi.

15 Haşmet Muzaffer Gürkan, Bir Zamanlar Kıbrıs’ta 2. Baskı, 1996, Galerî Kültür Yayınları, s.148 - Mustafa Bitirim’in En Büyük Felaketin İçyüzü-1, Kızlarımız ve Araplar-Aman Ne Oluyoruz? Zavallış Basımevi, Lefkoşa Ağustos 1945, sayfa 18’den aktarılan yazı.

16 Dr. Ziver Bodamyalızade, 1914 Lefkoşa doğumlu, Lefkoşa’nın eski Belediye Başkanlarından. Şimdi Köşklüçiftlik’te yaşamaktadır.

17 Halkın Sesi Gazetesi, 5 Şubat Salı, 1946, S.891, s.2.

18 Halkın Sesi Gazetesi, 19 Şubat 1946, S:905, s:1.

19 Haşmet Muzaffer Gürkan, Bir Zamanlar Kıbrıs’ta 2. Baskı, 1996, Galerî Kültür Yayınları, s.158 (Mustafa Bitirim’in En Büyük Felaketin İçyüzü-1, Kızlarımız ve Araplar-Aman Ne Oluyoruz? Zavallış Basımevi, Lefkoşa Ağustos 1945, sayfa 18’den aktarılan yazı).

19 Ekler Bölümü: Bildiri günü (20 Aralık 2004) katılan konuklara okunmamış broşür halinde verilmişti. Burada aynen yazının sonuna eklenmiştir.

20 Yavuz: Halkın Sesi Gazetesi’nde 1942 yılından

sonra “Günün Cilveleri” köşesinin yazarı, Mustafa Bedevi’nin takma adı.

21 Halkın Sesi Gazetesi, 13 Ocak Pazar, 1946, S.868, s.2

22 Baf Kasabası

23 Halkın Sesi Gazetesi, 4 Ocak 1946 Cuma, S.860, s.2

24 Dr. Servet Sami Dedeçay, Kıbrıs Özel Türk Üniversitesi Kurucu Öğretim Üyesi

25 G.E. Von Grunbaum İslam, Essays In The Nature And Growth of Cultural Tradition, 1955, U.S.A

26 Halkın Sesi Gazetesi, 27 Nisan 1975, s.3.

27 Emekli İlkokul Müdürü.

28 Kıbrıs Mektubu, Temmuz-Ağustos 2003, Cilt: 6, S.4, s.5.

29 Halkın Sesi Gazetesi, 18 Ağustos 1945, Cumartesi, S.734, s.2

30 Halkın Sesi Gazetesi, 1 Eylül Cumartesi, 1945, S.746, s.2.

31 Halkın Sesi Gazetesi, 5 Şubat Salı, 1946, S.891, s.2.

32 Halkın Sesi Gazetesi, 19 Şubat 1946, S.905, s.1

33 Haşmet Muzaffer Gürkan, Bir Zamanlar Kıbrıs’ta 2. Baskı, 1996, Galerî Kültür Yayınları, s:149 (Mustafa Bitirim’in kitabından aktarılan yazı).

34 Haşmet Muzaffer Gürkan, Bir Zamanlar Kıbrıs’ta 2. Baskı, 1996, Galerî Kültür Yayınları, s: 154 (Mustafa Bitirim’in broşüründen aktarılan yazı).

35 Vahdettin Engin, Hürriyet Tarih, 18 Şubat 2004, s.10

36 Hürriyet Tarih, 31 Mart 2004, Vahdettin Engin, “Filistin Sorunu Basit Bir Çocuk Kavgasıyla Başladı” s.9.

Tapınak Şövalyeleri'nin Kıbrıs'ta Yargılanması

Ejdan SADRAZAM*

Abstract

The religious-military orders set up in the 12th century to defend the Christian pilgrim routes and holy sites in Palestine. The Order of Temple rapidly acquired property all over Europe and became influential in royal courts and at the papal curia, as well as being leading bankers and shippers. After the loss of Holy Land 'n 1291, European attitude towards the Order of Temple completely changed. There were attempts made by the church to merge them with the other great religious military order of the time, but this plan did not come to fruition. In the bull *Vox in excelso* of 22 March 1312, Pope Clement V announced that the Order was abolished by an inviolable and perpetual decree. However much the Order of Temple had seen an obstacle against the rising absolute monarchy, the alliances that set up by them postponed their demolition conjecturally and kings did not act with their spiritual anxieties but worldly.

Öz

Dini-şövalye düzenleri 12. yüzyılda Filistin'de Hıristiyan hac yollarını ve kutsal kentleri savunmak için oluşturuldular. Tapınak Düzeni kısa zamanda tüm Avrupa'dan mülkler elde edip kraliyet saraylarında ve papalık bürokrasisinde etkili oldukları gibi, öncü bankerler ve nakliyeciler de oldular. Kutsal Ülkenin

kaşbedilmesinin ardından Avrupa'nın Tapınak Düzenine karşı davranışlar tamamıyla değişti. Kilisenin zamanın büyük dini askeri düzenleri birleştirme girişimleri oldu, ancak gerçekleşmedi. 22 Mart, 1312'de *Vox in excelso* fermanında Papa V.ci Clement Düzenin değiştirilemez ve sürekli bir emirle dağıtıldığını duyurdu. Her ne kadar Tapınak Düzeni yükselen mutlak monarşiye karşı bir engel olarak görülse de kurdukları ittifaklar konjontürel olarak yıkımlarını engellemiş ve krallar ruhani endişeleri yerine dünyevi olanlarla hareket etmişlerdir.

"Kızgınlık ve hüznü düştü kalbime.
Güçbela cüret ettim, hayatta kalmaya.
Çarımha gerilenin onuruyla aldığımız
Haç, küçük düşürttükləri için "(1)

Tapınak Şövalyeleri'nin Kıbrıs'ta Yargılanması

Birinci Haçlı Seferi'nin ardından, Müslümanların misillemeleri ve şövalyelerin önemli bir bölümünün Kutsal Topraklardan ayrılması, yeni kurulan Kudüs Krallığı'nın güvenliğini yaşamsal bir sorun haline getiriyordu⁽¹⁾. Hıristiyanlık, Kutsal Topraklarda tutmak istiyorsa, saldırıları karşılamak için düzenli ordu oluşturulması ve gerekli lojistik desteği sağlanması gerekiyordu. Böylesi bir ordu yerel kaynaklardan sağlanabilir miydi? Filistin'e yerleşen Franklar arasında-

*YDÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü, Öğretim Üyesi. Sağlık Bakanlığı Kd. İdari Amiri.

70 Halkbilimi

da yalnızca iki sınıf vardı: soylular ve kentliler. Pek çok kentte çoğunluk yerli Hıristiyanların elindeydi. Kentliler küçük ölçekli ticaret ve zanaatla uğraşıyorlardı. Uluslararası ticaret ise İtalyan kent devletlerinin elinde idi. Kırsal nüfusun hemen hemen tamamı fethedilmiş toprakların yerli halkından oluşuyordu. Franklar müstahdem köyler kurarak kırlara yerleşme girişiminde bulunmuşlarsa da 1200 köy içerisinde bunların sayısı 50-60 civarındaydı⁽ⁱⁱⁱ⁾. Frank soylularına topraklar *fief*ler olarak dağıtılmasına rağmen, büyük bir bölümü sürekli yaşanan tehlikeler nedeni ile kentlerde oturup onların gelirleri ile geçinmeyi tercih ediyordu. Köylüler tarafından ekilen mülkü bizzat kullanamıyor ve Avrupa'da köylüler ile feodal beyler arasında bunun sonucunda gelişen kişisel bağlara rastlanmıyordu. Köyün varlık nedeni uzakta oturan bir bey için gelir üretmekti; bu genellikle ekinin üçte birine denk düşüyordu. Bu nedenle toprak sahibi savaşçılar düzenli yolu ile Lâtin Krallıklarının savunulması mümkün değildi. 1170'lerde kralhığın feodal güçleri bünyesinde yalnızca 675 şövalye vardı^(iv). Asker açığını kapamak için birkaç yol vardı.

Kentlerde verilecek ayrıcalıklar karşılığında bol miktarda gelirler elde etmek olanaktı. Bu gelirlerle kral ve prensler, ücretli asker kullanabiliyorlardı. İkinci olarak, zaman zaman yardıma koşan Haçlı Seferleri idi. Ancak seferin sonunda haçlılar evlerine dönüyor ve yerleşik nüfusu çok az takviye ediyorlardı^(v). Üçüncü bir yol ise Avrupa'dan dönem dönem askeri hizmet vermek için gelen silahlı hacılardı. Ne var ki, yerleşik güçleri takviye edecek geniş ölçekli göç ve yerleşim yaşanmıyordu. Bu yolların dışında Lâtin Doğunun asker gereksinimini karşılayacak, yeni mekanizmalar bulunması yaşamsal bir sorun olarak ortaya çıkıyordu. İşte, bu yaşamsal sorunu gidermek için dini-şövalye düzenleri yeni bir model oluşturdu^(vi). İlk dini-şövalye düzeni, Kutsal Topraklara gelen Champagne'den Payens'li Hugh'un ve Artois'ten St. Omer'li Geoffrey adında iki şövalye tarafından kurulan Tapınak Şövalyeleri Düzenidir. 1118 yılında Hugh ve Geoffrey, yalnızca kendilerini monastik yaşama adamakla kalmayan, aynı zamanda Kutsal Toprakları

savunmak ve kutsal yerleri ziyaret edenleri korumak için savaşmayı benimseyen bir savaş örgütü kurma tasarılarını gündeme getirdiler.

Tapınak Şövalyeleri Kutsal Topraklardan tüm Batı Avrupa'ya yayılan bir örgüt yapısı kurdular. Eşgüdümü sağlamak ve sahip olunan mülkleri yönetmek amacı ile düzen içerisinde emir-komuta zinciri sırası ile eyaletlere, eyalet içi ayrımlara, Tapınak evlerine ve malikanelere ulaşıyordu. Doğudaki eyaletler, Kudüs, Tripoli ve Antakya idi. Batıdaki eyaletler ise Fransa'da Auvergne, Auqitane, Normandiya, Provence, Poitiou; İrlanda ve İskoçya'yı da içeren İngiltere; Almanya; Sicilya; Yukarı ve Orta İtalya; İber Yarımadası'nda Portekiz, Kastilya, Leon ve Aragon'du^(vii). Eyaletlerin yönetim tesisleri kentlerde idi. Kırlarda ise yönetsel küçük merkezler inşa ediliyordu^(viii). Tüm eyaletler düzeyinde örgütlüydü ve her biri, bir üstat veya kumandan tarafından yönetiliyordu. Kırlardaki kurumların pek çoğuna iki veya üç silahlı hizmet kardeşi komuta ediyordu. Böylesi bir örgütlenme Avrupa'da bulunan ve pek çok dünyevi ve ruhani lort tarafından himaye edilen kollarıyla, düzenli bir ordu için gereksinim duyulan maddi ve insan kaynakların Kutsal Topraklara akışını sağlıyordu^(ix).

İlk dönemlerde düzenin gelirlerinin büyük bir bölümü nakdi, ürün veya toprak şeklindeki bağışlardan elde edildi. Bağışta bulunanların bazıları doğrudan Haçlı Seferlerine katılarak dini-şövalye düzenleri ile yaşadıkları olumlu deneyimlerin bir sonucu olarak bağışlarda bulunmayı tercih ediyorlardı. Onların gözünde dini-şövalye düzenleri, Haçlı Seferlerini sürekliliğinin garantisi ve şövalye-keşişler de İsa Askeri'nin tipik örnekleriydi. Yol güvenliğinin bir türlü sağlanamadığı bu çağlarda hacılar yolculukları sırasında soyguncuların tehdidi altındaydı. Şövalyeler verdikleri yemini gerçekleştirip hacıların güvenliğini sağlamak üzere, yollar boyunca hazır bekliyorlardı. Bu hizmetleri de karşılıksız kalmıyordu. Bağışların ötesinde hacı trafiği başlı başında ekonomik faaliyet alanıydı. Batından doğuya yolculuk edecek kişiler, bu yolculuk için düzenli güney yatırımlarda bulunuyor,

karşılığında ise ulaşım, yiyecek ve barınak hizmetlerini alıyorlardı. Düzen topraklarını 200 yıl boyunca başlıklar, fetihler, satın alma ve arazi ıslahı yolu ile elde etti. Avrupa boyunca yayılan 9000 civarında malikaneleri vardı^(X). Diğer monastik düzenler, yetiştirdikleri ürünlerini doğrudan kullanma yolunu seçerken, Tapınak Mülkleri öncelikle para elde etme amacı ile işletiliyordu.

Tapınak Şövalyelerine Ait Mühür

O dönemin ulaşım koşulları düşünüldüğünde Avrupa'dan Kutsal Topraklara para göndermek, yiyecek göndermekten daha uygundu. 13.ü yüzyılında yardım ve başlıklarının azalması, Tapınak Şövalyelerini diğer ekonomik faaliyetlere ağırlık vermesine yol açtı. Kuşkusuz bu faaliyetlerin artışı düzenin diğer senyörler gibi gelirlerinin enflasyon karşısında erimesinin de payı vardı. 1180'de bir şövalyenin donanımını ve idamesini sağlamak için 750 dönüm toprak gerekirken 13.ü yüzyılın ortalarında bu miktar 4,000'e ulaşıyordu^(XI). Düzenin kendi topraklarında ürettiği tahıl öğütmek için değirmenler önemliydi. Bazen Düzen, sahip olduğu değirmenleri kiralayıp karşılığında ürün veya para alıyorlardı. Ondalık toplama hakkına sahip diğer dini düzenler gibi Tapınak Şövalyeleri de pek çok yöreden vergiler topluyordu. 13.ü yüzyılda ise La Rochelle limanı, Tapınak Şövalyeleri filosunun batıda konuşlandığı yer haline

geldi^(XII). Düzenin gemi sayısı bilinmemekle birlikte 1292'de papa IV.cü Nicholas IV, düzene Kıbrıs ve Ermenistan'ı korumak için 20 Kadırga donatmalarını emrediyordu^(XIII). Tapınak Şövalyeleri endüstri ve madencilikle de ilgileniyorlardı^(XIV). Batıda düzen özellikle yün üretimi ve tekstille uğraşıyordu. Tapınak Şövalyelerinin, hükümdarlardan ve diğer dünyevi yöneticilerden aldıkları ayrıcalık ve muafiyetleri arasında, pazar yerı gibi ticaretle ilgili pek çok hak da vardı ve bu haklardan doğan düzenli gelirler topluyorlardı^(XV). Düzenin bu faaliyetler içerisinde en önemli gelir kaynağı bankacılıktı^(XVI). Tüm sınıflardan kişilere borç para veriyorlardı ki, bunların içerisinde Yahudiler bile vardı. Ancak onların başlıca müşterileri, maliyeleri sık sık krize giren krallardı. Gerçi Tapınak Şövalyelerinin açıkça faiz almasına izin verilmeyordu, ama düzen yapılan işlemi kendi yararına çevirmek için çeşitli yollar bulmuştu. Güney Fransa'da ödünç verme anlaşmalarına yer alan bir hüküm ile borç süresince paranın değer kaybetmesi durumunda borç vereni tazmin için sabit bir miktarın eklenmesi isteniyordu^(XVII). Eğer bir toprak parçası borç için rehin olarak verilmişse, borçlanma koşulu içerisinde topraktan elde edilen ürünlerin, borç ödemesinden sayılmayacağına dair koşul vardı. Yine yapılacak işin sonucunda elde edilecek gelirden pay almak, borç koşulları arasındaydı. Ama hepsinden önemlisi düzenin daha borç işleminin başında peşin faiz alması idi. Borç anlaşmasında kayıtlı olan miktar, her zaman gerçek borcu temsil ediyordu, ancak borcu alan kişiye verilen miktar bunun altındaydı^(XVIII). Tapınak şövalyeleri çiftçileri, tarım işçilerini, çobanları, değirmencileri, zanaatçıları çalıştırıyorlardı. Hepsinin üzerinde aynı merkezi denetimi uyguluyor, aynı motivasyonla onları yönetiyorlardı; ortak geliri artırmak ve Kutsal Savaşta finanse etmek. Düzenin çeşitli yollarla elde ettiği yıllık geliri, altı milyon pound düzeyine ulaşıyordu ki, bu miktar Avrupa'daki başlıca kralları harekete geçirecek büyüklükteydi.

Dini-şövalye düzenlerinin, şövalye-keşişleri Haçlı Seferi Çağının ürünü idiler ve mesleki olarak

kutsal savaşlarla ilgileniyorlardı^(xix). Onların yaşam tarzını düzenlemek amacı ile 1129'da hazırlanan Lâtin Kuralı daha çok monastik bir kurum için oluşturulmuştu. Düşman topraklarının tehlikeleri ve yoksunluklar, bir tür küçük düşme ruhu içerisinde algılanıyor savaşlar ve kuşatmalar dua ve oruç gibi Tanrıya hizmet etmenin bir yolu olarak görülüyordu. Düzenin örgütlülüğü genişledikçe ve Müslümanlarla etkileşimler arttıkça kuralda açık yetersizlikler baş göstermeye başladı ve ilk kurala yeni eklemeler yapıldı. Fransız Kuralı olarak bilinen eklemeler, 13. yüzyıl boyunca devam etti.

Düzene giriş için iki önemli koşul vardı: özgür ve meşru doğumlu olmak^(xx). Adayın seçim süreci, Kutsal Dava için hem fiziksel ve hem de ruhani savaş yeteneğine sahip kişilerin belirlenmesi işlemiydi^(xxi). Tapınak düzeni bir kişiye şövalye yapmıyordu. Şövalye için belirli bir sınıfın üyesi olmak koşulu. Düzene kabul ile gerçekleşen radikal değişim, bir şövalyenin, yaşamını kilisenin ve papanın hizmetine adanmış bir keşiş yapmasıydı. Düzen içerisinde şövalyeler dışında dini ve tıbbi hizmetleri yerine getiren rahipler; silah ve donanımın bakımını yapan, tarlalarda çalışan hizmet kardeşleri de vardı. Düzen dışında gerekli desteği sağlamak içinse bağlaşıklar ve himayedarlar kabul edilmişti.

Kural tarafından düzen üyeleri için tanımlanan yaşam biçimi *senebitiktir*^(xxii). Kardeşler seferler olmadığı sürece Tapınak Şövalyeleri kendilerini Tanrıya adanmış da içeren tipik bir monastik yaşam sürdürüyorlardı. Düzen, bütünü ile kişiliklerini soğuruyor ve pek çok durumda onlara yalnızca kardeş olarak ona hitap ediliyordu. Tüm gereksinimleri neredeyse yalnızca yiyecek, giysi ve silahtan oluşuyordu.

1285 yılında krallık tacını giyen IV.cü Philip, bu tarihten itibaren kendisini bağlayan üst(imparator/papa) ve alt engelleri(soylular sınıfı) kırmak ve mutlak bir krallık kurmak için çabalara girişti. Bu amacını gerçekleştirebilmek içinse büyük mali kaynaklara ve itaatkar bir papaya gereksinimi vardı^(xxiii). IV. Philip, İngiltere ile yürüttüğü savaşlar nedeni ile artan borçlarını hafifletmek için zamanın

büyük mali güçleri olan Lombard ve Yahudilere karşı, paranın değerini düşürerek borçlarını hafifletme yolunu denedi. Kralın paranın değerini düşürerek bulunduğu kısa vadeli çözüm, 13.cü yüzyıl boyunca devam eden enflasyonu ile birleşince toplanan vergilerin gerçek değerini düşürdüğünden, mali sıkıntıyı daha da derinleştirdi^(xxiv). 1296 yılında IV.cü Philip klârji üyelerini vergilendirildi. Papa VIII.ci Boniface(1294-1303), *Clerics Laicus* adında bir ferman yayınlarak herhangi bir dünyevi güce vergi ödemeye yeltenen tüm klârji üyelerini aforoz etmekle tehdit etti. Philip ise çıkardığı bir yasa ile Frank Krallığı'ndan para ihracı tamamen

yasakladı^(xxv). 1297'de İngiltere Kralı I.ci Edward da Philip'i örnek olarak benzer yollara başvurunca papa geri adım atmak zorunda kaldı. 1297 yılında yayınladığı *Etsi de statu* fermanıyla, krala ülkenin savunması gibi ivedi konularda papanın onayını almaksızın din adamlarına ve kiliselerine vergi koyabilme hakkı bahsetti^(xxvi). 1301 yılında Pamiers Piskoposunun İngiltere ile işbirliği yaptığı gerekçesi ile tutuklanıp yargılanması, papanın klârji üzerindekî yargı yetkisine açık bir saldırı niteliğindeydi. VIII.ci Boniface tüm Avrupa krallıkları üzerinde papanın yargı yetkisine sahip olduğu deklere eden *Ausculta fili* fermanı ile IV.cü Philip'in davranışını mahkum etti ve Kilise Kurulunu toplantıya çağırdı. IV.cü Philip, Frank piskoposlarının Kilise Kuruluna katılmasını yasaklayarak yanıt verdi. Ayrıca gerekli desteği sağlayabilmek için *Etaté Général'*i^(xxvii) toplantıya çağırdı. VIII.cü Boniface kralı aforoz etmek ve tahtından indirmek için 18 Kasım 1302 toplanan Kilise Kurulunda ruhani iktidarı dünyevi iktidarı üzerinde olduğunu savunan *Unam Sanctam* fermanını ilan etti. Papa fermanında iki kılıç kuramı ile ruhani iktidarın dünyevi iktidar üzerindeki üstünlüğünü savunuyordu: "İncil bize bu Kilise ve onun kudreti içinde biri ruhani diğeri fani olmak üzere iki kılıcın bulunduğunu öğretmektedir. (...) Kılıçların her ikisi de yani ruhani ve maddi kılıç, Kilisenin kudreti altındadır. Ruhani kılıç Kilise için, diğer kılıç Kilise aracılığıdır. (...) Ancak bir kılıç diğerine, fani otorite ruhani kudrete tabi olmak zorundadır"^(xxviii). Philip ise papayı sapkınlıkla suçladı ve Kilise Konsili'nin toplanmasını talep etti. Bu çağrı, papanın İtalyan kardinalleri

Tapınak Şövalyeleri'nin Yargılanması

arasında bulunan düşmanlarınca da desteklendi. Kralın adamları, Anagni'deki ikametgahına baskın düzenleyerek papayı devirdi. IV.cü Philip'in, papalığa karşı kazandığı bu başarısı ile yargı yetkisini din adamları üzerine genişletmiş oluyordu. XI.cü Benedictin'in(1303-4) kısa süreli papalığının ardından kral, papalık seçimlerine müdahale ederek kendi aday olan V.cü Clement'i papa olarak seçtirmeyi başardı. V.cü Clement'in Papa olması ile kardinaller kurulunun çoğunluğu Fransızlardan oluşturuldu. Bu değişimin anlamı, papalığın Frank krallığının etkisi altına girmesi idi^(xxix).

Tapınak Şövalyeleri Düzeninin Yıkımı; Tapınak şövalyeleri krallık maliyesinin gelirlerini toplayarak, transfer ederek, koruyarak, kısa ve uzun vadeli borçlar vererek destek oluyorlardı^(xxx). Ne var ki, kralın katlanmak zorunda kaldığı borçların baskısı onu yeni önlemlere başvurmaya itti. IV.cü Philip, 1306 yılında kraliyetin diğer önemli finansörleri konumunda olan Yahudileri ülkesinden sürdü, borçlarını iptal etti ve mallarına el koydu^(xxxi). Daha sonra maliyenin diğer

önemli finansörü olan Tapınak Şövalyelerini ortadan kaldırmaya girişti. Kralın Yargı Süreci; Ağustos 1307'de Kral Philip'in papadan araştırmaları hızlandırma talebinde bulundu. Papa kralın istemlerine razı oldu ve sapkınlık suçlamalarının araştırılacağını açıkladı. Ne var ki kral, papanın yargı sürecini başlatmasını beklemeyen, 13 Ekim 1307 sabahı düzen üyelerini tutuklama emrini verdi^(xxxii).

27 Ekim 1307'de Philip Avrupa'daki prensleri kendi örneğini izlemeye davet ettiğinde, papa, onu ekolastik hakları gasp ettiği için protesto etti ve mahkumların ve mülklerinin kendi otoritesine devredilmesini talep etti; Kralın ve Fransız piskoposlarının engizisyon otoritesini askıya aldığı duyurdu^(xxxiii). Görünüşte Philip, papanın istemlerine boyun eğdi, ancak işkenceleri sürdürdü. Papa V.cü Clement'in verdiği mücadele Düzenin suçlu olup olmamasından önce dünyevi bir prensin kilisenin haklarını ve mülklerini gasp etmesi ile ilişkiliydi. Böylesi bir örnek gerçekte tüm kilise mülklerini ve servetini de tehdit ediyordu. Papa, kralın Tapınak Şövalyeleri düzenin mülklerini

74 Halkbilimi

satişa çıkartmasını önlemek amacı ile bir kardinaller kurulunu Paris'e gönderdi. Düzenin suçsuz olduğu açıklandı. Ancak Philip, yenilgiyi kabul etmek niyetinde değildi. Düzen ve papa aleyhine yoğun bir propaganda seferberliğine girişti. Tapınak Şövalyelerine kimin borcu varsa tümünün iptal edildiği açıklandı. Kralın baskılarına dayanamayan papa, Temmuz 1308'de Tapınak Şövalyelerinin sapkınlığına karşı piskoposluk yargısının koşullarını ilan etti, düzenin kaderini belirlemek üzere Vienne Konilisi'nin

toplantısı için çağrıda bulundu^(xxxiv). Piskoposların yönetimindeki sorgulamaların ikinci dalgası 1309'da başladı. Papa, 22 Mart 1312'de, Vienne Konsili'nde okuduğu papalık fermarı *Vox in Excelso* ile düzenin saygınlıklarını yitirdikleri gerekçesi ile sonsuza kadar ortadan kaldırıldığı duyurdu. "Gerçekten bir süre önce, yaklaşık taç giymek için Lyons'a gelmeden önce üst piskopos seçtiğim zaman ve sonrasında, hem burada ve hem de her yerde, üstat, öğretmenler, Kudüs'ün Tapınak Şövalyeleri Düzeninin diğer kardeşleri ve ayrıca düzenin kendisine karşı gizli duyumlar aldık. Bu kişiler efendimiz İsa Mesih'in mirasını korumak için denizaşırı ülkelerde görevlendirildiler ve Kutsal ülkenin göze çarpan savunucuları ve Katolik inancın özel savaşçıları olarak, değimilen kutsal ülkenin başlıca yükünü taşıyor göründüler. Bu nedenle kutsal Roma Kilisesi bu kardeşleri ve özel desteği ile düzeni onurlandırdı, İsa'nın düşmanlarına karşı haç işareti ile onları silahlandırdı, onun saygısıyla onlara en yüksek vergileri ödedi, ve onları çeşitli muafiyetler ve ayrıcalıklarla güçlendirdi; ve onlar pek çok ve çeşitli şekillerde onun ve tekrarlanan mülk bağışları ile tüm inancı Hristiyanların yardımcıları yaşadılar. Saygısızca dinden dönme günahına, putperestliğin iğrenç kötülüğüne, ölümcül oğlanlık cürümüne, ve çeşitli sapkınlıklara düşmeleri nedeniyle efendi İsa Mesih'e karşıdır.(...) Sonra sevgili oğlumuz, İsa'ya inanan Fransa'nın örnek kralı Philip'in müdahalesi geldi. Aynı suçlar ona bildirilmiş bulunmaktadır. Açgözlülükle hareket etmedi. Tapınak Mülklerinden kendisi için herhangi bir şeyi talep etmeye veya kendine mal etme niyeti yoktu; daha çok kendi krallığında böylesi iddialardan vazgeçmiş ve daha sonra onların tuttuğu mülklerini bütünüyle serbest bırakmıştır.

Kendi seleflerinin iyi fark edilebilir ayak izlerini izleyerek, Ortodoks inancın coşkusu ile yanmaktadır. Adaletlice yapabildiği ölçüde çok fazla bilgi elde etmiştir. Sonra bu konuda büyük ışık tutmak için ölçileri ve mektuplarıyla çok değerli bilgileri bize göndermiştir. Tapınak Şövalyelerinin kendilerine ve düzenlerine karşı halihazırda değinilmiş suçları artmaktadır. (...) Bunlar yanında, hem düzene ve hem de onun bireysel üyelerine karşı düşmanlıkla büyümüş olan şayia ve yaygara, ciddi skandal olmasa da görmezlikten gelinemez, ne de inancın yakın tehlikede olmaması hoş görülebilir.(...) Ayrıca şimdiden sonra düzene girmek isteyen iyi kişiler bulunamayacağına inanılmaktadır, ve bu nedenle düzen Tanrının Kilisesine ve geleceği önceden belli şövalyelerin hizmetine Kutsal Ülkenin sorumluluğunu üzerine alıp taşımada yarasız olacağına inanılmaktadır. Üstelik, şu anki Konsilde resmen ilan edilecek olan hazırladığımız son karar veya hükmü kendimiz hazırladığımız için Tapınak Şövalyelerinin bu olayında bir karar veya uzlaşmadan vazgeçilirse, Tapınak Şövalyelerinin mülklerinin yıkımına ve bakımsızlığına, tümüyle kaybolmasına yol açabilecektir. (...) Bu nedenle üzülererek, kesin hükümle değil, fakat *apostolik*^(xxxv) karar ve emirle, kutsal Konsil'in onayıyla Tapınak Şövalyeleri Düzenini ve onun kuralını, giysisini ve ismini gereri almamak ve ebedi emirle lağvediyoruz, ve bundan böyle herkese bu düzene girmesini veya onun kıyafetlerini almasını veya giymesini, veya bir Tapınak Şövalyesi olarak davrandığını kabul etmesini bütünüyle yasaklıyoruz. Eğer birisi başka türlü hareket ederse doğrudan aforozu uğrayacaktır"^(xxxvi).

Fransa'da mutlak monarşinin yükselişe geçmesi Tapınak Şövalyelerinin sonunu getirirken diğer ülkelerde Tapınak Şövalyelerine karşı tepkiler farklı farklı olmuştur. Kıbrıs'ta bu farklılık iki kral dönemi için iyice belirgindir. 1291'de Akka'nın düşmesinin ardından anakaradan sürülen Tapınak Şövalyeleri, Hastahane Şövalyeleri ile birlikte yönetim merkezlerini, Kıbrıs'a taşıdılar. Başlangıçta Kıbrıs Kralı II.ci Henry(1285-1331) onların gelişlerini olumlu karşıladı. Tapınak ve Hastahane Şövalyeleri birlikte çalışmaları için Limasol bölgesi kendilerine tahsis edildi. Ancak kısa zamanda

Hastahane Şövalyeleri ile birlikte adada artan sayıları ve korkutucu güçleri, Kıbrıs Kralının düzenler üzerindeki denetimini engelleyecek boyutlara eriştiğinden onlara karşı tepkiler de yükselmeye başladı. Gereklilikle 1299'da kralın dini kurumların mülklerinden vergi alamaya girişmesi ile daha da arttı^(xxxvii). Üçüncü Lateran Konsili (1179) klarjının laik yöneticilere vergi ödemesini yasaklıyordu ve bu emir Dördüncü Lateran Konsili'nde de yinelenmişti. 1298'de Papa VII.ci Boniface benzer taleplerle hareket eden IV.cü Philip ile karşı karşıya kaldığından II.ci Henry'nin isteklere sert bir şekilde karşılık verdi. İki düzen arasındaki rekabet burada da sürüyordu. Hastahane Şövalyeleri, krala daha yakın bir politika izliyorlardı, buna karşılık Tapınak Şövalyeleri, papa yanlısı bir tutumla kralın kardeşi Amaury de Lusignan ile II.ci Henry'e karşı mücadelelere giriştiler. Bu dönemde II.ci Henry papaya yazdığı bir mektubunda Tapınak Şövalyelerinin davranışlarından şikayet ediyordu^(xxxviii). 1306 yılında Kral II.ci Henry, Amuary'nin destekçileri, Tapınak Şövalyeleri ve Cenovalıların yardımı ile Lefkoşa'da esir alındı^(xxxix). 1310 yılına kadar kalacağı Ermenistan'daki bir kaleye sürgüne gönderildi^(xl).

Tapınak Şövalyelerinin Fransa'dan sonra en yoğun bulunduğu Kıbrıs'ta ise, onların yardımı ile Hastahane Şövalyelerini desteklediği kral II.ci Henry'i sürgüne gönderen Kıbrıs kralı Amaury de Lusignan düzene karşı eylemde bulunmak istemiyordu. Ne var ki, 1306'dan sonra kendi eylemini ve Kıbrıs yöneticisi makamını papaya onaylatma çabası da içerisindeydi^(xli). Bu nedenle Tapınak Şövalyelerini tutuklamak istedi, ancak düzen Amaury'e karşı direndi. Kısa bir çatışma döneminden sonra Mayıs 1308'de Tapınak Şövalyeleri teslim oldular. Mülkleri içerisine kapatıldılar, fakat bundan sonraki iki yıl hapiste kaldıklarına ilişkin çok az delil vardır^(xlii). Davaları II. ci Henry'nin sürgünden gelip krallığı devraldığı 1310 yılına kadar başlamadı. Yargının başlamasındaki ana neden ise düzenin krala karşı Amaury de Lusignan'a destek vermesiydi. Tapınak Şövalyelerine karşı yöneltilen

suçlamalar arasında İsa'yı, Tanrı'yı, Kutsal Bakireyi reddetme(article-I), İsa'nın kendilerini kurtuluş götüreceğine inanmama (article-VIII), kardeşlerin haçı çignemeleri (article-XI), toptanlarında kedi kurban etmeleri (article-XIV) gibi daha sonra Avrupa'da cadılık suçlamalarının da temeli oluşturan ithamlar vardı^(xliii).

Tapınak Şövalyeleri'nin her ne kadar yükselişe geçen mutlak monarşilerin önünde engel olarak görünseler de, konjonktürel olarak kurdukları ittifakların yıkılmaları geciktirdiğini, kralların ruhani olandan önce dünyevi amaçlarını ön planda tutarak hareket ettiklerini göstermektedir.

ⁱOliver adından bir Tapınak Şövalyesi Troubadour'un Tapınak Şövalyelerinin yıkımına ilişkin bir ağtı. Geis, F.; **The Knight in the History**, New York, Harper Perennial,1987,s. 134

ⁱⁱ Demirkent, I.; **Haçlı Seferleri**, İstanbul, Dünya Yayıncılık,1997 s.65-72

ⁱⁱⁱ Holt, P.M; **Haçlılar Çağı: 11. ci Yüzyıldan 1517'ya Yakin Doğu**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları,1999, s.36

^{iv} A.e, s.34; Smail, R.C.; **Crusading Warfare1097-1193**, Cambridge, Cambridge University Press,1956, s.89-90

^v Lawrence, C.H., **Medieval Monastism**, Londra,Longman.,2001, s.209

^{vi} Riley-Smith, J. **The Knights of St John in Jerusalem and Cyprus, 1050-1310**, Londra, Macmillan,1967,s.441-43; Geis, F., s. 108

^{vii} Lewis, Ferris E. ; **The Story of the Knights Templar 1118-1315**, Montana, Kissing Publications, 2000, s. 28

^{viii} Geis, s. 110

^{ix} Riley-Smith,s.441-43

^xGeo Jeffery, **Cyprus Under Richard I**, 2B, Londra, Zeno Publishers,1973,s.135 ; Burman, E. **The Templars- Knights of God**, Rochester, Vermont, 1986,s.92

^{xi} Read, P.P. **The Templars**, Londra, Weidenfeld&Nicolson, 1999,s.215

^{xii} Alan Butler ve Stephan Dafeo, **The Warriors and The Bankers**, Ontario, Templar Books,1998,s.28-9

^{xiii} Burman, s.77; George Hill, **A History of Cyprus- The Frankish Perios 1192-1432**, C-2, Cambridge, Cambridge University Press,1972, s.204

^{xiv} Nicholson, H. **The Knights Templar -A New History**, Gloucestershire, Sutton Publishing,2002, s.187

^{xv} A.e., s.190

^{xvi} Burman, s.78

^{xvii} Nicholson, s.189-90

BURMAN 83

08

6

-(2002), KİLİSE,ŞÖVALYE VE MONASTİK

76 Halkbilimi

Hareket:Tarihsel Bir Buluşma, Dini-Şövalye Düzenlerinin Oluşumu, İstanbul Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi,s. 652

xxii Lawrence, s.207-15

xxiii Sadrazam,s.748

xxiv P.Tompkins ; *"The Magic Of Obelisks"* (çevirimiçi)

<http://www.templarhistory.com/philip.html>, 24 Nisan, 2001

xxv Lewis, s.66; Okten, K.H. *Hıristiyanlıkta İnançın Yenilenmesi*,

İstanbul, Mavi Ada,2000,s.42

xxvi Ağaoğulları, M.A. ve Köker, L. **Tanrı Devletinden Kral**

Devletine, Ankara, İmge Kitapevi,1998, s.19

xxvii 1302 yılına kadar Frank kralları soylular ve din adamları kat-

manlarının temsilcilerini ayrı ayrı ya da birlikte toplantıya çağırı-

yorlardı. Philip, bu iki tabakanın dışında *tiers-état*'ı da toplantıya

çağırıyor ve böylece üç katmanlı *Etaté Général* ortaya çıkmış oldu.

xxviii **Unam Sanctam**, aktaran:Okten,K.H.(2000),s.159

xxix Burman, E., **Supremely Abominable Crimes**, Londra,

Allison&Busby,1998 s.56

xxx Heaton, H., **Avrupa İktisat Tarihi- İlkçağdan Sanayi**

Devrimine, Çev.M.A.Kılıçbay, Ankara, İmge Kitapevi, 1995,s.167-

8

xxxi Gilmour-Bryson, A., **The Trial of Templars in Cyprus**,

Boston, 1998,s.7

xxxii Burman, s.6

xxxiii Gilmour-Bryson,s.7

xxxiv Burman, s.6

xxxv Mesih'in habercilerinin nitelik ve özelliklerine sahip anlamın-

da

xxxvi *"Vox In Excelso - March 22nd 1312"*(çevirimiçi)

<http://www.templarhistory.com/excelso.html>, 1 Temmuz,2001

xxxvii Hill, s.198-99

xxxviii Gilmour-Bryson, s.16

xxxix Edbury, P.W.; **The Kingdom of Cyprus and the Crusades**

1191-1374, Cambridge, Cambridge University Press, 1994, s.122

xl Metin, H.; **Kıbrıs Tarihine Toplu Bakış**, Lefkoşa, Halkın Sesi,

1959, s.106-107

xli Hill,s.226-7.

xliv Gilmour-Bryson, s.17

xlvi A.e. s.44-51

Kaynakça:

Ağaoğulları, M.A. ve Köker, L. **Tanrı Devletinden Kral**

Devletine, Ankara, İmge Kitapevi,1998,

Burman, E. **The Templars- Knights of God**, Rocherter, Vermont,

1986,

Burman, E., **Supremely Abominable Crimes**, Londra,

Allison&Busby,1998

Butler A. ve Dafoe, S. **The Warriors and The Bankers**, Ontario,

Templar Books,1998,

Demirkent, I.; **Haçlı Seferleri**, İstanbul, Dünya Yayıncılık,1997.

Edbury, P.W.; **The Kingdom of Cyprus and the Crusades 1191-**

1374, Cambridge,

Cambridge University Press, 1994,

Geis, F.; **The Knight in the History**, New York, Harper

Perennial,1987

Gilmour-Bryson, A., **The Trial of Templars in Cyprus**, Boston,

1998,

Heaton, H., **Avrupa İktisat Tarihi- İlkçağdan Sanayi Devrimine**,

Çev.M.A.Kılıçbay, Ankara, İmge Kitapevi, 1995,

Hill G. **A History of Cyprus- The Frankish Perios 1192-1432**, C-

2, Cambridge, Cambridge University Press,1972

Holt, P.M; **Haçlılar Çağı: 11.ci Yüzyıldan 1517'ya Yakın Doğu**,

İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları,1999

Jeffery, G. **Cyprus Under Richard I**, 2B, Londra, Zeno

Publishers,1973

Lewis, F.E. **The Story of the Knights Templar 1118- 1315**,

Montana, Kissinger Publications, 2000

Metin, H.; **Kıbrıs Tarihine Toplu Bakış**, Lefkoşa, Halkın Sesi,

1959,

Lawrence, C.H., **Medieval Monastism**, Londra,Longman.,2001.

Nicholson, H. **The Knights Templar –A New History**,

Gloucestershire, Sutton Publishing,2002,

Okten, K.H. *Hıristiyanlıkta İnançın Yenilenmesi*, İstanbul, Mavi

Ada,2000,

Read, P.P. **The Templars**, Londra, Weidenfeld&Nicolson, 1999,

Riley-Smith, J. **The Knights of St John in Jerusalem and**

Cyprus, 1050-1310, Londra, Macmillan,1967

Sadrazam,E. **Kilise,Şövalye ve Monastik Hareket:Tarihsel Bir**

Buluşma, Dini-Şövalye Düzenlerinin Oluşumu, İstanbul Üniver-

sitesi, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2002

Smail, R.C. **Crusading Warfare1097-1193**, Cambridge,

Cambridge University Press,1956.

Tompkins, P *"The Magic Of Obelisks"* (çevirimiçi) [http://www.tem-](http://www.templarhistory.com/philip.html)

[http://www.tem-](http://www.templarhistory.com/philip.html)

[http://www.tem-](http://www.templarhistory.com/excelso.html)

[http://www.tem-](http://www.templarhistory.com/excelso.html)

1 Temmuz,2001

0-12 Yaş Çocuklarda Geleneksel Kıyafetler

İkbal SEZER*

İnsanoğlu tarihi süreçte doğa koşullarının etkilerinden korunmak, bannmak, yemek ve giyinmek için çaba harcamıştır. Açlığını gidermek için avladıkları hayvanların postlarından giysi yapmayı öğrenmiştir. Hayvan postlarını giysi olarak kullanmadan önce ilk insanlar Adem ile Havva'nın incir yapraklarıyla avret yerlerini kapatmasını unutmamak gerekir. İnsanoğlunun giyinmesinin insanlık tarihi kadar eski olması bu nedendir. Zaman içerisinde insanların giysileri çağların ilerlemesiyle değişmeye başlamıştır. Hayvan postlarının yerini; kumaştan yapılmış giysiler almıştır.

Giysi, folklorun içerisinde yer alan bir unsur mudur? Nedense folklor denilince akla sadece halk dansları oyunları gelmekteydi. Folklor, bu dar kapsamın dışına çıkarak bir milletin bütün maddi ve manevi öğelerini yansıtan kültür penceresi olmuştur. Kısacası folklor, bir toplumun yemeklerini, düğünlerini, giyim kuşam vb. konuları da içine alarak kapsamını genişletmiştir.

Sizlere bildiride folklorun içinde yer alan genel anlamda giysiyi, özele indirerek 0-12 yaşlarındaki çocuk giysilerini sözlü ve görsel olarak tanıtmaya çalışacağız.

Neden 0-12 yaş arasındaki çocukların kıyafetlerini ele aldık. 0 yaş, çocuğun dünyaya geldiği dönemdir. Malum yeni doğan bir bebeğin kendine has giysisi bulunmaktadır. Bu giysilerin neler olduğunu söyleye-

ceğiz. 12 yaşındaki bir çocuk ise artık büyümüş ve ergenliğe adım atacak çağa gelmiştir. Yavaş yavaş büyüyen çocuğun yaşına ve bulunduğu ortamlara göre kıyafeti de değişmeye başlar. Örneğin okula başlarken, sünnet olurken giydikleri kıyafetler gibi..

Bildiride zamanımızın el verdiği süre içerisinde çocukların gelişimiyle bu değişimin kıyafetlerine yansımalarını göstermeye çalışacağız. Kıbrıs Türk halkında çocukların giymiş oldukları giysiler hakkındaki bilgileri görsel malzemelerle sizlere sunacağız.² Sunulan fotoğrafların en eskisi 1910 yılına ait olup en yenisi ise 1980 tarihli. Günümüz çocuk giysileri ele almadık. Malum bugünkü çocuk giysileri aileden aileye değil, (eskiden kıyafetler ailelerin toplum içerisinde bulunmuş oldukları konuları belirleyen bir gösterge niteliğindedir) mağazadan mağazaya değişiklik göstermektedir.

Çocuk giysileri 3 ayrı grupta incelenmiştir.

- 1-Yeni doğmuş çocuk giysileri
- 2-Okula giden çocukların giysileri
- 3-Toplum içindeki çocuk giysileri

1) Yeni Doğmuş Çocuk Giysileri:

Yeni doğmuş çocuk ebe tarafından yıkanıp, temizlenir. Daha sonra ilk giysisi dikisi olmayan uzun bir elbiseyi çocuğa giydirir. İnsanların ilk ve son giysilerinin dikisiz olması tesadüf olmasa gerek. Dikisiz

* Yakın Doğu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Görevlisi.

olan bu çocuk giysisine "Duz göğneği" denir. Duz göğneği giydirilen çocuk daha sonra kundaklanır.³ Çocuğun kundaklanmasının sebebi; ellerinin ve ayaklarının düzgün, boyunun uzun olması içindir. Son 30-40 yıldır çocuğu kundaklamaktan vazgeçilmiştir.

Yeni doğum yapmış bir anne loğusa yatağında kucağında kundaklanmış bebeğiyle görülmektedir.

Babasının kucağındaki 3 veya 4 aylık olduğu anlaşılan bebeğe uzun bir elbise, elbisenin altından

beyaz bir don giydirilmiştir. Başındaki başlığı ise onu soğuğa karşı korumak için takılmıştır. (Altay Sayıl'ın arşivinden)

Loğusa yatağında bir anne ve kucağında ayakları kundakla sarılmış bir bebek bulunmaktadır. Kundak içerisindeki bebeğe ayrıca göğnek giydirildiği de görülmektedir.

Altı Aylık Kınası:

Kına, daha çok sıcak iklimlerde yetişen bir bitkidir. Bu nedenle daha fazla doğu ülkelerinin kültürlerinde yer almıştır. Peki neden çocuklara altı aylıkken kına yakılmaktaydı? Bunun nedenini şöyle açıklayabiliriz: İlkel toplumlardan beri insanoğlunun yaşadığı topluma girmesi çeşitli törenlerle gerçekleşmiştir. Hatta Türkler, çocuklarına yapmış oldukları kahramanlıklar sonucunda isim vermişlerdi. Yapılan kahramanlık sonucu isim alan çocuk toplumda kendisine bir yer edinmekteydi. (A.N.)

Türkler, çocuklarını bu şekilde topluma kazandırırken diğer toplumlar ise çocukların topluma girişi törenlerini farklı şekillerde yapmaktaydı. Bazı toplumlarda çocuğun topluma giriş törenlerinde kına sembol olarak kullanılmaktaydı. Bu sembol o çocuğun artık toplumda bir yer edindiğini göstermekteydi.

Çocuk, altı ayına basınca kına yakılır. "Kınası yakılacak çocuk yıkanıp temizlenir. Bir kapta yoğrulan kına, bir selenin ortasına konur. Kınanın etrafına da kuruyemiş, lokum, bazı bölgelerde narlı golife ve kuru incir konur.

*Okuyucu kadın çocuğu kucığına alır. Diğer davetliler okuyucunun etrafında halka olup oturur. Okuduğu sırada çocuğun sağ elini kınalar, ardından sol ayağını kınalar ve beyaz bir mendille bağlar.*⁴

Altı aylıkken çocuklara kına yakma geleneği halen devam etmektedir.

Altı aylık bebeğe kına yakma merasimi. Yukarıda da değindiğimiz gibi aile büyüklerinden bir kadın bebeğin sağ eline kına yakıp kırmızı bir bezle kınalanan elini bağlamaktadır.

Şağ eli kınalanan bebeğın sol ayağı da kınalanmaktadır. Sol ayağı ise beyaz bir bezle bağlanmaktadır.

Altı aylık kına töreninden sonra aileler arzu ederse çocuklarına fotoğraf da çekirtmekteydi. Çocuklar, üzerlerindeki kıyafetler çıkarılarak; erkekler oturur vaziyette, kızlar ise yüzüstü yatırılarak yandan çıplak fotoğrafları çekilmekteydi.

2)Okula Giden Çocukların Giysileri:

Okula Başlama Töreni

Çocuklar dünyaya gözlerini açar açmaz aslında okulla bağ kurmaktaydı. Bu da nerden çıktı demeyin. Çünkü çocuğun göbek bağı kuruyup düştüğü gün aile, bağı dualar okuyarak bir okulun avlusuna gömmekteydi. Bu da Kıbrıs Türkünün eğitime vermiş olduğu önemi gösteren güzel bir gelenektir.

Büyüyen çocuk artık kendi kendine yetebilme yeteneği kazanınca okula giderdi. Bundan 70-80 yıl önce çocuklar okula bugünkü çocuklar gibi 6-7 yaşında değil de daha erken bir yaşta başlardı. Çocukların okula gitmeleri de bir mesarimle olmaktadır: "Çocuk kız olsun, erkek olsun, dört yaşında, dört aylık ve dört günlük olduğu zaman okula devama başlardı.

Okula gidecek olan öğrenci kız olduğu takdirde tel-

lenir, pullanır, gelin edilir, başına grepten hotoz yapılıp, hotozun ön kısmına iki sıra halinde elmas dizilir. Omzunda sırma işlemeli çantası asılı olurdu.

Bu münasebetle çocuğun ailesi akrabayı, eşi dostu davet ederdi. Onlara kahveler, sigaralar ikram edilirdi. Davetliler toplandıktan sonra mevlit okutulur ve Hz. Muhammed'in ruhuna başlaşırdı.

Çocuğun gideceği okula önceden bir tepsi lokum gönderilirdi. Mevlit dolayısıyla evdeki misafirlere de lokum dağıtıldı. Mevlit bitince hazır olanlarla birlikte yola çıkılırdı. Önce misafir hanımların en yaşlısı çocuğu kucacağına alıp taşır, sonra sıra ile diğer hanımlar kızı elden ele aktarmak suretiyle okula kadar götürürlerdi. Okul kapısından besmeleyle girilir, öğretmen başörtülü olduğu halde öğrenciyi sınıfa alıp, kibleye karşı vazedilmiş rahlenin önüne, yer minderine oturturdu.

Yine besmele ile çocuğu eski alfabemizin elif (A) harfinden cim (C) harfine kadar olan harfleri tekrarlatırdı. Sonra dua edilir, amin çekilir, önceden gönderilen lokumlar öğrencilere dağıtılp tören sona ererdi. Çocuk o gün okulda kalmayıp annesiyle evine döner, ertesi gündün itibaren okula devam ederdi.

Erkek çocukların okula başlayacağı günde eve erkek akraba ve tanıdıklar davet edilirdi. Misafirler ağırlandıp mevlit okutulduktan sonra yola çıkılırdı. Erkek çocuklar kızlar gibi kucakta taşınmazdı.

Çocuk gayet güzel hazırlanmış olup, o devrin adetlerine uyularak başına fes giydirilirdi. Fesin üzerine alınmış üst kısmına gelecek şekilde, kıymetli elmas takılırdı.

Çocuk yolda giderken, başının üst kısmının iki erkeğin taşıdığı sedef kâkmalı bir rahle olur, bunun üzerinde Kur'an-ı Kerim bulunurdu. Okula varınca besmele ile kapıdan girilir, öğrenciler ayağa kalkarak yeni arkadaşlarını karşılardı.

Hoca çocuğu alıp kızlarda olduğu gibi rahlenin önüne oturtur, harfleri besmeleyle tekrarlatır sonra dua ederdi. Çocuklar hep bir ağızdan amin çeker, lokum dağıtılır ve tören sona ererdi. Oğlan çocuğu da o gün evine döner, müteakip günlerde okula giderdi.

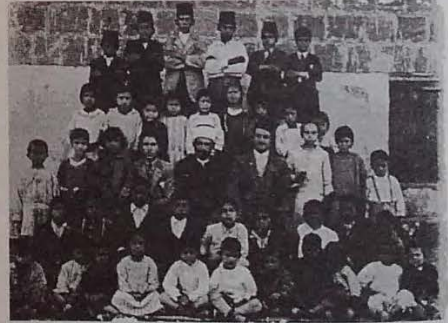
Çocuklar okul çağına geldikleri zaman şimdiki gibi ders yılı başını beklemezlerdi. Senenin sonu dahi olsa günü gelince, yukarıda zikredilen törenle okula başlar-

lardı."⁵

Kızlar ergenlik çağına girdiklerinde veya girmeden çarşaf giyerken erkekler fes giyerdi. Kılık kıyafet kanunuyla fes ve çarşaf çıkarılmış daha modern kıyafetlerle okula gidilmeye başlanmıştır.

Fotoğraftaki 3 çocuktan ikisi fesli bir tanesi ise cübbeli ve sarıklıdır. Eskiden okullarda pozitif bilimler değil, dini bilgiler verilmekteydi. Bu nedenle Kur'an'ı hatmeden öğrenciler, sark ve cübbe giymekteydi.

Küçük Kaymaklı İlkokulu'nda çekilmiş fotoğrafta, öğrencilerin kıyafetlerinde bir bütünlüğün olmadığı görülmekte. Öğrencilerin kıyafetlerine bakıldığı zaman; kimileri dokuma kumaştan dikilmiş uzun elbiseye benzer kıyafetler, kimileri ise ceket ve pantolon giymiştir. Erkek öğrencilerin bazılarının fes takmışken bazılarının da ise fes bulunmamaktadır.

Fakirliğin olduğu yıllarda öğrencilerin, okula yalınayak gelmiş olduklarını fotoğrafta gözümüze çarpmaktadır. Öğrencilerin kıyafetinde yine bir bütünlük yoktur. (Gülgin Serdar'ın albümünden)

Zamanla öğrenci kıyafetlerinde bir aynılığa gidilmiştir. Öğrenciler, siyah önlük ve beyaz yaka tatarak okula gitmeye başlamıştır.

Öğrenci Kıyafetleri:

Merhum Avukat Fadıl Niyazi Korkut'un, hatıralarında 1880 yılında doğan ağabeyinin okul kıyafetiyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu bilgiler ışığında genç yaşta ki çocukların müezzinlik yaptıklarını ve hangi kıyafetleri giydiklerini görmekteyiz: "İlk tahsilini Haydarpaşa okulunda yapmıştır. İlkokula devam ederken aynı zamanda hafız olmuştur, yani Kur'anı ezberlemiştir.

İlkokulu bitirdikten sonra kardeşi Vecih'in yerine Yenicami müezzinliğine girmiş olduğu için Rüşdiye okuluna devam edememiş. Yalnız Büyük Medrese'de şimdiki Fetva Emini Hakkı Efendi'den din ders alıyordu. Bu kardeşim de küçük yaşından sarık sarınmış ise de aynı zamanda şıklığa düşkün olduğu için düzgun kıyafetli bir softa idi."⁶

Okula giden kızların giyimleri ile ilgili iki amiy sizlere aktaralım. 1905 Lefkoşa doğumlu Hatice Ahmet Refik okul kıyafetini şöyle anlatmaktadır: "9 yaşında çarşafa girdim. Okula çarşafı ve peçeli girdim. Sınıfta çarşafı çıkarır ve asardık. Doktor Nuri Bey, geldiğinde baş örtülerimizi bağlardık."⁷

1907 doğumlu Mürüde Nebile Karamustafa okul kıyafetleri ve okul arkadaşının başına gelen bir olayı şöyle anlatmıştır: "Victorya'ya giderken yolda çarşaf giyerdik, yüzümüzü peçeli idi. Peçesini kaldıran hocalar çok kızardı. Bir gün Beha Beyin kızı Feriha Hanım'ın peçesinin altına sinek girmiş ve yüzünü açmış; kızlar gidip Büyük Hocanın'a kovaladılar, böylece hocanın kendini azarladı."⁸

Genel anlamda okul kıyafetleri hakkında Servet Sami Dedeçay bir değerlendirme yapmıştır: "Yirminci yüzyılın başlarına kadar Rüştîye ve İdadi öğrencileri beyaz entari ve bordo renk fes giymişler ise de yirminci yüzyılın ilk yıllarından 1910'lara kadar öğrenciler bordo renk fes ile pantolon ve öni düğmeli tünik ceket giymeye başladılar. 1910-1926 yılları arasında bordo renk fes ile öni üç düğmeli yakası devrik ceket ve pantolon giyip kıyafet takımıyorlardı. Bu yıllarda kalpak da giyiliyordu. Din derslerini veren öğretmenler sarıklı, cübbeli ve binişli geliyorlardı okula.

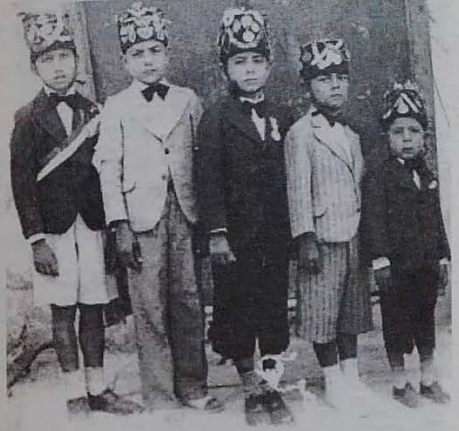
Şapka devrimlerinden hemen sonra, öğretmenler ve öğrenciler fesleri çıkarmış iseler de, birdenbire şapka giymeye cesaret edemediklerinden, bocalama yılı diye bilinen bu yılda kasket giymesi tercih edildi. Bu kasketi öğrenciler uzun yıllar giymişlerdi. Mamefiş, 1927 yılından itibaren çekilen yıllık okul fotoğraflarında öğretmenler ile öğrencilerin başları açık görülüyor."⁹

Tabii o yıllarda Kıbrıs'ta yaşanan sosyal koşulları da unutmamak gerekir. Büyük bir yoksulluk yaşanmaktaydı. Aileler çocukları kıyafet alacak parayı değil de onların karını doyuracak nafaka parasını bile zar zor kazanmaktaydı. Onlar için giyinmek çok lüksü. Hele ki köylüler. Okula gitme yaşına gelen köy çocuklarının giysileri ve yaşantıları hakkındaki şu bilgilere rastlanmıştır: "Köy çocuğunun okul çağına gelinceye değin önemli giysisi yoktur. Varlığı bir iki köylünün çocukları dışında, öteki köy çocuklarının hemen hepsi yaz kış, evde, sokakta yalınayak dolaşırlar. Çorap giymezler, pantolon giymezler. Belden yukarı da yaz ise, yirtik pirtik bir atlet ya da gömlek, kış ise gene yirtik pirtik birkaç eski giysi.. Okula başlayan köy çocuğunun kılığında önemsiz değişiklikler olur. Örneğin ayakkabı görür, pantolon görür! Ama bu köy çocuğu için çok önemlidir. Ömrünün dönüm noktalarından biridir. Ayakkabıya kavuşan çocuk, o gece uyuyamaz seviceden. Başucuna kor ayakkabılarını. Sabah kalkar kalkmaz giyer. Köyün bir ucundan öteki ucuna durmadan gider gelir. Öbürlerine çalım satar. Çocuklarının ayakkabıları en ucuz, en kaba cinstendir. Ama olsun. O usanana, hevesini alana, ya da ayağını kesene değin, çıkarmaz onu ayağından. Sonra.. Evet sonra okula giderken giymeye başlar. Birkaç gün sonra da iyiden atar. Okula yalınayak gidip gelmeye başlar."¹⁰

3) Toplum İçerisindeki Çocukların Giysileri Sünnet Törenleri

Erkek çocukların topluma giriş törenlerinden biri de sünnettir. Sünnet sonucunda oğlan çocuğu erkeklige ilk adımı atmış olacaktır. "Çocuğun sünnetten sonra giyeceği sünnetliğini ve takkesini atlas veya saten bohçaya koyup yatağın ayak ucuna yerleştirirdi.

Sünnet çocuğunun fesi elmaslarla süslenir, sağdıçların feslerine tek bir elmas konurdu. Cuma günü yapılan bu işlere "Gavug tellemesi" denirdi."¹¹

1906 Lefkoşa doğumlu Ali Ertuğrul Şah, o dönemin sünnet törenlerini şöyle anlatmaktadır: "Sünnet düğünlerinde okulda merasim yapılırdı. İkişer sıralanır, sünnet olacak önde, başında Atlas örtülü rahle, Evkaf dairesinin yanındaki Kadı Efendiye kadar yürürdük. Yolda Hafız Lisani efendi işaret verir 'Padişahımız çok yaşa' diye bağırırdık."¹²

1907 yılında Lefkoşa'da doğan Halil Fikret Baybars ise sünnet törenlerinden şu şekilde söz eder: "Sünnet olacak çocuk başında rahle, içinde Kur'an, üstü ipek işlemeli atlasla örtülü götürülürdü. Rahleyi uzun boylu iki çocuk tutardı. Büyüklere önde giderdi. Onlara ilahiler derlerdi. Sıralı olarak okuldan çıkar, bu şekilde sünnet olacak çocuğun evine giderdik. Çocuğun babası öğretmene para verirdi, küçüklere 20 para, büyüklere 1 kuruş dağıtırdı. Sonra sünnet olurdu."¹³

Yukarıda söylendiği gibi sünnet olacak çocukların başının üzerinde beyaz bir kumaş tutarak gezdirildiklerini fotoğrafta görmekteyiz.

Sünnet çocuklarının kıyafetlerine bakıldığı zaman, günümüzdeki sünnet kıyafetlerinden farklı olduğunu söyleyebiliriz. Sünnet olacak çocuklar, pantolon, ceket giyip ve fes takmaktaydı. Ayrıca omuzdan takılan kurdelede iğnelenmiş bendolarda sünnet kıyafetlerinin vazgeçilmez ziynet eşyalarındandı.

Bu fotoğraf ise sünnet kıyafetlerinin zamanla değiştiğini göstermektedir. Sünnet çocuklarına artık normal pantolon ve ceket yerine; beyaz pantolon, beyaz gömlek ve bazen de omzunda bir pelerin giydirilmiştir. Fes yerine ise başa simlerle süslü bir başlık takılmıştır.

Sünnet olacak çocuklara yapılan bir diğer merasim ise onları atla dolaştırmaktır. At üzerindeki çocukların kıyafetleri yukarıdaki fotoğraftaki çocukların kıyafetleriyle aynıdır.

Bebeklere uzun bir elbise giydirilirdi. Bu elbise bebeğin belini sıcak tutmak için kullanılmaktaydı.

Küçük kız uzun, belden bağlamalı beyaz bir elbise; erkek kardeşi ise beyaz gömlek, şalvara benzer bir pantolon ve dizlerine kadar uzun beyaz çorap giymiştir. En küçük çocuğun üzerinde; kolsuz bir elbise bulunmaktadır.

Kızlar buluş çağına erince çarşaf giymek zorundaydılar. 9 yaşlarında olan bu küçük kız çocuğu, daha dün kapısının önünde arkadaşlarıyla oynarken, ertesi gün çarşaf giymiştir.

Eskiden çocuklar bir birlerini kıskanmasınlar diye benzer kıyafetler diktirilmekteydi. İki erkek kardeşe, kısa pantolon ve beyaz bahriyeli gömlek giydirilmişti. Küçük kızın üzerinde boydan etekleri işlemeli bir elbise bulunmaktadır. (Gülşin Serdar'ın albümünden)

Beş altı yaşlarındaki iki küçük kardeşin kıyafetlerinin yaşlarına uygun olmadığını söylenebilir. O kıyafetler içerisinde çocuklar, adeta küçük bir beyefendi ve hanımefendi görünümündedir.

Kitaplarda satır aralarında kalmış çocuk giysileri hakkında ve toplumsal olaylarla ilgili bilgilere de rastlanmaktadır. Elde edilen bu bilgileri fotoğraflarla da bütünleştirerek Kıbrıs Türk toplumunun geçmiş yaşantısını günümüze yansıtan bir ayna vazifesini görmüştür. İşte aydınların görevi de kitapların sautlarında kalmış bu bilgileri doğrulayan belgelerle gün ışığına çıkarmaktır.

KAYNAKÇA

- Adalı, Kutlu, *Dağarcık*, Işık Kitabevi Yayınları, Lefkoşa 1997.
- Dedeçay, Servet Sami, Lefkoşa Özel Türk Üniversitesi Haberleri, 1 Ocak 1985, S.11.
- Fedai, Harid, Mustafa H Altan,, *Hatıralar Fadıl Niyazi Korkut*, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları:11, Gazimağusa 2000.
- İslamoğlu, Mahmut, *Kıbrıs Türk Folkloru*, Halkın Sesi Matbaası, Lefkoşa 1969.
- Nesim, Ali, *Batmayan Eğitim Güneşlerimiz*, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa 1987.
- Yorgancıoğlu, Oğuz, *Kıbrıs Türk Folkloru*, Mağusa 2000.

Dipnotlar

- 1 Yakın Doğu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Öğretim Görevlisi.
- 2 Elimizde bulunan fotoğraflardan konulara uygun olanlarından birer örnek verilmiştir. Bildiride 150'ye yakın fotoğraf gösterilmiştir.
- 3 Mahmut İslamoğlu, *Kıbrıs Türk Folkloru*, Halkın Sesi Matbaası, Lefkoşa 1969, s. 26.
- 4 Oğuz Yorgancıoğlu, *Kıbrıs Türk Folkloru*, Mağusa 2000, s.212.
- 5 Mahmut İslamoğlu, *a.g.e.*, s. 32-34.
- 6 Harid Fedai, Mustafa H Altan, *Hatıralar Fadıl Niyazi Korkut*, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları:11, Gazimağusa 2000, s.18.
- 7 Ali Nesim, *Batmayan Eğitim Güneşlerimiz*, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa 1987, s. 211
- 8 Ali Nesim, *a.g.e.*, s. 242.
- 9 Servet Sami Dedeçay, Lefkoşa Özel Türk Üniversitesi Haberleri, 1 Ocak 1985, S.11. s.2.
- 10 Kutlu Adalı, *Dağarcık*, Işık Kitabevi Yayınları, Lefkoşa 1997, s.73.
- 11 Mahmut İslamoğlu, *a.g.e.*, s. 36.
- 12 Ali Nesim, *a.g.e.*, s. 219.
- 13 Ali Nesim, *a.g.e.*, s. 232.

Kıbrıs Halk Masallarında Kullanılan Biçimsel (Formel*-Kalıplaşmış Sözler) Öğeler Ve Masalların Epizotları**

Şevket ÖZNUR*

*"İnsan yaşadığı yere benzer
o yerin suyuna,
o yerin toprağına benzer
Suyunda yüzen balığına, Toprağına iten çiçeğe...*

"E.Cansever

Sözlü yazın, başlangıçtan bugüne değin, toplumların, buna bağlı olarak insanların köklerini, ekinlerini, gelenek ve göreneklerini "söz" aracılığıyla, kuşaktan kuşağa aktararak yaşatmaktadır.

Bu bağlamda; bizim ele alacağımız masal konusu da, sözlü ekinin bir türü olarak bu işlevini yerine getirmektedir. Masal üzerine, bugüne kadar birçok araştırmacı çeşitli tanımlar ve açıklamalar yapmıştır.

İlhan Başgöz'ün "Türk Folkloruna Giriş" başlıklı yazısında "Her tarif biraz keyfe göredir- Ne tümnden doğru, ne tümnden yanlıştır. Tarifler konuyu değişmez kalıpların içine hapseder ve bu tarif kalıbı donmuş olarak kalır. Mitler ve masallar gibi en belirli türleri tarif etmek için koca bir kitap yazmak gerekir" demektedir. Pertev Naili Boratav ise: " Masal demek, hayal gücü demektir. Masal "hayali" hikayedir. Masalı anlatan kişi, sınır tanımaz hayal gücüne, doğaüstü kişilerle ve olaylarla doldurur masalını"(Boratav,276). Bizce bu açıklamalar, söylemek istediklerimizi yeterince açıklamaktadır.

Masal,iyinin, doğrunun ve adil olanın, ne denli kötü koşullar altında kalırsa kalınsın, hep kazandığı

bir düşler ülkesidir.

Halk masallarının biçimsel(formel) özellikleri ve epizotları üzerinde , bugüne kadar ülkemizde yeteri kadar durulmamıştır. Masallar biçimsel özellikleri üzerine, ilk araştırmayı Aarne-Thompson yaptı.Thomson masalları kataloklayıp, motiflerine göre sınıflayıp, numaralandırır. Türk Masalları üzerine ilk sistematikî Poratav ve Wolfrom Eberhard gerçekleştirdi. İkisi birlikte 1953 yılında "Typen Türkischer Volksmaechen"(Türk Halk Masallarının Tipleri) adlı kitabı yayımlarlar. Bu kitapta yazarlar, Thomson'un sistemini eleştirerek, bu sistematikînin tümünün, Türk masalları için geçerli olmadığını belirtip, kendi sistem-atiklerini Türk Masalları için geliştirirler. Bunun için derledikleri 3000 Türk masalını inceleyip bu masalları 378 masal tipine indirgeyerek, bu tipleri sınıflamışlar ve motif indeksini oluşturmuşlardır. Böyle Türk masalları dünya masal kataloğuna girmiş oldu.

Bizim bu küçük çalışmamızda da, Boratav-Eberhard ile Aarne-Thompson'un masal tip kataloglarındaki numaralar, motifler ve varyantlar esas alınacaktır. Bu çalışma Kıbrıs Türk Masalları için sadece

*Yakın Doğu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim görevlisi.

bir başlangıç niteliği taşımaktadır. Bizler, burada sadece kısa örnekler vererek, konuyu açıklamaya çalışacağız. Bundan sonraki adım ise, bu çalışmayı genişletip, kitaplaştırmaktır. Ne yazık ki bugüne kadar yapılan çalışmalar, bir plan dahilinde yapılmadılar. Planlı yapılmış olsalardı veya bir birliktelik halinde yapılsalardı. Kıbrıs Masalları'da dünya masal katalogu içerisinde girmiş ve numaralanmış olurdu. Bu çalışmanın, bundan sonraki çalışmalar bir ışık tutması dileğimizdir.

Çalışmamızın birinci bölümünde, Kıbrıs Türk Masallarının Biçimsel(Formel) yapısına kısa örnekler vererek, sınıflama yapılmıştır. Bu sınıflama çok geniş olduğundan, burada sadece bazı başlıklardan söz edeceğiz.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, bazı masallar seçip, bunların diğer ülkelerin masallarıyla benzerliklerini formeller aracılığıyla ortaya koyup, iletilerini sizlere sunmak istedik.

I. BÖLÜM

KIBRIS MASALLARININ BİÇİMSEL (FORMEL-KALİPLAŞMIŞ SÖZ) SINIFLAN- MASI

1. Başlangıç Formelleri:

a. Sade Giriş Formelleri:

"Bir varmış,...." la, ya da " ??.....varmış" la başlar.

aa. Bir Varmıştı Girişler:

1- Vakti zamanın birinde.....vardı.

2-.....bir.....bir.....vardı.

3- Bir.....

1- Bir vardı, bir yohudu.....vardı.

2- Vahdın birinde bir.....vardı

3- Bir....bir....varmış.....

bb. Evvel ve Eski Zamanlı Girişler:

.....bir.....vardı

Esgiden bir.....varmış

Evvel zaman içinde....

cc. Bir Varmış, Bir Yokmuş ve Evvel Zamanlı

Girişler:

Bir vardı bir yohudu.....vardı

Varmış yohumuş, vahdi zamanın.....varmış

b- Tekerlemeli Giriş Formelleri

2- Geçiş Biçimselleri(Formelleri)

a- Olayın kahramanını veya olayın geçtiği yeri değiştirmek için kullanılan geçişler.

Aa, Şahsın Hemen Söylenmesi:

Biz haberi verecek gızdan

Gel haberi verecek oğlannan

Bu ağacın dibinde yatmada ossun, biz haveri vereh ejderhadan

Bunnar bu mütaalayı yapmahan olsun, biz haberi verecek oğlandan

bb- Soru ile Haber Verme:

Biz habere nerden vereh, o yerin padişahınnan

b. Dinleyicilerin Dikkatini Çekmek İçin Kullanılan Biçimseller(Formeller)

"Ah, vay ömrüm keşdi" deyen kimi, bir de bahdı ki, bir molla peydah oldu.....

"Ah, vay" çeken kimi molla hazır oldu.....

Gizi yola bahdı ki, budu babası gelir.....

Bahiyer ki, nene gene orda.....

Bahiyer ki, ele bir su ahıyer ki, dupduri.....

Onu görüyor ki, ağaca yohuşa bir

ejderha gediye.....

Yüzüğü yalıyor, arap "Lebbe" diyor.....

Meğer padişahın oğulları bunun aylesine

göz goymuş almah isdiyeller.....

Şaşdı kısrak ele gofu ki, biyil mi gedif,

bildir mi,.....

Bey birde bahir ki, dünya gözeli bir gız.....

Gelif bahif ki, pencerelerin önüne zift

bidonu goyuflar.....

Bir gece bahdım ki, birşey sesdendi.....

c- Uzun Zamanı Kısa Etmek İçin Kullanılan Biçimseller(Formeller)

Gede gede gızın gocasının ülkesine varmış

d-Masal Orasında Geçiş Sağlayan Tekerlemeler

aa-Az Gitmekle Başlayan Tekerlemeler:
Az gıtdiler,çok getdiler

bb.Az Gelmekle Başlayan Tekerlemeler

3-Benzer Durumlarda Kullanılan Formeller

a-Karşılıklı İki Varlığın Konuşması

aa-Soru-Cevap Biçiminde Olanlar
inmisin,cinmisin

bb-Normal Konuşma Biçiminde Olanlar
Dile dileğin,verem muradın
Benim dileğim senin sağhğindir

b.Bir Hareketle Bir Varlığın Tasviri

aa.Bir Varlığın Tasviri
Ayn on dördü gibi güzel bir kız

c.Masal Kahramanlarından Birinin Konuşması
Eşek anırırsa sakın dönüp arkana bakma

d.Bir Olayın Masalçı Tarafından Anlatılması

O kızı buluncaya,ayaklarını dizlerine kadar aşındırıp
yok edinceye kadar arayacağımı söyledi.

4.Bitiş Biçimselleri(Formelleri)

a.Çıplak Bitiş

aa.Yiyip İçmek

Onnar yedi işdi yerin dibine geçdi, bir de yeyip içip
bu dünyada gezdi

Oğlan yedi işdi yere keşdi
Yemişler,içmişler

bb.Yiyip,İçip Murada Ermek
Herkes yeyip,içip muradına erdi

cc.Murada Ermek
Muradına erdiler
dd.Safa Sürmek

Yediler içtiler sefa sürdüler

ee.Kırk Gün Kırk Gece Dügün Yapmak
Kırk gün kırk gece düğün yapıp eylendiler

b.Ani Bitiş Biçimselleri(Formelleri)
Böylece masal sona erdi

c.Şahsi Bitişler

aa.Gökten Elma Düşmesi
Gökten birkaç elma döküldü, biri de galdırdı payını
bana verdi

bb.Olay Yerinden Gelmek
Onları orada bırakıp geldim

5.Çeşitli Biçimsel(Formel)Öğeler

a.Sayılar

aa.Üç

üç ağılı,üç elma,üç oğlan,üç dane gız,üçüncü yıl, üç
sefer, üç ay, üç defa gıllık değıştirdi, üç bün, üç,üç ay, üç
gün, üç gız,üç oğlan

bb.Yedi

Yeddi yolun ayrıcı,Yeddi devin derisi,Yeddi
sene,Yeddi aylıh yol, Yeddi guyu altın

cc.Dokuz

Dokguzununda el bağılı.

dd.Kırk

Kırk gün, Kırk gece,Kırk gün yas

b.Renkler

Mavi gözlü,Yeşil Cin,Kara goyun

C-Zaman ve Yer Biçimselleri(Formelleri)

aa.Zaman Formelleri

Beş altı gün,Bir iki ay, üç ay, beş altı gün,üç beş gün,
kırk gün kırk gece, üçüncü yıl, kırk gün yas dudu, yılda
bir ay, bir sene sonra, günlerce aylarca

bb.Yer Formelleri
Arabistan,Kaf Dağı

MASALLARDAKİ KAHRAMAN VE KARAK- TERLER

A-İnsanlar
1-Saray ve İdare Adamları
a.Hükümdarlar.
aa.İyi olan hükümdarlar
bb.Kötü olan Hükümdarlar
cc.Sonradan padişah veya kral olanlar

b.Hükümdar Hanımları
c.Hükümdar Kızları
d.Şehzadeler
e.Diğer İdare Adamları
Avukat,Belediye Reisi,Hakim,Vezir

2.Bazı Din Adamları
Başpiskopos,Hoca,Mollo,Papaz

3.Halk Tabakasına Ait Olanlar
Aptal,Hırsız,Keloğlan,Kıskanç,Mert,Mamert,Tembe
I,Arnavut,Delî,Ağalar,Beyler,Cadı, Cariye,
Nene,Hizmetçi,Bahçıvan,Köle

dd.Çeşitli Meslek ve İş Sahipleri
Aşçı,Avcı,Balıkçı,Cellat,Çiftçi,Çoban,Değirmenci,
Doktor,Ekmekçi,İşçi,Kalaycı,Kuyumcu

e.Aileler
Baba,Ana,Oğul,Kız,Kaynana

B.Gerçek Üstü Varlıklar

aa.Ejderha,Devler,İyi Yürekli Devler,Periler,Cinler
bb.Diğer Gerçek Üstü Varlıklar
Arap,At Başlı Adam,Azrail,Baht,Cin,Cinler
Padişahın Oğlu,Derviş,Of Baba,Şeytan, Zümrüt
Kuşu,Çavma Kuşu

C.Hayvanlar

1.Ehli Hayvanlar
at,deve, eşek,inek,keçi, koç, koyun, köpek,
camış,kedi, öküz,dana, tazi,katır, domuz,

2.Kuşlar ve Kümes Hayvanları
guguk,güvercün,joroz, karga, kartal,kaz, kumru,
kuş,kuzgun, martı, ördek, şahin, tarla kuşu, tavuk, fulya

3.Orman Hayvanları
ayı,aslan, geyik,kaplan,kurt, maymun, tavşan, tilki,
yılan

4.Diğer Hayvanlar
alabalık,balık, bit,pire, fare,kunduz,kara
kurbaga,yılan balığı

MASALLARDA ÇEVRE

A.Mekan
a.Geniş Mekan
b.Dar Mekanlar
aa.Ada
bb.Bağ,Bahçe
cc.Çayır-Tarla
dd.Çeşme-Göz,Kaynak
ff.Deniz
gg.Göl

II. BÖLÜM

Bu bölümde, Kıbrıs'ta, Türkiye'de,
Bulgaristan, İskoçya ve İrlanda'ki benzer masalların

karşılaştırılması ve örneklerle epizotları verilmektedir. Kıbrıs masalları dışında buraya aldığımız masal örnekleri, kaynakçada vermiş olduğumuz, değerli araştırmacıların kitaplarından ve makalelerinden alınmıştır. Ayrıca sayın Muhsine Helimoğlu'nun "Masal İletisi" örnekleri, bu masallar üzerinde gösterilmektedir. Buradaki amaç bundan sonra yapılacak araştırmalara, bir ışık tutmak, bu tip sınıflamaların yapılıp, çoğaltılmasındır.

Kıbrıs masallarının çok zengin bir yapısı vardır. Bu yapıyı zenginleştiren, bir çok parça vardır, bu parçaların bir tanesi de masal kahramanlarıdır. Bu kahramanların bir çok olağanüstü nitelikleri vardır. Ama bu özelliklerini hep sonradan kazanmışlardır. İlk başlarda masal kahramanı hep normal bir insandır. Kahramanlarımız erkek, kadın, padişah veya bir çoban olabilmektedirler. Dikkat edilirse, olayların bir çoğu hep yolculuk üzerine kurulmuştur. Buna örnek olarak "Padişah ile Dev" adlı masal verilebilir. Masalda, her sene üç elma veren bir elma ağacının meyvelerini çalan bir dev ve padişahın üç oğlunun macerası anlatılmaktadır. Üç oğlan sırasıyla devî öldürmeye çalışırlar, sonunda küçük şehzade devî yaralar. Bunun üzerine onu öldürmek için üç kardeş, devin ülkesine giderler. Orada üzeri ağır bir taşla kapatılmış bir kuyula karşılaşırlar. Küçük şehzade taşı kaldırarak girdiği kuyunun dibinde üç güzel kız görür. Şehzade sırayla kızları kuyudan yukarı çıkarır. Kardeşlerinin başarısını kıskanan ağabeyleri onun kuyunun dibinde bırakarak ipi yukarı çekerler. Böylece küçük şehzade yemin yedi kat dibine iner ve ulaştığı ülkede suyun her tadin bir devle mücadele ederek kurban vermek üzere bekleyen suyun padişahın kızını kurtarır. Ardından, karganın yavularını yılanın yemesine engel olur. Bunun karşılığında da kuştan kendisini yeryüzüne çıkarmasını ister. Kahraman, kuşun yardımıyla yeryüzüne çıkar. Yeryüzünde de bazı mücadeleler veren kahraman, sonunda ülkesine ulaşır.

Görüldüğü gibi, masal kahramanı maceraya atılmadan önce çoğunlukla sıradan insanlar olması dikkat çekicidir. Bu masalda asıl kahraman, bir padişahın üçüncü oğludur. Kardeşlerine göre hiçbir üstünlüğü ya da bir farklılığı yoktur. Normal bir yaşam sürdürürken onların yaşamlarında beklemedikleri olaylar ortaya çıkar. Bu olayların sonucu olarak, o ana kadar sıradan

insan özellikleri gösteren kahramanlar, olağanüstü nitelikler kazanmaya başlarlar.

Birçok masalda gözlenen bir başka olay ise, masal kahramanının yolda dev karısına rastlamasıdır. Bu olaylarda dikkat edilirse kahramanımızın davranışı doğal görülmektedir. Başka bir deyişle, kahramanın dev karısının karşısında gereken tepkiyi göstermesi, sanki kendinde olan bir yetenekten kaynaklanır gibidir. Masaldaki diğer kahramanların bu yetenekten yoksun olmaları, asıl kahramanın özelliklerine vurgu yapıldığını düşündürmektedir.

Masallardaki dikkat çeken bir başka nokta ise, kahraman olarak "Ak Sakallı Derviş"lerin olmasıdır. Bizce bu tipin masallarda olması, bizim Şaman, Alevi ve Bektaşî geleneğimizin gelmesidir. Ahmet Yaşar Ocak, "Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri" adlı kitabında, Alevi ve Bektaşî inançlarının kökleri arasında, diğer dinlerin yanı sıra, Şamanizmi de göstermektedir. Sözlü ekin ve sosyal yaşamındaki ilişki dikkate alındığında, dini ve sosyal yaşamdaki Şamanizim etkisinin Kıbrıs Türk Masallarında da mevcut olduğunu görülmektedir.

Derlediğimiz veya bizden önce derlenen masalların bir çoğunda ihtiyar bir adam bulunmaktadır. Bu kahramanın yer aldığı masalların çokluğu ihtiyar dervişlerin oynadığı rolün önemini de gözler önüne sermektedir. İhtiyar adamın betimlenmesi ve adı masaldan masala farklılık göstermesine rağmen, kahraman tipleşmiştir. Masalarda, bu tipten, genelde "derviş", "ak sakallı deviş", "Hızır", "Ak sakallı ihtiyar" biçiminde söz edilmektedir.

Masal kahramanı yolculuğa çıktığında "ak sakallı ihtiyar" dışında, daha bir çok yan karaktere rastlar veya bu karakterler ile yolculuğa çıkar. Bu karakterler; dev, dev anası, kuş vb.

Boratav bu yan karakterler için şöyle der: "Devler canavarlar, cinler, periler, yırtıcıları, abartılmış boyları- bosları, sık sık değişme yeteneklerinin dışında, insanlı bir düzeye indirgenmişlerdir. İnsanlar gibi, iki ahlaksal kategori gösterir: İyi ve kötü. İnsanlarla olan ilişkilerinde de her şey insan toplumlarındaki gibidir. Hepsini insan dilinde konuşur. Devler, canavarlar aile hayatı sürdürürler, kimileri çiftlik yapar, kimileri avcılıkla geçinir...."

...Bu insanüstü varlıkların dünyasında hüküm süren hukuksal, ahlaksal, duygusal kurallar, insanların dünyasındakilerden farklı değildir"(Boratav,277)

Yine Kıbrıs'ta "karga, kartal,Çavma Kuşu ve Bülbül-ü Siyahı" diye geçen "Zümrüt-ü Anka Kuşu" adı ile anılan ve birçok masalda adı geçen ve bizim örneklerimizde de bulunan kuş, masallarda önemli bir yer tutur.

"Padişah ve Dev", "Altın Elma", "Padişah ve Kızları", "Üç Gardaş", "Üç Şehzade", "The Bird Of Golden Land", "The Rides of Grianaig and Ian the Soldiers's Son", "The Padishah, His Three sons, And the Golden Apple"adlı masallarda karşımıza çıkan kuş motifi, Roux'un Türklerin ve Moğolların Eski Dini adlı eserinde açılmadığı gibi, Türkler arasında "ruhun çoğunlukla bedenden bir sinek veya küçük bir kuş biçiminde çıktığını"(Roux,268) düşünüldüğünü belirtmek ister. Bu bağlamda, Altay Türklerinde Ölüm adlı diğer eserinde: "Etnografya verileri ruh'un ölüm halinde bir kuş şeklinde uçuşunu söyleyen inançların halen etkin olan izlerini bize sergilemiştir. P.N. Boratav, bana bu konuyla ilgili Anadolu'da hala varlığını sürdüren ilginç bir inançtan söz etmiştir"(Roux,159). Abdülkadir İnan'a göre "Simurg efsanesini, yalnız İran edebiyatından geçmiş saymak pek doğru olmaz. Bu efsanenin İslam'dan önce Türk kavimleri arasında yayılmış olduğunu tahmin etmek mümkündür. İslam,İran edebiyatı eski Türk masalındaki kuşun(Tugrul,Alp Kara Kuş vb.gibi) yerine Simurg'u sokmuş olsa gerekir"(İnan,350). Roux, görede: "kartalın Orta Asya'da,Asya'nın her yerinde var olan efsanevi kuşun benzeri oluşu, İran'daki simurg, Araplar'ın ruh'u Hintlilerin garuda'sının andırması, bozkır iklimine iyi uyum göstermesi ve kendisinden sık olarak söz edilmesi efsanenin eski olduğunu düşündürmektedir"(Roux,150). Bu bağlamda, yukarıda saymış olduğumuz masalarda,kuşun yer alması, onun kutsallığını ve insanların üzerindeki geçmişten-günümüze kadar etkisini sürdürmesidir. Çünkü; İnan'ın Tarihte ve Bugün Şamanizm adlı eserinin 33. sayfasında belirttiği gibi: "...kartal Ülgen'in yedi oğlundan beşincisidir", Roux'un Türklerin ve Moğolların Eski Dini adlı eserinde de sayfa 124. dediği gibi: "...Kartal ilahlardan habercisidir".

Aşağıdaki okuyacağınız masallar Kıbrıs'ta, Türkiye'de, Bulgaristan, İskoçya ve İrlanda'ki derlenmiş masallardır. Bu masallara okuduğumuzda çatı ve biçimsellik olarak birbirlerine ne kadar benzer olduğu görebilmekteyiz. Kıbrıs'ta bizim derlemiş olduğumuz; "Padişah ile Dev, Padişah ve Kızları" masalının, Ahmet Ali Arslan'ın Kars'da derlemiş olduğu ; "Üç Gardaş" masalı ile İskoçya ve İrlanda derlediği ; "The Bird Of Golden Land", "The Rides of Grianaig and Ian the Soldiers's Son"masalları,değerli hocam Muhsine Helimoğlu Yavuz'un derlemiş olduğu; "Üç Kardeşler", "Üç Şehzade", "Padişah ile Üç Oğlu"masalı, Barbara K. Walker; "The Padishah, His Three sons, And the Golden Apple" ve Ahmet Öcal'ın Yozgat ve Bulgaristan'da derlediği "Altın Elma-Sihirli Elma" adlı masalların epizotları ve biçimsellikleri birbiriyle çok yakından örtüşmektedir.

Kıbrıs'ta bizim derlemiş olduğumuz "Çavma Kuşu"nun Muhsine Helimoğlu Yavuz'un derlemiş olduğu; "Gülbahar ile Gülbaharin" masalıyla ve ayrıca Ahmet Ali Arslan'ın Kars'da derlemiş olduğu ; "Üç Bacılar" ile İrlanda derlediği "The Speckled Bull" masalı , "Yeşil Cin" masalının ise Pertev Naili Poratav'ın derlediği "Bir Zalim Padişah" masalıyla örtüştüğü ve biçimsel olarak çok yakın olduğu görülmektedir.

Görüleceği gibi masalarda başlangıç,geçiş ve bitiş biçimsellikleri veya şahıslar anlatılan ülkeye, bölgeye veya anlatıcının sosyal çevresine göre değişiklik göstermektedir.

Örneğin Ahmet Öcal'ın derlediği masalarda bu farklılıklar şöyledir : "Altın Elma başlıklı masalda giriş formeli: "Bir varmış, bir yokmuş. Bundan çok çok eski zamanda bir padişahın bahçesinde bir elma ağacı varmış. Geçiş formeli; "Şimdi bu çocuğu nasıl bulsunlar. Gelelim ağalarına", bitiş formeli: "Sonra kardeşlerini bularak onları da kesmiş. Düğün yapmış ve karısı ile mesut olarak bugüne kadar yaşamış." Benzeri durumdaki Sihirli Elma adlı masalda giriş formeli: "Bir varmış bir yokmuş Allahın kulu çoğumuz. Çok demesi günahmış az demesi sevabımız. Zamanın birinde bir padişah varmış". Geçiş formelinde; "Bu arada az gitmiş, uz gitmiş", bitiş formelinde: "Kırk gün kırk gece toy düğün yapılır. Yeyip içip muradına ererler. Danış

muradı koynunda kalanlara olsun” biçimde ifade edilmiştir. Kıbrıs'ta ise “Padişah ile Dev” masalının giriş formeli : “Bir zamanlar bir padişah varmış. Bu padişahın bir elması ve üçte çocuğu varmış”. Geçiş formeli. “az gitmiş uz gitmiş , dere tepe düz gitmiş, yorgunluktan bir alıcın yanına yatmış”, bitiş formeli ise: “Onları affettğini ama cezasız hiç biri suç kalmayacağımla onlara söylemiş ve en küçük kızı alıp evlenmiş. Ömürleri boyunca mutlu yaşamışlar.

Sonuçta tüm masalarda hemen hemen hepsinde görülen değişiklikler, masal dünyasında görülen doğal değişikliklerdir. Masalların tip numaraları, motifleri, biçimsellikleri, çatıları, benzeri özelliklerine dikkat edilirse ayın kaynaktan geldiği görülebilmektedir. Bu bağlamda mesafeler ne kadar uzak olursa olsun, insanların ortak ekin bilinci, değerleri kuşaktan-kuşağa, kulaktan-kulağa söz aracılığıyla günümüze kadar ulaşabilmiştir. Önemli olan bu “sözlü ekini”, “yazılı ekine” dönüştürüp, yaşatabilmektir.

MASALLARIN EPİZOTLARI VE VARYANTLARI

KISALTMALAR

AaTh: Antti Aarne-Stith Thompson'un The Types of the Folklore adlı eseri.

EB: Eberhard, Wolfram-Pertev Naili Boratav'ın Typen Türkischer Volksmarchen adlı eseri.

PADİŞAH İLE DEV(Kıbrıs)

Bir zamanlar bir padişah varmış. Bu padişahın bir elması ve üçte çocuğu varmış. Bu elma her sene üç elma ödermiş(verirdi). Elmaların olgunlaşıp yenmeye hazır olduğu günlerden bir gün, padişah hasta olmuş, padişah bu üç elmayı yemek istemiş, fakat bu elmaları üç başlı bir dev yermiş. Bunun üzerine padişah, ertesi sene en büyük oğluna, elmaları beklemesini emretmiş. Oğlan kılıcı ile elmaları beklemeye gitmiş, saatler gece yarısını gösterirken, üç başlı bir dev elmaların bir tanesini koparıp gitmiş; ama oğlan hiç birşey yapmamış. İkinci oğlan da elmayı beklemeye gitmiş, fakat

aynı olay onunda da başına gelmiş. Bunun üzerine üçüncü oğlan, babasına giderek şöyle demiş: “Babacığım bu akşam da ben gideyim” ve oğlan kılıcını alıp elmanına yanına gitmiş. Gece yarısı olunca dev elmayı yemek için gelmiş, oğlan üç başlı dev görünce kılıncıyla ona vurup devı sakatlamış. Sabah olunca küçük kardeş, büyük kardeşlerine şöyle demiş: “Kardeşlerim ben akşam üç başlı devı sakatladım, haydi arkasından gidelim onu bulup öldürelim ve bir daha bizim elmalarımızı yemesin demiş”. Bunun üzerine kardeşler, babalarına sormuşlar, babaları razı oldu ve onlar da yola koydular. Devin yaralı yerinden akan kanları görmüşler, kanların arkasından gitmişler ve bir kuyuya varmışlar. Bu kuyunun içerisinden duman çıkıyormuş. Büyük kardeşler küçük kardeşe şöyle demişler: “Sen bu kuyunun içerisine in ve bu devı öldür”. Küçük oğlan inerek kendisini biriple bağlayıp, aşağıya indirdiler. oğlan bir de ne görsün, dev uyuyor ve gözleri de parl parl parlıyor. Bunun üzerine oğlan kılıncı çekip, devin başına vurmuş onu öldürmüştü. Tam yukarıya çıkacağı sırada bir de ne görsün, üç kız kuyunun aşağısına oğlana seslenmekteymişler. Büyük kız oğlana şöyle demiş: “Benim elbisem cevzendir”, diğeri kızda: “Benim elbiselerim de bademdir” demiş. En küçüğü de: “Benim elbiselerim de fındıktandır” demiş daha sonra kızlar oğlana “Bu elbiselerini hepsini al ve biz bu elbiseleri bulmassak evlenmeyiz” demişler. Bunun üzerine oğlan elbiseleri koynuna koymuş, kızları almış ve kuyuda kardeşlerine uzatmaya başlamış, kızların en büyüğünü uzatırken şöyle demiş: “Bu en büyük kardeşimin” ortanca kız uzatırken, öteki kardeşine de: “Bu kız da senin kismetin” demiş. En son kız da uzatacağı zaman, kız oğlana şöyle demiş: “İlk sen yukarıya çık, ben çıkarsam, beni de onlar alacak, o zaman seni aşağıda bırakacaklar” Fakat oğlan kıza şöyle demiş: “Benim kardeşlerin iyidir” Kız da ona şöyle demiş: “Madem, sen ilk çıkmayacaksın, bu kılı al ve bir sıkıntı görürsen, bu kılıların bir tanesini yak, o zaman iki köç gelecek, bu koçlardan biri kara, biri de beyazdır. Beyaza binersen yedi kat yer altına inersen, karasına binersen yukarıya çıkacaksın.” Bunun üzerine kız yukarı uzatmış, sonra oğlanı yukarı çekecekleri zaman, oğlanı yere düşürmüşler, kardeşlerinin kendisine yapmış olduğu bu kötülükten dolayı oğlan çok

maraz etmiş. Ama yılmamış, kızın kendisine vermiş olduğu, kıllardan biri yakmış, bunun üzerine iki koç gelmiş. Biri kara biride beyazmış. Oğlan karaya binmek istemiş, fakat kara koç durmaz, beyaz koçun bacağına girer, oğlanı bindirmezmiş. Bunun üzerine oğlan beyaz koça binmiş ve yedi kat yer altına inmiş. Bir koca karı görmüş ve kocakarı tükürükten katmer yaparmış, oğlan kocakarıya sordu: "Bu köyde su yok mu?" Kocakarı da: "Evet, su var amma bir dev var, bize suyumuzu keser" demiş. Bunu duyan oğlan, dev öldürmek için yola çıkmış, az gitmiş uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, yorgunluktan bir alıcın yanına yatmış, meğersem alıc ağacın üzerinde birde yuva varmış. Bu yuvanın içinde kuşlar varmış. Bu sırada kuşları yemek için bir yılan ağacın yanına gelmiş, ağaca tırmanmaya başlamış. Bu gören oğlan yılanı öldürmüş ve kuşlarda kurtarmış. Daha sonra oğlan kılıcı ile alıcın altına uyumaya yatmış. Bir süre sonra kuşların anneleri gelmiş, oğlanı ağacın altında görünce, oğlana saldırmış, fakat yavrular annelerine şöyle demişler: "Anneceğim bu çocuğu öldürme, bizi bir yılan yemek için yuvamıza geldi, bu çocuk yılanı öldürdü ve bizi yılandan kurtardı." Bunun üzerine kuş oğlanı öldürmedi. Daha sonra çocuk ağacın altına yatmış. Bu sırada oğlanı güneş tutmuş, bunu gören karga da oğlana gölge etmek için kanatlarını açmış. Bunu gören oğlan başka bir şey olduğunu sanarak, kılıncını kargaya çevirmiş. Karga ona şöyle demiş: "Ben sana gölge yapmaya çalışırım." böylece karga ile oğlan arkadaş olmuşlar.

Bu arada köyün bütün kızları dev yemiş, sıra padişahın kızına gelmiş. Kız deve gidecekmış ve dev, kızı yiyip köye biraz su bırakacaktı. Kız dev cüm-büş ile götürceklermiş. Oğlan bu duyar duymaz, o da kız ile birlikte gidecekmış, halk ve padişah oğlana şöyle demişler: "Oğlum sen genişin gitme". Fakat oğlan dinlemedi ve kızla beraber deve yaklaştılar. Oğlan kıza şöyle demiş: "Sepetteki yemekleri ben yiyeceğim ve dev de öldürecek." Oğlan yemekleri yemiş ve uykuya dalmış. Kız dev gördüğü zaman hem oğlanı uyandırmış. Oğlan deve şöyle demiş: "Sen, ta uzaktan koş ve bizi ye, fakat biz sana iki kişi geldik, insanlar çok susadılar, sen bizi yiyene kadar onlara biraz daha fazla su ver." Dev onların yanlarına gelmiş, geldiği zaman oğlan deve kılıncı ile bir tane vurmuş, devin başı

kesilmiş, kanlar sularla beraber akıp gitmiş. Bu sırada kız oğlanı daha sonra tanımak için, kanlara iki parmağını batırarak çaktırmadan oğlanın göleğine sürmüş. Sular ve kanlar ararken, insanlar kanlı suyu doldurmaya başlamışlar. Padişah da onlara demişki: "Bu suları doldurmayın, oğlan dev öldürdü benim kızım da inşallah gelir." Bu sırada oğlan kocakarının evine gitmiş. Kız da kendi evine gitmiş. Padişah bunun üzerine bütün insanları toplamak için her eve haber etmiş. Yalnız kocakarının evine haber göndermemiş. Padişah kızını kim kurtardığını öğrenmek için bu haberi insanlara göndermiş. İnsanların hepsi padişahın evine gitmiş, yalnız kocakarının evinde olan oğlan gitmemiş. İnsanların içinde kızına kurtaran oğlan bulunamamış. Bunun üzerine kocakarının evine de haber etmişler.

Bunun üzerine oğlan ve kocakarı da padişahın evine gitmişler. Kız oğlanı göstermiş bunun üzerine padişah, oğlana şöyle demiş: "Ben sana kızımı vereyim" Oğlan: "Hayır, ben senin kızını istemem" Padişah oğlana sordu: "Ne istiyorsun" Oğlan da: " Ben bir tenekesi su ve bir sepette et istiyorum." Padişah: "Niçin bunları istiyorsun" demiş. Oğlanda, Padişaha demiş ki: "Bir karga var, ve o karga beni istediğim yere götürecektir, onun için ben senden, bu etleri ve suyu isterim." Padişah tamam değil oğlana istediklerini vermiş. Oğlan kargaya gitmiş, yiyecek, içecekleri de götürmüş. Karga oğlana demiş ki: "Ben su istediğimde su vereceksin, et dediğimde de et vereceksin." Bunun üzerine oğlan etleri bir tarafa sularında bir tarafa koymuş, kendisi de karganın üzerine yerleşmiş. Karga su istediğinde su vermiş, et istediğinde de et vermiş. Böylece epeyce yol almışlar. Bir süre sonra et bitmiş ve karga et istemiş, et olmadığından, oğlan ayağından bir parça et kesip kargaya vermiş. Fakat karga bunun oğlanın eti olduğunu anlamış ve eti yememiş, dilinin altına saklamış. Daha sonra oğlanı istediği yere getirmiş. Oğlana hadi geldik, artık yürü evine, yurduna git demiş. Ama oğlan iyi yürüyememiş, karga oğlanın yürüyemediğini görünce, dilinin altında olan eti alıp, oğlanın ayağına koymuş, bunun üzerine oğlan iyi yürümeye başlamış. Karga kaçıp yuvasına gitmiş.

Oğlan da bir terzi yanına gitmiş. Oğlan terziye çok iyilikler yapmış. Bir vakit terzi marazlıymış, oğlan terziye sormuş: "Niçin öyle marazlısın" Terzi de:

“Padişah benden fındıktan bir entari yapmamı ister.” Bunun üzerine oğlan da terziye demişki: “Sen bana bir torba fındık bul, ben sana entariyi yapayımı ancak beni bir evin içerisinde bir gün kapayacaksın.” Terzi oğlana bir torba fındık getirir ve oğlanı bir evin içine kapatır. Oğlan fındıkları yer ve daha önceden sakladığı fındık entariyi terziye verdi. Terzi zevinerek, entariyi padişaha götürdü. Padişah da evleneceği kızın düğününe terzi ile oğlanı davet etti. Düğün günü gelmiş, terzi oğlan şöyle demiş: “Hadi gel senide düğüne götürüeyim.” Oğlan: “Hayır” demiş, Terzi düğüne gittikten sonra. Oğlan bir kıl yakmış, bir güzel at gelmiş, oğlan atın üstüne binmiş ve düğün yerine gitmiş. Atını bir aşağıya, bir yukarıya götürmüş. Daha sonra Padişahın yani babasının ellerine bir kılıncı vurmuş, iki elini de koparıp oradan kaçıp terzinin evine gitmiş.

Bir süre sonra, Padişah diğer çocuğunu evlendirecekmiş, bunun için Terziye gelmiş ve ona şunu demiş: “Sen bana bademden bir entari yapacaksın, eğer bunu yapamazsan, senin başını keseceğim.” Bunun üzerine Terzi maraz etmeğe başlamış, onu göre oğlan terzi “Ne oldu da yine öyle marazlısın” diye sormuş. Terzi de başından geçenleri oğlana tek tek anlattı. Oğlan da Terzi’ye “Hiç merak etme, sen bana bir torba badem bul, ben sana yine bademden bir entari yapacağım” demiş. Terzi Oğlan’a bir torba badem alır, oğlanı yine bir eve kapatır, oğlan da bademlerin hepsini yer ve yine daha evvelden sakladığı entariyi terziye vermiş. Terzi entariyi padişaha götürür, bunun üzerine yine Padişaha terziyi ve oğlanı oğlunun düğününe davet edmiş. Düğün günü gelip çatar, Terzi düğüne gideceği zaman, Oğlana yine sorar: “Düğüne gelecek misin” Oğlansa yine: “Hayır” demiş. Bunun üzerine Terzi düğüne tek başına gitmiş. Oğlan yine kendisine verilen diğer kılı yakmış, yine bir at gelmiş. Oğlan ata binmiş ve yine düğün yerine gitmiş. Yine bir aşağıya bir yukarıya atını koşturmuş ve kardeşine bir kılıncı vurmuş, kardeşinin elini kesmiş ve yine oradan hızla Terzi’nin evine gitmiş.

Yine günlerden bir gün Padişah Terzi’ye gelmiş ve bu defa da ondan cevizden bir entari yapmasını söylemiş, yapmazsa onun kafasını koparacağını yine Terziye söylemiş. Terzi yine bu olay üzerine marazlanmış. Terzi bu durumda göre oğlan yine Terzi’ye

marazının nedenini sormuş, Terzi’de başından geçenleri tek tek anlatmış. Oğlan yine terzinin derdine derman olmuş ve ondan bir torba ceviz istemiş. Terzi yine oğlana bir torba ceviz getirmiş. Oğlan yine bütün gece evde cevizleri yemiş ve daha evvelden koyunda sakladığı cevizden entariyi, Terzi’ye vermiş. Terzi’de entariyi almış, Padişaha götürmüş, Padişah mutlu olur ve bunları yine düğüne davet etmiş. Terzi yine düğüne gitmiş oğlan evde kalmış. Oğlan elindeki son kılı yakmış ve yine güzel ve güçlü bir at gelmiş. Oğlan ata binip, düğün alayının olduğu yeri gitmiş. Yine bir yukarı, bir aşağı gitmiş. Sonra ortanca kardeşinin ayağına bir kılıncı vurmuş ve ayağını kesmiş. Ama bu arada at kaçmış, oğlan orada kalmış. Küçük oğlan, Padişaha başından geçenler tek tek anlatmış. Bunun için hepsinin suçlu olduğu, bu nedenle onların ellerini ve ayaklarını kestğini söylemiş. Onları affettiğini ama cezasız hiç bir suç kalmayacağını onlara söylemiş ve en küçük kızı alıp evlenmiş. Ömürleri boyunca mutlu yaşamışlar.

1. AaTh:301,EB:72.

2. Padişah ile Dev

3. Kaynak Kişi: Şinasi Tekman

Yaşı:1933 doğumlu

Mesleği:Emekli Öğretmen-Heykeltıraş

Kaynak Kişinin Masalı Öğrendiği Yer ve Kişi: Zeki Ahmet (V. sınıftaki öğrencisi) Baf Kasabası.29 Kasım 1955

Derleme Tarihi. 10 Şubat 2004

Derleme Yeri: Lefkoşa

Masahın Epizotları:

1. Bir padişahın her yıl üç elma veren bir elma ağacı varmış.

2. Bu elmaları üç başlı bir dev yermiş.

3. Büyük ve ortanca kardeş bir şey yapamamış. Küçük oğlan devı yaralamış.

4. Üç kardeş devin yarasından akan kanı takip edip, bir kuyuya varmışlar.

5. Duman çıkan kuyuya, en cesaretli olan küçük kardeş iner.

6. Küçük oğlan uyuyan devı öldürür.

7.Küçük oğlan yukarı çıkarken üç kızın sesini duyar.
8.Kızları yukarıya kardeşlerine uzatır. Küçük kız oğlan kıl verir, kılı yakınca, bir kara bir de beyaz koç geleceğini söyler. Beyaza binerse yer altına, karaya binerse yukarıya çıkacağını söyler. Kardeşleri kızları alıp, uzaklaşırlar.

9.Oğlan kardeşlerinin kendisini bıraktığı görünce üzülür. Kılardan birini yakmış iki koç gelmiş. Oğlan yanlışlıkla beyaz koça ve yedi kat yer altına inmiş.

10. Yedi kat yer altında bir kocakarı görmüş, ihtiyardan ülkelerinin suyunu devin kestiğini öğrenmiş. Onu öldürmek için yol çıkmış.

11.Oğlan yorgunluktan alıç ağacının altına yatmış, alıç ağacında meğerse karganın yavruları varmış, onları yemeye gelen yılanı öldürür.kargayla dost olur.

12.Bu arada, dev her sene bir kızı, köye su vermek için yermiş.

13.Oğlan devi, öldürür ve o yıl sıra gelen padişahın kızını kurtarır.

14.Yardım etmek isteyen padişahтан, oğlan su ve et ister.

15.Oğlan Karga'nın sırtına bir teneke su ve et koyar. Yolculuk sırasında et biter, oğlan ayağından bir parça et kesip verir. Karga oğlanın eti olduğunu anlar ve dilinin altına saklar. Oğlan ülkesine gelince, karga oğlanın bacağına eti yapıştırır.

16.Oğlan bir terzi yanına gider. Padişah sırasıyla evlenecek olan kızları için terziden; fındık, badem, cevden entariler ister. Oğlan terziye yardımcı olur.

17.Oğlan her defasında kılın birini yakıp, ata dönüştürüp düğüne gidip, sırasıyla babasının ve kardeşlerinin ellerini, ayaklarını kesip öcünü alır.

18.Oğlan en sonundan kendisini tanıtır. Ve onları affettiğini, ama cezasız şu kalmayacağını söyler. Küçük kız alır ve evlenir. Mutlu sona ulaşır.

PADIŞAH VE KIZLARI(Kıbrıs)

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde; bir varmış bir yokmuş; inallahtan kerim kimse yokmuş. Ülkenin birinde bir padişahla üç kızı varmış. Gün gitti. Gece geldi. Derken padişahın kızları büyüdü, evlenme çağına yanaştı. Masal bu ya; padişah kızların dadılarını-

dan kızları ile konuşup kimlerle evlenmek istediklerini öğrenmesini ister. Ona göre hazırlık yapacak. Kızların hepsine birden büyük gösterişli bir düğün yapacaktı. Dadılar kızlarla konuştu. En büyük kız komşu ülkenin padişahının oğlunu istemiş. Ortanca kız babasının vezirinin oğlunu istemiş. Küçük kız yanlarında çalışan hizmetçi zenci çocuğu istemiş. Padişah derhal fetva vermiş zenci çocuğa bir çanta pekemset yapıp onu yer altına gönderilmesini istemiş. "Nasılca oradan geri dönüşü mümkün değil" demiş." Dönse bile o zamana kadar küçük kızın onu unutacağını ve başka birisini evlenmek için seçeceğini düşünmüş."

Hazırlıklar tamamlandı ve zenci çocuk pekemsetleri ile yer altına gönderildi. Çıkmak için yer ararken çok yoruldu bir alıç ağacının altına yatıp uyudu. Bir çığlıkla uyanı. Alıcın üstünde bir kartal yuvası varmış sesin geldiği yere doğru bakınca bir dev yirticinin yavrulara saldırdığını görmüş. Derhal taşlar toplayıp dev kuş ile mücadele etmiş ve dev kuşunu korkutup kaçırmış kartalın yavrularını kurtarmış. Çok yorulduğu için tekrar uyumuş. O uyurken kartalcıkların anneleri gelmiş. Demek ki bunca yıl yavrularını yiyen, neslimi tüketmeye çalışan sensin deyip uyuyan zencinin göğsüne konmuş. Çocukları hep bir ağızdan "anne ona dokunma bizi ölümden kurtardı, bizi yemeye gelen dev kuşu idi" dediler. Zenci yine uyanmış. Neler olduğunu bilmeden göğsündeki ana kartala bakıyormuş. Kartal "madem ki yavrularımı kurtardın, neslim sürecekt ben-den bir dilekte bulun yerine getireyim" demiş. Zenci de " Beni yer yüzüne çıkar" demiş. Kartal "Bu isteğini ben yapamam o kadar gücüm yok ama karşı dağda benim kız kardeşim var, o seni çıkarabilir" demiş.

Zenci yeniden yola koyulmuş. Az gitmiş uz gitmiş. Arkasına bakmış arpa tanesi kadar yol gitmiş. Yola devam etmiş nihayet karşı tepeye ulaşmış. Çok yorulmuş ve yine alıç ağacı altında uyumuş. Yine büyük bir çığlık duyarak uyanmış, bir de bakmış ki, aynı dev kuşu bu defa bu alıçtaki yuvanın kartalcıklarına saldırmış. Hemen fırlayıp ağaca çıkmış dev kuşu ile boğuşmuş ve onu kaçırmayı başarmış. Tam o sırada ana kartal tüm huşmiyla zencinin başına konmuş." Şimdi senin gözlerini çıkarıp yavrularına yem yapacağım ve artık kimse neslimin sonuna ermesini sağlayamayacak" demiş. Yavrular zorlukla annelerini yatıştırmış ve onları yemek

için değil kurtarmak için, yuvalarına geldiğini anlatmışlar. Anna "Bir dilek tut" demiş. Zenci bundanda yeryüzüne çıkarılmak istemiş. Anne "ah" demiş "eskiden olsa çok kolaydı ; ama yıllardır bir yavru yetiştiremedim bugüne kadar hepsi telef oldu. bende yıprandım yaşlandım yapamam. Tepeden aşağıya doğru inersen gölde yıkanan ve oynayan iki kuzu bulacaksın. Biri karabaşlı diğeri kahverengi başlı. Bir sıçrayışla kahverengi başlı kuzunun sırtına binebilirsin, sıkı tutun o seni yeryüzüne çıkarır, kazara kara başlıya binersen oda seni yedi kat daha ter altına indirir" demiş. "Şu anda beşinci kattayız. O zaman 12. kata ineceksin" demiş. Çaresiz zenci yamaçtan yuvarlanıp göle varmış. Kuzular gölde sıçrayıp oynuyor ve birbirleri ile konuşuyorlarmış "Bize binecek bir yolcu geldi" diyerek seviniyorlarmış. Zenci bir fırlayıpta kuzunun birinin sırtına binmiş ama birde ne görsün kuzu kara başlı değil ni. İnmeye fırsat bulamadan anında uçuş başlamış ve yedi kat daha yer altına inmiş. Bu kat epeyce sıcakmış. Kuzu yünlü olduğu için "daha çok bu sığağa dayanmam bana eyvallah" demiş ve kaybolmuş. Zenci yola koyulmuş gide gide kendini dövenin iki büyük kanatlı kertenkelenin yanına bulmuş. Derhal araya girip onları ayırmış. "birbirimizi öldürmeyin bu koca dünya da ikinizde yer vardır" demiş.

Kertenkeleler. Durmuş "senin buralarda işin ne"demiler. O da başından geçenleri uzun uzun anlatmış ve ağlamış. Kertenkeleler oturup konuşmuş ve anlaşmışlar. Demişlerki "paran var mı" çocuk "var" demiş. Öyleyse kasaphaneye git ve 12 okka et al, 12 okkada bakkaldan su al ve buraya gel" demişler. Zenci alıp gelmiş onlarda hangisinin onu taşıyacağına karar vermişler. "sırtına bin uçuyorum ; lak dersem bir okka etti ağzıma at, lak dersem bir okka suyu ağzıma dök" demiş. Uzatmayalım, süratle yeryüzüne çıkarken bir okka eti idare edememiş ve düşürmüş, son kata gelince, lak sesi geldi zenci çakısıyla buandan bir iri parça et kesip kertenkelenin ağzına atmış. Yeryüzüne çıkıp konumuş ve zenciye demiş ki: "Haydi kalk yürü" zenci "sen git ben artık giderim artık vedalaşalım" demiş ama kertenkele yürürmesi için ısrar etmiş. Zenci ayağından "kesilen etin" ağrısı dolayısıyla yürüyememiş, topallamaya başlamış. Kertenkele "ayağına ne oldu" demiş. Zenci "yorgunluktan olacak" demiş. Kertenkele "gel

yanıma" demiş ve ağzına atılan son parçanın insan eti olduğunu tadından anladığı için yutmadan dilinin altına sakladığı, onu çıkarıp yaranın üzerine yapıştırması gerektiğini belirtmiş ve yapıştırmış. "şimdi yürü" demiş. Zenci artık kusursuz yürüyebiliyordu. Başından geçenleri kertenkeleye de anlatmış. Kertenkele kanadını ve kuyruğunu yere vurmuş. Orda bir pımar oluşmuş. "bu su ile yıkan ama al şu deri parçasını bir elini sar demiş" ve kaybolmuş. Zenci elini sarıp suya girmiş yıkandıktan siyah rengin kaybolduğunu ve derisinin tamamen beyaz olduğunu görmüş. Yol koyulmuş ne yapacağını, nereye gideceğini düşünüyormuş. Yolda yavrularını kırtardıği ana kartalları onu beklerken bulmuş. Kartallar kendisine üç küçük kartal tüyü hediye etmişler ve onun yanında bir bir ceviz, bir badem, bir de fındık vermişler. "Hemen ülkene dön" demişler. "senin padişahının kızlarını düğünleri kuruluyor. Kimseye görünmeden bir terzi ustanın yanına çırak olarak gir ve sana söyleyeceklerimizi aynen uygula".

Oda yola koyulup ülkesine gitmiş dedikleri gibi bir terzinin yanına çırak olarak girmiş nihayet günü gelmiş, düğünler kurulmuş padişahın küçük kızına geri döndüğünü bir şekilde haber vermiş. Düğün kırk gün, kırk gece sürecekmiş her türlü yemekler yapılıyor. Gereğinden fazla keçi, koyun, inek, deve kesilmiş komşu ülke kralları erkanları ile birlikte davet edilmiş. Kırk günlük düğün tüm fakirleri doyurmuş gece eğlenceleri yapılıyor. Herkes mest olmuş. Nihayet kırkıncı gece büyük kız: "Ben cevizden çıkarılacak bir gelinlik olmazsa düğünü bozarm" diye kesin bir istekte bulunmuş. Komşu padişah ve damat ne oldu diye şaşırıp bir yana yayılmış, tabii terzide öğrenmiş. Arkasından padişahın fetvası gelmiş. "Ülkedeki terziler bir araya gelip çalışacak ve bir gecede ceviz kabuğundan bir gelinlik çıkaracak, çıkaramazlarsa hepsi cellata teslim edilecek" diyor. Tüm terziler ve aileleri kan ağlıyormuş. Çırak bütün bunların olacağını kartallardan öğrenmişti. Ustasına "üzüleme, bundan kolay iş mi olur" demiş. Usta duyduklarına inanmamış "sen ne bilirsin, bari susta, kendi kelleni kurtar" demiş. Çırak ısrar etmiş "bana bir okka ceviz al gel" demiş. Çaresiz usta tüm ustalar olanları anlatmış. Onlarda bir okka yerine on okka ceviz almışlar. Çırak cevizleri kırıp yemiş ve tam verilen saatte bir kartal tüyünü yakmış

kartalların anlattığı gibi beyaz bir at altın eğerle gelmiş, kendisine beyaz bir takımla düğünde bir dolanıp kartalların verdiği cevizi halkın önünde kırması, olağan üstü bir gelinlik çıkmış. Herkes hayranlıkla olanları izlerken gelinliği teslim edip atı ile birlikte sırta kadem basmış.

Nihayet sıra ortanca kıza gelmiş oda vezirin oğlundan badem kabuğundan çıkacak bir gelinlik istemiş. Artık adres belli idi, padişah ve vezir doğrudan usta terziyi çağırıp sipariş vermişler. Terzi aldığı bol paraların tadını çıkarmadan bu istek karşısında şaşkına döndü. Çaresiz cırağını çağırıp olanları anlattı. Çırak bir okka badem istedi. Usta bademleri getirdi. Bademleri yedikten sonra bir ikinci tüyü yakıtı, bir kızıl at geldi çırakta kızillar içinde gösterişli bir tur attıktan sonra yine cebinden kartalların verdiği bademi kırıp çıkan olağan üstü gelinliği ortanca geline sundu. Terzi yine paraya boğuldu, çok zengin oldu. Usta paraları torbalara doldurken atlı uçup kayboldu.

Nihayet sıra küçük kıza geldi, oda fındıktan çıkacak bir gelinlik istemiş. Çırak bu kızada ustasından bir okka fındık istemiş. Fındıkları yemiş ve üçüncü tüyü yakmış, siyah bir at ve siyah elbiselerle kılıncı kuşanmış, düşün alanına gelmiş bir tur atmış ve damada kılıcıyla uzun süre hırpalamış ondan sonrada "senin suçun yok seni bağışlıyorum" demiş. Padişahın yanına gitmiş ve atını üzerine sürmüştü. "beni tanıdın mı?" demiş. Padişah gülmüş "nerden tanıyabilirim" demiş, o zaman attan inip yanına gitmiş ve "ben senin yanındaki hizmetçi zenciyim" demiş. Beni yok etmek için, yer altına göndermişsin, hatırladın mı?" demiş, padişah afalamış. "olamaz" demiş. Zenci elindeki kertenkele derisini açınca "işte demiş sana isbat etmek için bir elimi siyah bırakmışım, şimdi küçük kızına talibim" padişah "derhal" demiş, düğün yeniden başlamış 40 gün sürmüştü. Kırk gün sonra fındığı kırıp eşinin gelinliğini çıkarmış ve "yazılan yazı bozulmaz" demiş.

Onlar erdi muradına biz çikalım kerevetine.

1. AaTh:301,EB:72

2. Kaynak Kişi: Bahaddin Ünveren

Doğum Yeri: Susuz- Baf

Yaşı: 30 Mart 1941 Doğumlu

Eğitimi- Mesleği: Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi mezunu. Türkiye ve Kıbrıs'ta 13 farklı okulda toplam

37 yıl öğretmenlik ve idarecilik yaptı. 60 yaşında Cumhuriyet Lisesi Müdürlüğünden Emekli oldu.

Kaynak Kişinin Masalı Öğrendiği Yer ve Kişi: Annesi Pembe Ünveren. Doğum tarihi 10 Nisan 1914, Susuz- Baf. Ölüm tarihi 8 Mart 2004, Değirmenlik. Ondan önceki kaynak, Dede Mulla Mustafa (1878-1968)

Derleme Tarihi: 1 Eylül 2003

Derleme Yeri: Akdoğan

(BENZERİ) ÜÇ ŞEHZADE (Türkiye, Muhsine Helimoğlu)

Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde, ülkenin birinde bir padişah yaşarmış. Bunun üç tane oğlu ile sarayının önünde de büyük ve güzel bir bahçesi varmış. Bu bahçede bulunan bir elma ağacı, her yıl güzel elmalar vermiş ama, tam elmalar kızarmaya başladığında, bahçeye gelen bir dev onları yer gidermiş. Padişah bir gün oğullarını yanına çağırıp, onlardan bu devin öldürmelerini istemiş.

O gece bahçede saklanan büyük oğlan devin beklemiş ama, dev gelince de korkup saraya kaçmış. Babasına ok attığını ama vuramadığını söylemiş. İkinci gece bekleyen ortanca oğlan da korkup kaçarak babasına aynı yalanı söylemiş. Üçüncü gece devin bekleyen küçük oğlan ise, korkusuzca yayını gerip okunu atmış ve devin yaralamış, sonra da saraya gidip olanları ağabeylerine anlatmış. Ertesi sabah üç kardeş, kan izlerini takip ederek devin bulmaya çalışmışlar. İzler gide gide bir kuyunun başına varmış. Önce büyük oğlanın beline bir ip bağlayıp kuyuya indirmişler ama, o daha kuyunun yarısına gelmeden "Yanıyorum" diye bağırınca geri çekmek zorunda kalmışlar. Sonra ortancayı indirmişler. O ise daha kuyunun ağzında iken, "Donuyorum" diye bağırma başlamış. Onu da geri çekmişler. Sıra kendisine gelen küçük oğlan ağabeylerine, "Ben yanıyorum da desem, donuyorum da desem, sakın geri çekmeyin" demiş ve kuyuya inmiş. Dibe varıncaya kadar donuyorum, yanıyorum diye bağırınca da kimse onu geri çekmediği için kuyunun dibine ulaşabilmiş. Orada pek çok oda varmış. Bunlardan birini açınca devin orada

uyuduğunu görüp, hemen onu öldürmüş. Sonra yanyana duran üç odayı açıp bakınca birbirinden güzel üç kız görmüş. Bunları da yanına alıp ağabeylerine seslenerek önce büyük kızını sonra da ortanca kızını ipe bağlayıp yukarı göndermiş. Sıra küçük kıza gelince, oğlana "Önce sen çık eğer beni gönderirsen ağabeylerin seni burada bırakıp giderler" demiş ama oğlan, ağabeylerinin böyle bir şey yapacaklarına inanmamış. Bunun üzerine kız saçından iki tel kopararak oğlana vermiş ve "Ağabeylerin seni burada bırakacak olurlarsa, bu iki teli birbirine sürt ortaya bir ak koyunla bir kara koyun çıkacak. Ak koyuna binersen yeryüzüne dönersin, kara koyuna binersen, yerin yedi kat dibine inersin" demiş. Telleri alan oğlan kızını yukarı göndermiş. Ağabeyleri de onu kuyuda bırakıp gitmişler.

Bir süre çaresizlik içinde kalan oğlanın aklına kızın verdiği saç telleri gelmiş ve bunları birbirine sürtmüştü. Ortaya iki tane koyun çıkmış ama, ne var ki oğlan kendisini yeryüzüne çıkaracak koyunun rengini hatırlayamadığı için kara koyuna binmiş ve yerin yedi kat dibine inmiş. Çok susadığı için bir çeşme aramaya başlamış. Sonunda araya araya bir çeşme bulmuş ama, ondan da su yerine kan akıyormuş. Oradan geçen yaşlı bir kadına bunun nedenini sorunca kadın da ona, "Oğlum bizim çeşmelerimizden nehirlirimizden yılın yalnızca üç günü su akar, diğer zamanlarda ise kan akar. Ülkemizin başına bir dev musallat oldu. Yılın belli gününde ona bir kız veriyoruz. O da karşılığında bize üç gün su veriyor. Sonra yine kan akıyor. Giderek, memleketimizde kız kalmadı. Yarın da son olarak padişahımızın kızını vereceğiz" demiş. Bunları dinleyen oğlan, "Bu dev ile kimse savaşmadı mı?" diye sorunca da kadın, "Bu yolda nice yiğitlerimiz öldü ama devî yoketmeyi başaramadılar" demiş. O gece kadının evinde kalan oğlan karnını doymuş, dinlenmiş ve ertesi sabah da doğruca devin bulunduğu yere gitmiş. Tam o sırada dev de padişahın kızını yemeye hazırlanıyormuş. Hemen saldırıp devî öldürmüş, Kurtulan kız da sevinç içinde sarayına dönüp, babasına olup biteni anlatmış. Padişah hemen kızını kurtaran bu kahramanı huzuruna çağırarak oğlana, dile benden ne dilersen demiş. Bir dileğinin bulunmadığını söyleyen oğlan, saraydan ayrılıp gitmiş.

Aradan uzunca bir zaman geçmiş. Oğlan bir gün kır-

larda dolaşırken, yavru kuşların yuvasına saldıran bir yılan görüp, onu öldürerek, yavruları kurtarmış. Tam bu sırada gelen anne kuş, oğlanın yavrularına zarar vermediğini sanarak, ona saldırmak istemiş ama, dile gelen yavrular annelerine, bu adamın kendilerini yıldırdığını söylemişler. Bunu duyan kuş da oğlana, "Dile benden ne dilersen" demiş. Oğlan kuşa kendisini yeryüzüne çıkarıp çıkaramayacağını sormuş. Kuş, eğer kendisine yüz küp et ve, yüz küp su getirirse çıkarabileceğini söylemiş. Oğlan hemen padişaha gidip bunları alarak kuşa getirmiş. Kuş da onu sırtına bindirerek günlerce sürecektir bir yolculuğa çıkmışlar. Yolda kuş et ve su istedikçe oğlan ona veriyormuş ama, yolun bitimine çok az kala et bitmiş. Bunu bilmeyen kuş yine et isteyince, oğlan bacağından bir parça keserek onun ağzına vermiş. Sonunda yeryüzüne varmışlar ama oğlan yürüyemiyormuş. Bunu gören kuş, hemen, yemeyip dilinin altında sakladığı et ve parçasını oğlanın bacağına yapıştırarak diliyle yalamış ve böylece ayağı iyileşen oğlan da koşarak babasının sarayına gitmiş. Tam o sırada da sarayda, büyük ağabeyi ile kendi sevgilisi olan küçük kızın düğünleri yapılmıyordu. Oğlan babasının yanına koşup, ona olanları anlatmış. Duydukları karşısında çok sinirlenen padişah da öteki iki oğlunu saraydan kovup, küçük oğlula sevdiği kıza kırk gün kırk gece süren bir düğün yapmış.

Onlar ermiş muradına bir çıkalım kerevetine...

Amasya-Merzifon

Aşir Sarıgül

44

Astsubay

Annesinden

İLETİ DİZİNİ

1- Bl. Sabırlı ve kararlı insanlar amaçlarına ulaşırlar.

"Küçük oğlan kararlılık ve sabır göstererek, büyük ağabeylerinin inemediği kuyuya iner."

2- C156. İnsanlara bazan en büyük kötülük yakınlarından gelir, çünkü onlara karşı savunmazdır.

"Ağabeyleri, kendilerine çok güvenen ve onlardan hiçbir kötülük beklemeyen küçük kardeşlerini, kuyuda bırakarak ölüme terkederler."

3- D6. Su ve ateş gibi insanlığın yaşamsal gereksinimlerinin başını devler tutmuştur, bunlara ulaşmak için insanlar ötedenberi acı çekerler.

"Yaşlı kadın delikanlıya, çeşmelerinin başım bir devin tuttuğunu ve yılda üç gün bir genç kız karşılığında, onlara su verdiğini söyler."

4- B202. İyilik mutlaka karşılık görür. İyiler iyilik, kötüler kötülük bulur.

"Anne kuş, yavrularını yilandan kurtaran oğlana yardım eder." "Padişah kötü yürekli iki büyük oğlunu cezalandırırken, küçük oğluna görkemli bir düğün yapar."

5- B2. Mutluluğa giden yol uzun ve çetindir.

"Küçük oğlan -karşısına çıkan bütün güçlükleri yendikten ve pek çok acı çektikten sonra, sevdiği kızla evlenip mutlu sona ulaşır."

Benzeri(Varyantı)

1. AaTh:301, EB:72.

2. Üş Gardaş.

3. İsmail Yolcu, 47. Yeleçli Köyü, Göle Kazası, Kars.

Masahın Epizotları:

1. Bir padişahın her sene üç elma veren bir "selvi" ağacı varmış.

2. Bu elmalar her defasında çalındığı için padişah üç oğlunu sırayla nöbete gönderir.

3. Yalnız en küçük oğlu devi yaralar ve izini takip eder, devin nereye gittiğini görür.

4. Üç kardeş devin kan izlerini takip ederek bir kuyunun başına varırlar.

5. Her üç kardeş de kuyuya inmeyi denerler, fakat en küçükleri kuyuya inmeye cesaret eder ve kuyunun dibine iner.

6. En küçük kardeşleri aşağıya iner, orada üç kıza gergef işlerken bulur. En küçük kız oğlana yol gösterir.

7. Oğlan devi, devin kendi kılıcıyla öldürür. Her üç kıza da kurtarır.

8. Oğlan kızları kuyudan yukarıya gönderir. En küçük kız oğlana bir sihirli yüzük verir, bir ak koçla kara koçun geleceğini söyler. Ak koça binmeye çalış-

masını tavsiye eder. Diğer kardeşleri kızları alır giderler, küçük kardeşlerini kuyunun dibinde bırakırlar.

9. Büyük kardeşleri onu kuyunun içinde bıraktıkları için bu, verilen yüzüğü yalar ve iki tane koç gelir. Oğlan yanlışlıkla kara koça biner ve karanlık dünyaya gider.

10. Oğlan bir müddet bu karanlık dünyada bir dul kadının yanında yaşar.

11. Geldiği bu ülkede su vermesi için her sene bir kızın bir ejderhaya kurban edildiğini öğrenir.

12. Ejderhayı öldürür ve o sene sırası gelmiş olan padişahın kızını kurtarır.

13. Zümrüt kuşunun yavrularına musallat olmuş bir yilandan kuşun yavrularını kurtarır, yılanı da öldürür.

14. Kızını kurtardığı padişah, oğlana bir yardımına bulunamaz, Zümrüt Kuşu oğlanı yeryüzüne çıkarmaya karar verir.

15. Oğlan Zümrüt Kuşu'nun sırtına on deve yükü et ve on deve yükü de şarap yükler. Havalanırlar, oğlan, et bittigiinden budundan keser verir. Işıklı dünyada Zümrüt Kuşu o eti tekrar getirir geri yapıştırır.

16. Oğlan bir çobana rast gelir, ondan satın aldığı bir koyunun iškembesini başına giyerek bir Keloğlan olur.

17. En küçük kız, içinde altından bir tavuk ve civcivlerinin içinde bulunduğu altın bir tepsi ister. Yoksa evlenmeyeceğini söyler.

18. Keloğlan bir kuyumcunun yanına girer, kızın daha önce kendisine vermiş olduğu yüzük sayesinde istenen şeyleri yapar. Kız oğlanın sağ olduğunu anlar.

19. Düğün şenlikleri sırasında en küçük olan (Keloğlan), kardeşlerini cirit oyununda teker teker öldürür ve ortaya çıkar. Küçük kıza evlenirler, mutlu olurlar.

Benzeri(Varyantı)

1.AaTh:301 , EB: 72.

2. The Rider of Grianaig and lan the Soldier's Son.

3. Donald MacNiven, Bowmore, Islay, Scotland (İskoçya).

Masahın Epizotları:

1. Okyanustan bir canavar çıkıp, bir şövalyenin üç kızını götürür. Bir askerin üç oğlu bunları aramaya

giderler.

2. Yedi günde bir gemi yapılır, yedi gün yolalırlar ve bir sahile varırlar.

3. Üç kardeş sahile varırlar ve bir kayayı parçalamaya çalışan onaltı adamın yanına giderler.

4. Kayanın tepesine varmak için her üç kardeş sırayla bir zembile binerler, fakat oraya çıkmaya en küçük kardeşleri muvaffak olur.

5. Kayanın tepesine varınca, orada bir kuzgun peyda olur. En küçük kardeşe neler yapması gerektiğini anlatır.

6. En küçük kardeş buradan kuzgunun yardımıyla devin evine gelir. Orada en büyük kıza karşılaşır.

7. Oğlan kuzgunun yardımıyla ve onun vermiş olduğu bıçakla her üç devi de öldürür, kızların üçünü de kurtarır.

8. Kuzgun oğlana, kayalıklardan ilk önce kendisinin imesini söyler. Oğlan dinlemez, kardeşleri kızları alır giderler, küçük kardeşleri orada kalır.

9. Elmas ve incilerden yapılmış ve en küçük kıza ait olan şapkayı oğlan yanında alıyolar.

10. Devin kısağını ele geçirip bununla ışıklı dünyaya çıkmak için oğlana kuzgun harekete geçerler ve devin ahırına girerler, oğlan yaranılır.

11. Oğlan kısarak vasıtasıyla ülkesine döner.

12. Oğlan kısrağın ricası üzerine onun başını keser. Kuzgun ve kısarak birbirini seven iki gençtir, fakat büyümüşlerdir. Kısarak böylece kurtulur.

13. En küçük kız, üzeri elmas ve incilerle süslü bir şapka yapılmasını, aksi halde evlenmeyeceğini söyler.

14. Oğlan bir kuyumcunun yanına gelir, kuzgunun da yardımıyla istenen şapkayı yapar. Kuzgunun isteği üzerine onun da başını keser, büyü bozulur.

15. Kız şapkayı görür görmez, oğlanın sağ olduğunu anlar. Daha sonra oğlan da gelir ve evlenirler.

16. Oğlanın babası olan Kral, diğer iki oğlunu şehirden kovar ve onları sürgüne gönderir.

1. Kral çok renkli, altın renginde çok güzel öten bir kuş görür. Üç oğlunu bu kuşu bulup getirmeleri için gönderir.

2. Üç kardeş, bir balyoz, beşik ve bir halat alarak düz bir sal taşın yanına gelirler.

3. Balyozla kayayı parçalayan üç kardeş, kayadan büyük bir deliğin açıldığını görürler.

4. Bu delikten aşağıya inmeyi her üç kardeş de dener, fakat en küçükleri inmeyi başarır, diğerleri inemez.

5. Bu delikten inmeden önce ihtiyar bir adam gelir ve küçük oğlana bazı öğütlerde bulunur.

6. En küçük kardeş aşağıya iner ve bir eve gider. Kapıyı ona açan bir hanım, oğlana yol gösterir.

7. Oğlan Altın Kuşun bulunduğu ülkeye gitmek için, ahırda bulunan en zayıf atı seçer, aslında bu atların en kuvvetli olanıdır.

8. Oğlan ve seçtiği bu kısarak üç koca denizi geçerler. Bu ülkede, oğlan üç defa saklanan Kral'ı bulur. Bahsi kazanır ve kızları kurtarır. En küçük kız altın kuş olur. Denizleri tekrar geçerek indiği kuyunun dibine gelirler.

9. En küçük kız oğlana ikaz eder, oğlan kızı yukarı göndermeden beşiğe bir taş koyar, iki kardeş ipi yukarıdan keserler, evlenecekleri kızları alarak eve geri dönerler. Küçük oğlan ve kız kuyunun dibinde kalırlar.

10. Üç taçlı en küçük kız bir kuş olur kuyudan yukarıya uçarak ve orada çok kuvvetli bir kadın olur, aşağıya ip sallayarak oğlana yukarıya çeker.

11. İki oğlu babalarına yalan söyleyerek onu sahte altın kuşla kandırırlar. Fakat kuş ötmaz.

12. Küçük oğlan altın ülkenin kuşu olan kendi nişanlısı ile çıkar gelir. Kızla oğlan evlenirler.

13. Kral ilk önce sahtekarlık yapan iki oğlunu sürgün etmek ister, fakat daha sonra onları affeder.

Benzeri(Varyantı)

1. AaTrv.301, EB:72.

2. The Bird of the Golden Land.

3. İrlanda. (Ireland)

Masalın Epizotları:

Benzeri(Varyantı)

EB: 72, AaTh: 301

Altın Elma

Bulgaristan

Masalın Epizotları:

102 Halkbilimi

1. Bir padişahın bahçesinde her sene bir adet meyve veren bir ağaç vardır.
2. Elma olgunlaşınca ortadan kaybolur.
3. Padişahın oğullan elmayı beklerler. Ancak büyük ve ortanca oğlan uyur. Küçük oğlan elmayı çalan ejderhayı vurur.
4. Ejderhanın kanını takip edip, bir pınara varırlar. Küçük oğlan cesaret gösterip pınara girer.
- 5- Pınarda üç kız vardır. Oğlan ejderhayı öldürüp kızları kurtarır.
6. Büyük kızları ağalarıyla evlendirmeyi, küçük kızla da kendisi evlenmeyi ister.
7. Pınardan çıkmadan küçük kız küçük oğlana, içinden elbise çıkan bir fındık verir.
8. Küçük oğlan pınarın içinden çıkarılmaz. Yedi kat yerin altına gider.
9. Bir kasabada padişahın kızını devin elinden. Baba Kuşu'nun yavrularını da bir yıldan kurtarır.

Benzeri(Varyantı)

EB: 72, AaTh: 301

Sihirli Elma

Yozgat

Masalın Epizotları:

1. Bir padişahın üç oğlu ve bahçesinde bir elma ağacı vardır.
2. Bu ağaç her sene bir elma verir. Fakat bu elma çalınır.
3. Padişahın oğlu bu elmayı bir devin çaldığını anlar. Yaraladığı devin girdiği kuyuya kadar takip eder.
4. Üç kardeşin en küçüğü kuyuya iner. Orada karşılaştığı devlerle çeşitli serüvenler yaşar.
5. Güzel bir kızı devin elinden kurtarır. Kızın ablalarını da alarak babasının yanına döner,
6. Padişahın oğullan bu kızlarla evlenirler. Mutlu olurlar.

Çok eski zamanlarda, yoksul bir ailenin, üç kızı vardı. Bu kızlar, etrafı yüksek surlarla çevrili, altın yaldızlı binaları yedi diyara nam salmış bir kente, gece gündüz iplik bükerek, yumak yaparak ve bunları pazarda satarak kıt kanaat geçinip giderlerdi.

Günlerden bir gün hükümdar, ay ışığı altına gökyüzündeki yıldızların ışıltısı ile yarışan kentini daha iyi görebilmek için geceleyin ülkesindeki tüm ışıkların söndürülmesini emretti.

Yoksul kızlar, geceleri çalışmazlarsa aç kalacaklardı. Ne yaparsınlar? Düşündüler, taşındılar ve ipliklerini pazara yetiştirebilmek için son çareyi, yataklarının altında mum yakarak işlerini sürdürmekte buldular.

Bir gece işlerini tamamladıktan sonra dolunay altında ıslıl ıslıl parlayan kentin cazibesine kapılarak, daracık pencelerinden dışarıyı seyretmeye koyuldular. Tesadüf bu ya, o gece verdiği emrin uygulanıp uygulanmadığını görmek için hükümdar, bir dilenci kılığına girdi. Sonra da sokak sokak dolaşmaya başladı. Kentin kenar mahallerlerinin birinde açık bir pencere ve içeriden sızan titrek bir ışık gördü. Yavaşça pencereye yaklaşan hükümdar, yoksul üç kız kardeşin, birbirleri ile fısıldaşarak birşeyler konuştuklarını duydu. Saklanarak kulak kabarttı.

Kızların en büyüğü:

—“Tanrım, beni hükümdarın fırıncısı olsa da karnım doysa” dedi.

Ortanca kız:

—“Beni de açısı olsa da aç kalmasam” dedi.

Küçük kız da:

—“Tanrım, ben de hükümdara varsam da, ona nur topu gibi çocuklar doğursam” dedi.

Hükümdar kızların konuşmalarını işittikten sonra sessizce oradan ayrıldı. Bir süre daha dolaştıktan sonra kentin ortasında yedi kulenin koruduğu, dillere destan sarayına döndü.

Ertesi gün hükümdar, üç iplikçi kızı sarayına çağırttı. Onlara neden ışık yaktıklarını ve pencereden dışarı bakarak neler konuştuklarını sordu. Kızlar önce korktu-lar, utandılar. Ne de olsa koskoca bir hükümdarın huzuruna ilk kez çıkıyorlardı. Ama hükümdarın ısrarı sonu-

cunda, kıt kanaat geçinebilmek için gece de çalışmak zorunda olduklarını anlattılar, çekine çekine dileklerini açıkladılar. Hükümdar, kızlara şefkatle yaklaşarak dileklerini yerine getireceğini söyledi. Önce büyük kızı fırıncısıyla sonra da ortanca kızı ise aşçısıyla evlendirdi. Kendisi de ilk görüşte güzelliğine hayran kaldığı küçük kızla dünya evine girdi. Küçük kız saraya, ablaları ise fırıncı ile aşçının küçük evlerinde taşındılar.

Gel zaman git zaman, zor günleri geride bırakan ablaları, yeni yaşamlarını beğenmemeğe, küçük kız kardeşlerini kıskanmağa başladılar. Kıskançlık, sevgi ve saygı ağacını kuruttu, aralarında düşmanlık tohumlarını ekti. Ablaları, küçük kardeşlerine nasıl kötülük yapabiliriz diye düşünür oldular.

Küçük kardeşleri bir gün ablalarını güzel bir haber vermek için saraya çağırdı. Kırk kazan herse pişirildi, masalar kuruldu. Ziyafette, ülkenin önde gelenleri saf tuttu. Küçük kardeş, söz alarak hükümdara müjdeyi verdi: Bir çocuğu olacaktı. Küçük kızın ablaları bu olaya oldukça sevindi. Aradıkları fırsat nihayet karşılarına çıkmıştı!

Ertesi gün, kız kardeşlerine doğum yaptırarak ebeyi evlerine davet ettiler. Para vererek onu da kötü planlarına alet ettiler. Badem ağaçlarının çiçek açmaya başladığı günlerde, küçük kız sancılandı. Üç gün sancı çektiikten sonra nurtopu gibi bir erkek çocuğu dünyaya getirdi. Ama kötü kalpli ablalarıyla birlik olan ebe, kızın baygınlığından yararlanarak bebeği bir örtüye sardı ve onun yerine bir köpek yavrusunu kızın yatağına koydu. Bebeği de kötü kızkardeşlerine verdi. Ablaları, kendilerini bir çift gözün onları seyrettiğinin farkına varmadan, çocuğu kurda kuşa yem olsun diye, karanlık bir ormanın içerisinde bıraktılar.

Tesadüfen oralarda avlanmakta olan bir Avcı, bebeği bularak kucağına aldı ve kulübesine götürdü. Diğer tarafta ise hükümdar karısının köpek yavrusu doğurmasından çilgına döndü.

Kendi kendine:

— “Bu nasıl iştir?, insan hiç köpek yavrusu doğurur mu?” diye isyan etti.

Ama bir süre sonra, yaptıklarının çok sevdiği karısını çok üzdüğünü görünce, nasıl olsa başka çocuklarımız da olur diye düşünerek teselli buldu.

Bir sene sonra, hükümdarın karısı nurtopu gibi ikinci bir erkek çocuk, daha sonraki sene de ay parçası gibi bir kız çocuğu dünyaya getirdi. Huylu huylundan vaz geçer mi? Ebe, erkek yerine bir köpek yavrusu, kızın yerine bir kedi yavrusu koyarak bu bebekleri de kaçırmayı başardı. Ablaları, kendilerini bir çift gözün seyrettiğini fark etmeden, aynı ormanın içine bu çocukları da bıraktılar. Diğer taraftan hükümdarın karısı, ne diyeceğini bilemeden, pınarları kuruyuncaya kadar göz yaşını döktü. Kardeşleri de onu kötümek için ellerinden geleni yaptı. Hükümdar sonunda baskılarına dayanamamış, sarayındaki kulelerin birine karısını hapsedti.

Sürekli o ormanda avlanan Avcı diğer iki bebeği de bularak evinde götürdü ve büyümeye başladı.

Avcı:

—“İki erkek bir kız, bunlar bana Tanrı'nın emanetidir” diyerek, çocukları sevdi.

Onlara hem analık ve hem de babalık yaptı, tüm tehlikelere karşı onları korudu.

Zaman bu ya durmaz dinlenmez, hiç de yorulmaz. Aradan yıllar geçti, çocuklar büyüdü. Erkeklerin yiğitlikleri, kızın güzelliği tüm ülkeye yayıldı. Erkekler ata biner, oklarıyla ava çıkar, kız da Avcı'nın evinde yemek pişirir, babasıyla ağabeylerinin gelmelerini beklerdi. Bir zaman sonra bu çocukların varlığı hükümdarın kulağına kadar ulaştı. Saraydaki herkes Avcı'nın çocuklarını merak etmeğe başladı. Hükümdar bir gün onları görmek için ormanda avlanmaya karar verdi. Ülkenin en hızlı koşan tazılarını, en iyi atlarını topladı, en iyi okçuların alayına katılması için emir verdi.

Ertesi gün hükümdar, türlü renkte bayrakları eşliğinde ormanda ilerlerken, Avcı'nın evine rastladı. Evin önünde iki delikanlı ellerinde tavşanlarla avdan henüz dönmüş, duruyorlardı. Hükümdarın evine kadar geldiğini gören Avcı ve kızı hemen evden çıkarak hükümdarı karşıladılar. İlk görüşte iki delikanlıya ve kıza kanı ısınan hükümdar, yanlarına yaklaştı ve kim olduklarını sordu.

Avcı:

—“Hükümdarım, bu iki yiğit benim oğlumdur ve bu dünya güzeli de benim kızımdır” dedi.

Hükümdar, onlardan öylesine etkilendi ki, içinden kendi kendine:

—“Keşke benim de böyle çocuklarım olsaydı” diye ah etti.

Çocukları sürekli görmek istediğini ve diledikleri zaman sarayını ziyaret edebileceklerini söyledi. O günden sonra Avcı ve çocuklar sık sık hükümdarın sarayına gitmeye, masasına konuk olmaya başladı. Çocukların gelişi gidışleri kötü kalpli ablaları kuşkulandırdı.

Kötü kalpli ablaları:

—“**Bunlar da nereden çıktılar, sakın ormana bıraktığımız üç kardeş bunlar olmasın!**” diye tedirgin oldular.

Sonunda, bir yolunu bulup bu üç kardeşi ortadan kaldırmaya karar verdiler.

Çocukların saray ziyareti sırasında verilen bir ziyafette, hükümdar, gipta ile baktığı çocukları görünce, dayanamayıp Avcı'ya:

—“**Güzeller güzeli bir kızın var, yiğitler yiğidi iki oğlun var, herhalde şu dünyada başka bir şey istemezsin?**” diye sordu.

Avcı:

—“**Oğullarım ve kızım Tanrı'nın bana emaneti ve en büyük mutluluğumdur**” dedi.

Bu sorudan Avcı rahatsız olacak ki, hükümdar onun yüzündeki değişikliği fark etti. Avcı kendü durumunun farkına varınca bir açıklama yapma zorunluluğu hissetti.

Avcı:

—“**Bir şey daha var ki, “Onu her gece düşümde görüyorum, tam onu yakalayacakken uçup gidiyor”** dedi.

Hükümdar merakla:

—“**Neymiş o?**” diye sordu.

Avcı:

—“**Rengi kentiniz gibi altın sarısı, başında güneşten tacı, adı Çavma Kuşu'dur, herkesin bildiğini kimse bilmez, kimsenin bilmediğini o bilir.Yalnızca güneşin doğumunda görülür, adı Çavma Kuşu'dur, kanatlarındaki her tüyden bir ses çıkar, sanırsınız ki sazlar çalar, bu sesler rüzgara karışınca sanırsınız ki dünyanın en güzel sesi konuşur, adı Çavma Kuşu'dur, onu kimse yakalayamaz, peşinden gidenler bir kere daha geri dönmaz**” diye yanıt verdi.

Hükümdarın yanındakiler:

—“**Sizin has bahçenize de böyle bir kuş yarasır**” diyerek onu yüreklendiriler.

Çocukları ortadan kaldırmayı düşünen kötü kalpli ablalar, aradığımız fırsat karşımıza çıktı diye sevindiler! Erkek çocukları ortadan kaldırmak için hükümdara:

—“**Çavma Kuşu'nu size ancak Avcı'nın yiğit oğulları getirebilir**” diyerek onu da planlarına alet etmeye çalıştılar.

Hükümdarın kuşa sahip olma arzusu, ruhunu o denli sardı ki, kötü kalpli ablaların oyununa geldiğini anlamadan, onlardan Çavma Kuşu'nu kendisine getirmelerini istedi.

Önce büyük oğlan hazırlıklarını tamamladı, Avcı ve kardeşleri ile vedalaşarak yola koyuldu. Ne tarafa gideceğini bilmeden günlerce yol aldı. Sonunda iki yolun birleştiği bir noktaya geldi. Günlerce hangi yöne gideceğini düşündü durdu. Ama bir türlü karar veremedi. Onuncu günün sonunda karşısına ak saçlı ak sakallı bir ermiş çıktı.

Ermiş, delikanlıya dikkatle bakarak:

—“**Nereden geldiğini, nereye gittiğini, niçin geldiğini niçin gittiğini biliyorum. Sözlerimi iyi dinlersen, isteğine üç gün doğumu sonra kavuşacaksın**” dedi.

Sonra da:

—“**Sol taraftaki yoldan üç gün üç gece gidersen kara bir ormana varacaksın. Güzelliği ve sesi ile herkesi hayran bırakan Çavma Kuşu orada yaşıyor. Ormana varır valmaz üç kez, “karlı dağlardan tozlu yollardan herkese selam getirdim” diyeceksin. Sonra da karşında çıkan üçüncü ağaca kuşların mekanını soracaksın. O sana Çavma Kuşu'nu nerede bulacağını söyleyecektir. Çavma Kuşu her sabah tan ağarıncı tüneğinden uçar, kanatlarından sesler çıkararak: “Benimle konuşacak biri var mıdır?” diye soru sorar. Sakın yanıt verme. Bu soruyu üç kez tekrarlar, eğer konuşursan taş dönersin. Etrafında göreceğin büyük taşların hepsi birer insandır. Kuş bir süre bekler sonra tüneğine geri dönerek bir anlığına uyukuya dalar. Hemen o an onu tutarak, yanında getirdiğin kafesin içerisine koy ve kapısını kilitle” dedi. O zaman Çavma Kuşu'na sahip olacaksın. Ne önce ne de sonra. Aksi halde sen de taş dönersin.” diye ekledi.**

Ermiş, sözlerini bitirir bitirmez, gözden kayboldu. Şaşkına dönen delikanlı yeniden yollara düştü. Dağları tepeleri aştı. Üçüncü günün sonunda ermişin söylediği kara ormanın kapısına dayandı.

Üç kez:

—“**Karlı dağlardan tozlu yollardan herkese selam getirdim**” diye seslendi.

Sonra da karşısına çıkan üçüncü ağaca kuşların mekanını sordu.

Ağaç:

—“**Hem sağında, hem solunda, hem arkanda, hem önünde, görürsün onları uçarken gökyüzünde**” diye yanıt verdi.

Oğlan oturup kara kara düşünmeye başladı. Bir düşündü iki düşündü, sonra üzerinde uçmakta olan bir kırlangıcı farkettiler. Onu izlemeye karar verdi. Akşama doğru kuşların tünedikleri yere ulaştı ve onları seçebileceği bir ağacın arkasına gizlendi. Yorgunluktan gözleri kapandı. Gecenin karanlığında uyuya kaldı. Neden sonra gözlerini açtığında, gün ışımak üzereydi. Kendini toparladı, ermişin kendisine anlattıklarını düşünerek beklemeye başladı. Çavma Kuşu tam tan ağarırken, göz kamaştıran ihtişam ve güzelliği ile göründü. Salına salına etrafına baka baka uçuyor, büyüleyici tüylerinden sesler çıkıyordu.

Kuş:

—“**Benimle konuşacak var mı?**” diye soruyordu.

İlk soruya yanıt vermeyen delikanlı ikincide o kadar heyecanlandı ki, birden kendini kaybederek:

—“**Ben varım**” dedi ve o anda diğerleri gibi taşla döndü.

Günler günleri izledi, aradan altı ay ve bir de güz geçti. Ondan hiç haber alınmadı. Delikanlı geri dönmeince herkes meraklanmaya başladı. En çok üzülen ise onu büyüten Avcı ile kardeşleri oldu. Sonunda ikincisi kardeş babasına, ağabeyini bulmak için Çavma Kuşu'nun peşinden gideceğini söyledi. Avcı gitme demişse de ona söz geçiremedi. Böylece ikinci kardeş de yollara düştü. O da günlerce yürüdükten sonra da kardeş gibi yol kavşağında ak sakallı ermişle rastladı.

Ak sakallı ermiş, ağabeyine söylediklerini ona da söyledi ve ekledi:

—“**Kardeşin gibi acele etme, sabırlı ve soğuk kanlı ol, kuşa asla yanıt verme, o zaman başarısın**

ve o taş olan insanları da kurtarısın” dedi ve hemencecik kayboldu.

İkinci kardeş yaşlı adamın söylediklerini aklına iyice yerleştirdi.

Kendi kendine:

—“**Mutlaka başarmalıyım**” diyerek kuşların mekanına vardı.

Azımla ve dikkatle beklemeye başladı. Karanlığın aydınlığa dönüştüğü sırada kuş tüneğinden havalandı. Biraz salındıktan sonra: “Bana konuşacak var mıdır?” diye soru. İkinci kardeş kuşu görünce önce bocaladı. Sonra ihtiyar adamın sözlerini hatırladı. Kuşun güzelliğine ve sihrine karşın soğukkanlılığını bozmadı. Son soruya kadar sabretti, hiç ses çıkarmadı. Kuş tüylerini kabartarak tüneğine geri döndü ve uyukuya daldı. İşte, tam bu sırada delikanlı saklandığı yerden ok gibi fırladı, onu yakaladığı gibi yanında getirdiği kafese koydu ve kilitledi. O an ermiş ona yeniden göründü.

Ermiş:

—“**Bu yerdeki taşların üzerine aşağıdaki derenin şirihli sularından serpersen eski hallerine dönerler**” dedi.

Oğlan koşu koşu derenin yanına gitti. Islanması için gömleğini çıkartıp suya batırdı. Sonra yine koşu koşu geri gelerek taşların üzerine birer birer sürdü. Taşların herbiri insan oldu.

Hep birden:

“**Bizi kurtaran yiğide bir can borcumuz var, ne isterse onu yaparız**” dediler.

Küçük oğlan acaylele kardeşini aradı. Onu bulunca diğer yiğitleri evlerine yolladı. İki kardeş, Çavma Kuşu ile birlikte hükümdarın huzuruna çıkmak için yaşadıkları kentte geri döndüler.

Tüm kent halkı bu yiğitleri ve çok merak ettikleri Çavma Kuşu'nu görmek için yollara döküldü. Hükümdar onlar için muhteşem bir karşılama töreni düzenledi. Hükümdar o kadar mutlu oldu ki, bu mutluluk onu çocuklara daha da bağladı. Seyrine doyum olmayan Çavma Kuşu'nun kafesi, saray bahçesinin en güzel köşesine asıldı.

Ancak kuş bir süre sonra kanatlarını dökmeye başladı. O güzel sesi hiç çıkmaz oldu. Gökyüzü günlerce karardı, güneşi hatırlayanlar çok azaldı. Hükümdar, Çavma Kuşu'na mı ülkesine mi ağlasın?

Ülkesinin en ünlü hekimlerini saraya çağırarak onlara:

—“Çavma Kuşum hasta, onu kim iyi ederse dilesin benden ne dilerse” dedi.

Hekimler ne yaptılarsa yaptılar, onu iyileştiremediler. Kuş ne birşey yiyor ne de bir şey içiyordu. Hükümdarın üzüntüsüne dayanamayan Avcı'nın kızı Çavma Kuşu'nun yanına yaklaşarak:

—“Neyin var?, güzel misafirimiz” diye sordu.

Saraya geldiğinden beri konuşmayan kuş, kanatlarından sesler çıkararak dilegeldi.

Çavma Kuşu:

—“Misafirlik üç günden fazla olur mu? Esir olan mutlu olur mu?”

Güzeller güzeli melike kedi köpek doğur mu?” dedi.

Sonra da:

—“Ay yüzlü, hükümdarın karısı ne köpek ne de kedi doğurdu. İki yiğidi ve seni doğrudu” diye ekledi.

O sırada Çavma Kuşu'nu iyileştirmek için ilaç yapan bir hekim konuşulanları işitti ve hemen olanları hükümdara anlattı. Hükümdar Avcı'yı huzuruna çağırdı.

Hükümdar Avcı'ya kızarak:

—“**Bu çocuklar senin mi?**” diye sordu.

Avcı, çocukları ormanda bulduğunu ve onları özenle büyüttüğünü anlattı. Hükümdar daha sonra yanına ebe kadını çağırarak gerçeği ona anlatmasını istedi. Ebe kadını korkusundan bu işi karısının abalarının planladığını ve kendisinin de onlara yardım ettiğini anlattı. Hükümdar karısını ve çocuklarını saraya aldırdı. Kötü kalpli abaları ve ebeyi ülkesinden kovdu. Çavma Kuşu'nu kafesinden çıkartarak serbest bıraktı. Çavma Kuşu uçar uçmaz kara bulutlar dağıldı ve güneş, altın yaldızlı kentini ışıltı ışıltı aydınlattı. Ülkeye bahar geldi. Hükümdar o günü bahar bayramı ilan etti. Her yıl aynı gün Çavma Kuşu gelerek tüm ülkeye bereket dağıttı. Herkes mutluluk içinde yaşamaya başladı.

1.AaTh:707,Eb:239.

Kaynak Kişi: Urkiye Mine Balman

Yaşı:1927 Lefke doğumlu

Derleme Tarihi:14 Ekim 2003

Eğitim Durumu: Öğretmen Koleji Mezunu

Mesleği: Emekli İlkokul öğretmeni- Kıbrıs'ın ilk

kadın şairlerinden

Masalı Öğrendiği Kişi: Annesi Fatma Nigar (1898- Lefkoşa'da doğdu, 1985 Lefke'de vefat etti)

Masalın Epizotları:

1.Yoksul bir ailenin üç kızı vardı. İplik bükerek para kazanırlardı.

2.Padişah şehri gezmeye çıkar. Kızların konuşmalarını duyar.

3.Kızların birinin fırıncıya, diğerinin aşçıya, küçük kızında hükümdara varmak istediğine kulak misafiri olur.

4.Padişah kızların arzularını yerine getirir. Küçük kıza padişah evlenir.

5.Bir süre sonra abaları kardeşlerini kıskanırlar ve ona kötülük yapmak için plan yaparlar.

6.Küçük kız doğum yapar, kıskanç abaları ebeye para vererek, doğan erkek çocuğunu, köpek yavrusuyla değiştirirler. Çocuğu ormana bırakırlar. Bir avcı çocuğu bulur.

7.Padişah bu olaya çok üzülür.

8.Bir yıl sonra ve diğer yıl kız yine çocuk doğurur, aynı olayı abaları tekrarlar. Olaya kızın padişah kızı hapseder.

9.Yıllar sonra padişah, ormandaki avcının çocuklarından haberdar olur. Onları ormanda ziyarete gider.

10.Padişah ile avcı dost olurlar. Bu olay üzerine,kötü kalpli abaları yine kötülük düşünüp, bu çocukları ortadan kaldırma planları yaparlar.

11.Avcı rüyasını hükümdara anlatır.

12.Padişah Çavma Kuşu'nu yakalamak için, avcının yiğit oğullarını ormana yollar.

13.Büyük oğlan, Ak Sakallı İhtiyar ile ormanda karşılaşır. Ermiş oğlana nasihatla bulunur. Büyük kardeş bu nasihatları uymayıp,taşâ dönüşür.

14.İkinci kardeş yaşlı adamın söylediklerini aklına yerleştirebilir ve kuşu yakalar.

15.Derenin sihirli suyuyla, taşlaşan insanları kurtarır.

16.İki kardeş kuşu,padişaha götürür.

17.Bir süre sonra kuşu hastalanır. Kuş avcıya gerçekleri anlatır.

18.Hükümdar gerçekleri öğrenir.

19. Ebe kadın tüm olayı tek tek anlatır. Kötü kalpli ablalar ile ebe yi saraydan kovar.

20. Çavma kuşu serbest kalır. Avcıyı ve çocukları padişah saraya alırlar ve mutlu bir yaşam sürerler.

Benzeri(Varyantı)

1. AaTh: 707 , EB: 239.

2. Üş Bacılar.

3. Gülşah Gülen, 90. Polat Köyü, Arpaçay Kazası, Kars.

Masalın Epizotları:

1. Padişah evlenmek için kendisine bir eş aramaktadır. Gizlice ev ev dolaşarak evleri dinlemektedir.

2. Bu gizli dinleme sırasında, bir evde birbirleriyle konuşmakta olan üç kız kardeşin konuşmalarına kulak verir.

3. Her üç kız padişahla evlenmek istemektedir. Büyük ve ortancıl kız padişahla evlendikleri takdirde ona çok büyük işler yapacaklarını söylerler. En küçükleri ise, padişaha altın saçlı, inci dişli iki oğlan doğuracağını söyler.

4. Büyük ve ortancıl kardeşler padişaha verdikleri sözü yerine getiremezler. Padişah küçük kızla evlenir.

5. Küçük kız verdiği sözü tutarak, bir çift oğlan çocuğu doğar.

6. Büyük ve ortancıl kardeşler kıskançlıklarından bu çocukları köpek yavruları ile değiştirirler, çocukları da bir cadı neneye verirler. Anasını da padişah, yedi yol ayırımına beline kadar yere gömdürür, gelen geçen bunun yüzüne tükürür.

7. Çocukların sağ olduklarını öğrenen teyzeleri, cadı neneyi kız yeğenlerine gönderirler.

8. Oğlan evde olmadığı bir gün, cadı karı kıza kardeşinden Benli Boz Kısrağı istemesini söyler.

9. Oğlan hayatını tehlikeye atarak devin de yardımı ile gider Benli Boz Kısrağı getirir.

10. Cadı karı tekrar eve gelerek kıza, bu sefer kardeşinden Güllü Gahgah'ı istemesini söyler.

11. Oğlan hayatını tehlikeye atarak devin de yardımı ile gider bacısına Güllü Gahgah'ı getirir.

12. Cadı karı kızın yanına gelir ve kardeşinin, bu sihirli şeylerin sahibi olan Güllüzar'ı istemesini söyler. Oğlan Güllüzar'ı da gider getirir.

13. Karısı Güllüzar'ın nasihatına uyan oğlan, babasını sarayına davet eder.

14. Oğlanın babası olan padişah, yapılan hatayı anlar.

15. Oğlan anasını oradan kurtarır kendi yanına alır. Teyzeleri çok şiddetli bir şekilde cezalandırılır.

Benzeri(Varyantı)

1. AaTh:707 , EB: 239.

2. The Speckled Bull.

3. Seamus O Beirn, 45. Min na Heochaidh, Teileann, Donegal, da).

Masalın Epizotları:

1. İrlanda'da bir kralın varı-yoğu bir oğlu vardı.

2. Prens sarayın yakınlarında yaşayan iki kız kardeşe rastlar, yolu o tarafa düştükçe prens bunlara uğrar.

3. Bu kızların her ikisi de prensle evlenmek ister.

4. Prens büyük kız kardeşe pek yüz vermez, küçük kız kardeşe evlenir.

5. Küçük kız evlendikten bir yıl sonra bir oğlan doğar.

6. Büyük kız kardeş kıskandığından, bu bebeği alır yerine bir kedi yavrusu koyar.

7. Büyük kız kardeş çocuğu bir bez parçasına sarar ve onu nehire atar. Prens karısına bir şey söylemez.

8. Prens karısı bir yıl sonra yine bir oğlan çocuğu doğurur. Ablası bunu bir köpek yavrusuyla değiştirir. Çocuğu nehire atar, bunu bir balıkçı bulur ve evlat edinir.

9. Büyük kız büyü yaparak kız kardeşini bir yeşil taş şekline sokar ve onu evin önüne atar.

10. Çocuğun sağ olduğunu öğrenen kızın ablası gelir balıkçının karısından çocuğu alır, onu keser ve bahçeye gömer.

11. Çocuğu gömdükleri yerden bir meyve ağacı biter, çok güzel meyveler verir. Prens in alaca ineği bu meyvelerden yer ve bir danası olur. Elmayı yedikten sonra olan bu dana, İrlanda'da eşi benzeri olmayan bir daha olup çıkar.

12. Kızın ablası, yalandan kendini hasta yerine koyarak, kendisini iyileştirecek tek şeyin, Alaca

Boğa'nın yürek ve ciğeri olduğunu, kocasına doktoru vasıtasıyla söyler. Alaca Boğa'yı yakalamak isterler fakat o, uçarak Doğu Padişahı'nın ülkesine gider.

13. Doğu Padişahı'nın kızı herkesten korunmaktadır. Kızın yüzünü kim görürse kız onunla evlenecektir. Kız boğa yerine prensi görür. Gündüz boğa, gece prens olan bu yaratıkla padişahın kızı evlenir.

14. Yedi yılda bir gelip padişahı dertlerinden kurtaran bir sihirbaz, boğayı insan kılığına sokacak yolu padişaha öğretir. Padişah oğlanı insan kılığına sokacak işi başarır. Boğa insan kılığına girer. Aslına döner.

15. Oğlan memleketine, babasının yanına döner ve bir toplantıda başından geçenleri anlatır. Bunu tanımlar fakat babası yapılan hatayı anlar.

16. Prens annesini yeşil taş şeklindeki eski haline dönderir ve kurtarır. Annesini yanına alarak Doğu Ülkesi'ne götürür. Kötü kalpli teyzesi ise cezalandırılır.

(VARYANTI)GÜLBAHAR İLE GÜLBARİN (Türkiye,Muhsine Helimoğlu)

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, bir ülkenin zengin bir padişahı ile onun da yakışıklı bir oğlu varmış. Bu oğlan, zaman zaman kılık değiştirip, halkın içine karışır ve onların dertlerini öğrenmeye çalışmış.

Öte yandan bu ülkede, yoksul bir kadınla üç kızı yaşamış. Bu kızlar el işi yaparak geçimlerini sağlarlar ve bu arada da birbirlerine hayallerini anlatırlarmış. Birgün padişahın oğlu kılık değiştirip, kenar mahallelerde gezerken, yolu bu kızların sokağına düşmüş ve onların konuşmalarını duymuş. En büyük kız, "Ah kızlar... Padişahın oğlu beni alsın, ona altından bir halı dokurdum" demiş. Ortanca kız, "Aman abla sen de... O da bir şey mi, padişahın oğlu beni alsın, ona saf altından bir takım elbise yapardım" demiş. En küçük kız ise, "Aman ablalarım, sizin hayalleriniz de hep madde üstüne. Padişahın oğlu beni alsın, ona saçlarının bir teli altın, bir teli gümüş olan çocuklar doğururdum." demiş.

Bunları duyan padişahın oğlu, sarayına dönünce günlerce düşünüp taşınmış ve sonunda babasına söyleyip, büyük kızı istemiş. Kırk gün kırk gece süren bir düğünle evlenmişler. Aradan bir zaman geçince oğlan karısına, "Hani sen benimle evlenince, altın bir halı

dokuyacaktın. Aradan bunca zaman geçti daha ortada bir şey yok, ne zaman dokuyacaksın" diye sormuş. Bunu duyan kız da padişahın oğluna gülüvermiş ve "Aman sen de bey, ne kadar safsın, her duyduğuna inanıyorsun, o yalnızca bir hayaldi" demiş. Bunun üzerine oğlan da hemen onu boşayıp, hizmetçilerinin arasına göndermiş. Bir zaman sonra ortanca kızla evlenen oğlan, ona da "Hani sen benimle evlenince altın bir takım elbise yapacaktın hadi göster bakalım marifetini" demiş. Kız da ona "Aman bey, benim asıl amacım seninle evlenmekti ne altını, ne takımı, sen de her söylenene inanıyorsun" demiş. Bu kız da boşayan oğlan bu kez de küçük kızla evlenmiş ve bir zaman sonra ona da aynı soruyu sorup, "Hanım hani bana, saçlarının bir teli altın bir teli gümüş çocuklar doğuracaktın ne oldu" deyince, akıllı kız ona, "Bey bey, senin çocuk dediğin öyle şıp diye olmaz ki, hele bekle aradan bir dokuz ay geçsin bakalım da gerisine Allah kerim" demiş.

Gel zaman git zaman kızı hamile kalmış ve dokuz ay sonra da doğum sancıları başlamış. Saray halkını bir telaştır almış ve en yakını ablaları olduğu için de onları alıp, kardeşlerinin yanına getirmişler. Çok kötü kalpli olan ablaları küçük kardeşlerini kıskandıkları için, onun doğurduğu altın ve gümüş saçlı iki çocuğu alıp bir sandığa koyarak, denize atmışlar ve çocuklarının yerine de iki tane köpek yavrusu koymuşlar. Sonra da gidip padişahın oğluna, "Senin o çok güvenip, çok sevdiğin karın, altın ve gümüş saçlı çocuklar yerine iki tane it yavrusu doğurdu" demişler. Ayrıca oğlana, "Sen bu kardeşimizi bir inek derisine sardırıp dört yol ağzına attır, önüne de bu kadın lanetlidir diye yazdır, oradan her gelip geçen yüzüne tükürerek onu lanetlesin" diye de bir akıl vermişler. Oğlan da onların dediklerini yapmış. Ablalar bu sonuçtan çok memnun olmuşlar.

Öte yandan denize atılan çocukların bulunduğu sandık gide gide bir köyün kıyısına varmış orada balık tutan yoksul bir balıkçı da bu sandığı bularak alıp, evine karısına götürmüştü. Sandığın içinden çocukların çıktığını gören bu karı koca çok sevinmişler, çünkü onların hiç çocukları yokmuş. Oğlanın adını Mehmet, kızın adını da Gülbahar koymuşlar. Kadın hemen leğen getirip çocukları yıkamaya başlamış.

Çocukların başlarına su döküldükçe, leğen altın ve

gümüfle doluyormuş. Buna çok sevinen yoksul ihtiyarlar, zamanla bu sayede zengin olmuşlar ve rahat bir hayat yaşamaya başlamışlar.

Gel zaman git zaman çocuklar büyümüşler. Çok yaramaz olan Mehmet ele avuca sığmaz ve komşuların çocuklarını dövmüş. Bir gün yine oynarken bir çocuğun kulağını çekip yırtmış. Buna çok kızan çocuğun annesi de Mehmet'e, "Kimin dölü olduğu belirsiz çocuk, sen benim oğlum nasıl döversin" diye bağırılmış. Bu lafa çok içerleyen Mehmet, hemen ana bildiği ihtiyar kadının yanına giderek, olanları anlatmış ve "Ana ana.... Seni ana belledim ama, komşu kadın böyle dedi. Ne olur bana gerçek ananın kim olduğunu söyle" diye yalvarmış. Kadın da ona gerçekleri anlatarak, asıl ana babasının kim olduğunu kendilerinin de bilmediklerini söylemiş. Bunu duyan oğlan son bir kez daha yıkanıp, ihtiyarlara bolca altın bıraktıktan sonra, kız kardeşini de alıp, helallik isteyerek oradan ayrılmış.

İki kardeş gide gide ıssız bir yere varmışlar ve yorgunluktan uzanıp yatmışlar. Oğlan hemen uyumuş. Başlarına gelenlerden çok üzgün olan Gülbahar ise ağlayarak, "Allahım ne olur, bize acı ve padişahın sarayının karşısında tıpkı onunki gibi bize de bir saray ver de içinde rahatça oturalım" diye yalvarmış. Masal bu ya... Kızın duası kabul olmuş ve birdenbire, kendilerini padişahın sarayının karşısında, yer alan, büyük bir sarayın içinde buluvermişler. Mehmet ava gidiyor. Gülbahar da ev işlerini yapıyormuş. Günler böyle geçerken, bu saray zamanla herkesin ilgisini çekmeye başlamış. Bu arada hain kız kardeşler de bu sarayda oturan çocukların kendi yeğenleri olmasından şüphelenmişler ve birisi ihtiyar kadın kılığına girip saraya gitmiş. O sırada Mehmet avda olduğu için Gülbahar evde yalnızmış. Kadın kapıyı açması için kızı yalvararak, "Aman kızım canım kızım, ben hacca gidiyordum ama, diğer hacılar beni bırakıp gittikleri için yalnız kaldım. Kapıyı aç da girip bir namaz kılayım" demiş. Kız da acıyıp onu içeri almış. Kadın ona kim olduğunu, nereden geldiğini sormuş ve özellikle de saçlarından tahmininin doğru olduğunu anlatarak, kızı öldüresiye dövmüş. O günden sonra da her gün gelerek kızı suya sokup, ölmesine çok az kala çıkarıyor ve kardeşine bir şey söylememesini de iyice tembih ediyormuş. Birgün

kıza yine böyle işkence ettikten sonra, "Kardeşin Mehmet'ten Gülbahar çiçeğini getirmesini iste" demiş.

Kardeşinin böyle günden güne sararıp solduğunu gören Mehmet, ona derdinin ne olduğunu sorunca, kız da "Bana Gülbahar çiçeğini getirirsen iyileşebilirim" demiş. Kardeşini çok seven oğlan hemen bir ata binip, bu çiçeği bulmak üzere yola çıkmış. Giderken ermiş bir ihtiyara rastlamış. İhtiyar ona, "Oğlum Mehmet nereye gidiyorsun" demiş. Oğlan da olanları anlatmış. Bunları dinleyen ihtiyar, "Oğlum seni bu çiçeği bulmak için, gönderen her kimse ölümüne göndermiş. Ama madem ki gidiyorsun, şu iki tel saçımı al, ne zaman başın sıkışırsa birbirine sür, o zaman işin kolaylaşır ayrıca, çiçeği bulunca üç kere Gülbahar diye seslen eğer, çiçek daha da açılırsa kurtuldu demektir, açılmazsa daha önce oraya gidenler gibi taş kesilirsin" demiş.

İhtiyarın bu öğütlerini dinleyen Mehmet yoluna devam edip, büyük bir denizin kıyısına gelmiş. Karşıya geçemeyeceğini anlayınca, ihtiyarın verdiği saç tellerini birbirine sürtmüş ve sürtmesiyle de kendisini karşı kıyıda bulması bir olmuş. Çiçeğin bulunduğu yere geldiğini anlayıp üç kere, "Gülbarın" diye seslenmiş. Birinci seslenişinde atının yarısı taş kesilmiş, ikinci seslenişinde kendisi dizlerine kadar taş kesilmiş, üçüncü seslenişinde ise, renk renk ve büyüleyici güzellikleriyle, Gülbahar çiçekleri açılmış. Tekrar eski haline dönen oğlan hemen bunlardan bir demet toplayıp, cebindeki tüylerin yardımıyla da denizi geçerek, evine dönmüş.

Mehmet'in sağsalım eve döndüğünü gören teyzeler çok sinirlenmişler ve bu defa da Gülbahar'a, Mehmet'ten, Gülbaharın çiçeklerinin sahibi olan, Gülbaharın kızını iste" demişler. Zavallı oğlan kardeşinin bu isteği üzerine yeniden yollara düşmüş ve cebindeki sac tellerinin yardımıyla yine oraya varıp üç kere Gülbahar diye seslenmiş. Üçüncü seslenişte, çiçeklerin açmasıyla beraber Gülbaharın kız da görünmüş. Oğlan ona olanları anlatıp birlikte gelmesini istemiş ve yola çıkmışlar. Sihirli olan Gülbaharın yolları üstündeki, daha önceden taş kesilen delikanlılara üfürerek, onları yeniden canlandırmış. Mehmet'le Gülbaharın, yine o iki tel saçın yardımıyla denizi geçip, kardeşlerinin sarayına dönmüşler. İşin aslını bilen Gülbaharın, hain teyzeyi eve almamış. Ondan kurtulan Gülbahar da yine eski sağlığı-

na kavuşmuş.

Bir gün Gülbarın Mehmet'e bir demet çiçek vererek, bunları yol üstündeki inek derisine sarılı kadına koklatmasını söylemiş ayrıca, kadın bu çiçekleri koklarken ne diyecek onu da iyice dinle demiş. Oğlan götürüp çiçekleri kadına verince, onları koklayan kadın, "Oh aynı Mehmet'imle, Gülbahar'ım gibi kokuyor" demiş. Bu duyduklarını Gülbarın'e anlatan Mehmet, bu sözlerin ne demek olduğunu sorunca, Gülbarın de kardeşlere bütün gerçekleri anlatmış ve o kadının asıl anneleri olduğunu söylemiş. Bunları öğrenen çocuklar, hemen gidip annelerini eve getirerek iyice yıkamışlar, tedavi etmişler ve birlikte yaşamaya başlamışlar.

Günlerden birgün, Mehmet'le babası karşılaşmışlar ve babası onu bilmeden yemeğe davet etmiş. Oğlan yemeğe giderken, Gülbarın ona bir kedi yavrusu vermiş ve "Kedi hangi yemekten yerse sen de ondan ye, çünkü zehirli olabilir" demiş. Tam yemeğe başlanacağı sırada, Mehmet kediyi çıkarıp masanın üzerine koymuş. Kedi de yalnızca padişahın oğlunun yediğinden yemiş. Meğer Mehmet'in önüne koyulan yemekler zehirliymiş, çünkü teyzeleri onu zehirlenmek istiyorlarmış. Bundan bir zaman sonra padişahın oğlu Mehmet'i ikinci kez yemeğe çağırır. Gülbarın oğlana bir yüzük verip yine bazı tembihlerde bulunmuş. Tam yemek yeneceği sırada oğlan bu yüzüğü çıkarıp masaya bırakmış. Babası ona neden yemediğini sorunca da "Benini yerime yüzüğüm yiyor efendim" demiş. Şaşırın adam, "Aman oğlum, hiç yüzük yemek yer mi?" deyince de, Mehmet daha önce Gülbarın'in öğütlediği gibi, "Aman efendim, siz daha önce hiç it yavrusu doğuran bir kadın gördünüz mü, eğer ona inanıyorsanız, bu yüzüğün yemek yediğine de inanamalısınız" diyerek, padişahın oğlunun kafasını karıştırmış. Giderken de babasını ve askerlerini kendi sarayına yemeğe çağırır.

Bu davete gidenler, oğlanın bu kadar insana nasıl yemek yetiştireceğini merak ederken, Mehmet elinde bir kutuyla içeri girmiş ve masal bu ya, "Açıl" demesiyle, ortaya görülmedik bir sofraya açılmış.

Yemekten sonra ne yaptıysa sofraya kapanmamış. Bunun üzerine Mehmet, sofradan bir kasiğin çalındığını söyleyerek, herkesin üstünü aramış ve kasiği babasının üstünde bulmuş. Tüm bu olanlar karşısında hayretler içinde kalan padişahın oğlu, bir kutudan nasıl böyle bir

sofranın çıktığını sorunca Mehmet de ona yine, "Peki efendim siz hiç bir kadının it yavrusu doğurduğunu gördünüz mü" demiş ve sonra da basından beri bütün olup bitenleri, herkesin önünde anlatarak, annesini, kız kardeşini ve Gülbarın'i içeri çağırıp babasına göstermiş.

Bütün bu olanlara bir daha şaşırın padişahın oğlu, karısına ve çocuklarına sarılarak, binbir pişmanlıkla onlardan af dilemiş. Hain kız kardeşleri de, kırk gün aç bırakılmış atlara bağlatarak parçalatmış. Gülbarın'i Mehmet'e, Gülbahar'ı da padişahın vezirine vererek kırk gün kırk gece düğün yapmışlar.

Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine....

Mardin
Fikriye Olgaç
44
Ev hanımı
Büyüklelerinden

İLETİ DİZİNİ

1- A52. İnsan yerine getiremeyeceği sözü vermeme-
lidir.

"Ortanca ve büyük kız, padişahın oğluna verdikleri sözü tutmazlar"

"Ablaları küçük kız kardeşlerini kiskanıp, ortadan kaldırmak isterler."

C.156. İnsana en büyük kötülük, bazan en yakınlarından gelir. "Ablaları, küçük kız kardeşlerinin bebeklerini, köpek yavrularıyla değiştirirler."

C157. Bir şeyin aslım aramadan karar vermemeli, iftira olasılığı hiçbir zaman gözardı edilmemelidir.

"Padişahın oğlu, işin aslım aramadan, baldızlarının iftiralarna inanıp karısını cezalandırır."

B51. Yoksul insanlara bazan hiç ummadıkları bir zamanda şans gülebilir.

"Yoksul balıkçı ile karısı, nehirde buldukları çocuklar sayesinde varsıldadırlar."

B206. Gökkubbenin altında hiçbir gerçek sonuna kadar gizli kalamaz.

"Çocuklar bir gün balıkçı ile karısının kendi öz ana-babaları olmadıklarını anlarlar."

C158. İnsan düşmanıyla ancak eşit güçlerle çarpışmalıdır.

"Kız Allah'a, padişahın sarayının karşısında tıpkı onunki gibi

bizim de bir sarayımız olsun diye yalvarır."

C159. İş bölümünü cinsiyetler belirler.

"Gülbahar ev işlerini yapar, Mehmet ise ava gider."

9-C156. Tanımadık kimselerin her söylediklerine inanmamak ve onları eve almamak gerekir.

"ihtiyar kadın kılığına giren hain teyze, kendine açındırarak, Gülhabar'ın kapıyı açmasını sağlar ve ona işkence eder."

10- B50. İnsanların en dar zamanlarında bile onlara bir yardım eli uzanabilir.

"Ölümcül bir yolcuğuluğa çıkan Mehmet'e ermiş bir ihtiyar yardım eder."

B252. Akıllı ve tedbirli insanlar hem kendilerini hem de yakınlarını çeşitli tehlikelerden koruyabilirler. "Gülbarın, ziyafete giden Mehmet'in zehirlenmesini önlemek için ona bir kedi yavrusu verir ve yemeklerini önce kediyi yedirmesini söyler."

12- B202. İyiler iyilik bulur, kötüler kötülük.

"Kötü ve kıskanç ablaları ölümler, suçsuz kız hak ettiği mutluluğa ulaşır."

13- B2. Mutluluğa giden yol uzun ve çetindir.

"Küçük kız kardeş pek çok acı çektikten sonra mutlu sona ulaşır."

Vaktin birinde, zamanın ikisinde, inlerle cinler birbirleri ile top oynarken, kuş uçmaz kervan geçmez bir diyarda, padişahın biri üç kızı ile birlikte yaşıyordu. Bir gün padişah kızlarını yanına çağırdı. Onlara ok ile yay vererek:

— "Oklarınızı atın, hangi eve düşerse, o evdeki bekar erkekle evleneceksiniz" dedi.

Büyük kız önceden birinci vezirin oğlu ile anlaştığı için okunu vezirin evine attı. Ortanca kız ikinci vezirin oğlu ile anlaştığı için, o da ikinci vezirin evine okunu attı. Ne var ki, küçük kızın sevdiceği yoktu, ne yapсын ne yapсын oku gökyüzüne doğru fırlattı. Ok, boş bir tarlada bir çalının dibine düştü. Padişah kızını uyararak:

— "Kızım ne yapıyorsun, okunu evlere doğru fırlatsana" dedi.

Küçük kız ikinci kez şansını denedi. Tesadüf bu ya aniden esen rüzgarın etkisi ile ok yine aynı çalının dibine düştü. Üçüncü kez, dördüncü kez, beşinci kez hep aynı olay tekrarlandı. Sonunda kız:

— "Benim kısmetim bu çalının dibinde" diyerek, okun saplandığı yerin kazılmasını istedi.

Padişah, çalı dibinin kazılması için askerlerine emir verdi. Daha ilk kazmadan bir kuru kafanın ucu gün ışığına çıktı. Kız koşu koşu giderek kuru kafayı aldı. Saraya vardığında bir dolabın içerisine koyup kilitledi. Gece olup etraf kararınca, kız dolabın kapısını açtı ve kuru kafayı bir masaya koyup karşısına oturdu. Kuru kafa ona baktı, o kuru kafaya. Sonunda:

— "Ben seninle ne yapayım?" diye kuru kafaya seslendi.

O an kafa sallanmaya başladı. Kız korkudan ne yapacağını bilemedi. Gözlerini kapadı. Gözlerini açtığında, şam ipeğinden yemyeşil gömleği ile çok yakışıklı bir delikanlının karşısında durduğunu gördü. Kız o an ne söyleyeceğini bilemeden donakaldı. Delikanlı:

— "Benden korkmana gerek yok, ben senin Yeşil Cin'inim, seni kendime eş olarak seçtim" dedi.

Kız, zamanla Yeşil Cin'e alıştı. Onunla çok iyi anlaşmaya başladı. İkisi de bu durumda çok memnun oldular. Bir gün aralarının bozulmasını istemeyen Yeşil Cin, kıza:

— "Sevgimiz ikimiz arasında bir sır olarak

kalmak zorunda; eğer sırrımızı herhangi birine söylersen beni bulabilmen için yedi takım zirh eskitmen gerekir" diyerek, onu uyardı.

Padişah birinci ve ikinci kızına ortak bir düğün yapmaya karar verdi. Dört bir yana çığırtanlar salındı, tüm ülke halkı düğüne davet edildi. Kazanlarca herse pişti, en irisinden karpuzlar kesildi. Düğün alayı kuruldu, kadın erkek herkes dans etti. Sıra yeni gelinleri tebrik etmeye gelince, insanlar kendi aralarında kıkırdaşmaya, küçük kızla alay etmeye başladılar.

— "Kuru kafa, kuru kafa, çıktı küçük kızın bahtına" diye çocuklar üzerine yürüdü.

Kızın bu kadar aşağılanmasına dayanamayan Yeşil Cin, üstlerinden izin alarak giyindi, kuşandı ve şahane bir atın sırtında düğün alanına geldi. Kalabalık birden sustu ve ayağa kalkıp hayranlıkla onu ve atını izlemeye başladı. Oğlana bakanların gözleri kamaştı. Herkes bu da kim diye düşünmeye başladı. İnsanlar padişahın küçük kızına:

— "Kuru kafayı bırak, bu yiğitle nişanlan!" dediler.

O kadar çok üzerine gittiler ki, kız bunalarak verdiği sözü unuttu.

— "Bu zaten benim Yeşil Cin'imdir" diye haykırdı.

İşte o an, at ile delikanlı, herkesin gözü önünde kayboldu. Kız ağlayarak saraya koştu, ama nafile. Aradı taradı, ama koca sarayın hiçbir yerinde kuru kafaya rastlayamadı. Kız bunun üzerine ağlamaya başladı. O kadar çok ağladı ki, göz pınarları kurudu. Yaş akmaz oldu. Sonra Yeşil Cin'in kendisine söyledikleri aklına geldi.

Sarayın zirhçi başını çağırıp ondan kendisine çok sağlam bir zirh yapmasını istedi. Zirhi kuşanan genç kız, bir çantaya yiyeceklerini doldurup yola koyuldu. Günlerce yürüdü. Ama nefile bir uğraş, ne yol, ne toprak, ne diken, ne rüzgar, ne de yağmur zirhi eskitemedi. Bir gün dermanı kesilince, genç kız bir ağacın dibine oturarak dinlenmeye karar verdi. Yanında getirdiği yiyecekleri yedi ve yorgunluktan hemen uyuya kaldı. Uyandığı zaman Yeşil Cin'i karşısında duruyor buldu. Birbirini ile kucaklaşan iki sevgili, o an hiç bitmemesini dilediler. Ama çare yok, Yeşil Cin kıza:

— "Tezymen kız ile evleniyorum, beni kurtarmak istiyorsan çabuk etmelisin!" dedi.

Kız ona kavuşmanın verdiği sevinç ve kararlılıkla yollara düştü. Şu dağ benim, şu deniz benim, taş, dere, çöl demeden durmadan dolaşarak üzerindeki zirhi paralamayı başardı. Kız, yolunun üzerinde rastladığı bir zirh ustasından en sağlam zirhi kendisine yapmasını istedi. Zirh tamamlanınca yine yollara koyuldu. Yeşil Cin o geceki rüyasında genç kıza:

— "Bir tanesini eskittin durmak yok, altı tane daha eskitmen gerek" dedi.

Genç kız fevran içerisinde uyandı ve derhal yollara koyuldu. Gece, demeden gündüz demeden, bazen yıldızların, bazen kızgın güneşin altında yürüdü, yürüdü. Sonunda ikinci zirhi de paralamayı başardı. Genç kız yine en iyisinden bir zirh yaptırarak yollara düştü. Her zirh paralandığında Yeşil Cin bir anlık da olsa geliyor, kendisine kaç tane daha zirh eskitmesi gerektiğini söylüyordu.

Son zirh de paralanınca, Yeşil Cin kıza görünerek:

— "Şu yolu takip et ve sana söyleyeceklerimi harfiyen yap yoksa ölürsün!" diyerek ona ne yapması gerektiğini söyledi.

Kız, Yeşil Cin'in istediği yolu izleyerek tarif ettiği şekilde, içerisinden kurtlar akan bir çeşme buldu. Çeşmeden doya doya su içtikten sonra:

— "Oh! ne güzel su" dedi.

Yine yola koyulan genç kız, yol üstünde tarif edilen kurtlu bir armut ağacını buldu. Armut ağacından kurtlu bir armut kesip yedi ve:

— "Oh! ne sulu, ne tatlı armut" dedi.

Sonra yine yola koyuldu. Yolda önünde kemik olan bir inek ile önünde ot olan bir köpeğe rastladı. Kemiği köpeğin önüne, otu da ineğin önüne koyarak yoluna devam etti. Yolda her tarafı azganlarla kaplı bir tarlaya rastladı. Elini azganlara süre süre, kan revan içerisinde tarlanın karşısına geçti. Karşıya vardığında:

— "Oh! Ne güzel pamuk tarlası" dedi.

Yoluna devam eden genç kız, Yeşil Cin ve nişanlının bulunduğu bir eve ulaştı. Onlara hiç konuşmadan açık bir kapıdan içeri girerek yürüdü. Karşısına bir dudağı yeri, bir dudağı göğü süpüren bir cin anası çıktı. Kız, doğruca mutfağa yürüdü. Cin Anası karım da acıktı, bak yemeğimi ayağıma geldi, onu düğünden önce yiyeyim de karımın açlığını bastırsın diye düşündü. Kıza seslenerek :

—“Beni bekle geliyorum” dedi.

Cin dişlerini bileyip gelene kadar kız koşarak masanın üzerinde duran ekmeğe mayasını aldı ve kaçtı. Mayayı, çörek yapmak için gelin evine götürdü. Gelin evindeki cine:

—“**Bu mayayı Yeşil Cin’in annesi çörek yapman için gönderdi**” dedi.

O da mayayı aldı ve:

—“**Madem ki, ben çörek yapacağım, dünürler de herse yapısın**” diye düşünerek kıza bir kazan verdi ve Yeşil Cin’in evine gönderdi.

Kız Yeşil Cin’in evine vardığında, cin anası onu kapıda bekliyordu. Kız ona:

—“**Bu kazanı gelinin annesi gönderdi. Çabuk herse yap, düğünde herkes yesin**” dedi.

Cin anası:

—“**Düğüne de az kaldı, hemen herse yapayım. Sonra bir fırsatını bulur, bu insanı mideme indiririm**” diye düşündü.

Yeşil Cin’in annesi herseleri, gelinin annesi çörekleri pişirdi. Akşam oldu düğün dernek kuruldu, masalar hazırlandı. Cinler yiyip içti. Sonra düğün dağıldı. Cinlerin karnı doyduğundan, kıza daha sonra yemeğe karar verdiler. Ancak kaçmaması için başına bir değirmen taşı bağladılar. Ellerini bir ağacın dalına bağlayarak, üzerinde mum yaktılar. Mumlar ellerini yakıp da, kız bağırıyaya başlayınca, cinler uyanacak kıza bir lokmada yutacaktı. Yeşil Cin ile eşi oraya oturup genç kıza seyre daldılar. Tüm cinler uyuyunca, genç kızın güzelliğine hayran kalan Yeşil Cin’in dayısının oğlu sessizce kızın yanına yaklaşarak ona:

—“**Benimle evlenmeyi kabul edersen, muamları söndürür, değirmeni başından alır ve seni kurtarıyorum**” dedi.

Kız:

—“**Benim bir sevdiceğim var, o da Yeşil Cin’dir. Onusuz yaşamaktansa ölürüm**” dedi.

Yeşil Cin eşine dönerek:

—“**Sen olsan evlenir miydin?**” diye sordu.

Eşi:

—“**Tabii ki evlenirdim**” deince,

Yeşil Cin:

—“**Sen benim eşim olamazsın!**” diyerek, kızın muamlarını çözdü, değirmeni çıkarttı.

Sonra da eşini ağaca bağlayarak başına değirmeni koydu, eline de muamları yaktı. Sonra genç kıza dönerek:

—“**Çabuk kaç**” dedi. Kız koşarak oradan uzaklaştı.

Mumlar yanıp da cin kızının ellerini yakınca bağırıyaya başladı. Bir ademi yutmak için hazır bekleyen cinler, uyuku sersemi kızlarının üzerine üşüştüler. Ancak midelerine inince yedikleri şeyin bir adem değil de, kendi kızları olduğunu anladılar.

—“**Biz ne yaptık?**” diye dövünmeye başladılar.

İçlerinden biri:

—“**Kızı kaçırmaayalım, yaptığını yanına bırakmayalım**” diye cinleri uyardı.

Onlar da dikenliğe haber salarsak, onu yakalar, biz de onu tutup yeriz dediler. İçlerinden biri dikenliğe:

—“**Giden kıza tut!**” diye haykırdı.

Dikenlik onlara:

—“**Siz bana yıllar yılı dikenlik dediniz, şu ademse bana ne güzel pamukluk dedi. Onu yakalamayacağım, isterseniz siz yakalayın**” dedi.

Cinler kızarak köpeğe:

—“**Şu kıza sen tut!**” dediler.

Köpek onlara:

—“**Köpek kemik yer, senelerdir açım. O bana kemik verdi, karnım doydum. Onu yakalamayacağım, isterseniz siz yakalayın**” dedi.

Cinler daha da kızarak ineğe:

—“**Şu kıza sen tut!**” dediler.

İnek onlara:

—“**İnek ot yer, senelerdir açım. O bana ot verdi, karnım doydum. Onu yakalamayacağım, isterseniz siz yakalayın**” dedi.

Cinler armut ağacına:

—“**Kurtlu armut sen tut!**” dediler.

Armut ağacı:

—“**Siz kurtlu diyorsunuz ama kız yedi, ne güzel armut dedi. Onu tutmam isterseniz sis tutun**” dedi.

Cinler bu defa:

—“**Kurtlu Çeşme, sen tut!**” dediler.

Çeşme:

—“**Yok ben de tutmam, kız suyumu içti ve çok beğendi**” deince cinler çaresiz, Yeşil Cin’in annesi ve kızkardeşlerini kızın peşine gönderdiler.

Cinler kıza yetişinceye kadar Yeşil Cin ona yetişti ve omuzuna alarak koşmaya başladı. Ansızın geride bir ses duyuldu.

Yeşil Cin kıza:

—“Arkana bak ne geliyor?” dedi.

Kız arkasına bakarak:

—“Küçük bir bulut geliyor” dedi.

Yeşil Cin kıza:

—“Bu küçük teyzemdir, kolayca onu atlatabiliriz” dedi.

Yeşil Cin kıza bir tokat attı ve onu yemyeşil bir bahçeye dönüştürdü. Kendisi de bir bahçıvan oldu.

Bulut yanına inerek ona:

—“Bahçıvan, bahçıvan buradan geçen bir kız ile bir oğlan gördün mü?” dedi.

Behçıvan:

—“Ben bu bahçeyi yeni kurdum, salatahklarım çiçeği burnunda ama istersen sana bir okka toprak” diye yanıt verdi. Bulut, Yeşil Cin ile kıza kaybettğini zannederek havalandı ve geri döndü. Kandirildiklerini anlatan kızkardeşleri ona:

—“Ah keşke bahçeyi yutsaydın, bahçıvanı da alıp gelseydin, o Yeşil Cindi” diye yanıt verdiler.

Onları yakalama görevi bu kez, büyük teyzeye verildi. Cinler diyarında bunlar olurken, Yeşil Cin ile kız yol almaya devam ettiler. Dağ aştı, dere geçti, karanlık tozlu yollardan ilerledi. Ansızın arkalarında bir ses duyuldu. Yeşil Cin kıza:

—“Bak bakalım ne geliyor?” diyerek ona seslendi.

Kız:

—“Kara bir bulut geliyor!” diye ona yanıt verdi.

Yeşil Cin kıza:

—“Bu büyük teyzemdir” diyerek kıza omuzlarının arasından indirdi ve ona bir tok attı.

Kız birden bire değirmen taşına dönüştü. Kendisi de bir değirmenci oldu. Kara bulut yakınına gelince:

—“Değirmenci, değirmenci, bir kız ile bir oğlan gördün mü?” diye seslendi.

Değirmenci:

—“Buğdaylar yeni geldi, daha henüz öğütmedim ama istersen sana bir torba buğday verebilirim” dediğince, değirmenciden kendisine fayda gelmeyeceğini anlayarak geri döndü.

Olayı kızkardeşine anlattı. Kızkardeşleri ona :

—“Keşke değirmeni yutup, değirmenciye bize getirseydin. O Yeşil Cin’di” diye onu azarladılar.

Bu arada Yeşil Cin ile kız, yollarına devam ederek uzun bir yol katettiler. Birden bire hava karanınca Yeşil Cin kıza:

—“Arkana bak, ne var?” diye sordu.

Kız ona :

—“Her tarafı karartan, çok büyük bir bulut geliyor” dedi.

Yeşil Cin kıza:

—“Bu benim annemdir” diyerek, kıza hemen yere indirdi ve ona bir tokat attı.

Kız birdenbire bir çuvaldız döndü. Yeşil Cin onu eline alarak yere batırdı. Kendisi de bir yılan dönüşerek çuvaldızın üzerine sarıldı. Annesi gelip Yeşil Cin’in yanına oturdu:

—“Ah oğlum oranı ısırırsam kolun, buranı ısırırsam bacağı. Seni sakatlamağa kıyamam, birazcak açıl da, gelinimi öpeyim, ondan sonra çekip giderim” diyerek oğlunu kandırmaya çalıştı.

Ama ne dediyse onu ikna edemedi. Yılan çuvaldızın üzerinden hiç kımıldamadı. Kış geldi havalar soğudu. Yılan uyukuya daldı. Annesi onu bekledi, bekledi. Baharda çiçekler açınca yılan uyandı. O zaman annesi ona:

—“Sana kıyaman, madem ki bu kadar çok sevdim, güle güle git, adam kıza ile gül gibi geçin” dedi ve havalanarak oradan uzaklaştı.

Yılan, Yeşil Cin’e, çuvaldız ise kıza dönüşerek padişahın sarayına gittiler. Padişah onları sevinçle karşıladı, onlar için düğün demek kurdu. Kırk gün kırk gece davullar çalındı, halaylar çekildi. Yaşamları boyunca mutluluk içerisinde yaşadılar. Biz de gölge etmeyelim diye, onları başbaşa bırakıp buraya geldik.

Kaynak Kişi: Bahaddin Ünveren

Doğum Yeri:Susuz- Baf

Yaşı:30 Mart 1941 Doğumlu

Eğitimi- Mesleği: Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi mezunu. Türkiye ve Kıbrıs’ta 13 farklı okulda toplam 37 yıl öğretmenlik ve idarecilik yaptı. 60 yaşında Cumhuriyet Lisesi Müdürlüğünden Emekli oldu.

Kaynak Kişinin Masalı Öğrendiği Yer ve Kişi:

Annesi Pembe Ünveren. Doğum tarihi 10 Nisan 1914, Susuz- Baf. Ölüm tarihi 8 Mart 2004,Değirmenlik. Ondan önceki kaynak, Dede Mulla Mustafa(1878-1968)

Derleme Tarihi. 1 Eylül 2003

Derleme Yeri: Akdoğan

Masalın Epizotları:

- 1.Bir padişah ve onun üç kızı varmış.
- 2.Kızların kismetlerini bulmaları için tek tek ok atmalarını ister.
- 3.Büyük ve ortaca kız, birinci vezir ile ikinci vezirin oğullarıyla anlaştıkları için, oklarını oğlanların evine atarlar. Küçük kız ise çalının dibine okunu atar.
- 4.Kız kuru kafayı çalının dibinde bulur. Onu saraya götürür. Kuru kafa prense dönüşür.
- 5.Yeşil Cin, kıza kendisinin kismetini olduğunu, fakat bunun bir sır olduğunu ve kimseye söylememesini ister.
- 6.Ablaları düğün yaparlar. İnsanlar küçük kıza alay ederler. Bunun üzerine Yeşil Cin prense dönüşüp, düğüne gelir. Kız prensin kendi sevgilisi olduğunu söyler. Yeşil Cin ortadan kaybolup gider.
- 7.Kız, Yeşil Cin'i bulmak için yola çıkar. Ve on zırh eskiterek oğlanın kaldığı yeri bulur.
- 8.Yeşil Cin, kıza yolda yapması gerekenleri söyler. Kız söylenenleri tek tek yapar.
- 9.Kız Yeşil Cin'in ve nişanlısının bulunduğu Cin Anası'nın evine gider.
- 10.Kız evden kaçar ve Yeşil Cin ile koşup Cin Anası'ndan kurtulmaya çalışır .
- 11.Cin Anası ve kardeşleri onları yakalamak için yola koyulurlar.
- 12.Kız ve Yeşil Cin her defasından Cin Anası'ndan çeşitli oyunlarla kurtulurlar.
- 13.Sonunda Cin Anası, oğlunun kızı ne kadar çok sevdiğini anlayıp, onları bırakıp,kaçar.
- 14.Yeşil Cin ve kız saraya gider. Padişah onları görünce sevinir. Düğün-dernek yapar. Ve ömürlerinin sonuna kadar mutlu olurlar.

(P.N.Boratav, Uçar Leyli-1-.S.17)

Bir varmış bir yokmuş vaktiyle bir padişahın üç oğlu varmış, bunların üçü de evlenmek istemişler ve veziri çağırıp söylemişler. Vezir de bu arzularını padişaha söyleyeceğini vaat etmiş ve bir gün oğullarının bu arzularını padişaha arz etmiş. Padişah da "Peki, ben her birine birer ok vereceğim, sarayın damına çıkıp bunu atsinlar, hangi eve tesadüf ederse, o evin kızına talip olsunlar" demiş ve okların üçünü de vezire vermiş, Oğullar, babalarının dediği gibi, sarayın damına çıkıp okları atmışlar. En büyüğü okunu o devrin ileri gelenlerinden birinin damına düşürmüş ve onun kızını almış, ikincisinin oku gene hanedandan birinin damına düşmüş, o da oranın kızını almış. Padişahın en küçük oğlu ise atığı okunu araya araya, en nihayet bir kuyunun içinde, bir kaplumbağaya saplı olarak bulmuş ve "Bu da benim kismetimmiş" diyerek kaplumbağayı alıp eve getirmiş, yatağının yanına koymuş, kendisi de yatağına yatmış. Gece yarısı gözlerini açtığı zaman, yan başında ayın ondördü gibi bir kızın yattığını görmüş. Gene uykuya yatmış ve sabahleyin uyandığı zaman, yanında kaplumbağayı bıraktığı vaziyette bulmuş. Üç gece böyle devam edince, dördüncü gece gözünü açar-yarak uyur gibi yapmış. Gece yarısı kaplumbağa silkinerek, ayın ondördü gibi bir kız olup koynuna girmiş. Hemen gözünü açarak kıızı yakalayınca, kız şehzadeye kendisinin bir peri kıızı olduğunu söylemiş.

Ertesi gün şehzadenin okunun bir kaplumbağaya tesadüf ettiğini haber alan babası, evladını teselli için vezirini göndererek oğlunu saraya çağırılmış. Oğlan da bir saat sonra geleceğini söyleyerek veziri yollamış. Kızın saraya gidecek güzel bir entarisi olmadığı için şehzadeye "Kuzum şehzadem, senden beni bulduğun kuyuya kadar gitmeni rica ediyorum. O kuyunun başına gidip Dudu diye bağıracaksın. Kuyudan bir dudağı yerde bir dudağı gökte bir arap çıkacak. Bu arap sana birçok iltifatlarda bulunacak. Bunların hiç birisine bakmayarak, peri kızının sana çok selamı var, en küçük çekmece ile en küçük cevizi istiyor diyecek ve bunları alıp getireceksin" demiş. Şehzade kızın bu söylediklerinin hepsini yaparak araptan küçük çekmece ile cevizi alıp gelmiş. Peri kıızı "Haydi şehzadem, sen hazırlan ben de giyineyim diyerek çekmeceyi açınca,

inçinden pırlantalarla işlenmiş bir gelin elbisesi ile tacı ve duvağı çıkmış, ikisinin de hazırlığı tamam olunca dışarıya çıkmışlar. Kız kapının önünde elindeki cevizi yere atınca inçinden mükemmel bir atlı araba ile arabacısı çıkmış. Buna binerek sarayın yolunu tutmuşlar. Saraydan bu arabayı görenler, pencerelere saldıracak camları çerçeveleri kırıp, içindekilerin kim olduğunu anlamak istemişler. Araba saray kapısının önünde durunca, bütün saray halkı hayretler içinde kalmış. Arabadan ilk evvela peri kızı, sonra da şehzade inerek gidip padişahın elini öpmüşler. Padişah ilk nazarda peri kızına âşık olmuş ve bu olanlara bütün saray halkı şaşırmış. Öğlen olunca, diğer iki gelin, iki şehzade ve küçük şehzade ile karısı bir sofraya oturmuşlar. Peri kızı bir lokma yiyor, bir lokma göğsüne atıyormuş. Bunu görenler şaşkınlıkla kıza hakıp onun deliliğine hükmetmişler. Yemek bitince, peri kızı ellerini yıkamış ve elinde kalan suyu da sofraya doğru serpmiş. Su damlalarının birer altın olarak yerlere döküldüğünü gören etraftakiler hayran nazarla kıza bakmışlar. Öteki iki gelin de aynı şeyi yapmak istemişler, ama etrafta kirlenmekten başka ellerinden bir şey gelmemiş, ayrıca orada bulunanlardan bir de azar işmişler. Sonra salonunda saz başlamış. Köşeye kurulup oturan padişah, en küçük gelinin oynamasını emretmiş. Saz oyun havalarına geçmiş ve gelin de ayağa kalkarak oynamaya başlamış. Her zıplayışında etrafa kucak dolusu altın serpiyor bunu görenler de hayretler içinde kalyorlarmış. Bir müddet sonra saz bile ahengini bozmuş. Bunun üzerine padişah kendinden geçmiş bir vaziyette yeter emrini verince küçük gelin gelip şehzadenin yanına oturmuş. Bunu gören ortanca gelin, aşağı inerek sofrada kalan yemeklerden ne varsa, hepsini koynuna koyup yukarı çıkmış. Fasil heyeti, padişahın emri üzerine gene saza başlamış ve padişah, ortanca gelinin oyuna kalkmasını emretmiş. Ortaya çıkıp oynamaya başlayan gelinin oynadıkça bacaklarından yağlar sızmaya başlamış. Bunun üzerine etraftakiler "Bu ne rezalettir, üstümüz başımız yağ oldu" diye bağışmaya başlamışlar. Padişah hemen onun oturmasını emretmiş. Büyük gelin de ortanca gibi aynı şeyleri yaparak, rezil olmuş. Sonunda herkesin neşesi kaçmış ve eğlenceye nihayet verilmiş. Bütün davetliler ve bu arada küçük şehzade ile karısı da hazır olan muazzam arabaya binip

evlerine gitmişler. Diğer taraftan kıza âşık olan padişah vezirini çağırarak, oğlunu öldürmesini ve karısını da kendisine zevce olarak almasını emretmiş. Bunu işiten vezir "Aman padişahım bu çok ayıp olur, bir çaresine bakalım, zor bir şey emredin, bu emri gidip kendisine söyleyeyim, yapamazsa şehzadeyi öldürtürsünüz kıızı da alırsınız" demiş. Padişah düşünerek "Peki öyleyse gidip oğluma söyleyin, bana bir salkım üzüm göndersin, bunu ben yiyeceğim, bütün saray halkı yiyecek bitmeyecek, saray etrafındaki evlerdeki de yiyecek ve kalan da köpeklere atılacak" demiş. Vezir emri işitince, bunun mümkün olmayacağını düşünerek, şehzadeye acımaya başlamış ve emri aldığı gibi doğru şehzadeye söylemiş, ama bir iki gün de müddet vermiş. Şehzade bunu işitince düşüp bayılmış. Bunu gören peri kızı niçin bayıldığını sorunca meseleyi karısına anlatmış. Karısı hiç üzülmemesini söyleyerek, ertesi günü onu gene kuyunun başına gönderip Arap Dudu'dan en küçük üzüm salkımını istemiş. Şehzade gidip Arap Dudu'dan en küçük salkımı alarak eve gelmiş. Ertesi günü vezir gelip salkımı isteyince de içinde küçücük üzüm salkımı bulunan bir kutuyu vezire teslim etmiş. Vezir üzümü görünce, "Ah zavallı şehzadem gitti başın" demiş ve kutuyu getirip padişaha teslim etmiş. Padişah üzümü yemeye başlamış. Bir taneyi koparıp ağzına atarken, kopmuş tanenin yerinde bir üzüm peyda oluyormuş. Padişahın karnı iyice şişmeye başlamış. Veziri çağırarak "Bütün saray halkı bu üzümü yiyecek, onlar doyduktan sonra bütün mahalleye dağıtılacak, herkes bitirmeye uğraşacak" diye emir vermiş. Padişahın emri dediği gibi yapılmış. Bütün saray halkının karınları şişmiş. Yiyecek bir vaziyete gelmişler, ama yine üzüm bitmemiş. Köpeklere atılmışlar. Vezir bunu görünce olduğu gibi padişaha anlatmış. Bunun üzerine padişah "Kararım karardır, muhakkak oğlumu öldürecekim" diye ısrar etmiş. Vezir de "Aman padişahım elâlem ne der? Hiç olmazsa bir şey daha emredin de şayet yapamazsa o zaman öldürsünüz ve âlem de babasının emrini yapmadığı için evladını öldürmüş derler" demiş. Padişah düşünüp taşınmış ve "Peki yürüyecek, konuşacak, oynayacak, zıplayacak yeni doğmuş bir çocuk getirsin. Hadi git şimdi söyle" demiş. Bunun mümkün olmadığını düşünen vezir, üzgün üzgün gelerek bu emri şehzadeye söylemiş. Bunu işiten şehzade, babasının bu

son emrinin mümkün olmayacağını düşünerek ağlamaya başlamış. Karısı geldiği zaman onu ağlar vaziyette görünce çok üzülmüş ve sebebinin sormuş. Şehzade de yine ağlayarak babasının göndermiş olduğu haberi ve bunun hiçbir zaman mümkün olmayacağını anlatmış. Karısı ona ağlamamasını, yine kuyunun başına gidip Dudu'yu çağırarak en küçük bebek kutusunu istemesini rica etmiş. *Zavallı* şehzade üzüntü içinde, kuyunun bulunduğu yere gitmiş. Kuyunun başına gelerek "Dudu" diye bağırmış ve peri kızının emrini söyleyerek kutuyu alıp gelmiş. Ertesi sabah vezir gelerek, kutuyu alıp padişaha götürmüş. Padişah kutuyu açınca içinden yeni doğmuş bir bebek çıkmış. Gerçekten de bu bebek zıplıyor, oynuyor, koşuyormuş. En sonunda da padişahın üstüne atlayıp saçını, başını, sakalını yolarak onu öldürmüştü. Sonra da kuş olup pencereden uçup gitmiş. Babası öldükten sonra, her bir tehlikeden kurtulan şehzade, ölünceye kadar karısı ile beraber mutlu yaşamış.

Anlatanın adı: Saniye

Yaş:37

Memleketi: İstanbul

Nerede dinlediği: İstanbul'da

Anlatana bu masalı ilk anlatanın memleketi: İstanbul

*Formel:s.Fr.1 açık seçik, kesin. 2(mantık için) düşünce biçimlerini inceleyen.

**Epizot:a.Fr.yaz.bir roman,öykü ya da destan-da,ana olaydan ayrı olarak yer alan ve başlı başına konusal bir bütünlük gösteren ikinci derecede olay ya da olaylar

KAYNAKÇA

Arslan Ali,Ahmet. Kuzey-Doğu Anadolu(Kars) Türk ve Kuzey Britanya Halk Edebiyatlarında Masallar,Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları,1998

Barbara K.Walker. The Art of the Turkish Tale,Texas Tech University Press,1993

Başgöz, İlhan. Folklor Yazıları, Adam Yayınları,1986.

Boratay Naili,Perteve. Masallar-1-,Uçar Leyli,Tarih Vakfı Yayınları,2001

———. "Masal:Olağanüstü İle Gerçeği Birleştiren Sanat".Folklor ve Edebiyat.2.Cilt. İstanbul.Adam Yayınları,1991.276-79

Eliade,Mircea. Şamanizm. Çev.İsmet Birkan. Ankara. İmge Kitabevi, 1999.

İnan,Abdülkadir. Tarihte ve Bugün Şamanizm. Materyaller ve Araştırmalar.4.Bası.Ankara,Türk Tarih Kurumu Yayınları,1995. *

———.Makaleler ve İncelemeler.II Cilt.Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.

Ocak Yaşar, Ahmet. Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri. İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

Öcal,Ahmet. Bulgaristan Türk Masalları ile Yozgat(Karakuyu)Masallarının Karşılaştırılması (Çevirimiçi): <http://www.sbe.erciyes.edu.tr> 1 Eylül,2004.

Özner, Şevket-Sadrazam ,Ejdan. Beşi Bir Yerde,Kıbrıs Masalları.Gökada ve Rüstem Kitapevi Yayınları,Ekim 2004.

Püsküllüoğlu,Ali.Türkçedeki Yabancı Sözcükler Sözlüğü.Arkadaş Yayınevi,1997.

Roux,Jean-Paul. Altay Türklerinde Ölüm.Çev.Aykut Kazancıgil.İstanbul,Kabalıcı Yayınevi,1999

———.Türklerin ve Moğolların Eski Dini. Aykut Kazancıgil.İstanbul,Kabalıcı Yayınevi,2002

Sodzawiczny,Magdalena. Türkiye Masallarında Şamanizm Öğeleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Bilkent Üniversitesi. 2003

Thompson,Stith. Motif Index of Folk Literature,6 Vols. Copenhagen and Bloomington,1955-58.

Uysal, Edip Ahmet. Selections From Living Folktales. Atatürk Kültür Merkezi Yayını,Sayı:36. Ankara,1989.

Yavuz, Helimoğlu Muhsine. Masallar ve Eğitimsel İşlevleri,Ürün Yayınları,1999

Kıbrıs Arkeolojisinde Zeytin ile Zeytin Yağı Üretimi

Tuncer BAĞIŞKAN*

GİRİŞ

Bu araştırma yazısında bugüne kadar Kıbrıs'taki eski zeytin yağı üretim tesislerinde gerçekleştirilen araştırmalar ile arkeolojik kazılarda ele geçen buluntulara dayanılarak sağlanan bilgi ve inançların yanı sıra, zeytin yağı üretim yöntemleri ile araç-gereçlerinin tarihi süreç içindeki değişimi üzerinde durularak konuya bir aydınlık getirilmeye çalışılacaktır. Doğada yabancı olarak yetişen zeytin ağacı büyük oranda Akdeniz havzasına (Ege'nin alt kuşağında) kıyılarda, Anadolu kıyılarında, Güney Filistin'e kadar İsrail ile Lübnan kıyılarında ve Kıbrıs'ta) yayılmış olup Akdeniz'in altını olarak bilinmektedir. (Resim 1)

Resim 1 : Yabancı Zeytin Ağacı

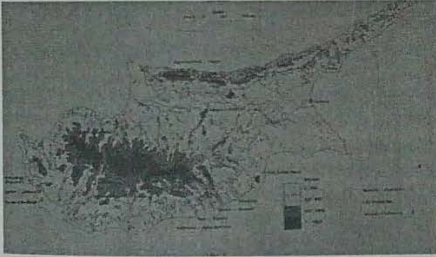
Yabancı zeytinin ilkin Akdeniz'in doğu kıyılarında ehlileştirildiği, daha sonraları ise deniz ticaretini tekelinde bulunduran Fenikeliler tarafından batıya yayıldığı genellikle kabul edilmektedir. Bunun dışında, dünyaya yayılışıyla ilgili olarak, Yunan mitolojisinde de bilgiler bulunmaktadır. Yunan mitolojisine göre Atina Akropolüne zeytin ağacı ilk kez tanrıça Minerva (Athena) tarafından ekilmiş ve buradan bütün ülkeye yayılmıştır. Antik yazarlardan Pausanias ise, zeytin ağacının, Olimpiyat oyunlarını kazananlara ödül olarak verilmek üzere Herkules tarafından kuzeydeki uzak ülkelere taşıdığına kaydetmiştir.

Nuh Efsanesinde de zeytinden söz edilmiştir. Nuh Peygamber tufan sonrasında karanın yakın olup olmadığını öğrenmek için gemiye aldığı güvercini gönderince ağzında Ararat'tan aldığı bir zeytin dalı ile geri dönmüş. M.Ö 50 yılı itibariyle tuzda korunan zeytinlerin, bugün olduğu gibi, Golimbadez (ile Bumbia) adlarıyla bilindiği ve her ülkede arandığı da kaydedilmektedir. Antik tarihçilerden Herodot'un naklettiğine göre zeytin ağacı Yunan mitolojisinde tanrıların ölümlü olan insanlara bir hediyesidir. Zeytini kutsal sayma inancı önce Kıbrıslı Rumlar tarafından kabul görmüş ve bu inanç Osmanlıların Kıbrıs'ı aldıkları M.S 1570/71

yılından sonra Kıbrıslı Türkler tarafından da benimsenmiştir.

İnsanların yaşamlarını devam ettirmede birinci derecede önemli olan ürünler ile bu ürünlere ait üretim araçlarını kutsallaştırdıkları bilinmektedir. Kıbrıs'ta Ormanlık alanlarda ve özellikle de Trodos'un güney eteklerinde, Girne sıra dağları boyunca Karpaz'a kadar yabancı olarak yetişen zeytin ağacının adından gelen en aşağı 537 yer ismi ve zeytin yağı üretim araçlarından olan değirmen adından gelen en aşağı 37 yer ismi saptanmıştır. (Resim 02)

Resim 2 : Zeytinin yetiştiği bölgeler ile tarihlerini gösterir harita.

Bunların yer isimlerine verilmesi sadece bu kıymetli ağacın Kıbrıs'ın her yanına yayılmış olmasından değil, çok ile tek tanrılı dinler tarafından kutsandığı inancının yaygın olmasından kaynaklandığına şüphe yoktur. Kıbrıs'ın antik dönemlerinde yağ sıkma aletinin bir parçası olan ve insan boyunu aşan delikli taşların (Arbores),(Resim 3) yakın geçmişimizde bolluk, bereket ve uğur getirdiklerine, hastaları sağlığa kavuşturma gücüne sahip olduklarına inanıldığından, Kıbrıslı Türkler ile Kıbrıslı Rumlar, bu gibi taşlara adakta bulunurlar ve onlara adak hediyeleri sunarlardı.(Resim 4)

Resim 3 : Anoyira'daki Agia Varvara Mezarlığında bulunan delikli taş

Resim 4 : Kouklia - Styllarka'da bulunan Delikli Taş (Helenistik)
Antik dönemlerdeki işlevlerini yitiren bu taşlar

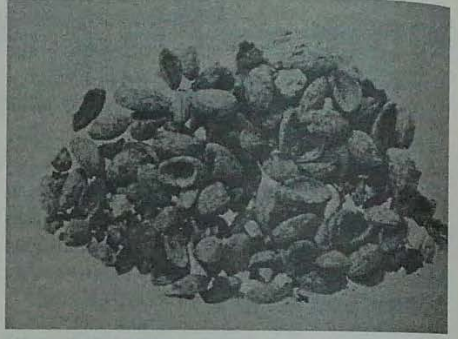
genellikle "Delikli Taş" ile "Dribimeni" adlarıyla bilinirler, içlerinde tanrıların, perilerin ve kötü ruhların bulunduğu ve hasta çocukların deliklerinden üç kez geçirilmeleri halinde sağlıklarına kavuşacaklarına inanılırdı. Baf Kuklasındaki Styllarka mevkiinde bulunan delikli iki taşın çevresinde yapılan arkeolojik kazılarda, adak amacıyla oraya bırakıldığı anlaşılan, XVIII-XIX. Yüzyıl Osmanlı dönemine ait ortası delikli paralar bulunmuştur. Kıbrıs genelinde zeytin ağacı yapraklarının göz ve hasete karşı tütsü olarak kullanılması da kutsallaştırılmasına bir başka örnek teşkil etmektedir.

Zeytin ağacı ile yapraklarının kutsal sayılmasının yanı sıra, dünya genelinde barışı simgeliyor olması da ona ayrı bir özellik kazandırmaktadır.

2. Kıbrıs'ta İlk Zeytin ve Zeytin yağı üretimi

Bugüne kadar Kıbrıs'taki antik yerleşim yerleri ile kutsal alanlarda gerçekleştirilen arkeolojik kazılar, Kıbrıs'ın arkeolojik dönemlerine ait zeytin ile zeytin yağı üretimine az da olsa bir aydınlık getirebilmiştir. Ancak karanlıkta kalmış çoğu yanlarının da aydınlanabilmesi için Kıbrıs genelindeki zeytin yağı üretim merkezlerinde arkeolojik kazıların gerçekleştirilmesinin gerek ve yararına inanılmaktadır.

A Seramik Neolitik dönemden (M.Ö 8200 tarihinden) itibaren Kıbrıs'ta karbonlaşmış zeytin ihtiva eden çukurlara rastlanmıştır. (Resim 5) Zeytinlerden yağ elde edildikten sonra arta kalan posaları bu çukurlara dökülmekteydi. Neolitik döneme tarihlenen bu çukurlara Cape Andreas Kastro, Khirokitia ve Ayios Epiktetos Vrysin'de rastlanırken, Kalkolitik döneme ait olanlara

Resim 5 : Karbonlaşmış Zeytinler - Mari Kopetra

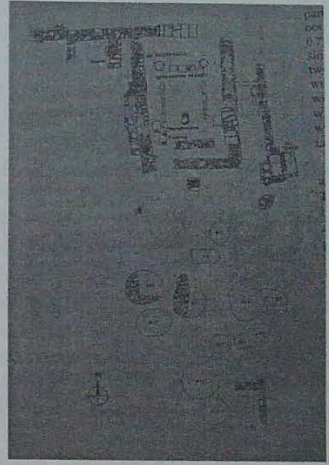
Kıbrıs'ın batı kıyılarındaki Lemba Lakkous ve Kissonerga Mylouthkia'da rastlanmıştır. Ele geçen karbonlaşmış kalıntılar en eski Kıbrıs insanının doğada yetişen yabani zeytin (*Olea Chrysophylla* Lam.) ürününden yararlandıklarını ortaya koymuştur. Ancak bu dönemlerdeki olası zeytin yağı üretimine ilişkin olarak bugüne kadar başka herhangi bir veri elde edilebilmiş değildir. Yine de daha sonraki devirler için karakteristik özellikler taşıyan zeytin yağı tesisleri olmadan da zeytin yağının bu dönemlerde de elde edilmiş olması mümkündür. Aileler, ezme, ısıtma ve köpüğünü alma işlemlerini açık kaplarda da yapabilirlerdi. M.Ö 8200 tarihindeki Neolitik devirden başlayarak Orta Tunç Devri'nin sonuna kadar (M.Ö 1600) kazısı gerçekleştirilmiş olan alanlarda bulunan çok sayıda taştan yapılmış havan, leğen ve el aletlerinin bu amaçlarla kullanılmış olması olası görülmektedir. Kıbrıs'ın Eski Tunç Devri (M.Ö 2500-1900) ile Orta Tunç Devrine (M.Ö 1900-1600) ilişkin bilgiler sadece mezar kazılarından elde edilen buluntulara dayandığından, bu dönemlere ait zeytin yağı üretimi karanlıkta kalmış durumdadır. Yine de elde

yeterli malzeme bulunmaması nedeniyle, bu dönemlerde zeytin yağı üretiminin olmadığını iddia etmenin hatalı olacağı inancındayız.

Bilebildiğimiz kadarı ile Neolitik devirden sonra gelen Kalkolitik devirde (M.Ö 3900-2500) komşu ülkelerden olan Filistin, Girit ve Kiklat adalarında zeytin yağı üretimi yapılmaktaydı. Filistin'de zeytin yağı üretimine ilişkin taş oyu tesisler bulunmuştur. Kalkolitik dönemden hemen sonra gelen Eski Tunç Dönemi'ne ait yağ presleri Kıbrıs dışındaki Samaria'da bulunurken, aynı döneme ait zeytin yağı ayırım kapları Rasshamra ile Tell El-Hesi'de bulunmuştur.

Doğada yabani halde bulunan zeytin ağaçlarının Kıbrıs'ta ilk kez Geç Tunç döneminden (M.Ö 1600) itibaren yoğun olarak ehlileştirilerek ürününden yararlanıldığı belirlenmiştir. Eskiden çok küçük olan yabani zeytin (*Olea Chrysophylla* Lam.) meyvelerinin bu dönemde daha da irileşmiş olması ehlileştirildiklerine (*Olea Europea*) işaret etmektedir. Ağaçlardan toplanan zeytinler sıkıldıktan sonra geriye kalan posaları eskiden olduğu gibi kazılan çukurlara dökülmekteydi. Nitekim Maroni Vournes, Kalavasson Agios Dimitrios, Hala Sultan Tekkesi ve Apliki'de gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda zeytin posalarını içeren çukurlara rastlanmış ve analizleri yapılmıştır. Arkaik II - Helenistik Devirlere ait Lefkoşa Pasydy'deki tapınak alanındaki zeytin yağı üretim tesisinin dışında bu çukurlara rastlanmıştır. (Resim 6)

Suriye'deki Ugarit'te zeytin yağı üretimi din görevlilerinin monopolündeydi. Bu nedenle Kıbrıs'ta zeytin yağı üreten atölyelerin tapınaklarda faaliyet gösterdiğinin saptanması nedeniyle aynı yöntemin Kıbrıs'ta da geçerli ola-

Resim 6 : Lefkoşa Pasydy'deki tapınak alanında bulunan zeytin yağı tesisi (Arkaik II - Helenistik Devir)

bileceği öne sürülmüştür. Kıbrıs'ta Geç Tunç devrindeki (M.Ö 1600-1050) zeytin yağı üretimine ilişkin yazılı kaynaklara sahip değiliz. Ancak o dönemlerde Alasia olarak bilinen Kıbrıs'ta, Amenophis IV (Akhnaton) döneminde (M.Ö 1372-1354), üretilen kaliteli zeytin yağının Mısırlı tüccarlar tarafından Mısır'a ihraç edildiği ve Kıbrıs kralının Mısır kralına haraç olarak zeytin yağı gönderdiği Tell el Amarna arşiv belgelerinde kayıtlıdır.

3. Zeytin Yağı Üretimine Kontrol ve Denetimi

Kıbrıs'ta Geç Tunç Döneminden önce geniş kapasiteli yağ sıkma presleri bulunmuş değildir. Bu nedenle bu dönemlerde ailelerin kullanımı için küçük ölçekli yağ üretim yöntemlerinin kul-

lanılmış olması olası görülmektedir. Ancak daha sonraki üretim ile ihracat işlerinin etkin olarak sürdürülmesi, uzmanlaşmış insan gücünün yetiştirilmesi ve üretilen zeytin yağının büyük depolarda korunmaları gereği nedenleriyle büyük tesisler ile bu işleri örgütleyecek bir idari mekanizmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle ülke yönetimini elinde bulunduran krallar ile rahiplerin temel gelir kaynağı olan bakır ile zeytin yağı üretimini kontrol altında tutmak istemeleri doğaldır. Bu tür geniş kapasiteli üretim tesisleri Kalavason Agios Dimitrios, Maroni Voumes, Myrto Pighades, Enkomi ve Hala Sultan Tekkesi tapınaklarında bulunmuştur. Bu tür büyük tesisler ise üretimin ihracata yönelik olduğuna işaret sayılmaktadır. Yine bugüne kadar ele geçirilen buluntular, Geç Tunç Devrinin 2'inci safhasından başlayarak Helenistik devire kadar süren zeytin yağı üretiminin, üretimin gerçekleştirildiği birimlerindeki elit tabakanın doğrudan doğruya kontrolü altında bulunduğuna işaret etmektedir. Zeytin üreticilerinin zeytin yağı üretim tesislerinden yararlanmaları için, Ugarit'teki uygulamada olduğu gibi, ürünlerinin bir kısmını tesislerin sahibi olan yöneticiye verme zorunluluğunda olmaları da olası görülmektedir.

Klasik ve Helenistik dönemlerde zeytin yağı üretimi doğrudan doğruya tapınakların kontrolündeydi. Kıbrıs'ta sıkma işleminin yapıldığı odalarda bol miktarda adak hediyeleri ile dini malzeme bulunmuştur. Bu nedenle Filistin'de olduğu gibi tapınaklarda üretilen zeytin yağı ile adak heykellerinin tapınağa gelenlere satıldığı öne sürülmüştür. Helenistik dönem ile daha sonraki dönemlere ait tapınaklarda ele geçen buluntular, zeytin yağının kutsallığını ortaya koyabilecek niteliktedir. Yunanistan'daki Artemis Eleusis

tapınağında üzerinde zeytin yağı sıkma aleti bulunan mermer adak tasvirinde zeytin yağının koruyucusu olan Minerva büstü bulunmaktadır. Yine Lefkoşa Pasydy'de bulunan taştan yapılmış bir ayırıştırma kabı üzerinde, bu kabin Menon'un oğlu Apollonios tarafından Apollo Keraiates'e adandığı kayıtlıdır.

Kıbrıs'ın Hıristiyanlıkla yüzleşmesi bu alana radikal değişiklikler getirmemiştir. Eskiden çok tanrılı dinlere ait tapınaklar ile tapınak alanları yerlerini Bazilikalar ile "Chapel" olarak bilinen küçük tapınaklara bırakmıştır. Papazların sadece manevi yönden değil, toplumun sosyal ve ekonomik yaşamında da önemli roller üstlenmeleri devam etmiştir. Buna karşın yine de Roma dönemindeki bazı ülkelerde zeytin yağı ticareti sıkı yasalarla denetim altına alınmış ve Kıbrıs'ın ekonomisi Kıbrıs genelinde kurulan üretim çiftliklerine dayandırıldığından, zeytin yağı üretimi zengin olan dindar kişilerin monopolünden çıkartılmıştır. Eskiden zeytin yağı sıkma işlemleri ilkel yöntemlerle yapılırken Roma döneminde ilk kez doğrudan doğruya burgu yöntemiyle çalışan ve istenilen yere kurulabilen daha verimli presler ortaya çıkmıştır. Böylece önceleri daha büyük ve pahalı olan üretim tesisleri terk edilmiştir.

Erken Hıristiyanlık döneminde Kiliseye ait büyük kapasiteli tesislerin yanı sıra, küçük kapasiteli tesisler de varlıklarını sürdürmekteydi. Yabancı işgali altında fakirleşen çoğu Kıbrıs insanı, zeytin ürünlerini sıkmak için sadece özel kişilere ve genellikle de kiliselere ait olan yağ değirmenlerini kullanabilmekteydi. Bu nedenle çoğu köylerde zeytin yağı presleri genellikle kilise avlularında veya kiliselere bağlı yapılarda faaliyet göstermekteydi. Yaşlılardan sağlanan sözel bilgiler, Osmanlı döneminde bu uygulama

maların yasalara da girdiği doğrultusundadır. Köylüler zeytin ürünlerinden yağ elde edebilmek için kullandıkları preslerin karşılığı olarak tesis sahiplerine ürünlerinin % 10'unu verirlerdi. Bu uygulama Osmanlı döneminde de yaygın olarak geçerliliğini korumuştur. Ancak Osmanlı döneminde zeytin yağı üreticileri ürünlerinin %10'unu zeytin yağı tesislerini kullandıkları özel kişiler ile kiliselere verirlerken, %10'unu da devlete vermek zorundaydılar. Kıbrıs'taki bu uygulama 1930'lu ve hatta 1950'li yıllara kadar devam etmiştir.

4. Ezme ve Sıkma aletlerinin yapımında kullanılan malzemeler

Ezme ve sıkma aletlerinin büyük bir bölümü taş ve ahşaptan yapılmaktaydı. Ancak ahşap olanlar zamanla kaybolduğundan bunlara ilişkin bilgiler antik yazarların yazdıklarından öğrenilmektedir. Suriye'deki bir salgın hastalık nedeniyle geçici olarak Mağusa'da ikamet etmek zorunda kalan İbrani (Hebrew) Elias of Pesaro'nun İtalya'daki kardeşi veya arkadaşına yazdığı 18 Kasım 1563 tarihli mektupta, 1563 yılında Kıbrıs'taki zeytin yağı sıkma yatakları ahşap olduğundan üretilen yağın çok kötü olduğu ve yemek pişirme ile aydınlatmaya uygun olmadığını belirtilmektedir. Sıkma sırasında ahşabın üzerinde kalan eski yağ, yeni çıkan yağı bozmaydı.

Ezme ve sıkma aletlerinin yapımında, sert kalker taşı kullanılması tercih edilmekteydi. Değirmen taşı yapımında yumuşak taşların kullanılması halinde dönme sırasında ezilip ufalanmaları sonucu zeytinin lezzetini bozacakları bilinmekteydi. Bazen yağ havuzları bile aynı sert kaya içine oyulmaktaydı. Kıbrıs'taki yerleşim

yerlerinin yanlarında değirmen taşı temin edilen çok sayıda taş ocağı görülmektedir ki bunlar mezarlık alanı olarak da kullanılmışlardır. Bazı durumlarda bölgenin yapısı dolayısı ile değirmen taşı yapımında daha sert olan kuvars kumlerinde bulunan delikli taşların yapımında Konglomera kullanılırken, Girne Sıra Dağları boyunca değirmen taşları ile ağırlık taşları sert kireç taşından yapılmışlardır. Yine de konuya genel olarak bakıldığında insanların yakın çevrelerindeki kolay bulunur taşları bu amaçla kullandıkları anlaşılmaktadır.

5. Zeytin Yağı Üretiminde Gerekli olan Suyun Sağlanması

Zeytin yağı elde etmenin çeşitli safhalarında suya ihtiyaç duyulmaktadır. Zeytin ezilmeden önce yıkanması, sıkılan zeytin eziklerine sıcak su dökülmesi ve sıkma işleminden sonra sıkma yatağı ile zembillerin yıkanması gerekmektedir. Su sağlama Kıbrıs'ta her daima sorun olmuştur. Prehistorik topluluklar yerleşim yerlerini nehir kenarlarına veya mevsimlik akan derelerin yanına kurarlardı. Eğer evler ile köylerde su kaynağı varsa değirmenler evlere veya köylere kurular; eğer yoksa su kaynağı olan veya su depolamaya uygun yerlere kurulması gerekirdi. Bu güne kadar Kıbrıs'ta gerçekleştirilen sınırlı kazılar değirmenlerin su kaynaklarının kenarlarında kurulduğuyula ilgili olarak az ipucu vermiştir. Kazılarda bu değirmenlerin halk evlerinde veya tapınaklarda buldukları belirlenmiştir. Bu yapılarda bir su kuyusu veya tesisin çevresinde çok geniş su havuzları bulunmaktadır. Değirmenler dere kenarlarına da kurulmuştur. Bazı hallerde antik mezarlar su sarnıcı ile yağ

depolama görevi görebilecek duruma da getirilmiştir. Antik mezarların tavanları açılmakta ve bunların cidarları su geçirmez bir şekilde sıvanmaktaydı. Erken Bizans dönemindeki Amathus Agia Varvara ile Lambusa'da bulunan bir mezarın bu şekilde tadil edilerek kullanıldığı belirlenmiştir. Suyu toplamak (ve/veya sıkılan yağı depolamak) için kayalara kanallar ile kuyular da açılmaktadır ki bu sarnıçlar sıkma işleminin gerçekleştirildiği yerin hemen gerisinde yer almaktadır. Böyle bir sarnıç Beşparmaklar ile Değirmenlik köyü arasındaki askeri bölgede yer alan bir kayalıkta Eski Eserler ve Müzeler Dairesi tarafından belirlenmiştir. (Resim 7)

Resim 7 : Değirmenlik köyünün üst başındaki kayaya oyulan su sarnıcı veya yağ deposu

Resim 8 : Değirmenlik köyünün üst başındaki Değirmen taşı ile burgu presi ayağı

Sarnıcın yanında ise bir değirmen taşı bulunmuştur. Bu taş önceleri zeytinleri ezme amacıyla kullanılırken, daha sonraları burguyla çalışan sıkma presine ayak görevi görecek şekilde biçimlendirilerek kullanılmıştır. (Resim 8)

6. Zeytin Yağı Üretimi

Bu güne kadar ele geçen zeytin yağı üretim aletleri zeytin yağının yakın geçmişimizdeki benzer ilkel yöntemler kullanılarak elde edildiğine işaret etmektedir. Antik çağlarda ve hatta yakın geçmişimizde bile ağaçlardan toplanan zeytinler üç aşamalı ilkel bir işlemden geçirildikten sonra zeytin yağı elde edilir ve daha sonraki kullanımlar için depolarda bekletilirdi. Ağaçlardan toplanan zeytinler yıkandıktan sonra ezilirdi. Ezildikten sonra lapa haline gelen zeytinler genellikle örülerek yapılmış zembiller içine konarak sıkılırdı. Sıkma sırasında zembillerin üzerine sık sık sıcak su dökülerek sıkma işlemi bir kaç kez tekrarlanırdı. Son safhada ise su ile karışık durumda elde edilen yağ sudan ayrılır ve ileri temizliği için depolanırdı. Bugüne kadar arkeolojik alanlarda gerçekleştirilen kazılarda zeytinleri ezmede (maccez etmede), sıkmada, yağı sudan ayırmada, depolamada ve taşımada kullanılan araç ve gereçlere rastlanmıştır.

6.1 Zeytini Ezme İşlemi

Kıbrıs'ta ilk dönemlerde sıkma aleti bilinmediğinden zeytinler kaplarda ezilerek yağ elde edilirdi. Daha sonra zeytinin ezilmesinde silindirik sert taşlar kullanılmaya başlanmıştır. Eğimli sert bir zemine dökülen zeytinlerin üzerinde silindirik taş yuvarlamaktaydı.

(Resim9) Bu taşların iki ucunda bulunan birer zıvana deliğinin görevi ise, içlerine ahşap veya

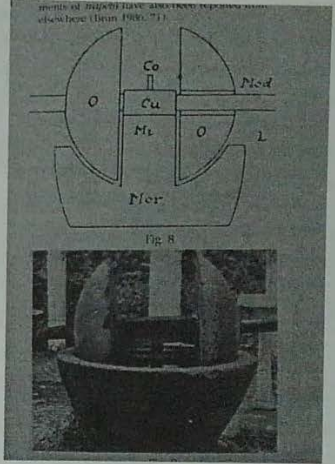

Resim 9 : Kouklia Styllarka'da bulunan zeytin ezmede kullanılan silindirik taş (Helenistik Devir)

metalik bir kol geçirmek suretiyle rahatlıkla yuvarlanmalarını sağlamak içindi. Eğimli zemi-

Resim 10 : Zeytin ezme değirmeninin ezme yatağı - Paramal

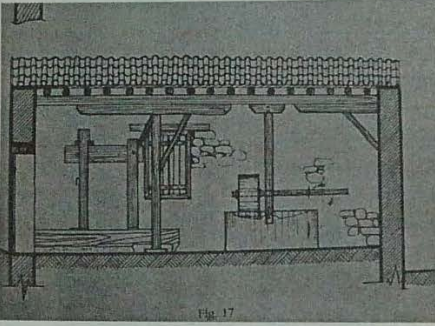

Resim 11 : Pompei yanındaki Boscoreale'de ele geçen zeytin ezme değirmeni

Resim 12 : Rondanini kabartmasında zeytinlerin ezilmesi sahnesi

nin ucunda bir yağ depolama havuzu (kuyu) veya bir küp bulunmaktadır. Ezilen zeytinden çıkan yağ aşağıya doğru akarak havuz veya küpte toplanmaktadır. Silindirik taşlardan iki

Resim 13 : Geç Roma'dan başlayıp XIX. Yüzyıla kadar devam eden zeytin ezme değirmeni modeli.

tane Kukla Styllarka kazısında bulunmuştur.

Zeytini ezme için diğer bir yöntem ise, ortasında delik bulunan kalkerden yapılmış çok iri yuvarlak bir değirmen taşının, bir ezme teknesi (yatağı)(Resim 10) içinde insan veya hayvan gücüyle döndürülmesiydi. Pompei yanındaki Boscoreale (Resim 11) ile Rondoni kabartmasında (Resim 12) değirmene ilişkin bilgiler edinilmektedir. En eski örneği Helenistik Döneme tarihlenmekte olup Mari Kopetra'da

Resim 15 : Yakın geçmişimizde zeytini ezme amacıyla kullanılan değirmen taşı ile 'yatağı. (Değirmenlik Köyü)

bulunmuştur. Bu değirmenlerin kullanımına XIX yüzyıl'da kadar devam edilmiştir. (Resim 13) Bunlardan biri Bilelye'deki Bileşe mevkiinde de rastlanmış olup, (Resim 14) yakın geçmişimizde bunların kullanımına devam edilmiştir.(Resim 15)

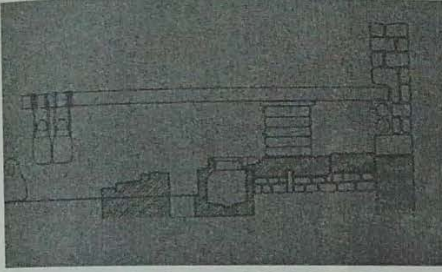
6.2 Sıkma işlemi

Arkeolojik kazılarda tespit edilen yağ sıkma presinin bir veya bir kaç parçası bu yerlerin yağ üretim atölyeleri olduğunun anlaşılmasına neden olmaktadır. (Resim 16 - 17) Bu dönemin zeytin

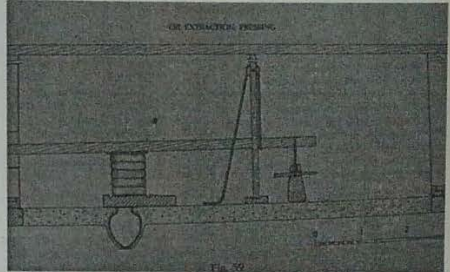

Resim 14 : Bilelye'deki Bileşe mevkiinde bulunan antik döneme ait çok büyük bir değirmen taşı

Resim 16 : Zeytin sıkma presi Modeli- Mari Kopetra (Arkaik - Helenistik)
sıkma araç ve gereçlerine Maroni Vournes, Myrtou Pighades, Episkopi Bamboula, Kition, Alassa Pano Mandilaris, Enkomi, Kalavasos Agios Dimitrios, Apliki Karamallos, Hala Sultan Tekkesi, Kouklia Skales, Nicosia Pasydy ve daha

Resim 17 : Ağırılık taşı kullanılan sıkma presi - Lefkoşa Pasydy

Resim 18 : M.Ö VI. Yüzyıla tarihlenen bir Atik Skyphos üzerinde zeytin sıkma yöntemini gösteren tasvir.

bazı yerlerde bulunmuştur. Zeytin yağı üretim atölyelerinde genellikle şu araç gereçlere rastlanmıştır:

Ağırılık taşı (konik olup üzerinde dikey ve

Resim 19 : Antik dönemde zeytini sıkma yöntemini yansıtan illüstrasyon - Bodrum Müzesi

yatay delikler vardır)

Sıkma yatağı (Kanalları ve oluşu vardır)

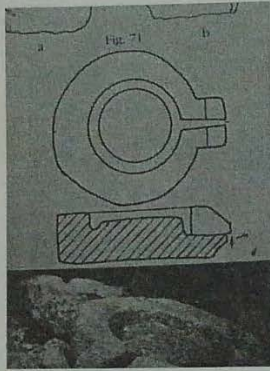
Mengene ayak taşı

Yağın içine sıklığı küp veya kuyu

Yağı sudan ayırma küpü (Dibinde bir delik vardır)

Yağ Amforası (Üretilen yağın nakledilmesi için)

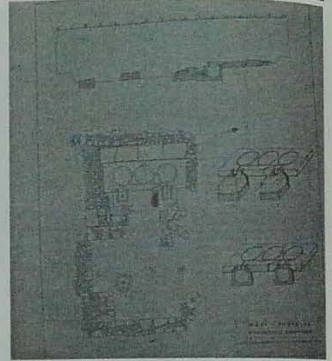
İlkin zeytinlerin ezilerek zeytin yağı elde edildiğini söylemiştik. Ancak teknik bir ilerleme olarak manivela kolu (sıkma kolu) ile ağırılık taşlarıyla ezilmiş zeytinlerin sıkılmasına Geç

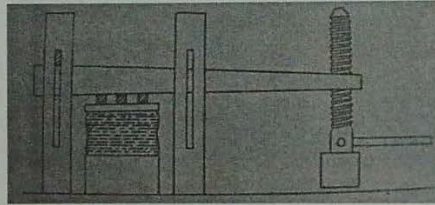
Resim 20 : Zeytin sıkma yatağı - Armenohor Stavrodromi (Geometrik - Bizans)

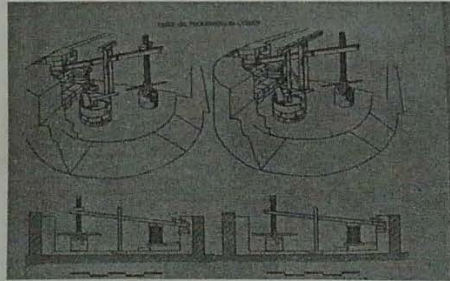
Resim 21 : Yerovasa yağ sıkma presi yatağı (Delikli taşların yanında bulunmuştur)

Resim 22 : Zeytin yağı tesisi - Mari Kopetra (Üretim artmasıyla sıkma yatağı sayısını arttırmıştır) (Arkaik - Helenistik Devir)

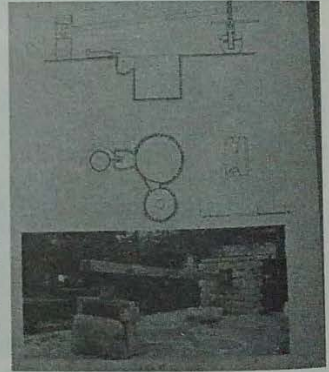

Resim 23 : Manivela kolu ve burgulu sıkma yöntemi (Geç Roma - Erken Bizans)

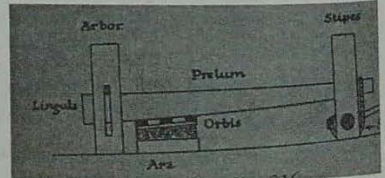

Resim 24-25: Salamis yağ değirmeni imalathanesi (Bizans Dönemi - VII. Yüzyıl)

Resim 26 : Kouris Valley Dameftis yağ sıkma değirmeni modeli (Geç Roma - Erken Bizans VII-IX. Yüzyıl)

Resim 27: Manivela kolu ile sıkma yatağı kullanılarak sıkılan yağ modeli (Klasik edebiyatta bilinen bu sıkma yöntemi Roma Devri boyunca devam etmiştir)

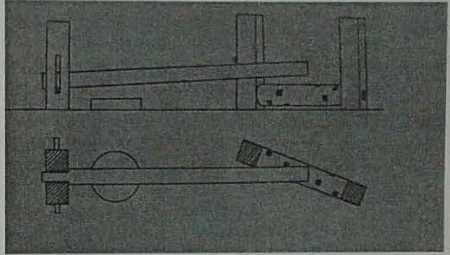

Tunç Devrinin ikinci safhasında (M.Ö 1450-1200) başlanmış ve daha sonraki Helenistik dönem boyunca sıkça kullanılan bir yöntem durumuna gelmiştir. Manivela kolu ile ağırlık kullanılarak çalışan mengenenin çalışma şekli, M.Ö VI. Yüzyıla tarihlenen siyah figürlü bir Attika testisi (Sykphos'u) üzerinde resmedilmiştir. (Resim 18) Ahşap manivela kolunun bir ucu duvar içine veya bir yere tutturulmuştur. Manivelanın diğer ucuna delikli ağırlık taşıyı bağlanmıştır. Bu iki kısmın arasında ise sıkılacak zeytinlerin içine konduğu sepetler üst üste sıkma yatağı üzerine sıralanmıştır. Bir insan ise ağırlık taşlarına yardımcı olmak için ahşap manivela koluna asılmış durumdadır. Sepetlerdeki zeytinlerin sıkılması sonucu çıkan yağ alttaki bir küpe akmaktadır. (Resim 19) Bu yöntem Helenistik dönem boyunca devam etmiştir. Delikli taşların Arbores olarak kullanımı, sıkma işlemine daha da bir etkinlik kazandırmıştır. Bu taşlar sadece Kıbrıs'a özgü olmakla birlikte, Helenistik döneme tarihlenen Kuzey Lübnan'da Um-el Amed'de ve Anadolu'da da rastlanmıştır.

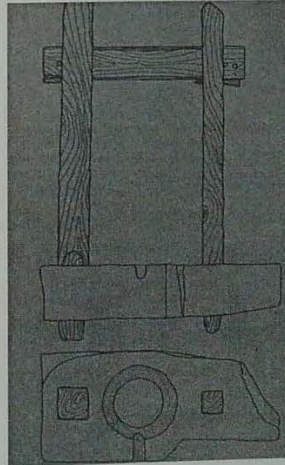
Aktıtacağı olan yağ sıkma yatakları ilk kez Genç Tunç Devrinin ilk safhasında (M.Ö 1600-1450) ve yaygın olarak da Geç Tunç devrinin ikinci safhasında (M.Ö 1450-1200) görülmektedir. Bu tür yağ sıkma yatakları sadece Kıbrıs'a özgü olmayıp Girit, Ugarit ve Yakın Doğu'da da saptanmıştır. Geometrik'ten Bizans dönemine kadar tek olan sıkma yatakları da vardır. (Resim 20-21) Arkaik - Helenistik dönemlerde üretimin artmasıyla birlikte sıkma yatakları sayısal olarak artarken ölçekleri de büyümüştür. (Resim 22)

Roma döneminde manivela kolu ile burgu sistemine dayalı sıkma aleti kullanılmıştır. aya başlanmış ve bu Bizans döneminde de devam

etmiştir. (Resim 23) Salamis'te, (Resim 24-25) bulunan Bizans Devrine (VII. Yüzyıla) tarihlendirilirken, Kouris Valey Dameftis'te bulunan ise (Resim 26) Geç Roma - Erken Bizans (VII-XI. Yüzyıl) dönemlerine tarihlendirilmiştir. Bunun yanı sıra manivela kolunu iplerle aşağıya çekmeye yarayan silindirik gövdeli bir mekanizma da görülmektedir. (Resim 27-28)

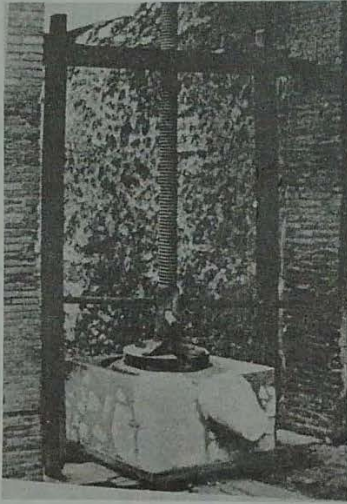

Resim 28 : Manivela kolu ile sıkma yatağı kullanılarak sıkılan yağın modeli (Klasik edebiyatta bilinen bu sıkma yöntemi Roma Devri boyunca devam etmiştir)

Resim 29 : Bizans döneminden başlayarak 1930'lu yıllara kadar devam eden ahşaptan yapılmış direk burgu sistemine ait burgu ile sıkma yatağı. (Burgu ahşap olduğundan günümüze kadar gelmemiştir)

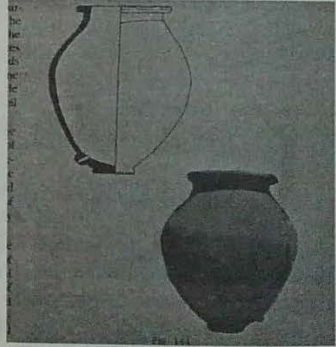
En sonunda basıncı yağ zembillerine direk olarak yönelten burğu sistemi kullanılmıştır. (Resim 29) Önceleri burğu sistemi ahşap iken 1930'lu yıllarda bunların yerine metalik mekanizmalar devreye girince eski sistem tarihe karışmıştır. Monagri'deki Archangelos Manastırına ait yağ presi buna bir örnek teşkil etmektedir. (Resim 30)

Resim 30 : Monagri'deki Archangelos Manastırına ait yağ presi. Önceleri ahşap iken 1930'lu yıllarda demirden mekanizmalar devreye girince eski sistem tarihe karışmıştır.

ayrılması gerekmektedir. Bu yapılmadığı takdirde yağ hava ile temas edince fermentasyona (mayalanmaya) başlamaktadır. Sıkıldıktan sonra elde edilen sıvı kısa bir süre geniş ağızlı bir küpte bekletilirse sıvı içindeki yağ hafif olduğundan sudan ayrılarak yüzeye çıkmaktadır. Ayırıştırma işlemi, bekletilen kaba ve yağı elde edenin bilgisine göre değişik yöntemlerde yapılmaktadır. Yağı sudan almanın en basit yöntemi elle veya kepçe ile almaktır. Bu yöntem Akdeniz ülkelerinde yakın geçmişimize kadar devam etmiştir. Arkeolojik bulgular arasında yağın bekletildiği küp dışında başka herhangi bir ayırım aletine rastlanmamış olması, yağın bu yöntemle sudan ayrıldığına işaret sayılmaktadır.

Yağı sudan ayırmanın ikinci yöntemi ise küpün dibine bir emzik (veya iki delik) açılmasıyla dipteki suyun bu deliklerden dışarıya boşaltılmasıdır. (Resim 31) Arkeolojik buluntu-

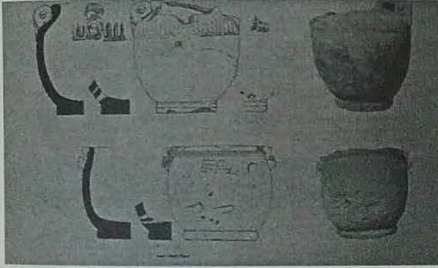
Resim 31 : Yağı sudan ayırıştırma küpü - Kition (Helenistik Devir)

6.3 Yağı sudan ayırma işlemi

Değirmene gelen zeytin ezilip sıkıldıktan sonra yaklaşık % 60'ı sıvı hale gelmektedir. Bunun da % 40'ı su ile diğer maddeler, % 20'si ise yağdır. Zeytin yağının kaliteli olabilmesi için sıkıldıktan hemen sonra su ile diğer maddelerden

lar arasında taş veya seramikten yapılmış bu tür ayırım kaplarına rastlanmıştır. Kition ile Pyla Vigla'da bulunan örneklerle dayanılarak bu yöntemin Kıbrıs Klasik dönemde (M.Ö 480-310) kullanıldığı ve bu yöntemin Helenistik Devir

boyunca devam eden Lefkoşa yağ değirmeninde de kullanıldığı anlaşılmıştır. Lefkoşa Pasydy'de bulunan bu tür bir taş kabın üzerinde, bu kabın Menon'un oğlu Apollonios tarafından Apollo Keraiates'e adandığının yazılmış olması, zeytin yağı üretiminin din ile olan bağlarına bir işaret sayılmaktadır. (Resim 32)

Resim 32 : Kition'da bulunan ayırıştırma kabı üzerinde "Menon'un oğlu Apollonios'un Apollo Keraiates'e armağanı" yazılıdır.

Sıkılan yağı sudan ayırmanın üçüncü yöntemi ise, ağızları aracılığıyla birbirleriyle bağlantılı olan yan yana iki veya daha çok yer deponun kullanılmasıdır. (Resim 33-34) Sıkılan yağ ilkin

Resim 33 : Baf Kuklası Styllarka taşlarının 1878 yılına ait çizimi

Resim 34 : Baf Kuklası Styllarka arkeolojik kazı alanı

birinci depoya akmakta ve bu depo dolduktan sonra üste çıkan yağ diğer depoya akmaktaydı. Bu tür yağ depoları Kouris Deresi Vadisi'ndeki Dameftis mevkiinde ve Koukla Styllarka'da bulunmuştur. (Resim 35) bulunmuş olup M.S

Resim 35 : Baf Kuklası Styllarka'da bulunan yağ depolama çukurları

VII-XI. Yüzyıla tarihlendirilmiştir. Bu yöntem Kuzey Afrika, Campania, Kuzey Suriye, Yukarı Galler ve bazı bölgesel varyasyonlar şeklinde tespit edilmiştir. Yağ bu yöntemle sudan ayrıldıktan sonra, çamur halindeki yağın içinde bulunan diğer maddelerin dibe çökmesi için, dibinde küçük bir çukur bulunan havuzlar kullanılmıştır. (Resim 36) Bu yöntem Geç Tunç

Resim 36 : Baf Kuklası Styllarka'da bulunan yağ çukurlarından biri.

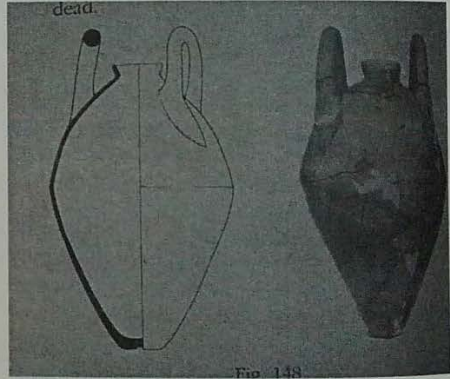
Devrinden başlayarak (Kalavasson Agios Dimitrios) Erken Bizans Dönemi boyunca devam etmiştir. —

6.4 Zeytin Yağı tortusunun çökertilmesi için Γ polanması ve taşınması

Zeytin yağının içinde bulunan diğer maddelerin dibe çökmesi için tekneler ile depolar yapılmıştır. Ortalarında çöken maddelerin birikmesi için bir çukur bulunmaktadır. Bazı hallerde bu teknelerin görevini, sıkma yatağı oluşunun hemen önünde yere gömülen küpler de

görmekteydi.

Üretilen zeytin yağı Pithoi olarak bilinen çift kulplu Amforalar içinde saklanırlardı. Bunlar depolara konur veya depoların zeminine gömülürlerdi. Bazı hallerde bu amaçla Pithoi şeklinde binalar da yapılmaktaydı. Daha sonraları bu amaçla pişmiş toprak küpler (Amforalar) da kullanılmıştır. Salamis'teki 3 numaralı mezarda bulunan ve yaklaşık olarak M.Ö 600 yılına tarihlenen bir küpün kulp altında Kıbrıs hece yazısı ile yazılmış "Zeytin yağı için" kaydına rastlanmıştır. (Resim 37) Ayrıca

Resim 37 : Salamis Kral Mezarlığı'ndaki 3 numaralı mezarda bulunan yağ Amforası. Omuzda "Zeytin yağı için" kaydı vardır. (M.Ö 600)

Salamis'teki 79 numaralı mezarda da çok sayıda Amfora bulunmuştur ki belki de bunun nedeninin zeytin yağının kıymetli bir adak hediyesi olması şeklinde düşünülmektedir.

SONUC

Son olarak şunu da vurgulamak isteriz. Bugün Kıbrıs genelindeki bazı bölgelerde asırlık zeytin ağaçlarına sıkça rastlanmaktadır. Bilebildiğimiz kadarıyla bu asırlık ağaçlar, Kalkanlı, Girne Dağlarının kuzey etekleri, Değirmenlik, (Resim 38) Gastria'da Valya Ormanı, Yedikonuk, Aynakofo ve Kantara Kalesi ile Davlos arasındaki arazide yoğun olarak görülmektedir. Ancak her geçen gün, şu veya bu nedenlerle, daha da azalan bu ağaçların salt erozyonu önlemek için değil, ülkenin doğa mirası olmaları nedeniyle öncelikle korunmaları en içten beklentimizdir diyerek konumuza son verelim.

KAYNAKÇA

Oğuz M. Yorgancıoğlu, Kıbrıs'ta zeytincilik, zeytin ve zeytinyağı, Mağusa, Ocak 1999

Sophocles Hadjisavvas, Olive oil processing in Cyprus from the Bronze Age to the Byzantine Period, Studies in Mediterranean Archaeology Vol. XCIX, Paul Astöms Förlag, Nicosia, 1992

Sophocles Hadjisavvas, "Perforated Monoliths: Myths and Reality", Ecole Française Française D'Athenes Bulletin De Correspondance Hellenique, Supplement XXVI, Athenes, 1993, s.137-149

Sophocles Hadjisavvas, "Olive oil Production in Ancient Cyprus", Report of The Department of Antiquities Cyprus 1988, (Part 2), s.111-120

Tuncer Bağışkan, "Kıbrıs Halkbilimi ve Arkeolojisinde Delikli Taşlar", Halkbilimi Dergisi, Sayı:35-36, Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa, Temmuz-Aralık 1994, s.3-13

Resim 38 : Değirmenlik Köyündeki çok yaşlı zeytin topluluğundaki bir ağaç.

Araştırma... - Research... Araştırma... - Research... Araştırma... - Research...

THE SICKLE DANCE FROM CYPRUS

KIBRIS'TAN ORAK OYUNU

Andreas PAPANDEOU*

Çeviri: Fatma ÇAMLIKÖYLÜ

THE SICKLE AND THE MEANING OF THE SICKLE DANCE

The Sickle Dance, or Horos tu Dhrepaniou, in Greek, and Orak, in Turkish, refers to the Cypriot dance the performance of which requires the holding of a sickle.

Introductory Statement

"Dhrepani" (sickle) is a dance inspired, in

Orak Oyunu ve Orak Oyununun Anlamı Orak oyunu ya da Yunanca "Horos tu Dhrepaniou" ve Türkçe Orak, Kıbrıslı oyunu olup orak tutma performansı gerektirir.

Tanıtıcı Demeç

Orak Kıbrıs'tan çıkmış bir oyundur ve hasattan esinlenerek meydana gelmiştir.

Cyprus, from and evolved out harvesting wheat and barley. The dancer moves skillfully the sickle in order to describe the movement of mowing grain and the farmer who is enjoying cutting wheat or barley stalks, and playing

with the sickle, using fast and dangerous passes around the dancer's body (head, neck, chest, waist, hips, legs), and under his legs.

In general, the Sickle Dance is intended to exhibit the dancer's swiftness and skill in interpreting the harvest in Cyprus, around 1899.

Introduction

The Dance of the Sickle is a purely Cypriot Dance. It was neither performed in Greece nor in Asia Minor, areas close or related to Cyprus in terms of dance.

The Sickle Dance was/ is presented, rather in panyiria, festivals, the Kataklysmos Celebration than during the wedding celebrations, where most all other Cypriot dances are performed.

The Dance of the Sickle is directly associated with mowing activities in Cyprus during the summer. The dancer represents a strong, agile, hard working, skillful, lively, hopeful young man who imitates the actions of a real mower in a common, among all Cypriots, farming task, before 1960, the harvest of wheat and barley. In addition, the dancer gets the chance to play with the instrument in order to show skill in manipulating the sickle.

The dancer spins or rotates the sickle at such a speed the viewer's eye can not or has difficulty to follow.

Purpose of the Sickle Dance

The purpose of the Dance of the Sickle is the through the three part music representation of mowing wheat or barley ripe plants in Cyprus, with the demonstration, on the part of the dancer, manhood and skill in dealing with varied movements of the sickle, so that by the end of the dance he actually avoids cutting, with the sickle, himself.

Oyuncu yetenekleriyle orağı hareket ettirir. Oyuncu oyunda; biçilen tahılın hareketini ve çiftçinin sevgiyle arpa ve buğday saplarını kesimini, orakla oynamasını, orağı hızlı ve tehlikeli bir şekilde oyuncuların vücutlarından ve kendi bacaklarının altından geçirmesini anlatır.

Genel olarak, orak dansı, oyuncunun hızını ve hasatı yorumlama yeteneğini gösterir.

Tanıtım

Orakoyunu tamamen bir Kıbrıs oyunudur. Bu dans ne Yunanistan'da ne de Küçük Asya'da oynanmıştır.

Orak oyunu panayirlarda, festivallerde, Kataklysmos kutlamalarında ve düğünlerde de oynanırdı.

Orak oyunu Kıbrıs'ta yazda yapılan biçme aktivitelerden oluşmaktadır. Oyuncu, güçlü, çevik, çalışkan, yetenekli, neşeli, ümit dolu genç adamı anlatır. Oyuncu, 1960'tan önce çiftçilik görevini yapan orak biçen çiftçiyi taklit eder. Oyuncu, orağı kullanma yeteneğini gösterme şansına sahiptir. Aynı zamanda oyuncu orağı hızlı bir şekilde birkaç kez döndürür ve izleyiciler bile bunu takip edemezler.

Orak Oyununun Amacı

Orak oyununun sunumu oyuncuların 3 aşamalı müzikle birlikte ellerinde arpa ve buğday bitkilerinin olmasıyla yapılır, demostrasyonla, oyuncunun, orakla yaptığı hareketlerle kendilerine zarar vermediği de görülür.

Oyuncuların Sayısı

Genellikle, orak oyunu orak tutan bir oyuncuyla oynanır. Ancak oyun, 2 ya da daha fazla oyuncuyla, herbiri kendi orağıyla da oynanabilir. Grup halinde oynanıldığında bayan oyuncular da oyuna katılabilir. Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki, orijinal, geleneksel orak oyunu bir erkek oyuncuyla oynanır.

Man and/ or Woman Dancer of the Sickle

Usually and traditionally, the Dance of the Sickle is performed by a man. A woman dancer of the sickle is not, altogether, excluded; however, such performance is, rather, complementary to a man's performance. For example, a woman dancer gives the sickle to the man who is going to perform the dance.

The Sickle Dance performed by a woman may be perceived as change of the role of women in Cypriot dancing. Also, a woman performer may be forced to avoid characteristic dance movements, usually or traditionally, performed by men.

In general, it can be said that the Sickle Dance is a man's job.

Number of Dancers

Usually, the Dance of the Sickle is performed by one dancer holding one sickle. However, the dance could be performed by two or more dancers, each holding his own sickle. In case of a group presentation of the dance women dancers may participate as well.

Concluding the subject, it can be said that the original / traditional performance of the Dance of the Sickle is kept for one male dancer.

The Sickle Dance as Competition

The original purpose attributed to a dance for men from Cyprus is the demonstration of manhood, chivalry, cleverness, agility, and movement skill, dictated by music, in a competitive framework.

An acceptable framework of dance presentation in Cyprus is dance competitions, including a competition for the Sickle Dance.

Such competitions took/ take place in Larnaka (Phinikoudhes Beach Front), Lemessos, Kyrenia, Famagusta, and Paralimni.

It is concluded, therefore, that the competitive form of the Sickle Dance is an acceptable form of presenting the dance.

Orak Yarışı

Kıbrıs'ta erkeğin bu oyuna katkısı; erkekleğin, centilmenliğin, çevikliğinin, akıllılığın ve hareket yeteneklerinin müzikle rekabet ortamında kanıtlanması gösterilmesidir.

Oyunun Kıbrıs'ta kabul edilen oynanma şekli daha çok oyun rekabeti şeklindedir. Orak rekabeti, orak oyununun bu şekli Larnaka, Limasol, Girne, Mağusa ve Paralimni'de oynanır. Sonuç olarak, oyunun rekabet formatında sunumu da kabul görmektedir.

Orakla Oynama

Orak oyunu orakla oynamanın geliştirilmesiyle alakalıdır.

N.A.K. Tromeros'a göre orak oyunu Karıpaz insanların bir geleneğidir. (Bakınız Andreas Synnessiou, ****). Orakla oynama aynı zaman-

(Costakis Charalambous, left and Christos Zervaw, right)

da "****", milia ile de anlatılır, anlamı elma ağacı olarak açıklanır. Cyril Economopoulos tarafından. (To **** B, 1968, p 138). Bütün bu durum Alecos Lakovidhis (1985, p. 180-183) tarafından açıklanır.

Yukarıdaki anlatıma bağlı olarak orakla biçenler orak oynamaktan hoşlanırlar.

Tarlalar hasatı bitirmeye uğraşan çok çalışan

Playing with the Sickle

The Dance of the Sickle is related or, better, is the development of playing the sickle.

The playing of the sickle (Το Παίξιμο του Δρεπανιού) is reported by Nicolas A. Koumbas Tromeros as a custom of the Karpassia people (see Andreas Synnessiou, "Ο Χορός του Δρεπανιού και η Μηλιά", *Λαογραφικά Ριζοκαρπάσου*, pp. 188-189). The playing of the sickle is also associated with "Μηλιά", milia, meaning apple tree referred by Cyril Economopoulos (*Το Παγκύπριο Γυμνάσιο και η Λαογραφία*, Β, 1968, p. 138). The whole process is described by Alecos Iakovidhis (1985, p. 180-183). According to the above descriptions, the mowers (θεριστές) liked to play the sickle. The fields were full of hard working people, who used to come for the harvest. The playing of the sickle could offer satisfaction and joy to these men and women.

The playing of the sickle is also associated with some of the movements executed by the mowers holding the sickle. The playing of the sickle refers to the various skillful movements acted by the mowers at the end of the session, called in Cypriot Greek - potherisma (ποθέρισμα).

The principal role was given to the first worker -protarkatis (πρωταρκάτης), who used to lead the whole activity and used to give directions to the other dancers. The principal worker, or another mower, used to cut skillfully stalks (kutsulles, κουτσούλλες) at the section of the field not mowed, called andatzí (αντάτζι), which is equivalent to 334 square meters, and he used to play, at the same time, with movements around his head, neck, mouth and other parts of the body as well as down the ground.

The above activity was, usually, done without music. However, it could take place with the use of music, in which case, at everybody's satisfaction, both the mowers as well as the land owner, usually at the end of the session of mowing (potherisma, ποθέρισμα), when the entire musical

insanlarla doludur. Orakla oynamak bu erkeklere ve kadınlara eğlence verir.

Orak oynamak aynı zamanda biçenlerin orağı tutmakla ilgili bazı hareketleriyle de ilgilidir.

Orak oyunu orak biçenlerin mevsim sonunda yaptıkları çeşitli yetenekli hareketlerin toplamıdır.

Esas önemli rol birinci işçiye verilir-Protarkatis-, bu kişi bütün aktiviteyi yönetir ve diğer oyunculara yön gösterir.

Oyuncu veya birinci işçi orakla biçerken aynı zamanda da orağı kafasının üzerinden boyununun etrafından, ağız hizasından gezdirirken aynı zamanda da vücudunun muhtelif yerlerinden gezdirir, bunları yaparken yerle de temas eder bu da 334 metrekairelik bir alanı kap-sar.

Yukarıda belirtilen aktiviteler genellikle müziksiz yapılır. Fakat müzik kullanılarak da şu durumda yapılabilir: Herkesin memnuniyetiyle, özellikle biçenlerin ve tarla sahibinin isteğiyle, genellikle biçme mevsimi sonunda yapılır, bütün bu aktivite "Milia", elma ağacı olarak anlatılır.

Elma Ağacı Geleneği

Biçmenin son günü sırasında tarla sahibi müzisyeni hasat mevsimini kapamak için yapılacak kutlamaya katılması için tarlaya çağırır. (Rizokarpasso, as Alecos Iakovidhis mentions (1985, p. 181) "... the music played for this event is survived".)

Biçme bitirilmeye hazırken, orak biçenler tarla sahibine şarkı söyleyip oynamak için oturup oturamayacaklarını sorarlar. Orak biçenler oturan tarla sahibi etrafında oynarlar ve "elma ağacı şarkısını" söylerler.

Genellikle, elma ağacı tarla sahibini ya da oyuncunun ortasında oturan esas oyuncuyu gösterir.

İlk yuvarlak sırasında, esas işçi orağı yetenekli bir şekilde göğüs hizasında, ağız ve vücudun diğer bölümlerinde oynatırken aynı zamanda da ürünü keser ve şarkı söylenir: "Elma ağacının

activity could be called e milia («η Μηλιά») the apple tree.

The «Milia» [Apple Tree] Custom

During the last day of mowing jobs/ tasks, the owner of the fields could call musicians (violinist and lutist) into the field in order to accompany the celebration for completing the harvest. In Rizokarpasso, as Alecos Lakovidhis mentions (1985, p. 181) «...the music played for this event has survived».

When the mowing was very close to its end, the mowers asked the landowner to sit at the center and they started to sing and dance mowing the left overs. They danced around the sitting landowner and sang the Apple Tree Song (to trayoudhi tis milias, Τραγούδι της Μηλιάς).

Most likely, the apple tree represents the landowner or the principal dancer who are positioned at the center of the activity.

During the first circle, while the sickle, especially that of the principal worker, skillfully cut the stalks (στάχυα) and played, that is rotated (στριφογύριζε), at the same time, around the waist, the neck, the throat, the mouth and other parts of the body, the song from the principal dancer or the other people around was saying "γύρου-γύρου της μηλιάς κόβικω μήλα τζιαι κλωνιά, ωφφουου ... γγυ γγυ tis milias kofko mila tzie klonia, offu ....", which means "around the apple tree I cut apples and branches, oh...."

During the second circle, which was accompanied by similar movements, there was another line "... ως τζι' ο μύλος του Σειτέ που εν ενύρισην ποτιέ, ωφφουου ... ως τζιαι τζιείνος κάμνει πόδικια τζιαι 'λεσσην πενιέξι μόδικια", os tzi o mylos tu Sette pon eyryssen potte, offou .... Os tzie tzinos kamni podhkia tzi elessen pentexi modhkia.

At the end of the song, the mowers must reach the center, close to the owner of the field. In case this was not possible the song and dance could start all over again. When everybody was close to the owner, they projected their sickles against the owner's head asking him to enumerate the chick-

etrafinda oynarken elmaları kesip ağacı da şekillendiririm" gibi bir şarkı söyler.

İkinci yuvarlak, benzer hareketlerden oluşur, başka bir çizgi vardır.

Şarkının sonunda biçenler tarla sahibine çok yakın olmalıdırlar. Yakın olmaları mümkün olmazsa oyun ve müzik tekrar başlar. Orak biçenler tarla sahibine yakın olduklarında oraklarını tarla sahibinin başına doğru çevirirler ve ona tavuk ve şarap vermesini söylerler, tarla

sahibi de işçilere yemek verir.

Letybou'da Orak Döndürme

Diğer bir durum Neofytos Constantinou (1983) tarafından Letybou, Baf'ta saptanmıştır. Tarla temizlendiğinde "Patima tu Dhrepanio" hareketi yapılır, birçok oyuncu bu geleneği bilirler. Bu ya hareketteki değişikliği ya da orağın farklı hareketlerini anlatır.

Bu döndürme geleneğine (P. Tu Dhrepanio) göre, tüm oyuncular oraklarını sağdan sola doğru hareket ettirirken önce sağ sonra sol alanı güçlendirmek için ve düz bir sıra oluşturabilmek amacıyla bütün bunlar yapılır.

En yetenekli olan 2 kişi ve tarlada bu 2 kişi dizlerinin üstüne diz çökerek orağı oynatır. Orak

ens and wine he is going to present for dinner, in the upcoming evening, for the workers.

The Sickle Patima in Letybou

Another case is reported by Neofytos Constantinou (1983) of Letybou, Pafos. The activity could be performed when the field / the ground was leveled (ishio). The Patima tu Dhrepaniou custom could be performed, when most of the mowers were familiar with the of how to play it. Patima tu Dhrepaniou literally means sickle step, however, in this case, it may mean spinning or rotating the sickle.

For the Patima tu Dhrepaniou (πάτημα του δρεπανιού) custom, all the mowers, holding their sickle, had to proceed right and, then, left and used to straighten the field, which means to mow in order to create a straight line.

During the activity, the two most skillful dancers/mowers prevailed over the others, who were forced to abandon the proceeding, as the two most skillful ones kneeled in the field and were playing [spinning and rotating] the sickle successfully. In case there was someone skillful enough could take someone else's sickle, while the sickle was rotating or spinned, running the risk, of course, of getting injured. The two mowers who kept their sickle continuously rotating, till the end, were declared winners.

The End of Mowing and Milia in Dhrymou, Pafos

A similar case referring to the playing of the sickle (Παίξιμο του Δρεπανιού, peximo tu drepaniou) is testified by Savvas Papaneocleous (Interview, 31 May, 1983), on the basis of the description given by Annou of Dhrymou (born c. 1911) and specialist for the wedding food named Ressi (Ρέσι).

The playing of the sickle, according to the above testimony, took place at the end of the summer session, at the end of harvesting.

At the end of harvesting (potherisma, "ποθήρισμα"), workers used to keep a piece of the

oyununu oynayan kişi çok yetenekli birisi olsa bile bu oyun sırasında bir başkasını yaralamasına neden olabilir.

Biçmenin sonu ve Milia, Dhrymou, Baf

Benzer bir orakla oynama oyunu da; S. Savvas Papaneocleous (Interview, 31 May, 1983), tarafından yapılmıştır. Bu saptama temeline bağlı olarak Annou of Dhrymou (born c. 1911) tarafından ve uzman Ressi (***) tarafından yapılmıştır.

Yukarıdaki açıklamalara göre orakla oynama, yaz sezonu sonunda, hasat sonunda yapılır. Hasatın sonunda tarlanın bir kısmını, harman yeri büyüklüğünde ayırırlar, biçmezler. Tarlanın bu bölümünün biçilmesi öğleden sonra törenle olur,

Çok çalışılan günün sonunda ve elma ağacını kesmeye karar verdiklerinde biçilir.

Aynı anlatıma göre (Papaneocleous, 1983) elma ağacının kesimi tarla sahibi ve eass işçi tarafından başlar. Bu iki kişi koridor açarlar ve bu koridor çapraz şeklini alır.

İşin sonunda işçiler hareket sırasında yaptıkları koridorun sonuna ulaşmalıdır.

İşin tamamlanması, iki işçinin de hareket ederken açtıkları koridorun sonuna ulaşmalarıyla olur. Tarla sahibi ve esas işçi açtıkları koridorun sonuna kadar toplanan bütün ürünü ellerinde taşımak zorundadırlar.

Koridorun ortasında ellerinde 2 demetle birlikte oyun oynarlar, bu haç şeklinde olur ve bunun üzerine ya bir çocuk ya da tarla sahibinin eşini oturturlar. Haçın oluşması (çaprazın oluşması) şu şekilde yorumlanabilir: a) oyuncuları Hristiyanlığa olan sadakati; b) hasat için teşekkür; ve c) arpa ve buğdayların ambara kaldırılması/depolanması ve kalan diğer işleri bitirebilmek için yardım duası.

Bütün oyuncular halkanın ortasında çocuğun veya tarla sahibinin etrafında toplanırlar. Bu çemberin etrafında her köşede hareket ederek

field, in the size of a threshing floor, not mowed. The mowing of this piece of land could take a ceremonial character, in the afternoon, after a hard day's work, and when they decided that they are going to cut the "apple tree" (να "Κόψουν τη Μηλιά").

According to the same description (Papaneokleous, 1983), the cut of the apple tree started by the land owner and the principal worker. Each of these two persons opened a corridor, each on a different diameter line of the circle, in the shape of cross, as it is illustrated through the diagram below.

At the completion of the work, both workers should reach the end of the corridor which they created through mowing. Both the land owner as well as the principal worker are expected to hold in their hand all the stalks which each mowed, until the end of the corridor they opened. It is noted that a good mower was considered the person who could create / hold a big bundle of cut stalks before were laid on the floor.

At the center of the corridor, they fixed two bundles of cut stalks, in the shape of a cross, and, on top, either a child or the landowner's wife sat. The creation of a cross could be interpreted as a) an expression of the Christian faith of the mowers, b) thanks for the harvest, and c) as a call for help for the completion of the other necessary jobs up to the point of storing the wheat and the barley.

All the mowers / dancers gathered around the child or the landowner's wife, at the center of the circle. These mowers had to keep moving around the center of the circle and had from each quarter of the circle (as the piece of land was divided by the two vertical corridors), to cut a bundle of grain stalks.

During their passing from the one quarter to the other quarter of the circle, they had to play the sickle, (na pezoun to dhrepani / να "παίζουσαν το δρεπάνι"), that is to make skillful movements with the sickle in the air and around their body, and, without disturbing the flow of movement, to move

bir demet ürün toplarlar. Bir köşeden diğer köşeye geçerken orak dansını oynarlar, bu orağı vücutlarının etrafında güzel bir şekilde çevirirler ve bu hareketin akışını engellemekten görevleri; diğer köşeye geçip tekrar bir demet ürün toplamaktır.

Bir diğer versiyonda, dansçılar/hareket edenler kestikleri ürünleri oyunun sonuna kadar ellerinde tutmalıdırlar. Sonunda, kestikleri ürünleri uzağa atarlar, bunu ayaklarının üzerinde, diğer tarafa dönerek yaparlar. Tarla sahibinin karısı orada oturduğu durumda, esas işçi orağı kadının boyunun etrafından çevirerek, ondan yemek yapması için söz vermesini ister. Kadın güzel yemekler yapacağına dair söz verir. Son ürün saptardan iyileri ayrılarak kırmızı kurdelelerle bağlanarak haç yapılır ve thimonia'nın üzerine yerleştirilir.

Annou of Dhrymou, Savvas Papaneocleous'a (1983) göre en yetenekli orak oyuncusu Pasa'dan Kelouloukas'dı. Savvas Xisturis (p. 235) adı Hadzipetris, 1860'larda Lisi'de orak oynardı.

Orak kavgası ya da "Dhrepanomahia"

George Luka'ya (1874) göre, bir başkasının havaya attığı orağı yakalama bir anlamda zafer kazanmadır. Buna ek olarak Atanassios Sakallarios da konuya benzer şekilde değinir ve "kılıçları olmadığından dolayı onlar da oraklarla kavgaya ediyorlardı" der. Aynı şekilde orak biçerken de bir başkasının elinden orağını kapıp, onu uzağa atmayı deniyorlar ve böylece de kendi ustalıklarını isbat etmiş oluyorlardı.

Orak Oyununun Anlamı ve Gelişimi

Yukarıda söylediklerimiz neyse, orak dansını şöyle anlatabiliriz: Biçmekle ve orakla oynamaya ilgili ve Kıbrıs'ta oynanan değişik şekilleri olan oyun olarak anlatır Lakovidhis (1985), Constadinou (1983) ve Papaneocleous (1983) tarafından.

into the next quarter of the circle ready for a new session of stalk mowing.

In another version, the dancers / mowers had to hold the stalks which they had cut, until the end of the dance, in case that was possible. In the end, they threw away the cut stalks, over their feet, towards the other side. In case the landowner's wife was sitting there, the principal worker could place the sickle around her neck asking her to make promises [for food] in order to release her, when he saw saying "taxe tzi na se afiko", "τάξε τζι να σε αφήνω". She had to promise all the nice foods she was going to prepare for the mowers and she was then freed from the fear of the pointed sickle.

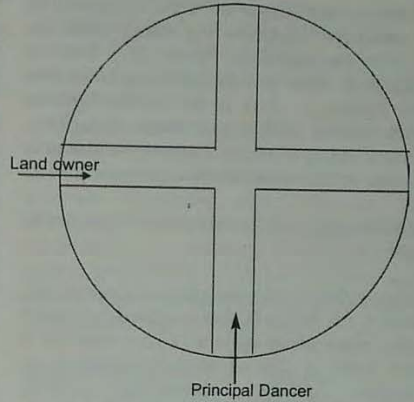
From these last stalks, they separated the best ones, with which they created a cross, tied with red ribbons and placed over the thimonia / "θεμωλιά" (many swathes put together following a traditional placement system).

Annou of Dhrymou, according the Savvas Papanecleous testimony(1983), said that most skillful in playing the sickle was Kelouloukas from Passa.

Savvas Xisturis (p. 235) names Hadzipetris as having played the sickle in Lyssi Village around 1860.

Sickle Fighting or "Dhrepanomahia"

George Luka (1874) refers to «Πολλάκις οι επιτήδειοι δρεπανομάχοι αρπάζουσιν δια του δρεπάνου αυτών του ετέρου συμμαχομένου τον δρέπανον και ρίπτουσιν αυτόν εις τον αέρα δείγμα της νίκης αυτών» (Λουκά, σ. 103), meaning that Cypriot sickle men (dhrepanomahi) used to catch someone else's sickle throwing it in the air as a sign of their victory. In addition, Athanassios Sakellarios reports a similar incident by writing that «Λόγω του ότι δεν είχαν ξίφη ηκούντο στη δρεπανομαχία, ήτοι οι δρεπανομάχοι εχόρευον τον ρυθμόν, κόπτοντες στάχεις, ενώ δε έκοπτον στάχεις, εστρέφοντο προς τον πλησίον των και προσπαθούσαν να του

Her ne kadar da orak oyununun anlamı hakkında herhangi bir soru olmamasına rağmen, bu oyunun hasatla alakalı olduğunu ve bu aktivitenin çok sayıda insanla yapıldığını bilmemize rağmen, başka şekillerde de yorumlanmaktadır. Dr. Stratou, kendisine soru sorarak niçin bu oyunun dünyada verimliliği ve üretkenliği sembolize etmediğini soruyor. M. Paraskevoupoulou (p. 66) da orak dansının antik Kıbrıs dansının gelişmiş bir örneği olduğunu savunur, ona göre bu dansa Prylis denirdi ve Afrodit törenlerinde oynanırdı.

Orak Oyununun Tekniği ve Yorumlanması

Orak oyununun yorumlanmasında teknik çok önemlidir. Fakat, başarılı bir yorumlamada sadece bu yeterli değildir.

İhtiyacımız olan, orak tekniği yanında tahıl oyununun yorumu, hisleri, yaratıcılığı ve oyuncunun kendini 1950'de Kıbrıs'ta bir tarlada Kıbrıslı bir tahıl biçicisi olarak hayal etmesiyle ilgilidir. Sonuç olarak hisler gereklidir, bunu teknikle de tamamlamak gerekir.

Bay Andreou'ya göre (1972, sayfa 97) "bugün oyuncular ne oynuyorlarsa bu sadece tekniktir".

πετάζουν το δρεπάνι στον αέρα, η πράξις δε αυτή εθωρείτο βραβείον της νίκης των» (p. 630). This translated as "since they had no swords they were practicing Dhrepanomahia (sickle fighting), that is the sickle fighters danced, cutting stalks, and, while doing this, they were trying to throw someelse's sickle in the air, an action considered victorious".

The Meaning and Development of the Sickle Dance

From what has been said above, it is clear that, at present, the Sickle Dance is related to mowing and the playing of the sickle as it was performed in various parts of Cyprus and as described by Lakovidhis (1985), Constadinou (1983), Papaneucleous (1983), and Synessiou.

Even though the meaning of the Sickle Dance could, without question, be associated with harvesting, an activity which involved a great number of people, it can be interpreted with other ways invented, at times, thought folklore and scholarship in order to find similar events from Homer's time. Dora Stratou (*Ελληνικοί Παραδοσιακοί Χοροί*, 1979, p. 65), questions herself why the Dance of the Sickle is not symbolizing earth's fertility and productiveness. Maria Paraskevopoulou (p. 66), claims that the Dance of the Sickle is a development of the ancient Cypriot dance named Prylis (Πρύλις), which was performed during Aphrodite's Celebrations (Αφροδίσα). This ancient dance resembles Pyrrhios, which was performed in Crete by armed men.

Technique and Interpretation of the Sickle Dance

Technique is very important for the interpretation of the Sickle Dance. However, this is not the only element requirement for a successful interpretation.

What is needed, beyond the sickle technique is the interpretation of mowing grains, the feelings of

Yukarıdaki referansta bahsedildiği için dansı teknik bir dansa çevirme riski, 1950'deki bir era berore'de dansın ürün toplamayla ilgili olarak yapılması tavsiye edilebilir.

Orak oyununun müziği

Bunu söylemek her ne kadar tehlikeli olsa da orak oyununun müziğini yapan şahsın da Kıbrıslı bir kemancı olduğu ve kendisinin de oyuncularından birisi olduğundan şüpheleniliyor. Önceleri, orak oyununun müziği Korrotseris (Georgiou, 2003), Paliotis müziğinden olduğu fakat bu arada bu bilinmeyen yetenekli Kıbrıslı müzisyenle, orak oyunu müziği bağımsızlığını kazandı.

Orak oyununda müzik bölümleri

Bir müzik analizcisinin bakış açısından orak oyunu ABA şeklinde 3 bölüme ayrılır. 1. A hızlı veya orta 2/4, 2. B yavaş 5/8 ve 3. A' hızlı 2/4. A ve A' bölümleri benzerdirler. Fakat 3. bölüm belki biraz daha hızlı bir tempoda oynanır.

Orak oyununda müzik ve hareket

Orak oyunundaki müzik ve hareket arasındaki bağ özellikle çok güçlüdür ve dansın kalitesi bu bağlantıya dayanmaktadır.

Birinci bölüm giriştir ve 2/4 vuruşla yazılmıştır. Bu bölüm sırasında oyuncu sahneye çıkar ve orak oyunu oynarken gücünü ve yeteneğini göstererek orak oyununu başarılı bir şekilde tamamlar.

İkinci bölümde, ritim 2/4'den 5/8'e geçer, dansçı ritimdeki değişikliği diz çökerek gösterir, hareketle beraber gösterir.

Aynı zamanda dansçı neden diz çökme pozisyonunda olduğunu da yargılamalıdır. Dansçı aklında bulundurulmalıdır ki diz çökme pozisyonu başka görev şekli ve/veya farklı yorumlarla da bağdaştırılabilir. Bunlardan bazıları aşağıda belirtildiği gibidir.

Oyuncunun diz çökme pozisyonunda tek bir

the mower, and the imaginary transfer of the dancer into a Cypriot mower, in the fields of

Cyprus, before 1950. In general, what is needed, beyond the Technique, is an investment of emotion into the situation of a traditional mower in Cyprus, who is assigned the particular task, at the particular place, and the appropriate time.

As Mr Andreou believes (1972, p. 97) «... what dancers nowadays dance, it is only the technique or triumphant part of the dance....».

Because, as it is mentioned in the above reference, the risk of transforming the dance into a technical dance, is possible, it would have been advisable that any attempt to interpret the Sickie

Dance is associated with harvesting and mowing wheat and barley stalks in the fields of Cyprus, in an era before 1950.

MUSIC FOR THE SICKIE DANCE

Although it is dangerous to say this, it is suspected that the music of the Sickie Dance is the creation of a Greek Cypriot violinist, who, most likely, was a mower himself.

At the beginning, the music of the Sickie Dance was the music of Karotseris (Georgiou, 2003), or the music of Paliotos (see Andreou, 1972, p. 103), but, in the meantime, due to this talented unknown Cypriot violonist (violari, βιολάφρη), the Dance of the Sickie gained its musical independence.

The Parts of the Music of the Sickie Dance

From a musical analysis standpoint, the Dance of the Sickie is divided into three parts, of the form ABA: First (A) fast or moderato 2/4, Second (A) Slow 5/8, and Third (A) fast 2/4. The A and A parts are identical. However, the third part may be performed at a faster tempo.

Music and Movement in the Sickie Dance

The relation of music and movement in the Dance of the Sickie is especially strong and a quality performance of the dance is based on such a connection.

harekete konsantrasyonu.

Orak oyununda çeşitliliğin katılması.

İzleyicilerin ilgisini çekmek.

Hareketin, sözcük dağılımının ve cümlelerin uzatılması için fırsat.

Diz çökme pozisyonundan hareket etmede sınırlama.

Dansın üçüncü bölümü her ne kadar da birinci bölümün müziğiyle aynı olsa da, birinci bölümdeki hareketlerle aynı değildir. Birinci bölümdeki bazı çeşitliklerin üçüncü bölümde de tekrarı mümkündür. Üçüncü bölümde oyunun genişletilmiş şekli oynanmakta, tekrar yapılmakta ve dans tamamlanmaktadır.

Orak Dansında Ritim ve Hareket

Ritim ve hareket Kıbrıs dansıyla ilgili iki konudur.

Orak oyununda olduğu gibi oyuncunun orakla oynama yeteneğinin önemli kısmı oyuncunun yeteneğinin ritim ve hareketlerine bağlıdır.

Orak dansını öğrenmenin amacı mantıksal hareket ve ritmik form ile alakalıdır.

Orak oyununda 2/4 metre

Hareket amaçları için 2/4 ölçü orak oyununda aşağıdaki 4 şekilde hesaplanır.

iki vuruş (1,2), ¼ (*) her biri

üç vuruş (1, 2-3): 1 eşittir ¼ (*), 2' 1/8 (*), ve 3 de 1/8 (*)

üç vuruş (1-2, 3): 1 eşittir 1/8 (*), 2 eşittir 1/8 (*), ve 3 de 1/8 (*)

dört vuruş (1-2-3-4-) of 1/8 her biri (**)

5/8 ölçü Kıbrıs oyununda azdır ve orak oyununun 2. kısmında oluşur.

Metrenin esas hesaplaması 1-2, "1" eşittir 2/8 ölçü ve "2" eşittir 3/8 ölçü.

Orak oyununda müzik girişi

Aşağıda sunulan orak dansının müziği George Averoff (2001, pp. 212-123) tarafından yazılmıştır.

The first part is introductory and is written in the 2/4 meter. During this part the dancer enters the stage and tries to demonstrate his strength and skill in completing, successfully, the task while playing with the sickle.

During the second part, the rhythm transforms from 2/4 to 5/8, and the dancer must be in a position to demonstrate through kneeling the difference in rhythm with the difference in movement.

Also, the dancer must be in a position to justify why he is performing from a kneeled position. The dancer must have in mind that performing from a kneed position may be associated with another form's task and / or objective and / or interpretation. Some of these could be the following:

Focus on one type of movement processed through a kneeled position of the dancer.

Introduction of variety in performing the Sickle Dance.

Attracting the viewer's attention. Opportunity for the extension of the movement vocabulary and phraseology. Imitation of mowing from the kneeled position.

The third part of the dance, even though is musically identical with the first part, is not identical with the first part in terms of movement, even though many variations used in the first part can be repeated in the third. The third part serves as a movement extension forum, a review, and the conclusion of the dance section.

Rhythm and Movement in the Sickle Dance

Rhythm and movement are two concepts closely related to Cypriot dancing. In reference to the Dance of the Sickle, an important part of the skill of the dancer is based on the dancer's skill in working with the elements of rhythm and the presented movement.

Counting, for the purpose of learning the Dance of the Sickle, consists of the rationale for the movement and/ or the rhythmic form.

Cyprus Dance is based, to a great extent, on the music, without which is non-existent or unthink-

Orak ve orağın kısımları

Orak antik zamanlardan 1960'lara kadar Kıbrıslıların hayatlarında kullandıkları en temel alettir. 1960'dan önce Kıbrıs insanının büyük çoğunluğu orak kullanmayı çiftçilik adına sahip oldukları en önemli şey olarak kabul ederdi. Bunun için iyi orağın işi başarıyla tamamlamak için gerekli olduğu düşünülürdü.

Orağın adı

Orak Yunancada drepani veya Fassoul, (in Paliometoho) ya da Katsuni'dir. (in Ypsonas), Kıbrıslı Türkler Orak derler.

İyi bir orak

İyi bir orak keskin olmalıdır, kumaşı bile kesebilmelidir.

Oyuncu dikkatli olmalıdır, çünkü keskin orak ona zarar verebilir. Bundan kaçınmak için oyuncu keskin olmayan orak kullanır performansı ve pratik yapabilmek için.

Orağın kısımları

Orağın esas kısımları aşağıda belirtilmiştir.

kourtelli, orağın ağızı

manidzi, orağın sapı tahtadan yapılmıştır

klossia, kayış deridendir.

Orağın ağızı yarım ay şeklindedir ve demirden yapılmıştır.

Orağın iç kısmı incedir ve keskindir, kumaşı bile kesebilecek keskinliktedir.

Orağın sapı tahtadan yapılmıştır ve bu kısma süsler asılabilir, genelde bu kısım süslüdür (dekore edilmiştir).

Orağın alt kısmı ve sapı kayıştır, bu genellikle ince deridendir. Bu kayış dekore edilmek suretiyle orağa denge sağlar. Sapın ucuna boş olan yerinde 1 ya da fazla zil asılabilir.

Orağın zilleri

Orağın sapının içindeki delikte olan zillerin, aşağıda belirtilen şekillerde kullanımları ve

able. Time divisions and subdivisions of the meter or the musical phrase are those which, basically, determine the form of the movement. Thus, the decisive factor in counting, used by a dancer, is based on the meters 2/4 and 5/8 of the music of the Sickle Dance.

The 2/4 Meter in the Sickle dance

For movement purposes, the meter of 2/4 in the Sickle Dance, may be counted through one of the four ways:

- (a) Two beats (1,2), ¼ (d) each.
- (b) Three beats (1, 2 - 3): 1 corresponds to ¼ (d), 2 to 1/8 (d), and 3 to 1/8 (d).
- (c) Three beats (1 - 2, 3):1 correspond to 1/8 (d), 2 to 1/8 (d), and 3 to ¼ (d).
- (d) Four beats (1 - 2 - 3 - 4) of 1/8 each (dd).

The Meter of 5/8 in the Sickle Dance

The 5/8 meter is rare in Cypriot dancing and comprises the second part of the Sickle Dance.

The basic counting of the meter is 1- 2—, where «1-» responds to the 2/8 of the meter and «2—» corresponds to the 3/8 of the meter.

Musical Entry of the Sickle Dance

Several musicians wrote the music of the Dance of the Sickle in the European musical notation. Below the music of the Dance of the Sickle is presented as written by George Averoff (2001, pp. 121 - 123).

THE SICKLE AND ITS PARTS

The sickle as a dance instrument used to be a basic tool in the life of Cypriots from ancient times since 1960, when mowing machines were imported and used throughout Cyprus. Before 1960, the great majority of the people of Cyprus used the sickle in one of the most important farming tasks

yorumlamaları vardır:

Orağı dengeler.

Orak biçeni tarlada olabilecek yılanlardan uzak tutar, yılanları kaçırrır (see Andreou, 1972, p. 101).

Kötü ruhları kaçırrır (see Andreou, 1972, p. 101).

Zilin sesi Hristiyan Kilisesini hatırlatır (see Andreou, 1972, p. 101).

Melodi ve ritim oluşturur. Andreou (1972, pp. 102-104) saptamasına göre: Hasat zamanı biçenler arpaları biçmek için ritmi takip ederler, devam eden uu-uu-uu'nun anlamı birinci hareket uzundu, ikinci kısa ve üçüncü de kısa olarak anlaşılır... Daha sonra bu ritimle birbirleriyle dans ederler, görenler ritmi avuçlarıyla vurarak uu-uu sesi çıkarırlar.

Zillerin katılımıyla, dini duygular sergilenir, antik zamandan beridir buna inanılmaktadır. (see Andreou, 1972, p. 101).

“Meraklitiko” mükemmel orak

A meraklitiko (görünüm ve kullanım açısından mükemmel) orak aşağıdaki bütün özelliklere sahip olmalıdır.

Büyük. Erkek büyük orağı kullanamazsa bu meraklidhes sayılmaz.

Sapı kaliteli tahtadan olmalı ve dekore edilmelidir.

Klossia deri olmalıdır.

Denge.

Ziller meraklitiko'nun bir parçasıdır fakat performans için her zaman gerekli değildir, denge sorunları yaratabilir. Zillerin gerekli olduğuna inanıldığında bunlar deliğe takılır.

Orağın kısımlarının terminolojisi

Orağın değişik kısımlarını anlatan esas terminoloji aşağıda İngilizce ve Yunanca olarak anlatılmıştır.

they had. For this, a good sickle was considered necessary for the successful processing of the job.

The Name of the Sickle

The sickle is called drepani in Greek or Fassouli (in Paliometoho) or Katsuni (in Ipsos). Turkish Cypriots call it Orak.

A Good Sickle

A good sickle should have been sharp, in order to cut the swathes.

The dancer must be careful because a sharp sickle may cause an injury to him. To avoid this, it is suggested that a dancer uses a blunt sickle both for practice as well as performance.

The Parts of the Sickle

The main parts of the sickle, as they are exhibited below, are the following:

1. "Κουπέλλι", kourtelli, the blade of the sickle.
- "Μανιτζί", manidzi, handle made of wood.
- "Κλώσια", klossia, straps made of leather.

The blade of the sickle is made of iron in a semicircle shape. It

is sharp on the inside thinner part of the blade in order to cut the stalks.

The handle is made form wood which can or must be decorated.

At the bottom of the sickle and the handle there are the klossia (κλώσια), straps, which, usually, are thin straps of leather. These straps constitute part of the sickle as they contribute towards the decoration and balance of the sickle.

At the base of the handle, in a hollow, one or more bells can be hanged (Papandreou, 1988, p. 358).

Sickle Bells

Bells at the inside hole of the handle of the sick-

Blade: kourtelli, orağın ağzı

Handle: manidzi, sap tahtadan yapılmıştır

Straps: klossia, kayış deriden yapılmıştır

Mouth: stoma, ağız

Edge: miti, kenar, orağın ağzının kenarı, ucu

Back: rahi, orağın ağzının arkası

Base: vassı, esası, elle tutulan esas yer, kayışın olduğu yer.

İki orakla birlikte oynama

Orak oyunu iki orakla birlikte de oynanabilir, fakat bu oyunu orijinal olarak oynadığı hasat zamanındakinden farklı yorumlanmasını sağlar, bundan dolayıdır ki her oyuncu iki orak yerine bir orakla oyunu oynarlar.

Kanıtlara göre, Yannakos Constanti, Dhikomo/Dikmen, 1954'de iki orakla dans ederdii (Mavrokordatos, 2003, p. 64). Oyunda iki orak kullanılacaksa, bu dansın tekniği geleneklere uygun değildir, bu teknik bir danstır.

Orağı tutma

Orak oyununu çoğunda oyuncu orağı tek eliyle tutar, bu genellikle sağ eldir. Elbette ki yetenekli dansçı diğer elini de kullanmalıdır. Bazı durumlarda iki eliyle de orağı tutabilir.

Orak oyununun sunumu

Orak oyununun birkaç sunuş şekli vardır. Oyunun 3 kısmı sine qua non olarak kabul edilir. (A) tanıtım (2/4), (B) diz çökme (5/8), kai (A') galip oluş.

Oyuna nasıl başlanır

Birinci kısım aşağıdakilerle anlatılır:

Duruma giriş, orağı yukarı kaldırma

Oyuncu orağı boynu etrafında sallar ve duruma girer

Oyuncu duruma giriş yapar ve birisi ona orağı verir ya da atar ve o da orağı yakalar.

Bir oyuncu orağı yere koyar ve başka bir

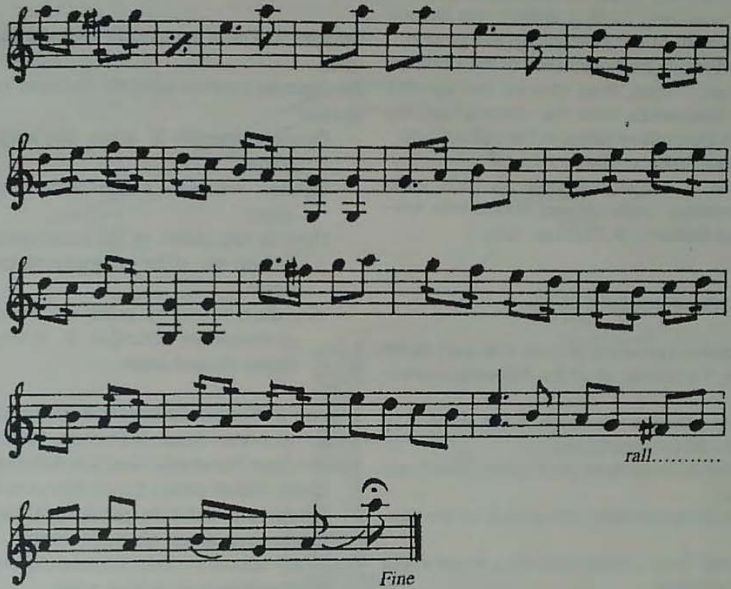
47. Ο ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΔΡΕΠΑΝΙΟΥ, ΜΑΧΑΙΡΙΟΥ, ΤΑΤΣΙΑΣ.
(ORAK OYUNU, MAKARİU TATSİAS)Allegretto M.M. $\text{♩} = 144$

Musical score for the dance "Ο ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΔΡΕΠΑΝΙΟΥ, ΜΑΧΑΙΡΙΟΥ, ΤΑΤΣΙΑΣ" (ORAK OYUNU, MAKARİU TATSİAS). The score is written in treble clef with a 2/4 time signature. It consists of eight staves of music. The first staff begins with a key signature of one sharp (F#) and a tempo marking of Allegretto M.M. ♩ = 144. The music features a mix of eighth and sixteenth notes, often beamed together, with some rests and dynamic markings like accents. The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

A musical score for a piece titled "Halkbilimi". The score is written on ten staves of music. The first staff begins with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The second staff features a time signature change to 5/8, with a sub-rhythm of (2/8 + 3/8). The music consists of a single melodic line with various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. There are several trills and triplets indicated by the number '3'. The piece concludes with a double bar line and the instruction "a tempo". The final staff is marked "rall....." and shows a gradual deceleration of the melody.

a tempo

rall.....

le may have the following uses and / or interpretations:

Balancing the sickle.

Keeping snakes away for the mower protection. Snakes, which may be present in the fields, (see Andreou, 1972, p. 101). This is questionable, however, as snakes do not have the sense of hearing, unless ringing bells are a sign to other mowers.

Keeping away bad spirits (see Andreou, 1972, p. 101).

Remind the sound of the bell of a Christian Church (see Andreou, 1972, p. 101).

Creation of melody and rhythm. Andreou (1972, pp. 102-104) found «... during harvest, the mowers followed a rhythm in cutting wheat stalks, the

oyuncu orağı alıp dansın sonuna kadar devam eder.

Dansın birinci kısmında hareket

Dansın birinci kısmı sırasında performansçı tarlaya girişini ve yetenekli bir şekilde orağı kullanmayı gösterir. Hareketler arasında şunlar yapılır:

Orağı etrafa sallar, döndürür

Elleri arasında orağı değiştirir

Orağı göğüs hizasında döndürür

Orağı yukarı atar ve yakalar

Orağı bacaklarının altından geçirir

Orağı kollarının arasından geçirir

Oturur ve orağı başının üzerinden geçirir

Orağı ters çevirir

following: - UU -UU -UU, which means the first movement was long (cutting stalks), the second short (placement of cut swathes on the ground) , and the third short (the preparation of the sickle for the next cut)... Then, they danced through this rhythm by themselves while the viewers kept the rhythm with their palms hitting in the pattern -uu -uu (Andreou, 1972, p. 104).

Exhibition of religious feeling, as bells have been associated, since ancient times, with worshipping (see Andreou, p. 1972, p. 101).

Meraklitiko (Excellent) Sickle

A meraklitiko (excellent to view and use) sickle must have, if possible, all of the following characteristics:

Big. Men who can not handle a big sickle may not be considered meraklidhes.

Its handle is made from good quality wood and decorated.

Leather straps (klossia) are placed on the handle.

Balanced. That is, when held by a finger in the middle it balances.

Bells are part of a meraklitiko sickle but not always necessary for a performance as they may create balance and movement problems. In case bells are considered necessary, these are placed in hole, inside the bottom of the handle of the sickle.

Sickle Parts Terminology

The basic terminology referring to the various parts of the sickle is described below in English and Greek:

Blade: "Κουρτέλλι", kourtelli, the blade of the sickle.

Handle: "Μανίζι", manidzi, handle made of wood.

Straps: "Κλώσια", klossia, straps made of leather.

Kesme

Dansın 2. kısmı sırasında dansçının pozisyonu

Bu kısımda oyuncu aşağıda belirtilen pozisyonları alır.

Oyuncu müziğin 2. kısmı başladığında diz çöker

Oyuncu müziğin 2. kısmından sonra diz çöker

Oyuncu diz çöker ve bu pozisyonda yukarı kalkar ve diğer varyasyonlara devam eder.

Yine diz çöker ve bu pozisyonda performans göstermeye müziğin 2. kısmı bitene kadar devam eder.

Dansın II. Kısmında hareketler/varyasyonlar

Orak oyununu ikinci kısmında tanıtmak için yapılan bazı hareketler aşağıda anlatılmaktadır:

Orağı dikkat çeken bir şekilde yere koyma

Orağı yerin üstünde gezdirme/sallama

Orağı oyuncunun göğsüne vurma

Orağı vücudun bütün kısımlarından geçirme, özellikle baş ve boyundan

Orağı atma ve tutma

Hareketi taklit etme

Orak oyununun 3. kısmında hareket

Orak oyununun 3. kısmı kompozisyonun özeti sunar. Bu kısımda, müzik veya 1. kısım tekrar edilir ve oyuncu başarılı çiftçilik adına yaptığı işleri göstermek için istediğini sunar/gösterir. Oyuncu önceki kısımda yapılan hareketleri tekrar sunabilir ve bu kısımdan çıkar.

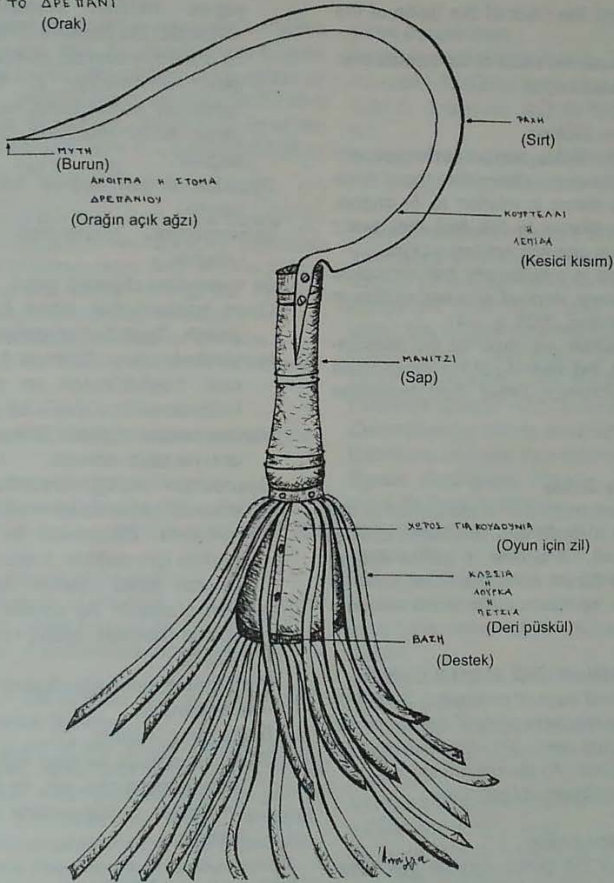
Orak dansı sunumunun esas kısımları

Aşağıdaki kriterler orak oyununun kabul edilir bir sunuşu için yardımcı olur.

İşi yorumlama: İmitasyon, demonstrasyon ve arpa ve buğdayın hareketini anlama, orağı kullanma. Oyunun esas amacını

"ΤΟ ΔΡΕΠΑΝΙ"
(Orak)

Mouth: Στόμα, stoma, the opening created by the semicircle shape of the blade.

Edge: Μύτη, miti, the edge of the blade of the sickle.

Back: Πάχη, rahi, the back of the blade of the sickle.

Base: Βάση, vassi, the basis of the handle over which the straps are hanged.

Dance with two Sickles

The Dance of the Sickle may be performed with two sickles. This, however, diminishes the chance of interpreting the dance in relation to its origins, the harvest. This is due to the fact that every mower used to hold one and not two sickles.

Of course, there is a testimony that Yannakos Constanti of Dhikomo, danced with two sickles in 1954 (Mavrokordatos, 2003, p. 64).

In case two sickles are used for the performance of the dance, the meaning of the dance could be limited to its technique, rather, than its relation to tradition.

Holding of the Sickle

The dancer performs most of the Dance of the Sickle by holding a sickle with one hand, usually with his right hand. Of course, a skillful dancer must perform the dance using the other hand as well. In few cases, he may hold the sickle with both of his hands.

PRESENTATION OF THE SICKLE DANCE

There are several ways of presenting the Sickle Dance. Of course, the three parts of the dance are considered sine qua non: (A) Introduction (2/4), (A) kneeling (5/8), και (A) triumphant exit. (Sousta Dance Group of Lefkossia)

How to start the dance

The first part of the dance may be introduced through one or more of the following:

1- Entrance on the stage holding the sickle high up.

yorumlama.

Müziği yorumlama: Müziğin değişik kısımlarını yorumlama. Orağın hareketi, hareket ve müzik arasındaki uyuma etki yapar. Müzikli cümleler hareketle alakalıdır. Bu özellikle 2. kısımda, oyuncu dizlerinin üzerine çöktüğünde çok kritiktir. Bilinmelidir ki Kıbrıs oyunu hareketin kullanımına ve müziğe etki yapar fakat müzikten çıkan harekete değildir.

Oyundan doğan değişik hareketlerin kullanımı.

Varyasyonları göstermek için yüksek yetenek.

Bir hareketten diğerine geçiş.

Oyun başlangıçtan sona kadar birleştirilmiştir. Oyun başlar, gelişir ve biter.

Hareketlerin akışı. Ritim ve hareket arasındaki boşluklardan ve problemlerden kaçınılmalıdır.

Varyasyonların kalitesi: Birinci ne olacak ve onu ne takip edecek.

Oyuncunun kişiliği: Oyuncu yakışıklı ve erkektir, kabul edilen kiloda ve uzunlukta olmalıdır. Bilinmelidir ki, Kıbrıs dansı herkes için değildir. Kıbrıs dansı, özellikle orak dansı yetenekli adamlar tarafından gösterilir. Bu dansta birçok kişiden oturup izlemesi, oyuna katılmaması beklenir.

Performans geleneğe dayanır.

Kaliteli hareket.

Doğaçlama unsuru.

Sözlü ve sözsüz iletişimi kullanma, kelimelerle ve/veya opa, ela, ss sesleriyle.

Oyuncunun müzisyenlerle ve izleyicilerle iletişimi.

Orak oyununu öğrenme

Orak oyununu öğrenme oyuncunun zor ve tehlikeli çalışmasının sonunda olur. Yetenekli

2- The dancer hangs the sickle around his neck and enters the stage.

3- The dancer enters the stage and someone else gives or throws to him the sickle which he catches.

4- The dancer or someone else nails the sickle on the ground and, then, the dancer picks it up for the rest of the dance. The nailing of the sickle on the ground «... probably represents the fertilization of the soil ...». In addition, the picking up of the sickle from the ground may «... symbolize fruition ...» (Andreou, 1972, p.. 99).

Movement in the first part of the dance

During the first part of the dance, the performer may show his entrance in the field and his skillfulness in using the sickle. Among the possible movements the following may be used:

- 1-Turning/ rotating the sickle on the side.
- 2-Changing the holding of the sickle between hands.
- 3-Rotating the sickle at chest level.
- 4-Throwing the sickle high up and catching it on the way down.
- 5-Passing the sickle under the legs.
- 6-Passing the sickle though the underarm.
- 7-Sitting and passing of the sickle over the head.
- 8-Reverse turning of the sickle.
- 9-Cuts: Creating of allusion in cutting knees and other parts of the body of the dancer.
- 10-Imitation of preparatory mowing actions.

Position of the Dancer During the Second Part of the Sickle Dance

The second part of the dance functions as the center of mowing wheat and barley plants. In this part, the dancer must perform kneeling, as the mowers have to bend in order to cut the stalks. Among the various positions the dancer can take, the following are described for consideration:

- 1-The dancer kneels as soon as the second part of the music starts (5/8 rhythm).
- 2-The dancer kneels after the second part

performans ancak pratik için gerekli zaman harcanırsa olur. Pratik sırasında oyuncu kendini yaralama riskine sahiptir. Bunu önlemek için keskin olmayan orakla pratiks yapılır.

Orak oyuncular

Orak oyunu Kıbrıs insanı için hayatın kutlamasıdır. Aşağıda orak oyunu oynayan bazı Kıbrıslı oyuncular doğum tarihleriyle sunulmuştur.

Hadzipetris from Lyssi, 1840-1910; He "played the sickle" in Lyssi around 1860 (see Xisturis, p. 235)

Kelolucas from Passa, Pafos, 1890-1970

Yannakos Costanti, Dhikomo, 1894-1959; As a dancer he was specialist in the sickle dance. He dance for novelist Athena Tarsouli, in 1954, using two sickles (see Mavrokordhatos, p. 64).

Prodromos Hairallas, Piyi, Ammohostos 1902;- Ayios Amvrosios, Kyrenia, 1982;

Excellent dancer who served as a member of Committee for dance competitions at the Apricot Exhibition of Ayios Amvrosios, Kyrenia.

Byron Georgiou, Prastio Kellakou, 8 June 1918-Trahoni, Lemessos

Versatile dancer, lutist, and singer. He is well known for his style as a Cypriot dancer. His movement variations he introduced in dancing where accepted throughout Cyprus. He introduced the dance of the sickle in the Lemessos district.

(Byron Georgiou and Andreas Papandreu – right- c. 1990)

Panayotis Yavris, Marathovounos, 1946; - 1970; Pricipal dancer fo the sickle during the year 1966.

Andreas Papandreu, Paliometoho, Lefkossia, 4 February 1947-Latsia.

He is the first to present the Dance of the Sickle from the Cyprus Television in 1967. He is the first who introduced the trowing and catching the sickle up in the air.

154 Halkbilimi

music starts.

3-The dancer kneels and performs at that position, he rises up and he continues with other variations.

4-The dancer kneels and performs at that position, he rises up and he continues with other variations, and he, then, kneels again and performs at that position till the end of the music of the second part.

Movements / Variations During the Second Part of the Dance

Some of the characteristic movements / variations which can be used during the second part of the Dance of the Sickle, in order that the purpose of the dance is promoted, are the following:

- 1-Striking of the sickle on the floor.
- 2-Passing the sickle through the surface of the floor.
- 3-Stroke of the sickle on the dancer's chest.
- 4-Passing the sickle around all parts of the body, especially the head and the neck.
- 5-Throwing up and catching the sickle.

(Andreas Papandreou, Paliometoho, Lefkossia,

(Sousta Dance Group of Lefkossia)

Kypros, c. 1982)

Christos Zervas, Mitsero, Lefkossia, 28 Sept. 1948-

Lakis Savidhis, Tybou, 1950-

6-Throwing and catching from right to left hand and vice versa.

7-Imitating mowing.

Movement in the Third Part of the Dance of the Sickle

The third part of the Dance of the Sickle serves as a recapitulation of the composition. During this part, the music or the first part is repeated, and the dancer must demonstrate his enthusiasm for the successful farming task he undertook. The dancer may present a review of movements, which he used in the previous parts, and exit the stage.

Guidelines in Presenting the Dance of the Sickle

The following criteria / guidelines, rank ordered, may help in an acceptable presentation of the Dance of the Sickle:

1-Interpretation of the action: Imitating, demonstrating, and understanding the task of mowing wheat and barley swathes., using the sickle. Interpreting the basic meaning of the dance, which corresponds with the joy of a skillful mower which he draws from his work, having in mind that this type of work is fundamental for survival of the people who created the dance.

2-Interpretation of the music: Interpreting the music of the various parts. The movements of the sickle reflect the harmony between movement and music. Musical phrases correspond to movement phrases. This is especially critical for the second part, when the dancer kneels down. It should be noted that performing actions with musical accompaniment, at least for the Dance of the Sickle, is considered to function far away from promoting the purpose and the meaning of the dance. It should also be noted that the Cyprus dance reflects meaning through the use of movement and music and not movement accompanied by music.

3-Use of variety of movements associated with mowing appropriately connected to each other.

4-High degree of skill in executing a variation.

Lakis Savidhis distinguished himself as one of the best Cypriot dancers while he was a secondary school student. He won Cypriot dance prizes in festivals in Kyrenia, Lemessos, Larnaca, and Carlsberg. In addition, Lakis Savidhis invented several movements used by many Cypriot dancers.

Christakis Hadzichristoforou, Tseri, 1950-

Emilios Konizos, Katokopia, 1961-

Costakis Charalabous, Tseri, Lefkossia, 1965- He won first prize for the Dance of the Sickle, at the Larnaca Festival (Kataklysmos) in 1982.

Ersan Ervandar, ****He is one of the first Cypriots who throw the sickle very high up.

Derviş Gökhan Zeybek, Ortaköy, 7 October, 1981. He is one of the first Cypriots who throw the sickle very high up.

İbrahim Toz, Lyssi, 1990- He throws the sickle very high up.

There are several other excellent dancers of the sickle who are excluded from the above list. This is due to lack of information and / or documentation for their contributions for the Sickie Dance.

HAREKET OLARAK ORAK DANSI

Aşağıda, Orak Dansı'nın sunumunda kullanılan figürlerin bazılarından oluşan bir koleksiyon bulunmaktadır.

Orak Dansının Temel Adımı

Hareket amaçları bakımından, ölçü 2/4'ü, Orak Dansı içerisindeki dansında esas metre olarak adlandırılır. Temel hareketin dört biçimi vardır ki, bunlar daha önce izah edildiği gibi, ritmik analizin dört tarzı ile denk düşmektedir. Orak Dansı içerisindeki ilk ve en önemli temel hareket biçimi; her sıçrayış için, ¼ olarak, bir ayağın diğerine dönüşümlü sıçrayışıdır. Orak Dansı içerisindeki ikinci hareket tarzı her biri 1/8, dört adım performansıdır. Orak Dansı içerisindeki üçüncü öncelikli temel hareket, iki kez, bir adım için ¼ olarak dönüşümlü sıçrama, üçüncü hareket

5-Variety of links and transitions between one movement and the next.

6-The dance is unified from the beginning till the end. The dance is not a collection of movements but a set of variations related in succeeding one another. The dance has beginning, development, and conclusion.

7-Flow of movement. Gaps and problems between rhythm and movement should be avoided.

8-Quality of variations: What comes first and what follows later.

9-The dancer's personality: The dancer is a handsome and masculine, projecting, with acceptable height and weight. It should be noted that the Dances of Cyprus are not for everybody. Cyprus dance, especially, the Dance of the Sickle, is performed by talented men. Most of the people in Cyprus Dance are expected to sit and watch and not act through dancing per se. However, if they so desire, they can pay the musicians for others to dance.

10-Performance based on tradition(s).

11-Quality movement.

12-Improvisation element.

13-Use of linguistic or non linguistic communication, with words and / or sounds such as opa, ela, ss.

14-Communication of the dancer with the musicians and the audience.

Learning the Sickle Dance

Learning the Sickle Dance is the result of hard and dangerous work on the part of the dancer. A skillful performance comes only after a considerable amount of time is devoted to practicing.

During practicing, the dancer takes the risk of injuring himself, because the sickle is a pointed object. Of course, the «risk is welcome» for a dancer, but when the risk is transformed into a danger and a life scar on the body (hand, neck, ear, head) of the dancer is something the dancer should prevent. Precautious measure is the practice with a blunt sickle.

sırasında her biri 1/8 değerinde iki adım ve ritmik değerin 1/4 'ü bir sıçrayıştır. Orak Dansı içerisindeki dördüncü öncelikli temel hareket, üçüncüsü gibidir, ama üçüncüyle dördüncü yer değiştirirler, yani, üçüncü dördüncü olurken, dördüncü de üçüncü olur.

BİRİNCİ BÖLÜM

Birinci Bölümün hareketleri (figürleri), aşağıda gösterilen sıraya göre veya farklı bir sıraya göre icra edilebilir. Teknik olarak; sıra, en sonunda, hareketin akışından olduğu kadar, dansının tümüyle yorumlanması bağlamında, dansçının dansa attığı anlamdan yola çıkılarak kararlaştırılır.

Çoğu kez; hareketler bir bağ veya geçişle bağlanır. Bu bağ ve geçişler, kullanım sıklığına göre, şunlardır:

Dansçı sahnede, bir çemberin içerisinde, orağı havada tutarak ilerler.

Geriyeye dönüş.

Öne geliş.

Yanlara geliş.

Orağı çevirirken, yuvarlak şekilde hareketler.

Orağı dansçının başının etrafından geçirirken yuvarlak şekilde hareket.

ZAFER GİRİŞİ

Orağı dansçının başının etrafına asılır.

Bir başka giriş biçimi, orağı göz hizasında tutma şeklindedir.

YAVAŞ BİÇME

Yavaş tempoda biçme taklidi.

PARALEL DÖNÜŞ

Orak diz hizasında (arkada veya önde) yuvarlak atarak dönüş.

Orak başın etrafında çevrilir. Orak kafaya gelir; derhal dansçının kafası, orağın açık yerine yerleştirilir, bu şekilde, hareketin/pistin sonuna

Sickle Dancers

The sickle dance is a celebration of life for the people of Cyprus. Using subjective and objective criteria certain Cypriot dancers are selected on the basis of their contribution towards the development of a purely Cypriot dance. Some of these sickle dancers, presented by birth date, are the following:

Hadzipetris from Lyssi, 1840; - 1910; He "played the sickle" in Lyssi around 1860 (see Xisturis, p. 235).

Kelolucas from Passa, Pafos, 1890; - 1970;

Yannakos Costanti, Dhikomo, 1894;-1959; As a dancer he was specialist in the sickle dance. He danced for novelist Athena Tarsouli, in 1954, using two sickles (see Mavrokordhatos, p. 64).

Prodhomos Hairallas, Piyi, Ammohostos 1902;- Ayios Amvrossios, Kyrenia, 1982;

Excellent dancer who served as a member of Committee for dance competitions at the Apricot Exhibition of Ayios Amvrossios, Kyrenia.

Byron Gerogiou, Prastio Kellakou, 8 June 1918 - Trahoni, Lemessos

Versatile dancer, lutist, and singer. He is well known for his style as a Cypriot dancer. His movement variations he introduced in dancing were accepted throughout Cyprus. He introduced the dance of the sickle in the Lemessos district.

Panayotis Yavris, Marathovounos, 1946;-1970; Principal dancer of the sickle during the year 1966.

Andreas Papandreou, Paliometoho, Lefkossia, 4 February 1947 - Latsia.

kadar, orağın dansçının başını kestiği iması yaratılır.

Her iki durumda da, pist yere paraleldir ve bir hareket akışı vardır. Büyük bir ihtimalle, bu dansın en karakteristik hareketidir ve bunun kusursuzluğu, müteakip diğer figürlerin uygun performansına yol açabilir.

ORAĞI ELLER ARASINA ATMA

Orak bir elden diğerine atılır ve diğer el tarafından tutulur.

Orağın yerden mesafesi sabit kalır.

ORAĞI YUKARIDA ÇEVİRME

Orak, sağ el ile, baş etrafında çevrilir.

ORAĞI YUKARIYA PAPANDREU ATIŞI

Bu figür, bu kitabın yazarı Andreas Papandreou (Paliometoho, Kıbrıs, 1947-) tarafından oluşturuldu ve ilk kez 1967'de Kıbrıs Radyo Yayın Kurumu TV'si aracılığıyla, halka icra edildi.

Orak bir elle (sağ el) yukarıya fırlatılır ve aynı elin diğeriyile düşerken yakalanır.

ORAĞI DÖNE DÖNE YUKARIYA ATMA

Orak yukarıya atılır, sansçı 360 derecelik bir dönüş yapar ve aşağıya inerken, orağı yakalar. Diğer elle tekrarlanır.

ORAĞIN YÜZ DÖNÜŞÜ

The RH orağı yüzünün önünde çevirir/döndürür. RH, göğüs hizasında işlev görüyor.

BACAKLARIN ALTINDA

Bacaklar dönüşümlü olarak kaldırılırken, orak kaldırılan bacağın altından geçer. Önce orağın ucu gider. (Andreas Papandreou, Lefkoşa, 1983).

KOLTUK ALTINDA DÖNDÜRME

Orağın dansçının sağ tarafında döndürülmesi; orağın keskin tarafı izleyicilerin cephesine dönüktür. İki dönüşün birisi sırasında orak koltuk altından geçmelidir. Sol taraftan tekrarlanır.

He is the first to present the Dance of the Sickle from the Cyprus TV (CyBC) in 1967. He is the first who introduced, in 1966, the throwing and catching the sickle up in the air.

(Andreas Papandreou, *Paliometoho, Lefkossia, Kypros, c. 1982*)

Christos Zervas, Mitsero, Lefkossia, 28 Sept. 1948-

Lakis Savidhis, Tybou, 1950-

Lakis Savidhis distinguished himself as one of the best Cypriot dancers while he was a secondary school student. He won Cypriot dance prizes in festivals in Kyrenia, Lemessos, Larnaca, and Carlsberg. In addition, Lakis Savidhis invented several movements used by many Cypriot dancers.

Christakis Hadzichristoforu, Tseri, 1950-

Emilios Konizos, Katokopia, 1961-

Costakis Charalabous, Tseri, Lefkossia, 1965-

He won first prize for the Dance of the Sickle, at the Larnaca Festival (Kataklysmos) in 1982.

Ersan Ervandar, Lefkossia, 13 December 1971. He is one of the first Cypriots who throw the sickle very high up.

Derviş Gökhan Zeybek, Ortakoy, 7 October 1981. He is one of the first Cypriots who throw the sickle very high up.

İbrahim Toz, Lyssi 1990 – He throws the sickle very high up.

Other Dancers of the Sickle

There are several other excellent dancers of the sickle who are excluded from the above list. This is due to lack of information and / or docu-

ATARAK KOLTUK ALTINDAN DÖNDÜRME

Bir önceki kombinezonda olduğu gibi, ama her bir bölümün sonunda, orak havaya atılır ve düşerken aynı elle yakalanır.

Orağın, dansçının sağ tarafında döndürülmesi; orağı keskin kenarı izleyicilere dönüktür. İki dönüşün birisi sırasında orak koltuk altından geçmelidir. Orak havaya atılır ve düşerken aynı elle yakalanır. Sol taraftan tekrarlanır.

GERİLMİŞ HALDE DÖNDÜRME

Orak, dansçının yüzünün önünde, (dirsekten) gerilmiş eliyle çevrilir. Diğer elle tekrarlanır.

ARKADA OTURMA, DEĞİŞİKLİĞİ

Bu hareketler kombinezonunu icra etmenin birkaç yolu vardır. Her performans biçiminin parçası olan, bu figürünün temel öğesi; oturma zamanında, oturma, dansçının gövdesinin arkasında, orağı bir elden diğerine geçirmedir.

TERS DÖNDÜRME

Orak; ağız gökyüzüne bakacak şekilde, RH'yı (sağ el) sağa uzatarak ve daha sonra, ağız yere bakacak şekilde, orak RH ile sola doğru olacak şekilde katlanarak ters çevrilir.

Ayıklara denk gelen adımlar şunlardır: a) RF (sağ ayak) ile sağ doğru sıçrama ve LF'nin (sol ayak) RF üzerinde çaprazlanması ve daha sonra b) LF ile sola doğru sıçrama ve RF'nin LF üzerinde çaprazlanması.

DİZ HIZASINDA DÖNME

Orak diz hizasında çevrilir. Bu noktada, orak, bacaklar altında el değiştirilebilir.

GÖVDE VE ORAK DÖNÜŞÜ

Dansçının gövdesi, havada sağdan 360 derecelik bir yörünge çizerken, orak kafa üzerinden geçer. Bu hareket, sağ tarafa-sol tarafa-sağ tarafa bir sıçrayışla hazırlanır.

mentation for their contributions for the Sickle Dance.

THE SICKLE DANCE AS MOVEMENT

Below, there is a collection of some of the variations or figures ($\phi\upsilon\gamma\upsilon\phi\epsilon\varsigma$) used in presenting the Dance of the Sickle.

Basic Step of the Dance of the Sickle

For movement purposes, the meter of 2/4 is considered the basic meter for movement in the Dance of the Sickle. The basic movement has four formó, which correspond with the four modes of rhythmic analysis of the meter, as explained earlier.

The first and most important form of basic movement in the Dance of the Sickle is the alternate jump of one to the other foot in $\frac{1}{4}$ time for every jump (d).

The second basic mode of movement in the Dance of the Sickle is the performance of four steps of $\frac{1}{8}$ each (d d).

The third priority of basic movement in the Dance of the Sickle is the alternate jump of $\frac{1}{4}$ for each jump (d) for two times, two steps of $\frac{1}{8}$ value each (d) during the third movement, and one jump of $\frac{1}{4}$ (d) rhythmic value, during the fourth movement.

The fourth priority of basic movement in the Dance of the Sickle is like the third, but the third and fourth parts change place, i.e. the third part becomes fourth and vice versa.

FIRST PART

The movements (figures) of the First Part can be performed in the order presented below or in a different one. Technically, the order is, ultimately, decided from the flow of movement, as well as the meaning attached to each movement by the dancer in relation to the whole interpretation of the dance.

Many times, movements are tied together with a link or transition. Some of these links and transi-

KAFA ÜZERİNDEN TERS DÖNÜŞ

Orak kafa üzerinde ters yönde (ters dönüş) döndürülür. Ters dönüş, ilk orağın arkasının gidişi anlamına gelir.

BELDE TERS DÖNÜŞ

Orak bel hizasında ters bir dönüş izler. (Ters dönüş, ilk orağın arkasının gidişi anlamına gelir.) Aynı şey vücudun diğer bölümlerinde (örneğin bacaklarda) tekrarlanabilir. (Christakis Hadzichristoforu, c. 1978)

(Byron Georgiou and Andreas Papandreou - right- c. 1990)

KESİŞLER

Dansçı, geçerken de vücudunun çeşitli bölüm-

tions are, according to frequency of use, the following:

- 1-The dancer proceeds through a circle on the stage holding, high up, the sickle.
- 2-Going back.
- 3-Coming to the front.
- 4-Going sideways.
- 5-Movements in circle while spinning the sickle.
- 6-Circle movement while passing the sickle around the dancer's head.

TRIUMPHANT ENTRANCE

The sickle is hanged around the dancer's head.

Another way of entering is that of holding the sickle high up at eye level with bent elbow of the hand holding the sickle. The other hand is extended a bit below second position level.

SLOW MOWING

Imitation of mowing at slow speed.

PARALLEL TURNING

Sickle is revolving (back of the sickle leading) at knee level.

Sickle is turned around the head. The sickle comes to the head, at once, the dancer's head is framed within the opening of the sickle, so that, until the end of the movement/ track, the allusion of the sickle cutting the head of the dancer is created.

In both circumstances, the track is parallel to the ground and there is flow of movement. Most likely, this is the most characteristic movement of the dance, the perfection of which may lead to appropriate performance of other figures which follow.

THROWING THE SICKLE BETWEEN THE HANDS

The sick is thrown from one hand to the other and caught by the other hand.

lerini kestiği imasını verdi.

Kafayı kesiş

Omzu kesişBeli kesiş

Ayakları kesiş

(Byron Georgiou and Pavlos Georgiou arkada, Lefkoşa, c. 1990)

ÖNDE VE ARKADA 8 RAKAMI DÖNÜŞÜ

(Andreas Papandreou, Paliometoho, Lefkossia, Kypros, c. 1982)

En az dört kez tekrarlanan bu hareketler kombinasyonu ile, orak, aşağıdaki örnekteki gibi 8 rakamı şeklinde oynatılır. 8 rakamının üst kısmı gövdenin önünde, diğer kısmı da gövdenin arkasında oynatılır.

The holding distance of the sickle from the ground remains steady.

SPINNING OF THE SICKLE HIGH UP

The sickle is turned around, with the right hand over the head.

Á. PAPANDEOU THROWING OF THE SICKLE HIGH UP

This figure was created by the author of this book Andreas Papandeou (Paliometoho, Cyprus, 1947 -) and was performed, for the first time, in public, from the Cyprus Broadcasting Corporation TV station in 1967.

The sickle is thrown high up with the one hand (right hand for right handed) and catching it, when falling, with the other of the same hand.

THROWING OF THE SICKLE HIGH UP WITH TURN

The sickle is thrown high up, the dancer makes a 360 degree turn and catches sickle while coming down.

Repetition with the opposite hand.

FACE ROTATION OF SICKLE

The RH spins / turns the sickle in front of the face. The wrist of the RH is functioning at chest level..

UNDER THE LEGS

While legs are lifted alternately, the sickle passes under the lifted leg. The edge of the sickle passes first.

(Andreas Papandeou, Lefkossia, 1983)

TURNING UNDER ARM

Turning of the sickle in the right side of the dancer, having the edge of the sickle facing the audience. The sickle must pass the underarm during one of the two turns.

Repetition from the left side.

Döndürme, dizler katlanmış veya vücut gerilmiş bir vaziyette icra edilebilir.

RH (sağ el) orağı önde tutar ve 8 rakamından bir çember oluşturulur. İlk orağın arkası girer. Sağ el ile hareket tamamlandığı zaman, orak dansçının gövdesinin arkasına getirilir; burada, 8 rakamından çember tamamlanır. İzlenen süreç aşağıda resmedilmektedir.

(8 rakam varyasyonunda orak süreci)

ORAĞIN ELLER ARASINDA DEĞİŞTİRİLMESİ (Emilios Konizos, 4 July, 1983)

Bu varyasyon, dizler katlı bir vaziyette icra edilir. RH (sağ el), gövdenin ortasına doğru gelinceye kadar ve hemen hemen ve yere paralel gelen orak hareket halinde, 360 derecelik bir yörünge çizinceye kadar, orağı sola doğru getirir. LH (sol el) derhal orağı alır ve öncelikle eşit olan yörüngeyi tamamlar.

Tüm önceki değişiklikler, aynı yerde icra edildiği zaman, RH (sağ el), önceki varyasyonlarda olduğu gibi, orağı kafanın üzerinde bir yörünge içerisine yerleştirir.

LH (sol el) İLE KAFA ÜZERİNDE DÖNDÜRÜRKEN, ELLER ARASINDA DEĞİŞTİRME LH

Bu varyasyon, LH'nin orağı aldığı dışında, önceki gibidir ve kafanın üzerinde çevrilir.

RH, gövdenin ortasına doğru gelinceye kadar ve hemen hemen ve yere paralel gelen orak hareket halinde, 360 derecelik bir yörünge çizinceye kadar, orağı sola doğru getirir. LH derhal orağı alır ve öncekine eşit olan yörüngeyi tamamlar.

Tüm önceki değişiklikler, aynı yerde icra edildiği zaman, RH, önceki varyasyonlarda olduğu gibi, orağı kafanın üzerinde bir yörünge içerisine yerleştirir.

ELLER ARASINDA ORAĞIN ÇİFT DEĞİŞTİRİLMESİ

TURNING UNDER ARM WITH THROWING

Like in the previous combination, but, at the end of each part, the sickle is thrown in the air and caught, at the fall, with the same hand.

Turning of the sickle in the right side of the dancer, having the edge of the sickle facing the audience. The sickle must pass the underarm during one of the two turns. The sickle is thrown in the air and caught, at the fall, with the same hand.

Repetition from the left side.

STRETCHED TURNING

The sickle is spinned in front of the face of the dancer with stretched (from elbow) hand.

Repetition with the other hand.

SIT, CHANGE AT THE BACK

There are several ways of performing this combination of movements. The basic element of this figure, which must be part of every form of performance, is sitting and passing the sickle from one hand to the other, at the back of the dancer's body, at the time of sitting.

REVERSE TURNING

The sickle is overturned by extending the RH towards the right, with the mouth of the sickle facing the sky, and, then, with the folding of the sickle with the RH towards the left, having the mouth of the sickle facing the ground.

Corresponding steps for the feet are a) jump with the RF towards the right and crossing LF over RF and then b) jump with the LF towards the left, crossing RF over LF.

TURNING AT KNEE LEVEL

The sickle is rotated at knee level. At this point, the sickle may change hands under the legs.

BODY AND SICKLE TURN

The dancer's body traces out 360° from right, in the air, while the sickle passes over the head.

Orak dört kez el değiştirir: RH, LH, RH, LH. Daha sonra, orak, LH ile kafanın üzerinde çevrilir.

8 RAKAMI DÖNÜŞÜ VE ORAK OYUNU

Bu; orağın daha da yüksekte çevrilmesini sağlamak için vücudun dik tutulduğu tek farkının dışında, önceki 8 rakamı dönüşüyle benzerdir. Bu 3-4 kez tekrarlandığı zaman, orak atılır ve havada yakalanır.

Orak 8 rakamı şeklinde oynatılır. 8 rakamının üst kısmı gövdenin önünde, diğer kısmı da gövdenin arkasında oynatılır. Döndürme, dizler katlanmış veya vücut gerilmiş bir vaziyette icra edilebilir. RH orağı önde tutar ve 8 rakamından bir çember oluşturulur. İlk orağın arkası girer. Sağ el ile hareket tamamlandığı zaman, orak dansçının gövdesinin arkasına getirilir; burada, 8 rakamından çember tamamlanır. Bu 3-4 kez tekrarlandığı zaman, orak atılır ve havada yakalanır.

PARALEL ÇEVİRME

Dansçının iki yanında, orağın paralel ve dönüşümlü (el ve taraf değiştirme) çevrilmesi. Yere paralel ve dansçının iki yanında orağın dönüşümlü (el değiştirme) çevrilmesi.

ORAĞIN ELLER ARASINDA VE YUKARI ATILMASI (Emilios Konizos, 4 July 1983)

Gövde ve ayaklar biraz bükülür. RH (sağ el), gövdenin ortasına ve diz hizasına doğru gelinceye kadar ve hemen hemen ve yere paralel gelen orak hareket halinde, 360 derecelik bir yörünge çizinceye kadar, orağı sola doğru getirir. LH (sol el) derhal orağı alır ve bir başka 360 derecelik yörünge tamamlanincaya kadar hareketin akışı devam eder. Gövde gerilir ve LH orağı dansçının beline yerleştirir, RH orağı yakalamaya hazır bir vaziyette arkadadır. Gövde, soldan 360 derece dönerken, orak bel etrafındadır. En sonunda, LH orağı gövdenin

This movement is prepared with a jump to the side right – side left – side right.

REVERSE TURN OVER HEAD

The sickle is contrarily turned (reverse turning) over the head. Reverse turning means the back of the sickle goes first.

REVERSE TURN AT THE WAIST

The sickle follows a reverse turning at waist level. Reverse turning means the back of the sickle goes first.

The same could be repeated at other parts of the body (e.g. legs).

CUTS

The dancer creates the illusion that he indeed cuts several parts of his body. These cuts are the following:

- Head cut
- Shoulder cut.
- Waist cut.
- Feet cut.

NUMBER 8 TURNING AT THE FRONT AND BACK

With this combination of movements, repeated, at least, four times, the sickle is moved in the shape of number 8, like in the pattern below. The upper part of letter 8, is performed in front of the body, and the other at the back.

The turning can be executed with knees bent or the whole body stretched.

The RH holds the sickle in front, tracing out a circle of the letter 8. The back of the sickle goes first.

When the motion with the right hand is completed, the sickle is brought at the back of the dancer's body, where the other circle of number 8 is com-

arkasına geçirirken, orağın ağızı sağa bakar. Sonra, RH orağı yakalar ve onu ya yan sağa ya da ön sağa getirir ve havaya atar; burada en az 360 derecelik bir yörünge tamamlar. Döndürmenin işaret parmağıyla yapılabilmesi için RH'nin sağa doğru uzatılması mümkündür.

OMUZ

Kafa üzerinde orağın döndürülmesi.

Durma (orak hareketi yok): Öne doğru iki adım atılırken; eller öne doğru gerilir. RH orağı tutar. Parmaklar, orağın keskin tarafına temas eder. LF öndedir ve ayak parmakları yere temas ederken, RF arkadadır.

Bükülme:

Arkaya doğru iki adım. RF arkada, LF de öndedir. RF bükülürken, LF gerilir. Orağın tabanı (zilin asılı olduğu bölge), sağ elin oluşturduğu "V" harfi şeklinde, bükülü dirsek açısından biraz daha yükseğe yerleştirilir. Sonra, vücudun bükülü bölümleri ani ve beklenmedik bir şekilde gerilir ve gerilmeye birlikte, sağ omzun ve önkolun öne doğru bir silkelenmesi olur. Bu şekilde orağın öne doğru fırlaması sağlanır. Bu arada, RH orağı yakalar.

İKİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde, müzik, özellikle de ritim (birinci bölümdeki 2/4 ikinci bölümde 5/8 olur). Bu nedenle, dansçı, hareketi 5/8 metreye göre ayarlamaya dikkat etmelidir ki, bu da iki alt gruba ayrılır: Birinci bölüm 2/8, ikinci bölüm ise 3/8'den ibarettir. İkinci bölümün bazı figürlerinde, beşinci sekizinci nota harekette bir es olur. Dansçı bu bölümdeki tüm figürlerini RF'sinin üzerine dizlenerek icra eder. Bu hareketlerin bazıları aşağıda anlatılmaktadır:

ORAK ZEMİN ÜZERİNDE SÜRÜKLENİR

Dansçı orağı, kenarından soldan sağa doğru sürükler.

pleted.

The process followed is illustrated below:
(Sickle process in letter 8 variation)

CHANGE OF SICKLE BETWEEN HANDS (Emilios Konizos, 4 July, 1983)

This variation is performed with knees bent.

The RH brings the sickle towards the left hand until, nearly, the middle of the body, and until the sickle, parallel to the ground, has already traced out 360° in movement.

At once, the LH takes the sickle and continues the tracing which is equal to the former.

When all the previous changes are performed at the same spot, the RH places the sickle in an orbit over the head, like in previous variations.

CHANGE BETWEEN HANDS AND TURNING OVER HEAD WITH LH

This variation is like the previous one, except when the LH takes the sickle, it is rotated over the head.

The RH brings the sickle towards the left until, nearly, the middle of the body, and until the sickle, parallel to the ground, has already traced out 360° in movement. At once, the LH takes the sickle and continues the tracing which is equal to the former.

When all the previous changes are performed at the same spot, the LH places the sickle in an orbit over the head..

DOUBLE CHANGE OF SICKLE BETWEEN HANDS

The sickle changes hands four times: RH, LH, RH, LH. Then, sickle is circled over head with the LH.

NUMBER 8 TURNING AND SICKLE PLAY

This is similar to the previous number 8 turning with the only difference that the body is kept upright so that the sickle is turned higher up. When this is repeated 3-4 times, the sickle is thrown up and caught in the air.

Diğer yanda tersi.

ORAĞIN ARKASI ZEMİNE VURULUR

Zemine, orağın keskin kenarı veya arkasıyla vurulur.

ORAĞIN KENARIYLA ZEMİNE VURULUR

Zemine, orağın yanıyla iki çarpma. Orak diğer tarafına çevrildiğinde, orağın diğer tarafıyla aynı şey tekrarlanabilir.

ORAK DANSÇININ GÖĞSÜNE VURULUR

Orak, yanlamasına dansçının göğsüne çarpılır, kafa üzerinde çevrilir, öne gelir, sol omza gider, dansçının kafası üzerinden sağ omza taşınır, bu arada da sap (manidzi) dansçının göğsünün önündedir ve orağın açık yeri arkaya bakar. Bu kombinezon, çeşitli hareketlerle ayrıştırılabilir. Tüm kombinezonun, dansçının sağ tarafına

The sickle is moved in the shape of number 8. The upper part of number 8, is performed in front of the body, and the other at the back. The rotating of the sickle is executed with knees stretched. The RH holds the sickle in front, tracing out a circle of the number 8 shape. The back of the sickle goes first. When the motion with the right hand is completed, the sickle is brought at the back of the dancer's body, where the other circle of number 8 is completed. When this is performed 3-4 times, the sickle is thrown up and caught in the air.

PARALLEL ROTATING

Parallel and alternate (change hand and side) rotating of the sickle at the two sides of the dancer.

Parallel to the ground and alternate (change hand) rotating of the sickle at the two sides of the dancer.

THROWING SICKLE BETWEEN HANDS AND UP (Emilios Konizos, 4 July 1983)

Body and feet bend a little. RH brings sickle towards the left as far as the middle of the body and at knee level, and until the sickle, parallel to the ground, has already traced out 360° in movement.

At once, the LH takes the sickle and continues the flow of movement until another orbit of 360 degrees is completed.

The body is stretched, and the LH places the sickle around the waist of the dancer, while the RH is at the back ready to catch the sickle.

The body turns around 360° from the left, while the sickle is around the waist. At the end, the LH passes the sickle at the back of the body, while the mouth of the sickle is facing right.

Then, the RH catches the sickle and brings it either to the side right or front right and throws it up in the air, where it completes at least one orbit of 360 degrees. It is possible that the RH is extended towards the right, so that the turning is executed

(Andreas Papandreou, Lefkossia, 1983)

doğru iki orak çemberiyle bitirilmesi önerilir.

ORAK DANCİNİN GÖĞSÜNE VURULUR-TAÇ

Bir öncekinde olduğu gibi; şu şartla ki, orak kafa üzerinden, sol omuzdan sağ omuza geçtiğinde, ters hareket kullanılarak geri döner. Orak yanlamasına dansçının göğsüne çarpar, kafa üzerinde döner, öne gelir, sol omza doğru gider; bu arada da sap (manidzi) dansçının göğsünün önündedir ve orağın açık yeri arkaya bakar. Bu kombinezon, çeşitli hareketlerle ayrıştırılabilir. Tüm kombinezonun, ters hareket kullanılarak, bitirilmesi önerilir; yani orak geri döner.

using the index finger.

SHOULDER

Turning of sickle over the head.

Pause (no sickle movement): Two steps towards the front, while the hands are stretched towards the front. RH holds sickle. Fingers touch the edge of the sickle. The LF is at the front and the RF at the back with toes touching the ground.

Bending:

Two steps towards the back. The RF is at the back and the LF at the front. The RF is bent, while the LF is stretched. The base of the sickle (the area where the bell hangs), is placed a little higher than the angle of the bent elbow, in the shape of letter «V» as formed by the right hand.

Then, there is a sudden and abrupt stretching of the bent parts of the body with a shaking of the right shoulder and forearm towards the front, from where the darting of the sickle towards the front is caused; in the meantime, the RH catches the sickle.

SECOND PART

During this part, music changes, especially its rhythm (from 2/4 in the first part becomes 5/8 in the second part). For this reason, the dancer must be especially careful to adjust the movement to the 5/8 meter, which is subdivided in two parts: The first part consists of movement(s) valued at 2/8, whereas the second part of 3/8. In certain figures of the second part, the fifth eighth note becomes a rest in movement.

The dancer performs most all figures of this part kneeling, usually, on his RF. Some of these movements are described below:

SICKLE DRAGGED ON THE FLOOR

Dancer drags the sickle on the floor with the its side from left to right. Reverse on the other side.

HIT BACK OF SICKLE ON THE FLOOR

ORAK BOYNUN ÇEVRESİNDEN GEÇİRİLİR
Orak boynun etrafından geçirilerek, orağın dansçının başını kestiği izlenimi verilir.

ORAK OMZUN ETRAFINDAN GEÇİRİLİR
Orak omzun etrafından ve altından geçirilerek, orağın omzu kestiği izlenimi verilir. Kesilen omuz bağlamındaki el aşağıya salkıtılır.

ZEMİNE VURULUR-ÇEMBER

İki büyük orak çemberi, zemine çarpıyor ve kafa üzerinde orak çevriliyor. Tüm kombinezon önce bir tarafta, sonra da diğer tarafta icra edilebilir.

KESİŞLER

Kafayı keşiş
Omzu keşiş
Önkolu keşiş
Beli keşiş
Ayakları keşiş.

ELLER ARASINDA ORAĞIN DEĞİŞTİRİLMESİ

Hareket ederken temel adımı kullanırken, eller arasında orağı fırlatma ve yakalama. Aynı figür, dizlenmiş vaziyette icra edilebilir. Ayrıca, dizlenmiş vaziyette ve sonra da ayakta dururken icra edilebilir.

VÜCUDUN KESİLMESİ-ZEMİNE VURULMASI

RH, ağız önde, kafaya doğru gelen orağı tutar. LH göğsün önüne gelir. Derhal oturulur ve orak kafa üzerinden geçerken, vücut 180 derece döner. Oturma yer alırken, orağın ağız sağa bakacak şekilde, RH bilekten itibaren döner. Bunun için, bileğin 180 derece dönüş yapması gereklidir. Oturmadan sonra, orağı tutan RH orağın ağızını zemine vurduğu zaman dik geliş yapmış olur.

Sonra, kombinezonu yaşlık olarak dört kez tekrarlamak üzere vücut doğrulur. Son keresinde, bir sonraki kombinezon için bir hazırlık

Hit floor with the back or the edge of the sickle. İık yapılır.

HIT SIDE OF SICKLE ON THE FLOOR

8 DÖNÜŞÜ

Two strokes with the side of the sickle on the floor.

The same could be repeated with the other side of the sickle, when the sickle is turned on the other side.

HIT SICKLE ON THE CHEST OF THE DANCER

Sickle hits the chest of the dancer sideways, circled around head, comes to the front, goes towards the left shoulder, is carried over the head of the dancer towards the right shoulder, while the handle (manidzi) is at the front of the dancer's chest and the opening of the sickle faces backwards. This combination can be resolved through various movements. It is suggested that the whole combination ends with two sickle circles towards the right side of the dancer.

Eş zamanlı olarak gövdenin hafif sağa doğru silkelmesi ile, kafa üzerinde iki çember.

ORAĞI YUKARIYA FIRLATMA

Orağı yukarıya fırlatılması, havada en az bir çemberi tamamladıktan öteki elle yakalama. Dansçı orağı yakalamak için sıçrayabilir ve yakaladığı zaman dizlenebilir. Öteki elle tekrarlanır.

HIZLI 8

8 rakamının modellerini yaparak, boğaz hizasında hızlı bir şekilde çevirme.

ZEMİN ÜZERİNDE ÜÇ VURUŞ

Birkaç kez oturma, orağın RH ile sağdan sola geçirilmesi (yarım daire). Orağın açık tarafı sağa bakarken, zemin üzerine üç darbe. Kombinezonun ayrışması daha önce belirtilmişti.

BİÇMENİN TAKLİDİ

Sahne, sahne arkası ve sahne önünün çeşitli

HIT SICKLE ON THE CHEST OF THE DANCER - CROWN

Like in the previous case, with the difference when the sickle passes over the head from the left shoulder towards the right shoulder, it returns back, using reverse movement.

Sickle hits the chest of the dancer sideways, circles around head, comes to the front, goes towards the left shoulder, is carried over the head of the dancer towards the right shoulder, while the handle (manidzi) is at the front of the dancer's chest and the opening of the sickle faces backwards. This combination can be resolved through various movements. It is suggested that the whole combination ends using reverse movement, i.e. the sickle returns back.

168 Halkbilimi

PASS SICKLE AROUND NECK

Sickle is passed around neck giving the impression is cutting the neck of the dancer.

PASS SICKLE AROUND SHOULDER

Sickle is passed around and under the shoulder giving the impression of cutting the shoulder. The hand associated with the shoulder being cut in hanged down.

HIT ON THE FLOOR - CIRCLE

Two big circles of the sickle, hitting the floor, and circling the sickle over the head. The whole combination can be performed in the one side, first, and, then, on the other.

CUTS

Cut neck.

Cut shoulder.

Cut underarm.

Cut waist.

Cut feet.

CHANGE SICKLE BETWEEN HANDS

While moving using the basic step, throwing and catching sickle between hands. The same figure can be performed from the kneeling position. In addition, it can be performed from the kneeling position and then from a standing one.

CUT BODY - HIT THE FLOOR

RH holds the sickle, which comes towards the head, with its mouth at the front. LH comes in front of the chest. At once, sitting and the sickle passes over the head, while the body turns 180 degrees. When sitting takes place, the RH from the wrist turns in such a way, so that the mouth of the sickle faces right. For this, it is necessary for the wrist to make a 180 degree turn.

Coming upright is done when the RH, holding the sickle, hits the blade of the sickle of the floor, after the sitting.

Then, the body comes up in order to repeat the combination nearly four times. During the last time,

(Andreas Papandreou, Lefkossia, 1983)

(Byron Georgiou and Pavlos Georgiou at the back, Lefkossia, c. 1990)

a preparation is made for the next combination.

TURNING 8

Circle of the sickle following the pattern of the number 8 at the front.

JUMP

Two circles over the head with simultaneous shaking off of the body en lair and landing a bit more towards right.

THROWING THE SICKLE UP

Throwing of the sickle up and catching it with the other hand, after it completed at least one circle en lair. The dancer may jump up to catch it and knee when caught.

Repetition with the other hand.

FAST 8

Fast turning of the sickle, at the level of the throat, making patterns of the number 8.

THREE HITS ON THE FLOOR

Sit several times, passing of the sickle (semicircle) with the RH from right to left.

Three strokes of the sickle on the floor with the opening of the sickle facing right.

Resolution of the combination with any of the approaches indicated earlier.

IMITATE MOWING

Dancer is upright imitating the actions of the mower in various parts of the stage, upstage as well as downstage.

(Andreas Papandreou, Lefkossia, 1983, 1983)

WIDE CIRCLES

Two wide circles of the sickle with the RH over the head, starting from down.

SECOND POSITION, CLOSE, TURN

Second position: Feet, with a jump, to second position. RH holds the sickle and opens towards

kısmılarında, dansçı dik durur ve biçmenin hareketlerini taklit eder.

GENİŞ ÇEMBERLER

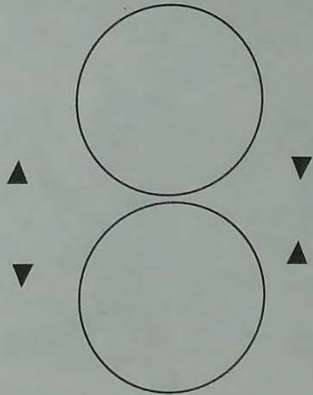
Kafa üzerinde, RH ile geniş çember, aşağıdan başlanacak.

İKİNCİ POZİSYON, KAPAMA, ÇEVİRME

İkinci pozisyon: Ayaklar, bir sıçrayışla ikinci pozisyona. RH orağı tutar ve sağa doğru açılırken, orağın açık kısmı gökyüzüne bakar. Durma.

Kapama: Bir sıçrayışla ayaklar birbirine kapanır. RH, açık tarafı zemine bakan orağı sola getirir.

Çevirme: Oturuşla of 360 derece sağa çevirme ve orağın kafa üzerinde döndürülmesi.

(Sickle process in letter 8 variation)

HIZLI ÇEVİRME

Orak, öde ve tüm yönlerde 8 rakamının modeli izlenerek çevrilir.

170 Halkbilimi

the right with the opening of the sickle towards the sky. Pause.

Closing: With a jump feet close together. RH brings sickle to the left with its opening facing the floor.

Turn: Turning of 360° towards the right with a seat and circle of the sickle over the head.

FAST CIRCLING

Sickle is circled following the pattern of number 8, at the front, and in all directions.

NAIL THE SICKLE

In case the place is suitable and appropriate for this, sickle is nailed from its edge on the floor.

(Andreas Papandreou, Lefkossia, 1983, 1983.

CROWN

The RH holds the sickle up over the head, with its edge facing left. To LH opens, touches the edge

ORAĞI ÇAKMA

Yerin uygun ve müsait olduğu hallerde, orak, keskin ucundan zemine çakılır.

TAÇ

RH, keskin ucu sola bakacak şekilde, orağı kafanın üzerinde tutar. LH, dansçının kafası üzerinde bir taç oluşması için, orağın keskin tarafını açar, ona dokunur (RH, orak, sol el). Bu oluşum, biçicinin başarılı hasat arzusu olarak yorumlanabilir. İki (2 X 5/8) ayak hareketi vardır. Mekan bu hareketlerin her ikisi de, öncelikli olarak; mekan varsa önde icra edilirler. Mekan yoksa, eylem arkaya doğru icra edilir.

Ön:

1/8. RF üzerinde, ön sağa doğru çaprazlama sıçra.

2/8. LF RF'nin yanına gelir, aşağıya adım atılmaz.

3/8. LF adım öne.

4/8. RF adımı LF yanına.

5/8. Dur.

Tekrarla veya ikinci bir öncelik olarak, sola doğru bir transfer seçilmişse, müteakip hareket kombinasyonun performansı.

Ön sol:

1/8. RF üzerinde, ön sola doğru çaprazlama sıçra.

2/8. RF LF'nin yanına gelir, aşağıya adım atılmaz.

3/8. RF adım öne.

4/8. LF adımı RF yanına.

5/8. Dur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUTLU ÇEMBER

Hasattaki başarıdan dolayı duyulan mutluluğu gösteren, sahne üzerinde bir bütün çember.

OTUR VE DÖN

Sağa doğru otur-orak kafa üzerinden geçirilirken

of the sickle, so that a crown is formed (RH, sickle, left hand) over the head of the dancer. This formation can be interpreted as the mower's wish for successful harvesting.

There are two (2 x 5/8) feet movements. These movements are, either, performed, as priority, both at the front, in case there is space. In case, there is lack of space, the action is performed towards the back:

Front:

1/8. Jump on RF diagonally towards front right.

2/8. LF comes next to RF, without stepping down.

3/8. LF step front.

4/8. RF step next to LF.

5/8. Pause.

Repeat, or, as a second priority, performance of the following movement combination, in case a transfer towards the left is chosen..

Front Left:

1/8. Jump on LF diagonally towards front left.

2/8. RF comes next to LF, without stepping down.

3/8. RF step front.

4/8. LF step next to RF.

5/8. Pause.

THIRD PART

HAPPY CIRCLE

A whole circle on stage showing happiness due to success in harvesting.

PLIE AND TURN

Seat towards the right – left, while the sickle is passed over the head.

SIDE JUMPS

Jump, cross feet to the right. RH opens holding sickle parallel to spectators. The edge of the sickle faces up. Repeat from the left.

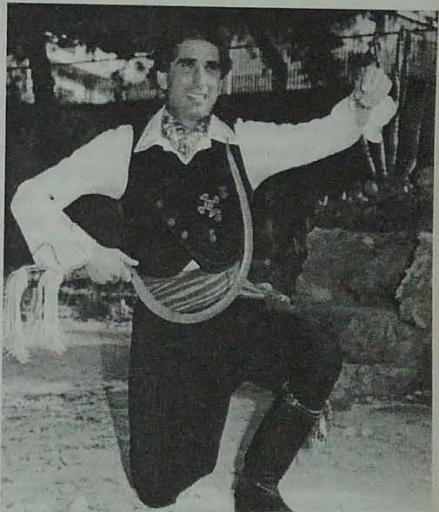
sola.

KENAR SIÇRAYIŞLAR

Siçra, ayakları sağda çapraz pozisyona getir. RH, orağı izleyicilere paralel tutarak açılış yapar. Orağın keskin tarafı yukarıya bakar. Soldan tekrarla.

TEKRARLAMA

Birinci Bölümün esas figürlerinin kısaca tekrarı/gözden geçirilmesi.

(Andreas Papandreou, Lefkossia, 1983)

ÇIKIŞ

Dansçı, temel siçrama adımıyla çıkışa doğru geri çekilir. Orak, boynunda asılı durur.

SONUÇLAR

Orak dansı hasatla bağlantılıdır. Becerikli, çalışkan, canlı, güçlü, iyimser ve genç bir

REPETITION

Short repetition/ review of the main figures of the First Part.

EXIT

Dancer retreats towards the exit with the basic jumping step. The sickle is hanging around neck.

CONCLUSIONS

The sickle dance is associated with harvesting. The dancer, a lively representation of a skillful, hard working, agile, strong, optimistic, young mower uses a real sickle in order to imitate the activities and movements during one of the most important actions of farming in Cyprus, before 1960, harvesting.

"Dhrepani" (sickle) is a dance inspired from harvest. The dancer moves skillfully the sickle in order to describe the movement of mowing and the farmer who is happy cutting grain stalks, and playing with the sickle, using dangerous passes around the dancer's body (head, neck, chest, waist, hips, legs), and under and legs In general, the Sickle Dance is intended to exhibit the dancer's swiftness and skill in harvesting.

Dance representations, performed by the dancer, have to do with taking the risk of spinning and playing with a dangerous instrument, at a speed a viewer's eye is not, usually, able to follow.

References

Averoff, Georgios. *Folk songs and dances of Cyprus*, second edition, Lefkossia: Bank of Cyprus Cultural Center, 2001 [in Greek].

Andreou, Christos. *The Sickle Dance. Folklore Banquet* (of Folkloric Cyprus). Lefkossia, Cyprus, 1972, pp. 97-104.

Constadinou, Neofytos. *Interview*. Letybou, Cyprus, 12 June 1983 [in Greek].

Georgiou, Byron. *Interview*. Finikaria, Lemessos, 14 September 2003. [in Greek].

biçicinin canlı bir temsili olan dansçı, 1960 öncesinde Kıbrıs'taki çiftçiliğin en önemli eylemlerinden biri olan hasat esnasındaki faaliyet ve eylemleri taklit etmek için gerçek bir orak kullanmaktadır.

"Dhrepani" (orak) hasattan esinlenen bir danstır. Dansçı, biçme hareketini göstermek için orağını becerikli bir şekilde oynatır. Dansçı orağıyla oynayarak ve vücudu etrafında (kafa, boyun, göğüs, bel, kalçalar ve bacaklar) ve bacaklarının altında tehlikeli geçişler yaparak, buğday başaklarını kesmekten mutlu olan çiftçi temsil eder.

Genelde, Orak Dansı, dansçının hasattaki çabukluk ve becerisini sergilemeyi amaçlar.

Dansçının icra ettiği dans temsilleri tehlikeli bir aleti, bir izleyicinin gözleriyle takip edemeyeceği bir hızda çevirme ve onunla oynama riskiyle bağlantılı olmalıdır.

References

Averoff, Georgios. *Folk songs and dances of Cyprus*, second edition, Lefkossia: Bank of Cyprus Cultural Center, 2001 (in Greek).

Andreou, Christos. *The Sickle Dance. Folklore Banquet* (of Folkloric Cyprus). Lefkossia, Cyprus, 1972, pp. 97-104.

Constadinou, Neofytos. *Interview*. Letybou, Cyprus, 12 June 1983 (in Greek).

Georgiou, Byron. *Interview*. Finikaria, Lemessos, 14 September 2003. (in Greek).

Iakovidhis, Alecos. *The development of a dance. Folkloric Cyprus*, year 15, vol. 35 (1985), pp. 180-183 (in Greek).

Kyprianou, Cryssanthos. *The Pancyprrian Gymnasium and Folklore*, vol. B, Lefkossia, Cyprus, 1968 (in Greek).

Loukas, George. *Literary visits to ancient monument in the life of modern Cypriots*, vol. A. Athens, 1874. Republished in 1974, Lefkossia, Cyprus (in Greek).

Mavrokordhatos, George. *Dhikomo: Yesterday*

Iakovidhis, Alecos. *The development of a dance. Folkloric Cyprus*, year 15, vol. 35 (1985), pp. 180-183 [in Greek].

Kyprianou, Chryssanthos. *The Pancyprrian Gymnasium and Folklore*, vol. A, Lefkossia, Cyprus, 1968 [in Greek].

Loukas, George. *Literary visits to ancient monuments in the life of modern Cypriots*, vol. A. Athens, 1874. Republished in 1974. Lefkossia, Cyprus [in Greek].

Mavrokordhatos, George. *Dhikomo: Yesterday and today*. Lefkossia, Cyprus, 2003 [in Greek].

Xisturis, Savvas K. *The city of Lyssi: Historical, social, agricultural review* [in Greek].

Economopoulos, Kyrillos. E Milia. In Chryssanthos Kyprianou, *The Pancyprrian Gymnasium and Folklore*, vol. A, Lefkossia, Cyprus, 1968, p. 138 [in Greek].

Papaneocleous, Savvas. *Interview*. Lefkossia, Cyprus, 31 May, 1983 [in Greek].

Paraskevopoulou, Maria. *Researches Into the Traditions of the Popular Religious feasts of Cyprus*. Lefkossia, 1982 [in Greek].

Sakellarios, Athanassios. *On Cyprus* [Kyprika], vol. A. [in Greek].

Stratou, Dora. *Greek dance*. Athens, 1966. [in Greek].

Stratou, Dora. *Greek Folk Dances*. Athens: İAÄÄ, 1979. [in Greek].

Synessiou, Andreas. The dance of the sickle and milia. *Rizokarpasso folkore* [in Greek].

and today. Lefkossia, Cyprus, 2003 (in Greek). Xisturis, Savvas K. *The city of Lyssi: Historical, social, agricultural review* (in Greek).

Economopoulos, Kyrillos. E Milia. In Chryssanthos Kyprianou, *The Pancyprrian Gymnasium and Folklore*, vol. B, Lefkossia, Cyprus, 1968, p. 138 (in Greek).

Papaneocleous, Savvas. Interview. Lefkossia, Cyprus, 31 May, 1983 (in Greek).

Paraskevopoulou, Maria. *Into the Traditions of the Popular Religious feasts of Cyprus*. Lefkossia, 1982 (in Greek).

Sakellarios, Athanassios. *On Cyprus* (Kyprika), vol. A. (in Greek).

Stratou, Dora. *Greek dance*. Athens, 1966. (in Greek).

Stratou, Dora. *Greek Folk Dances*. Athens: 1979. (in Greek).

Synessiou, Andreas. The dance of the sickle and milia. *Rizokarpasso folkore* (in Greek).

Yazar Hakkında:

Bu kitapçığın yazarı, Dr. Andreas Papandreou, Kıbrıs Eğitim Enstitüsünde, Öğretmen Eğitimi Bölümü Direktörüdür, kendisi çeşitli öğretim metodolojisi dersleri vermektedir. Daha önce, (ABD'de) Alabama Üniversitesi'nde eğitim profesörüne asistan olarak çalıştı, ortaokul İngilizce öğretmenliği ve ilkökul öğretmenliği yaptı.

1947'de Paliometoho'da doğdu ve Latsia'da oturmaktadır. 1965-1968 tarihlerinde Kıbrıs Öğretmen Koleji'ne katıldı. Alabama Üniversitesi'nde de 1972-1978 yılları arasında bulunmuştur. Edebiyat Fakültesi'nde İngilizce öğretmenliği eğitimi almıştır, müzik eğitimi alanında master (yüksek lisans) yapmıştır ve doktora öğrenimini de Gözlemeleme ve Müfredat Geliştirme alanında yapmıştır.

"Kıbrıs Dansı Tanıtımı" (1988), "Öğretim Metodolojisi" (2001) ve "Etkili Öğretim" (2002) adlı kitapların yazarıdır. Aynı zamanda öğretim ve Kıbrıs Dansı konusunda birkaç yazısı vardır.

Kendisi öğretmen, kemancı ve 1962'den beri de dansçıdır. Şu anda, keman çalmakta ve Sousta Grup'ta (Lefkoşa) dans dersi vermektedir.

Kıbrıslı Türk Çocukların Gündelikçi Kadınlara Yönelik Tutumları, Özdeşleşme Ve Kimlik

Muharrem FAİZ*

a. Giriş

KADEM'in Kıbrıs'a Türkiye'den gelen gündelikçi olarak çalışan işçilere karşı tutumlarıyla ilgili olarak yaptığı küçük ölçekli bir araştırma ilginç sonuçlar ortaya koymuştur. Çocuklara ait önyargıların çeşitli boyutlarının araştırıldığı bu çalışmada çocukların Kıbrıs'ta yaşayan yabancı işçiler hakkındaki bilgileri, düşünceleri ve tutumlarına özel bir önem verildi.

Araştırma sürecinde hem kalitatif (grup toplantıları ve derinlemesine görüşmeler) hem de kantitatif (anket) yöntemlerden yararlanıldı. Bir tanesi eve temizliği getiren, diğeri ise evine temizliği getirmeyen evlerden gelen iki farklı grupta, toplam 10 çocukla, söz konusu araştırma çerçevesinde kapsamlı mülakatlar yapıldı. Anket çalışmasına ise 10-11 yaşında toplam 96 çocuk dahil edildi. Hazırlanan standart soru formu ile çocukların çeşitli konulardaki görüşleri, tutumları ve değerlendirmeleri alındı. Bu çalışmada özellikle kimlik, tanımlama, çocukların yabancılarla ilgili bilgi kaynakları, 'öteki'ni tanımlama ve algılamalarıyla ilgili bilgiler toplandı. Çalışmada çocukların Türkiyeli gündelikçi işçilere karşı olan tutumlarının incelenmesine özel bir önem verildi. Bu makalede bu sonuçların önyargılar, bunların sınıfsal nitelikleri ve meşrulaştırılma biçimleri üzerinde durulacaktır.

b. Kıbrıslı Türk çocukların gündelikçi kadınlara yönelik tutumları

Anket çalışmasının Türkiye'den gelen gündelikçi işçilerle odaklanılan bölümün sonuçlarına göre, ankete katılan çocukların, yüzde 35'inin evinde gündelikçi işçi bulunuyor. Bu oranın, babası üniversite mezununu olan

çocuklarda, yüzde 50'ye yükseldiği, babası ortaokul, lise veya teknik okuldan mezun olan çocuklarda ise yüzde 10-15'e düştüğü gözlemlendi. Bu sonuçlar gündelikçi işçi çalıştıran hanelerin yüksek eğitimli ailelerde arttığını göstermektedir. Anket çalışması sonuçlarına göre, gündelikçi işçilerin yüzde 78'inin haftada bir yada iki gün çalıştığı ortaya çıkmıştır. Gündelikçi işçilerin ana grubunu, Türkiye'den gelen işçiler (yüzde 62'si), ikinci en büyük grubu ise Bulgaristanlı işçiler (yüzde 24) oluşturuyor. Gündelikçi işçilerin çoğu, iki yıl ya da daha az bir süreden beri şu an buldukları evlerde çalışıyor. Dolayısı ile çalışan ile çalışılan yer arasındaki ilişkinin süresi görece kısa.

Anket sonuçlarına göre evlerinde gündelikçi işçi bulunan çocukların yüzde 77'si, bu kişilerle ilişkilerin geliştirilmesinin olası olduğunu düşünüyor. Bu oran, evlerinde gündelikçi işçi bulunmayan çocuklar arasında yüzde 57'ye düşüyor. Bu fark, çocukların Türkiye'den gelen Türklere yönelik çeşitli tutumlarında da ortaya çıkıyor. Ailelerin gündelikçi işçiyi sahip olup olmaması çocukların söz konusu gruplara karşı olan tutumlarını etkiliyor. Araştırma, evlerinde gündelikçi işçi bulunan çocukların yüzde 35'inin Türkiye'den gelen Türk işçileri çok sevdiği ortaya koyarken, bu oran evlerinde gündelikçi işçi bulunmayan çocuklarda yüzde 19'a düşüyor. Bu sonuçlar bize "temasın" önyargıları azaltmada olumlu katkısı olduğunu gösteriyor. Bu olumlu katkı diğer grup üyeleri ile birlikte geçirilen süre tarafından da etkileniyor. Örneğin çocukların gündelikçi işçilerle olan "toplam iletişim saati" arttıkça onlara yönelik önyargılarında da bir azalma gözleniyor. Ortalama olarak iki ya da daha fazla saatini gündelikçi işçilerle geçiren 20 çocuktan 15'i (yüzde 70), söz konusu işçilerle "çok iyi" ya da "iyi" ilişkiler içerisinde olduğunu

belirtirken, bir saatten az gündelikçi işçilerle zaman harcayan 10 çocuktan sadece 2'sinin (yüzde 20), gündelikçi işçilerle "çok iyi" ve "iyi" ilişkiler içerisinde olduğunu söylemesi dikkat çekmektedir. Gündelikçi işçilerle daha uzun süre birlikte olan çocukların yüzde 35'inin, işçilerle sohbet etme süresinin de uzadığı gözleniyor.

Araştırma sonuçları "daha fazla iletişim, daha az önyargı" görüşünü açık bir şekilde desteklemektedir. Ancak bu bize sadece temasın farklı grup üyeleri arasındaki ilişkilerin olumlu olmasında yeterli olacağını düşündürmemelidir. Sözkonusu iletişimin, kişisel, birleşimi ve ortak bir amacın başarılması hedefi ile desteklenmesi gerektiği araştırmanın bir başka sonucu. Örneğin gündelikçi kadın ile çocuk arasında her iki tarafı da tatmin eden ortaklıklar ör. beraberce oyun oynama, TV yarışmasında doğru cevabı bulmaya çalışma vb. arttıkça, bu tür beraberlikleri olmayan çocuklara göre önyargı oranlarında da düşme gözleniyor.

Temasın önyargıları azaltmasına katkı koyan bir diğer değişken ise tarafların eşit statüde olması. Anket çalışmasında Kıbrıslı Türk çocuklara, gündelik işçiler hakkında en çok sevdikleri şeyi sorulduğunda, çocukların önemli bir kısmının gündelikçi işçilerin bireysel özelliklerinden çok kolektif görevleriyle ilgili hususları dile getirdikleri gözlemlendi. Örneğin, gündelikçi işçilerinin en sevilen yönü, "evi temizlemeleri", "zor işleri yapmaları" olarak ifade edildi. Dolayısı ile çocukların gündelikçi işçi olarak çalışan Türkleri, ailelerine ödenekli servisler veren gündelikçiler ve bahçıvan işçiler olarak algılamaya eğilimli olması dikkat çekmektedir. Bu çocukların algılarını kısıtlayarak onları salt iş ilişkileriyle tanımlama ve anlamalarına neden oluyor. Bunların genel sonucu ise "öteki"nin aynı özelliklere sahip homojen bir grup olarak görülmesi oluyor. Grupların, içlerindeki bireysel farklılıkları görmeden algılamaya ise hem gerçekçi olmayan genellemeleri, hem de önyargıları besleyen bir koşullama yarattığı konuyla ilgili literatür tarafında da tesbit edilmiş durumdur.

Hem eşit statüde ilişkileri geliştirecek, hem de grup içindeki bireysel farklılıkların farkedilmesini sağlayacak pratikler yaratılması önyargıların azaltılması açısından önemli görülmektedir. Ancak gerek grup üyelerinin sürekli hareket halinde olması (araştırma sonuçlarının da gösterdiği gibi en eski çalışmam 2 yıllık olduğu göz önüne alındığında), gerekse kurumsal olarak bir ayrımın bulunması bu tür beraberliklerin üretilmesini güçleştirmektedir. Örneğin Kıbrıslı Türk öğrencilerin çoğunlukta olduğu bazı Lefkoşa okullarında Türk öğrencilerin sayısı çok düşüktür. Diğer yandan Lefkoşa

surlarında Türkiye'den gelen ailelerin çocukları okul nüfusundan büyük bölümünü oluşturmaktadır. Okul ayrımcılığından ortaya çıkan bu coğrafik bölünme, iki grup arasındaki iletişim eksikliğini artırıyor. Zaten sınırlı olan iletişim kurumsal olarak daha da zayıflatılıyor. Her ne kadar birçok çocuk Türkiye'den gelen Türk işçilerle ilişkilerin anlaşılabilirliğini ve bunların geliştirilebileceğini düşünüyor olsa da verili durum bu yönde bir gelişmeyi destekleyecek kurumsal düzenlemeleri içermiyor. Bu durum her kesimin mevcut konumunu içselleştirmesine ve ideolojik olarak meşrulaştırmasına neden oluyor. Bu yüzden her iki grup arasındaki büyük ekonomik ve sosyal farklar sınırlık herhangi ciddi bir soruna yol açmıyor. Ancak gündelikçi işçilerin, Kıbrıslı Türklerin "evlerini temizlemeye" karar vermesi ve yeni bir statü talep etmesi durumunda herşeyin aynı kalacağını düşünmek zor

c. Kıbrıslı Türk çocukların kimlik ve özdeşleşme süreçleri

Araştırma sonuçları göstermektedir ki 10-11 yaşları arasındaki Kıbrıslı Türk çocukları, "kimlik" kavramının farkında. Bu yaş sınırlaması içindeki tüm çocuklar, Kıbrıs Türk kimliklerini ve kendileri ile "ötekiler" arasındaki farklılığı ortaya koyma ihtiyacı duymaktadırlar. Ancak araştırma sonuçları, bunun sadece günlük deneyimlere dayanmadığını; deneyim dışında genellemeler, önyargılar ve sınıfsal sapmalar da içerdiğini ortaya koymaktadır.

Anket çalışmasında çocuklara, farklı toplumsal grupların üyesi insanları göz önüne almaları ve bu gruplardan ne derece hoşlanıp hoşlanmadıklarını belirtmeleri istendi. Sonuçlar, çocukların çoğunluğunun, "öteki"ni algılamayla ilgili olarak güçlü görüşlere sahip olduklarını ortaya koymuştur. Bir durum dışında bütün çocuklar, "Kıbrıslı Türk" olarak "biz" tanımlamasına güçlü bir şekilde inaniyor. Çocuklar, aynı zamanda, diğer toplumsal gruplardan bazılarının, kendileriyle aynı özellikleri paylaştıklarına da inaniyor. Ankete katılan çocukların yüzde 78'i Kıbrıslı Türkleri çok sevdiklerini ifade etti. Bu çocukların, kendilerini belli bir grup üyesi ve "ben"i sosyal bir kavram olarak algıladıklarını gösteriyor. Mevcut literatürden bildiğimiz kadarıyla, kimliklerin farkında olunmasının bir işareti de bireyin grup kimliğinin bilincine ve bu kimliğe bağlılık hissine sahip olması.

Yapılan birçok çalışmada, çocuklara kimliklerini tanımlamaları istendiğinde, bu tanımları "öteki" ile yapılan kıyaslamalar temelinde yaptıkları gözlenmiştir. Bu

kıyaslamaların sonuçlarını kimliklerini şekillendirmede kullanıyorlar. Aşağıdaki Tablo 1 çocukların çeşitli gruplara yönelik "hoşlanma" ve "hoşlanmama" eğilimlerini gösteriyor. Kuşku yoktur ki çocukların büyük çoğunluğunun bu gruplarla herhangi bir ortak deneyimi bulunmamaktadır-en azından genellemeler içeren bir yargıya varacak kadar. Örneğin çocuklar kendilerini "temiz" ve "medeni" olarak tarif ediyorlar. İngilizleri "çok sevdiklerini" ilk topluluk. Rumlar ise en çok sevilen ikinci grup. Bu sıralamada Rumları, Amerikalılar yüzde 28'le, Türkler ise yüzde 25'le izlerken, Pakistanlı, Taylandlı, Ruslar, Bulgarlar ise listenin sonunda yer alıyor. (Tablo 1)

üyelerinden kendilerini farklı görüp, kendi grubunu sevip, "gruplar dışındakini" sevmeme eğilimi gösteriyor. Ancak, burada esas önemli nokta, çocukların grupları ayırt edebilmesi.

Grupların sınıflandırılmasında medeniyet seviyesi önemli bir faktör ve çocuklar, kıyaslama yaparken, bu grupları iki gruba sınıflandırmaya meyilli. "Ekonomi ve sosyal kalkınma seviyeleri" sıklıkla bu sınıflandırmaların oluşmasında belirleyici faktör. Birinci grup, Amerikalı, İngiliz, Türk, Kıbrıslı Rumlardan oluşurken, ikinci grup ise, Pakistan, Taylandlı ve Kürtlerden oluşuyor. Çocuklara, "gruplar, sizden ne yönde farklı ya da benzer" diye sorulduğu zaman, çocuklar, grubu

Tablo : Hoşlandığınız ve hoşlanmadığınız gruplar

Gruplar	Hiç hoşlanmıyorum	Biraz hoşlanmıyorum	Ne hoşlanıyorum ne hoşlanmıyorum	Biraz hoşlanıyorum	çok hoşlanıyorum	Bilmiyorum/yanıt yok
Pakistanlı	48.5	7.2	13.4	11.3	5.2	14.4
Rus	30.9	17.5	19.6	10.3	9.3	12.4
Amerikalı	13.4	17.5	12.4	18.6	27.8	10.3
Taylandlı	35.1	27.2	13.4	10.3	10.3	16.5
Bulgar	36.1	10.3	16.5	10.3	10.3	16.5
Romanyalı	25.8	16.5	16.5	6.2	13.4	21.6
Türk (Türkiye'den)	32.0	12.4	10.3	16.5	24.7	4.1
Rum	20.6	9.3	18.6	11.3	30.9	9.3
İngiliz	8.2	13.4	6.2	14.4	51.5	6.2
Kıbrıslı Türk	5.2	6.2	1.0	6.2	78.4	3.1

Anket çalışmasında farklı gruplar için "temiz-kirli" "medeni - medeni olmayan" ikili kavramları içeren tanımlamalar da sorulmuştur. Çocuklar tarafından "çok" sevilen grup aynı zamanda "medeni" olarak algılanıyor. Grupların medeniyeti ve temizliği arasında doğru oranlı bir bağlantı bulunuyor. Amerikalılar, Rumlar, İngilizler ve Kıbrıslı Türkler gibi "medeni" olarak kabul edilen gruplar, aynı zamanda temiz olarak da algılanıyorlar. Çocukların yaklaşık olarak yarısı, Rus, Taylandlı, Bulgar ve Kürtleri her hangi bir kategoriye koymak istemedi ya da tamamen "bilmiyorum/yanıt yok" dediler. Kürtler ve Pakistanlılar ise "en az medeni" (Tablo 2) ve "en çok kirli" (Tablo 3) olarak algılanan gruplar olarak sıralamada yer aldı.

Kıbrıslı Türk çocuklar, kendi gruplarını güçlü bir şekilde tanımlıyor ve kendilerini "medeni" bir toplum sınıfında görüyor. Aynı zamanda, çocuklar "öteki" grup

tanımlamak için genellikle, medeni/meden olmayan, zengin/ fakir, kolay/zor, beyaz/siyah (koyu tenli), modern giyimli/örtülü ya da türban takan, temiz/kirli (kötü kokan) ikili karşıtlıklarını kullanıyor.

Çocukların sınıflandırma eğilimi, sadece grubu algılamayı etkilemiyor, aynı zamanda gelecekteki arzularını da etkiliyor. "Farklı gruplarla arkadaş olur muydunuz", "sınıfında yanında oturan kişi olur muydunuz" ve "doğum günü partinize davet eder miydiniz" diye sorulduğu zaman, çocukların çoğu, tereddütsüz ayrımcılık eğilimi içine giriyor. Çoğu çocuk, ikinci kategoride bulunan ve "öteki" kabul ettiği milliyetlerden çocuklar yerine Amerikalı ve İngiliz çocuklar tercih ediyor. Sadece biri hariçinde tüm katılımcılar, İngiliz ve Amerikalı çocuklarla arkadaş olmayı istediklerini ve kendi sınıfından bir çocuğun yanında oturmayı veya doğum günü partisine çağırılmayı istiyor. Çocuklar, aynı

Tablo: 2 Gruplar ve medeniyet

Gruplar	Medeni	Medeni olmayan	Bu grubu sınıflandırmak istemiyorum	Bilmiyorum/yanıt yok
Pakistanlı	17.5	33.0	24.7	24.7
Rus	32.0	20.6	28.9	18.6
Amerikalı	62.9	7.2	13.4	16.5
Taylandlı	17.5	25.8	39.2	17.5
Bulgar	32.0	21.6	21.6	24.7
Romanyalı	37.1	17.5	23.7	21.6
Türk (Türkiye'den)	38.1	24.7	18.6	18.6
Rum	52.6	9.3	15.5	22.7
İngiliz	57.7	6.2	13.4	22.7
Kıbrıslı Türk	69.1	--	8.2	22.7
Kürt	8.2	33.0	29.9	28.9

Tablo: 3 "Temiz" ve "Kirli"

Gruplar	Temiz	Kirli	Grubu sınıflandırmak istemiyorum	Bilmiyorum/yanıt yok
Pakistanlı	17.5	33.0	27.8	20.6
Rus	32.0	20.6	30.9	23.7
Amerikalı	62.9	7.2	14.4	24.7
Taylandlı	17.5	25.8	39.2	29.9
Bulgar	32.0	21.6	24.7	19.6
Romanyalı	37.1	17.5	26.8	25.8
Türk (Türkiye'den)	38.1	24.7	23.7	21.6
Rum	52.6	9.3	20.6	30.9
İngiliz	57.7	6.2	11.3	30.9
Kıbrıslı Türk	69.1	--	11.3	29.9
Kürt	8.2	33.0	34.0	26.8

zamanda ebeveynlerinin de kendi milliyetlerinden çocuklarla arkadaş olmalarını istediklerini düşünüyor. Çocuklar Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rumlar arasında bir "çatışma" olduğunu çok iyi bir şekilde biliyor. Birçok insan da bu çatışmaların direkt olarak önyargılara yol açtığını düşünüyor. Araştırma sonuçları, gruplar arası çatışmaların direkt olarak önyargıların veya

önyargıların oluşturduğu klişe insan tiplerinin (stereotiplerin) nedeni olmadığını ortaya koymaktadır.

d. "Garasakaldan" "Gaco"ya

"Yaşam şekli" ve "medeniyet seviyesi"nin, çocukların grup sınıflandırmalarında ve belli insan tiplerinin

ve önyargılarının oluşmasında daha çok etkili olduğu gözleniyor. Bu ayırım kriterlerinin en iyi gözlemlendiği durum ise "Türkiyelilere" yönelik tutumlarda ortaya çıkıyor. Grup tartışmaları ve derinlemesine görüşmeler sırasında katılımcı çocuklara farklı gruplar için kullandıkları isim-takmlar sorulmuştur. Türkiyelilerle ilgili olarak "gaco", "fica" gibi kelimelerin yaygın olarak kullanıldığı biliniyor. Nitekim çocuklar da bu kelimelerin kullanıldığını belirtmişlerdir. Ancak daha yakından bakıldığı zaman bu isim-takmların bütün "Türkiyeli" denen kesimi kapsamadığını, özellikle işçi sınıfından insanlara yönelik olduğu farkedilmektedir. Halbuki Türkiye'den gelen insanlara yönelik olarak yaygın olarak kullanılan kavram "garasakal"dı. Öyle görünmektedir ki "garasakal" sosyo-ekonomik konumu daha iyi olan Türkiyelilerle, "gaco" ve "fica" ise daha çok sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı gruplara yönelmektedir. Çocukların grup tartışmaları sırasında açıkça belirttiği gibi "bazı Türkiyeliler daha iyidir, bazıları ise hiçbir işe yaramaz". Hangilerinin daha iyi olduğu konusundaki yanıt ise yukarıdaki sonucu destekler niteliktedir: "bizim gibi giyinenler", "medeni olanlar", "otellerde kalanlar", "fabrikası olanlar", "İstanbul'dan gelenler". İsim takmlar referans alınan toplumsal grup aynı olsa bile, bu grup içindeki insanların sınıfsal konumundan etkilenmektedir. Bir "ötekileştirme" boyutu olmasına karşın biraz korku, ve biraz da temkinlilik imleyen "garasakal" kavramı, giderek bir ayrımlaşma yaşamış ve açık bir statü düşüklüğünü vurgulayan "gaco" ve "fica" alt isim-takmları doğurmuştur.

e. Tartışma

Küçük boyutlu bu araştırma sonuçlarının da ortaya koyduğu gibi 11 yaşındaki Kıbrıslı Türk çocukların kimlik bilinci güçlüdür. Hem kimliklerini tanımlamakta, hem de aidiyat hislerini belirtmekte ve bu kimlikle özdeşleşmektedirler. Kuşkusuz bununla birlikte bir ötekileştirme süreci de yaşanmaktadır. Bu ötekileştirme süreci referans noktası olarak daha çok Türkiye'den çalışmak üzere Kıbrıs'a gelen sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı grupları kullanmaktadır. Bu eğilim aslında diğer toplumsal gruplara yönelik olarak da gözlenmektedir. Önceden de belirtildiği gibi, çocuklar daha çok İngilizlerle, Amerikalılarla ve Kıbrıslı Rumlarla (bir çatışma geçmişi olmasına karşın) özdeşleşmektedirler. Zaman zaman Amerikalıları ve İngilizleri "saldırgan", "savaşçı" milletler olarak tanımlasalar bile bu onların üyeleriyle günlük ilişkilere girme konusunda bir tereddüt doğurmuyor, hatta tercih edilmelerini engellemiyor.

Algılamalara ciddi bir sınıf-sapması (class-bias) damgasını vuruyor. Diğer yandan tek kez ortak bir deneyime sahip olunmayan Pakistanlılar, Taylandlılar, Kürtler günlük ilişkiler için tercih edilmiyor. Aslında burada gözlenen bu durum dünyanın birçok ülkesinde de gözlenen, çeşitli kurumlar ve medya tarafından da pekiştirilen bir güçlü eğilimi örneklemeştir. "Zengin olan iyidir". Neo-liberal ideolojinin yaydığı değerler sistemi beyaz dizileri, özel yaşamları, borsaları ile sadece varlıklı insanların aşık olabileceğini, iş ilişkisine sahip olabileceğini, medeni olabileceğini vurguladıkça; yoksul ve dezavantajlı gruplarla özdeşleşme olanakları azınıyor. Hatta kendisi bu konumda olan insanlar bile bundan utanır hale getiriliyor. Bir başka deyişle sistem insanların yüzüne yumruğu vuruyor, sonra da ne olduğunu görmeleri için onlara ayna uzatıyor.

Hem anket çalışması, hem de kalitatif çalışmalar sırasında hatırı sayılır bir çocuk grubu hep temkinliydi. Hem sıfatları kullanırken, hem de genel yorumlar yaparken. Konuşmalar derinleştikçe giderek daha tutarlı biçimde arkadaşlarına karşı çıkan ve onları değişime davet eden bu çocuklar en büyük umuttur. Evet çocukların da kanıtlandığı gibi konuşmaları derinleştirmek gerekiyor...

Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...Araştırma...

Romalı Yazar Publius Ovidius Naso'nun Tanınmış Yapıtı Metamorphoses (Değişimler) ve Kıbrıs Bağlantılı Bazı Efsaneleri

Ahmet ERDENGİZ*

Venüs, Adonis'in kanından anemonları yaratır.
Gravür: J. Baur 1640

Denilebilir ki Batı sanat ve edebiyatını Romalı Ovid kadar etkileyen başka bir sanatçı yoktur. Başta Dante, Chaucer, Shakspeare ve Milton gibi Batı edebiyatının devleri olmak üzere "Avrupa edebiyatı ve sanatı Homeros olmadan da olurdu ama Metamorphoses olmadan çok daha fakir olurdu" dedirtecek kadar Batılı sanatçıları derinden etkilemiştir.

Milattan önce 43 yılında İtalya'da doğan Ovid bugünkü adı Constanta olan Tomi isimli bir sahil kasabasında sürgünde iken M.S.18 yılında öldü. Meslektaş Romalı ünlü şair Virgil'in aksine eserlerini hiçbir moral kaygı duymadan yazan Ovid, Roma'ya yeniden moral değerler kazandırmak yolu ile manevi bir

devrim gerçekleştirmeye çalışan İmparator August'un gazabına uğramakta gecikmedi.

Ünlü eseri Metamorphoses de moral kaygulardan uzak olarak kaleme alınmıştır. 15 kitapçığı ayrılan eserin ana teması değişimdir. Ovid'e göre herşey değişime uğramaktadır. Örneğin Truva yok olmakta yerine Roma doğmaktadır veya yarı tanrılardan biri ölmekte ancak bir çiçek veya ağaç olarak yeniden doğmaktadır. Ovid'in Metamorphoses'sine kaynak teşkil eden pekçok Yunan efsanesi günümüze ancak bu eser vasıtası ile gelebilmiştir. Eserin Kıbrıs ile bağlantılı bölümü 10. kitapçıktır.

10. kitapçığın 220. mısrasından itibaren zengin maden yatakları ile ünlü Kıbrıs kenti Amatus ve bu kentte yaşayan Propoetides'ler ve Cerastae'ler hakkında

Venüs, Adonis'e aşık olur. Gravür: J. Baur 1640

Publius Ovidius
(M.Ö. 43 - 18 M.S.)

Orpheus'un verdiği bilgileri okuyoruz. Propoetides'ler tanrı Jove'un tapınağında hizmet veren rahibelerdir. Bunlar şehre gelen yabancıları kandırıp tapınakta tanrıya kurban etmektedirler. Bu işte de yardımcıları alınları üzerinde iki boynuzu olan Cerastae'lerdir. Bu barbarlıklarına içerleyen Venüs, onlara sürgün veya ölüm cezası vermeyi düşünür. Sonra boynuzlu Cerastae'leri yabani boğaya Propoetides'leri de fahişeye dönüştürür. Onlardan ayrıca utanma duygusunu da alır. Bundan sonraki yaşamlarında yüzleri dahi kızarmayacak, yanakları çakmak taşları gibi sert ve katı olacaktır.

10. kitapçığın 243 ile 297. mısraları arasındaki bölümünde Pygmalion'un hikayesi anlatılır. Kadınların kalplerindeki kötülüğü, tabiatın onlara verdiği zayıflığı ve Propoetideslerin ahlak dışı yaşamlarını gören Pygmalion yaşamı boyunca bekar kalmaya and içer. Bir eş almak yerine becerikli elleri ile kar beyazı fildişinden bir kadın heykeli yapar ve kendi elleri ile yarattığı heykelle aşık olur. Vakit vakit heykeli gerçek bir kadınımsaşına okşar, öper, giydirir, süsler ve yatağına alır.

Pygmalion, Venüs Festivali'nde tapınağa gider ve

sunakta tanrılara kendi yaptığı fildişinden kız gibi bir eş istediğini söyler. Orada bulunan Venüs, Pygmalion'un gerçekte ne istediğini bilmektedir. Fildişi'nden kıza hayat verir. Gerçek bir kıza dönen heykelle sevişen Pygmalion'un dokuz ay sonra bir oğlu olur. Ona Paphos (Baf) adını verirler. Ovid, adanın bu isimle anılmaya başladığını söyler. Gerçekten de Venüs (Afrodite) kültürünün en yaygın olduğu Baf bölgesinin adı eski Kıbrıs haritalarında tüm adanın ismi olarak da kullanılmıştır. Antik haritalarda "Eskiden Baf olarak bilinen Kıbrıs" ibaresi sıkça görülür.

10. kitapçığın 298 ile 502. mısraları talihsiz Myrrha'nın hikayesini anlatır. Pygmalion'un torunu, Baf'ın oğlu kral Cinyras'ın güzel kızı Myrrha sapık bir sevginin kurbanı olur. Myrrha babasına aşiktir. Ovid'e göre güneşi ve ayı bile karartan bu sapık sevgi, Myrrha'nın gecenin karanlığından da istifade ederek babası ile yatması sonucunu doğurur. Bu bir kaç kez tekrarlanır. Baba Cinyras gerçeği anladığı zaman işi isten geçmiştir. Kızını öldürme girişimleri sonuçsuz kalır. Myrrha dokuz ay süre ile Arabistan yarımadasında kaçak hayatı yaşar ve neticede Yemen'e (Saba ülkesine) ulaşır. Babasından hamile kalan Myrrha'nın artık kaçacak bir yeri yoktur. Doğum sancıları başlar. Acılar içerisinde tanrılara yalvarır. Bu yakarıları daha bitmeden etrafını saran ağaç gövdesinin içerisinde kaybolur. Myrrha, Mersin ağacı-

Ovid'in Metamorphosis eserinin 1693 baskısının kapağı

na dönüştürülmüştür.

503 ile 559. mısralardan Myrrha'nın ağacın gövdesi içerisinde nasıl doğum yaptığını, doğan çocuğa perilerin baktığını ve ona Adonis isminin verildiğini öğreniyoruz. Çocuk büyüyerek yakışıklı bir genç olur. Birgün Venüs bu yakışıklı genci seyrederken aşk tanrı Cupid'in onlarından biri yanlışlıkla göğsünü çizer. Bu sıyrık bile Venüs'ün Adonis'e çılçılana aşık olmasına yeter de artar bile. Geleceği görebilen Tanrıça Venüs,

Pygmalion, fildişinden yaptığı heykelle aşık olur
Gravür: J. Baur 1640

Adonis'i, vahşi hayvanları avlamaması için ikaz eder.

10. kitapçığın bundan sonraki bölümleri acı bir aşk hikayesidir. Adonis'in aşkından Kıbrıs'ı hatta tanrılar

Myrrha'nın dönüştüğü mersin ağacı...

meclisine katılmayı bile ihmal eden Venüs'ün yokluğunda Adonis ikazlara aldırmayarak yaban domuzu avına çıkar ve av sırasında ölümcül bir yara alır. Venüs, genç aşğının kanını toprağa serper. Bu kan damlalarından kan kırmızı (bazı metinlere göre koyu menekşe) renkte çiçekler çıkar. Ancak bu güzel çiçeklerin ömrü tıpkı Adonis'le Venüs'ün aşkı gibi kısacıktır. Esen rüzgarlar bu çiçekleri döker, götürür. Bu nedenle çiçeklere rüzgar çiçekleri manasında Anemon ismi verilir. Böylelikle

yakışıklı Adonis, Anemon çiçeklerine dönüşür.

Ovid'in ölümsüz eserininin 10. kitapçığı Adonis'in ölümü ile sona eriyor. Heykeltraş Pygmalion'un kendi yontusu bir heykelle olan tutkusu ile başlayıp, oğlu Paphos ve torunu Cinyras ile devam eden bu efsaneler zinciri, günahkar Myrrha'nın oğlu Adonis'in yere dökülen kanının Anemon çiçeklerine, yani Kıbrıs'ın kıraç lalelerine dönüşmesi ile son buluyor. Ovid'in eserinin başında da belirttiği gibi, herşey bir başka şeye dönüşüyor ve bu dönüşüm, önüne geçilemez bir evrensel kural halinde, zaman nehrinde önüne çıkan ve dönüşmeyi başka bir deyişle değişmeyi reddeden herşeyi sürükleyip götürüyor.

Kaynakça

İngilizce Metin için:

- Anderson, William. Metamorphoses; Books VI-X, New York, 1972.

- Simpson, Michael. Metamorphoses (translation and notes) Mass. 2001.

Orijinal Metin için:

- Nasonis, P. Ovidi. Metamorphosis. Roma, 1693.

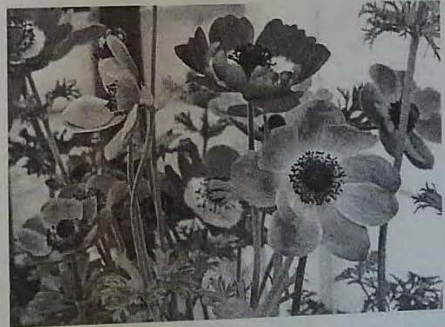
- Gravürler için: (Johannes Baur, 1640)

- Bellissimum Ovidii Theatrum (Ovidii Metamorphosis) Nuremberg. 1703.

Metamorphoses'te sözü edilen Yunan efsaneleri için:

- Graves, Robert. The Greek Myths. New York, 1955.

- Apollodorus, A. The Library of Greek Mythology. Oxford, 1997.

Anemonlar (Rüzgar Çiçekleri) Kıraç Laleleri...

Kıbrıs Halkdanslarında İlkler

Kani KANOL*

İLK OYUN " ZEYBEK "

Kıbrıs Türkleri arasında halkdanslarının "Milli oyunlar" adıyla ekipler halinde ve çeşitli kurumların çatısı altında yaygın olarak oynanışı ve sahnelenişi, bizim saptayabildiğimiz kadarıyla 1940' lı yıllarda başlar.

İlk kez " Milli Zeybek Oyunu " adıyla bir dans, sahne gösterisi olarak 9 Eylül 1944 tarihinde Lefke' de Vasıf Palas Sineması'nda, "İzmir'e Girenken" isimli piyesin oynandığı gece, piyes sonrasında oynandı. Bizim saptayabildiğimiz bu döneme ilişkin ilk seyirlik halkdansı etkinliği, burada karşımıza çıkıyor. Dansın ismi, kimler tarafından oynandığı konusunda herhangi bir bilgi yok. Eski eğitimcilerden Talat Yurdakul'un yazdığı, dört perdelik piyesin oynandığı gecede dağıtılan programda yeralan "Milli Zeybek Oyunu", bilebildiğimiz kadarıyla, sahnede oynanan ilk halk oyunudur.

Daha sonraları, zamanla " Sarı Zeybek " ve " Harmandalı " isimli dansların, Milli Oyun adı altında yaygın bir şekilde okullarda öğrencilere öğretilmeye ve oynatılmaya başladığını saptadık. Bu danslar, Türkiye' den adımıza gelen öğretmenlerin okullarda öğrettiği oyunları ve genellikle 6 kişi tarafından oynanıyordu.

Bu yıllarda okullar, kız ve erkek okulları olarak ayrı ayrı olduklarından, Sarı Zeybek ve Harmandalı hem kızlar, hem de erkekler tarafından oynanmaktaydı. Bu uygulamaya yıllarca sürdü ve 1970' lere kadar, halk oyunları ekipleri kız ekibi, erkek ekibi olarak ve ayrı ayrı

çalıştırılarak gösteriye çıkartıldı. Elbette bu alışkanlığın sürdürülmesinde dini inaçların da önemli bir rolü vardı. Yine az sayıdaki yazılı kaynaktan edindiğimiz bilgiye göre 1948-49 öğretim yılında adımıza gönderilen 3 öğretmenenden biri olan Naim Buluç, Kıbrıs'ta Kıbrıs Türk folkloru üzerine ilk kez bir araştırma başlatmış. Daha sonraları ise yine eski eğitimcilerden aslen Kıbrıslı olan Ali Yavuz Konnolu adımıza gelerek çeşitli okullarda müdürlük yaparken, bu arada eşi Melahat Konnolu da 1953 yılında "Viktorya Kız Okulu" nda halk oyunları çalışmalarını başlatmış.

KURSLAR

Tüm bu yukarıda verdiğimiz bilgiler 1957 öncesine ait bulabildiklerimiz. 1957 yılı, Türkiye'den gelen öğretmenlerin çeşitli kurslar açarak "Milli Oyunlar" adıyla çeşitli Türkiye halkdanslarını, özellikle okullardaki spor öğretmenlerine ve diğer meraklı öğretmenlere öğretmeye başladıkları yıl olarak karşımıza çıkıyor.

Bu çerçevede düzenlenen ilk kurs-bizim saptayabildiğimiz-, şimdi Lefkoşa Türk Lisesi olan okula müzik öğretmeni olarak atanan Kemal Gündüz tarafından gerçekleştirilmiş.

İlkokul öğretmenleri için yaz kursları şeklinde ve "Türk Milli Dansları ve Halkoyunları Kursu" adıyla düzenlenen bu kurs o dönemin Maarif Müdürü Vekili Mr.T.P. Lightbody'nin izni ve görevlendirmesiyle gerçekleşmiş. 2 Eylül-10 Eylül 1957 tarihleri arasında, Ayosofya Kız Okulu'nda (Lefkoşa'da) düzenlenen bu

kursta Halil Cengiz isimli öğretmen de Kemal Gündüz'e yardımcı olarak görevlendirilmiş.

Bu kursla ilgili elimizdeki belgede, Selçuk Sami'nin kursun idare memuru olduğu; Fadil S. Efe, Perihan Celal, Güler Zaim, Fikret Özgün ve Ali Özdemir isimli öğretmenlerin de kursta yardımcı öğretmenler olarak görev aldığı belirtiliyor.

Bu kursa katılan 43 ilkokul öğretmenin isimleri ise şöyle: Emine Vechi, Ülker Niyazi, Nurten M. Güler, Emine Hüseyin, Selma Cahit, Leman Ahmet, Rukiye Zeki, Aktan Gazioğlu, Şerife Ali, Naile Zihni, Gülşen A. Cemal, Tayyibe Raşit, Maluzme Hılat, Merdiye Ziya, Afet Hüseyin, Meryem Kamil, Hüseyin M. İrgat, Selçuk Nami, Burhan Tahsin, Hasan M. Ali, Sabri, Oğuz Bayram, M. Reşat Taşer, Nusret Güven, Esat Faik, Mehmet A. Hasan, Mehmet Duru, M. Süleyman, Mustafa Saffet, Mustafa Hüseyin, M. Ergin Sururi, M. Orhan Yücel, Süleyman M. Yolcu, Hüsnü İbrahim ve Celaledin A Mithat.

Kursta Giresun Karşılması, Arpazlı Zeybeği, Pergama Zeybeği gibi Türkiye'nin değişik yörelerinden oyunlar ve müzikler öğretildi. Kursta amaç, aslında Türkiye halkoyunlarını öğretmektir. Ancak bir dönem Türkiye'de yaşanan kavram kargaşası ve Kıbrıs'taki milliyetçi yaklaşımlar nedeniyle kursta " Türk Milli Dansları ve Halk Oyunları Kursu " adı verildi. Doğal olarak bu şekilde isimlendirilen bir kursta, öğretilen oyunların isimlendirmeye uygun olarak iki tür içermesi gerekirdi. Oysa ele alınan oyunların hangilerinin " Milli Dans " hangilerinin " Halk Oyunu " olduğu belirtilmediği gibi konuyla ilgili hiçbir açıklama da yapılmamıştır.

Ülkemizde şimdilerde dahi yeterince açık olmayan " Milli Oyun " kavramı, Türkiye'de 1930'lu yıllarda, Cumhuriyetin ilk yıllarında Selim Tarcan'ın öncülüğünü yaptığı bir kesim tarafından ortaya atıldı. Biraz da suni olarak yaratılmaya çalışılan bu oyunlardan bir tanesi de Selim Sırrı Tarcan Zeybeği'dir. Tümüyle Tarcan tarafından yaratılan bu oyun gibi, diğer yaratılacak oyunların bütün TC sınırları içerisinde benimsenip oynanması planlanıyordu. İşte bu oyunlar böylece Türkiye'nin Milli Oyunları olacaktı. Bir süre yürütülen bu çalışmalar, birkaç oyun yaratıldıktan sonra başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Böylece özellikle kırsal kesimde, köylük

yerlerde oynanan oyunlar, halkoyunları- halkdansları olarak adlandırılarak ve benimsenerek, gerçekte olması gereken yere oturtuldu. Bugün Kıbrıs'ta gerek yöneticiler ve gerek halk arasında zaman zaman kullanılagelen Milli Oyun kavramının anlamsızlığı ve ülkemizde bu kavrama uygun oyunların olmadığı artık anlaşılmalı ve aslında halk dansları yerine kullanılan "Milli Oyun " tanımının kullanılmasına son verilmelidir.

Tekrar ülkemizde düzenlenen kurslara dönem şimdi. Milli oyunlar adı altında öğretilen Türkiye halkoyunlarının Kıbrıs'ta büyük oranda yaygınlaşması, Mümtaz Cönger isimli öğretmenin adamıza gönderilmesiyle doruk noktasına ulaşır. Cönger, Türkiye'den gelen bir beden öğretmeniydi. Atatürk Enstitüsü'nde göreve atanan, ancak halk oyunları konusunda deneyimli bir öğretmen olduğundan daha çok bu alanda uğraş veren Mümtaz Cönger, arka arkaya kurslar açmaya başlar. Lefkoşa yanında diğer şehirlerimize de giderek çeşitli okullarda eğiticiilik yapan Cönger, özellikle Öğretmen Koleji öğrencilerine büyük önem verir. Bu dönemde Öğretmen Koleji öğretmenlerinden Fadil S. Efe, Mümtaz Cönger'e bu çalışmalarında yardımcı olarak, büyük destek verir.

1958 yılının Nisan ayında Atatürk İlkokulu'nda, bu kez Mümtaz Cönger yönetiminde İkinci Halkoyunları Kursu açılarak birçok Türkiye oyunu öğretilmiş ve kursta katılan öğretmenlerden bu oyunları okullarda öğretmeleri istenmişti.

Bu kursları, 1959 - 60 ders yılı içinde ilkokul öğretmenleri için açılan "spor kursları" izlemiştir. Bu kurslar çerçevesinde halkoyunları da öğretilmekteydi. 1960 yılının Ocak ayında itibaren Lefkoşa Atatürk İlkokulu'nda, Maarif Müdürlüğü Halk Eğitimi Spor Kolu tarafından açılan kurslarla da bu çalışmalar sürdürüldü.

1973 yılına kadar aralıklarla sürdürülen bu kurslar, Kıbrıs Halkoyunlarının derlenerek öğretilmeye başlamasıyla son bulur. 1972 yılı Eylül ayında Lefkoşa Türk Lisesi salonunda düzenlenen bir kurs sonu gösterisi programında, 13 halkoyunları ve saz ekibi yer alır. Bu ekipleri ve Türkiye'nin değişik yörelerine ait türkü ve halkoyunlarından oluşan programlarını şöyle sıralayabiliriz:

Boğaz Milli Oyun Ekibi: Geyve Zeybeği, Kıbrıs Zeybeği;

Gazi Baf Saz Ekibi: Bahçeye Gel Göreyim, Arpa
Buğday Daneler;

Gazi Baf Milli Oyun Ekibi: Hopa Hemşin, Bengi;
Larnaka Saz Ekibi: Badî Saba Selam Söyle O Yare,
Şen Ola Dügün Şen Ola;

Larnaka Milli Oyun Ekibi: Silifke Zeybeği, Hey -
Ha;

Lefke Milli Oyun Ekibi: Memberi, Harmandalı;
Lefke Saz Ekibi: Çalıkuşu, Neden Bülbül Ötmez
Oldu;

Lefkoşa Saz Ekibi: Cennetten Mi Geldin Kadın,
Dolama Dolamay;

Lefkoşa Milli Oyun Ekibi: Mustafa Kemal Paşa,
Hoş Bilezik;

Limasol Milli Oyun Ekibi: Çibileli, Köroğlu;
Limasol Saz Ekibi: Yaz Ayını Kış Ayına Bağlama,
Kapisına Kapisına Kul Oldum;

Mağusa Milli Oyun Ekibi: Meşeli, Hançer Bar;
Mağusa Saz Ekibi: Bir Mendil Aldım Şeherden, Bir
Demet Ful Saçlarını.

Bu kursta halkoyunları konusunda Kemalettin Ünal
ve Hikmet Manaz isimli Türkiyeli öğretmenler eğitici
olarak görev aldı.

1973 yılının Ağustos ayında hem ilkokul, hem de
ortaokullar için düzenlenen bir başka kursta ise U.
Altınok, E. Keskin ve Ü. Üren isimli öğretmenler Bitlis
yöresinden Deli Horon, Van yöresinden Norey ve
Hırhır, Gaziantep yöresinden ise Fatike - Demone ve
Kırıkçan isimli oyunları öğrettiler.

İLK HALKDANSLARI FESTİVALİ

Yoğun biçimde sürdürülen kurslar sonrasında, özel-
likle milli günlerde düzenlenen törenlerde, halkoyunları
gösterileri ağırlıklı olarak yer almaya başladı.

Türkiye halkoyunları, o dönem bilinen ismiyle "
Milli Oyunlar" ilk kez 19 Mayıs 1958 tarihinde Gençlik
ve Spor Bayramı'nda çeşitli okul ekiplerinin katılımıyla
halka sunuldu. Bu törene, Türkiye'den ilk kez gelen
Pamukçü ve Bursa Kılıç - Kalkan ekipleri da katılmıştı.

Kıbrıs'ta Türklerin düzenlediği ilk "Milli Oyunlar
Festivali" 23 Nisan 1959 yılında Zafer Sineması'nda
gerçekleştirildi. Atatürk Enstitüsü tarafından ve

Mümtaz Cönger'in büyük çabasıyla gerçekleştirilen bu
halkoyunları festivali, Türk halkının ilk folklor festivali
olması açısından büyük önem taşır.

Bu festivalde Atatürk Enstitüsü öğrencilerinin oluş-
turduğu ekipler, Türkiye'nin değişik yörelerine ait 23
oyun sergilediler. Oyunlar yanında türküler ve şiirler de
sunuldu izleyenlere.

Bu yıllarda gerçekleşen etkinlikler arasında bir de
televizyon programı yer alır. Adnan Menderes Kız
Lisesi, Atatürk Enstitüsü ve Namık Kemal Lisesi öğren-
cileri ilk kez hazırladıkları oyunları, ayrı ayrı tarihlerde
televizyonda sundular.

Bu yıllarda Kıbrıs'ta Milli Oyunlar adıyla oynanan
Türkiye halkoyunları genellikle iki türdür. Bunlar
Zeybek oyunları ve Dadaş oyunları diye biliniyordu.
Bunlara ek olarak bir de Kılıç Kalkan Ekibi ve Çayda
Çıra Ekibi oluşturuluyordu.

Kılıç Kalkan Ekibi, Türkiye'nin Kılıç Kalkan oyun-
larını taklit ediyordu. Ancak figürler ve oyun müzikleri
doğal olarak oldukça değişime uğramıştı.

Zeybek ve Dadaş oyunları diye oynanan oyunlar
içerisinde Türkiye'nin değişik yörelerinden şu oyunlar
oyunmaktaydı: Silifke Zeybeği, Muğla Zeybeği,
Geyne Zeybeği, Tavas Zeybeği, Ankara Zeybeği, Dağlı
Zeybeği, Bergama Zeybeği, Kıbrıs Zeybeği, Hey Ha,
Hançer Barı, Sivas Halayı, Tamzara, Nare, Asker Barı,
Sivas Ağırması, Bello Barı.

Dadaş oyunları diye bilinen ve oynanan oyunlar
Erzurum, Kars gibi, bar oyunları bölgesi olarak bilinen
yörelerin oyunlarıydı. Bu oyunlar da Kıbrıs'ta
oynandığı süre içerisinde doğal olarak çok değişmiş ve
Türkiye'de oynanan asıllarına Kıbrıs'ta oynananlar
arasında büyük farklılıklar ortaya çıkmıştı. Erzurum ve
Kars yöresi oyunlarına Bar, oynayanlara da Dadaş
dendiğinden, ülkemizde o dönemde bu oyunlar, daha
çok Dadaş oyunları diye isimlendiriliyordu.

Mayıs 1959 yılında, Gençlik ve Spor Bayramı gös-
terileri kapsamında Taksim Sahasının da, orta lise ve yük-
sek okullardan 200'e yakın öğrenci, yine bu dönemde
bilinen adıyla Türk Milli Oyunları'nı sergiledi. Bu kut-
lamaların yapıldığı diğer şehirlerde de oynanan benzer
oyunlar halka tanıtıldı. Lefkoşa'da yapılan gösterilere
Türkiye'den gelen Mehter Takımı da katılmıştı.

1960 yılında Milli Oyunlar Festivali'nin ikincisi

yapıldı. Bu festivale Atatürk Enstitüsü'nün ekipleri dışında, başka okullardan ekipler de katıldı ilk kez. Artık Öğretmen Koleji de dahil birçok orta ve lise dengi okul, halkoyunları çalışmalarına ağırlık vererek ekipler oluştuyordu. Bu tarihe kadar ses bandlarından çalınan oyun müzikleri artık, davul-klarnet veya davul-zurna ile ve canlı müzik olarak halkoyunları ekiplerine eşlik etmeye başlar. Davulda Ferahsat Gürsoy (Polo), klarnette ise Hikmet isimli müzikaçiler, ekiplere çalan ilk müzikaçiler olarak bilinmektedirler.

27 Mayıs 1961 tarihinde, Lefkoşa Türk Kız Lisesi'nde Üçüncü Milli Oyunlar Festivali gerçekleştirildi. Türk Maarif Müdürlüğü tarafından düzenlenen bu festivalde Türk Öğretmen Koleji ve Lefkoşa'daki orta dereceli okul öğrencilerinin oluşturduğu halkoyunları ekipleri gösteriler yaptı.

Festivalin programında şu oyunların oynanacağı yazıldı ve oyunların hangi yöreye ait olduğu ise parantez içerisinde belirtildi: Çayda Çıra (Elazığ), Asker Bar (Kars), Kıbrıs Zeybeği (Silifke), Giresun Kayıkları (Giresun), Hey - Ha (Malatya), Yaylada Gördüm (Edirne), Ortaklar Zeybeği (Aydın), Hopa- Hemşin (Rize), Harmandalı (İzmir), Tavas Zeybeği (Denizli), Hañçer Bar (Erzurum), Sarı Çiçek (Artvin), Geyve Zeybeği (İzmit), Heyamola (İnebolu), Bengi (Balıkesir), Sivas Ağırması (Sivas), Ankara Zeybeği (Bergama), Edirne Horonu (Edirne), Şirin Nar (Gaziantep), Dello Bar (Erzurum), Daldalan (Erzurum), On Dört (Artvin), Kılıç - Kalkan Oyunu (Elazığ), Çömüdü (Kütahya). Arada çalınan türküleri ise şunlardır: Evlerin Önü Mersin, Köylü Kızı, Hışhış Hañçer.

Türk Maarif Müdürlüğü'nün ve o dönemdeki yetkililerin halkoyunlarına bakışımı davetiye içerisinde yer alan şu cümleler açıkça ortaya koyuyor: "2500 senelik bir maziye sahip olan ve o zamandan beri sağlığını koruyabilen Türk halkoyunları zenginlik, renk, figür bakımından dünyada pek büyük şöhrete sahiptir... Bugün binden fazla çeşidi olan Türk halkoyunları her fırsatta halkımız tarafından oynanmakta, büyük bir heyecan ve gurur içinde seyredilebilmektedir...."

Bu bakış açısı genelde kültür ve özlde ise halkoyunlarına statik bir olgu olarak yaklaşmanın sonucu olarak, 2500 yılda sağlığı bozulmamış yani hiçbir değişikliğe uğramamış oyunların varlığını kabul etmek-

tedir. Bugün artık çağdışı olarak nitelediğimiz bu görüşlerin o dönemdeki yetkililer tarafından kabul görmesi, bu kişilerin konunun bilimsel yanıyla pek de ilgili olmadıklarını göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Diğer yandan bu oyunlar, Türkiye'nin değişik yörelerine ait halkoyunlarıydı ve halkımızın yani Kıbrıs Türkleri'nin bu oyunları büyük bir heyecan ve gurur içinde seyrettikleri doğrudur. Çünkü bu sıralar milli duygular, sömürgeci İngiliz politikasının kışkırttığı Rum ve Türk halkları arasındaki kavgadan dolayı oldukça yüksek ve yaygındı. Ancak Türkiye'nin değişik yörelerine ait bu oyunların, yazıda sözedildiği gibi Kıbrıs'ta halkımız tarafından yaygın olarak ve her fırsatta oynandığı doğru değildir.

Araştırmalarımız göstermiştir ki, bu dönemlerde köylerimizde, kasabalarımızda yaygın olarak oynanan oyunlar ülkemize özgü Karşılamalar (Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü), Sirtolar, Zeybekler, Kasap Oyunları, Dramatize oyunlar, Çiftetelli ve Arabiyeler'den oluşan Kıbrıs halkdanslarıydı. Dügünlerde, eğlencelerde, harman yerlerinde, sünnet törenlerinde oynanan bu oyunlar, Kıbrıs Türk Halkı'nın gerçek duygu, düşünce, örf ve adetlerini en iyi biçimde ifade eden müzik ve figürlerden oluşuyordu.

Bizim halkdanslarımız, yukarıda sözü edilen ve kırsal kesimlerde, hatta kasaba ve şehirlerde Kıbrıs Türkü'nün oynadığı bu oyunlardı.

Aslında 1959 yılında Mümtaz Cöng'er'in yönlendirmesiyle, bizim yukarıdaki bulgularımızı destekleyen ilginç bir çalışma başlatılmıştı. Türk Kurumları Federasyonu ve Türk Gençlik Teşkilatı tarafından bir kampanya açılarak bütün ada Türkleri'nin, "Kıbrıs Folkloruyla" ilgilenmeleri ve elde edilecek her türlü bilgi ve eşyayı merkeze göndermeleri istenmişti. Daha sonra gerek Cöng'er Hoca, gerekse o dönemi yaşayan yetkililer çeşitli vesilelerle, bu çağrıya pek rağbet edilmediğini belirtmişlerdir.

Halbuki bu kampanya daha ciddi olarak ele alınsaydı ve bu bulgular toparlanarak, derlenerek korunabilseydi, bugün sürdürülen araştırmalara büyük kolaylıklar ve katkılar sağlanmış olacaktı. Son yıllarda ve özellikle Halk Sanatları Derneği (HAS-DER) bünyesinde sürdürülen araştırmalarda karşılaşılan en büyük güçlük, elde geçmişe ait yeterli veri bulunma-

masından kaynaklandı.

Bu kampanyaya ilişkin bir başka önemli nokta ise, Kıbrıs Rumları tarafından 1900'lü yılların başında başlatılan Kıbrıs halkoyunları araştırmalarına karşılık, Kıbrıs Türkleri'nin ilk kez bu kampanyayla yani 1959 yıllarında Kıbrıs folkloru araştırmalarını başlatmak istemiş olmalarıdır.

Asırlar önce Kıbrıs'a gelip yerleşen, bu toprakları vatan bilen Kıbrıs Türkü'nün kendine özgü folklorik ve kültürel değerler oluşturduğu sezilenmiş olacak ki, bu konuda bir çalışmaya girildi. Kıbrıs Türk halkının birlikte yaşadığı, üretim ilişkileri içerisinde birlikte olduğu Kıbrıs Rum halkının folkloru ve kültüründen etkilenmiş olması olanaksızdı. Kaldı ki, pek çok kültürlerin gelip geçtiği, kök salıp filiz verdiği Kıbrıs gibi küçücük bir adada, bu toprakları kendilerine vatan olarak seçen insanların kültür alış-verişinde bulunmaması eşyanın tabiatına da aykırı olurdu herhalde.

Bu konuya ışık tutaçak bir başka olay daha çıktı karışımıza araştırmalarımız sırasında. Halkoyunları konusunda oldukça deneyimli bir kişi olan Mümtaz Cönger, Kıbrıs'ta görevli olduğu dönemde özel bir görevle köylerde araştırmalara gönderilir. Bu dönemde konuyla yakından ilgili bir yetkili olan Fadıl S. Efe'nin verdiği bilgiye göre, Mümtaz Cönger'e verilen bu görev, köylerde Türklerin oynadığı oyunları araştırmak ve bu oyunlardaki Rum etkilerini ayıklayarak bazı oyunları derlemeyi içeriyordu.

Aldığı bu görev doğrultusunda bir yıl boyunca çeşitli köyleri dolaşan ve araştırmalar yapan Cönger, bu süre sonunda yetkililere bir rapor sunarak, halkın oynadığı oyunlarda ve çaldığı müziklerde Türk-Rum figür ve motiflerini ayırmanın olanaksız olduğunu belirtmiş. Böyle bir çalışmanın başarıya ulaşabilmesi için, çok uzun dönemli ve uzman araştırma ekipleriyle çalışılması gerektiğini de raporuna eklemiş. Bunun üzerine başlatılan bu çalışmadan vazgeçilerek, Türkiye halkoyunlarının öğretimine ve yaygınlaştırılmasına hız verilmiş.

Yine bu dönemde bu kez Türk Kadınlar Birliği de Sayın Aydın Denктаş'ın önderliğinde Türk Milli Oyunları'nın öğrenilmesi ve öğretilmesi için harekete geçmiş, kampanyaya başlatmış.

Bu sıralarda "folklor" sözcüğünün anlamı, bilimsel

içeriği ve dünyada ele alınış biçimleri kimsenin umurunda değildir. Mevcut koşullarda, milli duyguları pekiştirecek milli oyunları gençliğe öğretmek ve yaygınlaştırmak tek amaçtı. Bu sıralar halkoyunları çalışmalarına katılan, bu dalda uğraş veren gençlerin inceleyebileceği, araştırabileceği hiçbir kitap, dergi ve broşür verilmedi ellerine. Bu nedenle, gerçekte uğraş alanlarının Halkbilimi olduğunu, halkoyunlarının bu bilim dalının sadece bir kolu olduğunu; tüm dünyada bu konunun oyulardan beridir bir bilim olarak ele alınmakta olduğunu bilmeden, sadece "milli oyun" oynadı binlerce genç.

Oysa çağdaş folklor anlayışı, toplumların malı olmuş halkoyunlarının yılların süzgecinden geçmiş, gerek yaşanan topraklarda, gerekse komşu kültürlerden alıp-verdiği öğelerle sürekli değişime uğramış oyunlar olduğunu kabul ediyor. Nitekim bugün Türkiye'nin değişik yörelerinden seçilerek, Kıbrıs'ta halkoyunları ekiplerine oynatılan oyunları incelediğimiz zaman, bunların dahi pek çok değişikliklere uğramış oldukları ortaya çıkmaktadır.

İLK YURTDIŞI ETKİNLİĞİ VE ULUSLARARASI ÖDÜLÜ

Kesin tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte büyük bir olasılıkla 1962 yılında gerçekleştiği öne sürülen İsrail'deki uluslararası bir etkinliğin, Kıbrıs Türk Halkoyunları ekiplerinin ilk yurtdışı etkinliği olduğunu söyleyebiliriz. Kim tarafından organize edildiğini saptayamadığımız International Youth Meeting adlı bu etkinliğe Kıbrıs Rum Halkoyunları ekibiyle birlikte katılan Kıbrıs Türk ekibinin başında rahmetli Hüseyin Ruso gitmişti. Tel-Aviv'de Alyans Fransız Lisesi'nde misafir edilen Kıbrıs Rum ve Türk ekipleri yanında sözkonusu etkinliğe Almanya, İsrail, Fransız, İskoç ve Amerika dan gençler de katılmıştı.

Bu etkinliğin en ilginç yanlarından biri de Halkoyunları yarışması yapılması ve sonuçta en yüksek puanı Kıbrıs Türk ve Almanya ekiplerinin almasıdır. Bu durumu değerlendiren jüri başkanı İsrail'den Ben Guryan ayırdedici oyunu kullanarak birinciliğini Kıbrıs Türk ekibine vermiş ve böylece Kıbrıs Türklerinin ilk kez uluslararası bir halkoyunları etkinliğinde birincilik

ödülü almasını sağlamıştır. Bu dereceyi ülkemize kazandıran ekpte yeralan kişilerden saptayabildiklerimiz ise şöyle: Ferhasat Gürsoy, Güneş Menteş, Ali Yapıcıoğlu, Kadir Caner, Celen Ermiya, Ertuğrul Türkbileği, İbrahim Ali Esat ve Himmet Hüseyin.

Aslında bu etkinliğin bugünkü anlamıyla gerçek bir uluslararası halkoyunları festivali olmadığını söylemek gerek. Çünkü saptayabildiğimiz kadanyla bir halkoyunları yarışması olacağı kafileye sonradan İsrail'deyken söylenmiş ve Kıbrıs Türk ekibinin giyeceği kostümler alel acele Kıbrıs'tan getirtilerek ekibin yarışmaya girmesi sağlanmıştır. Ancak buna rağmen bu etkinliğin halkoyunları ekiplerimizin ilk yurtdışı teması ve ilk uluslararası ödülü olduğunu kabul etmemiz gerek.

Kıbrıs Türk ekibinin bu etkinlikte sergilediği oyunlar Hey-Ha, Hançer Barı gibi Erzurum yöresi oyunları olup, ekip elemanları ise o dönemde lisede okuyan gençlerden seçilmiştir.

HALKDANSLARI KONULU İLK KİTAP

Mümtaz Cönger 1960 yılında Halkın Sesi Matbaası'nda "Türk Milli Oyunlarından Örnekler" isminde 58 sayfalık bir kitap bastıktan sonra adadan ayrıldı. Yapılan araştırmalar sonucunda halkoyunları konusunda ülkemizde basılan ilk Türkçe kitabın da olduğu kabul edilmektedir. Sürdürülen araştırmalarda bu kitaptan önce basılmış başka bir halkoyunları kitabına rastlanmamıştır.

Bu kitap içerisinde Türkiye'nin çeşitli halkoyunları tanıtılıyor ve örnekler veriliyor. Değişik yöre kıyafetlerinin de verildiği kitapta Türkiye Halkoyunları şöyle bir ayrıma tabi tutuluyor: Ege(Zeybek ve Bengi bölgesi), Orta Anadolu(Halay ve Zeybek bölgesi), Kars-Erzurum(Bar bölgesi), Karadeniz(Horon bölgesi), Güney ve Güneydoğu Anadolu bölgesi(Halay Dephi ve Çepik bölgesi).

Kitabın giriş bölümünde "Oyunlarımızı Anadolu'ya Selçuk Türkleri getirmişlerdir. Muhtelif devirlerde nesilden nesile intikal ederken figürlerde bazı ufak değişiklikler olduğu tahmin edilmektedir. Bugün pek az değişikliğe uğradığı tahmin edilen oyunlarımız 2500 senelik bir tarih damgası taşırlar" gibi anlatımlar bulunmaktadır.

Elbette bu düşünceler geçmişte Türkiye halkbilim

çevrelerince de kabul görmekteydi. Ancak çağdaş halkbilim anlayışı bu düşüncelerin yanlışlığını, bilimde duygusallığa ve şövenizme yer olmadığını kanıtlamıştır. Anadolu medeniyetlerinin Türkiye halkoyunları üzerindeki etkisi yadsınamayacak büyüklüktedir. Bu konuda Metin And, Tahir Alangu ve Pertev Naili Borotav gibi uzmanların, bilim adamlarının görüş ve düşünceleri ortadadır. Has-Der'in konuğu olarak adamızda konferanslar veren folklor uzmanı Şerif Baykurt'un da belirttiği gibi Anadolu'ya Türkler en iyimser düşünceyle iki-üç milyon kişi olarak gelip yerleşmiştir.

Peki bu dönemde Anadolu'da yaşayan yaklaşık yirmi milyon kadar insanın kültürü, gelenleri hiç mi etkilememiştir? O halde halkoyunlarının ve genelde kültürlerin, yukarıda sözü edildiği gibi binlerce yıl çok küçük değişikliklerle yaşamış olması, biraz gerçek dışı ve öznel bir yargı olarak gözüküyor.

Yukarıda sözü edilen bu konular, son yıllarda ülkemizde sürdürülen "statik folklor", "dinamik folklor" tartışmalarının önemini de ortaya koymaktadır. Bugün sürdürülen halkoyunları araştırma, derleme ve uygulamalarında söven ve öznel davranmak bizleri statik folklor anlayışı içine itecektir. Oysa halkbiliminin yaşayan, maddi ve manevi tüm kültür değerlerini içeren bir bilim olduğunu; çağdaş bir anlayışla ele alındığında durağan değil devingen bir yapıya sahip olduğunu bilmek ve kavramak gerekir.

1963 SONRASI İLK ORTAK ETKİNLİK

1962-63 ders yılında Türkiye'den adımıza gelen Mualla Aruz, Öğretmen Koleji'nde öğretmenlik yaptığı sırada öğrencilere halkoyunları çalışmalarında yardımcı oldu.

1963 yılında İngiliz emperyalizminin ektiği kötülük tohumları yeşerir ve buna alet olan Türk ve Rum halkları kendilerini bir savaş içerisinde bulurlar. Bu dönemde halkoyunları çalışmaları doğal olarak durur.

1967 yılına kadar süren durgunluk, bu yıl içerisinde Mayıs ayında Türk Alayı'nda düzenlenen 4. Milli Oyunlar Festivali ile son bulur. Aslında 1963 ve 1967 yılları arasında "Mücahitler Milli Oyun Grubu" adıyla küçük de olsa bir ekibin, bazı çalışmalar ve etkinlik-

lerde bulunduğu ve bu çalışmaların Mümtaz Cönger'in en yetenekli öğrencilerinden biri olan Mustafa Serdengeçti öncülüğünde yapıldığı söylenmektedir.

Bu yıllarda oynanan tüm oyunlar yine Türkiye halkoyunlarıydı. Hiç kimsenin aklına kırsal kesimlerde eğlenmelerde, sünnetlerde, düğünlerde ve her vesileyle oynanan Kıbrıs'a özgü halkoyunlarını derlemek ve oynamak gelmiyordu.

Kıbrıs Türk'ünün kendi özgün kültür değerlerine yabancılaşmasını oldukça açık bir şekilde ortaya koyan bir olay olur. 1969 yılında 11 Eylül günü "Acropolis Amphetheatre of the School of Blind" (Körler Okulu Akropolis Anfisi)'de bir Folklor gecesi düzenlenir ve Birleşmiş Milletler Barış Gücü gazetisi ve organizasyonunda, iki toplumdaki halkoyunları ekipleri ilk kez birlikte bir etkinlikte yer alır.

Bu etkinliğe katılmak için yetkililer, Mümtaz Cönger adadan ayrıldıktan sonra onun görevini üstlenen Özalp Gümüşlü görevlendirirler. Gecede görev alacak ekiplerin çalıştırıldığı ise Mustafa Serdengeçti'ye verilir. Kız Lisesi'nden bir kız ekibi ve Öğretmen Koleji'nden de bir erkek ekibi geceye katılarak şu oyunları oynarlar: Çift Beyaz Güvercin (Erzurum Kız Halkoyunu), Türkmen Kızı, Hançer Barı, Van, Silifke yörelerinden birer oyun ve hangi oyun olduğunu saptayamadığımız "The Sweet Rythm" adıyla programda yer alan başka bir Türkiye Halkoyunu.

Gecede, Türk Maarif Dairesi Ekibi olarak geceye katılan Kıbrıs Türk ekibi toplam altı Türkiye halkoyunu oynarken, Rum Millî Gençlik Teşkilatı ekipleri onaltı Kıbrıs halkoyunu sergilerler. Üstelik bu oyunlardan bazıları Sandala-Mandala ve Susta gibi Türkçe adlarla yer alır gece için hazırlanan yazılı programda. Rum ekiplerinin sunduğu diğer oyun ve şarkılar ise şunlardır: Kadın Karşılama, Orak Dansı, Mandra, Galamatyanos, Elmadansı, Nikolis, Elek Dansı, Sirtö; Şarkılar ise Çoban Şarkısı ve Karagözlü Kız.

Bu oyunlar o dönemde olduğu gibi, sonraları da Kıbrıs Türk Halkının kendi öz oyunları olarak oynadığı ve araştırılıp derlenmediği için Kıbrıs Türk ekibince bilinmeyen ve ilk kez seyrettikleri oyunlardı. Kıbrıslı Rumlar özellikle kırsal kesimlerde oynanmakta olan özgün oyun ve müzikleri yıllar önceden araştırıp, derlemiştir. Kıbrıslı Türkler ise Türkiye oyunlarını oynama-

makla yetiniyordu. Kıbrıslı Rumlara göre oynadıkları bu oyunlar Yunan oyunları değil, Kıbrıs'a özgü oyunlardı ve onlar bunlara sahip çıkarak bu ve benzeri etkinliklerde Kıbrıs oyunları olarak bu oyunları sergiliyorlardı.

Bu gösteride Mustafa Serdengeçti ve ekipte görevli diğer deneyimli elemanların kafasına şöyle bir soru takılır: "Biz neden sadece Türkiye oyunları biliyor ve oynuyoruz da köylerimizde çalınıp oynanan bu oyunları bilmiyoruz?"

Başta Mustafa Serdengeçti olmak üzere diğer bazı oyuncuların bu konuda bir şeyler yapmak gerektiği konusundaki düşünceleri ve çabaları bir işe yaramaz. Olay bir süre sonra unutulur gider. Aradan geçen yıllarda "Türk Millî" oyunları pek çok okulda ve özellikle Öğretmen Koleji'nde öğrenilir ve öğretilir.

KIBRIS HALKDANSLARININ İLK SAHNELENİŞİ

1973 yılının 9 Nisan gecesinde Zafer Sinemast'nda Gençlik Dairesi Halk Eğitimi Bölümü'ne bağlı olarak çalışmalar yapmaya başlayan ekibin bir gösterisi olur. Bu gösteride oldukça önemli bir olay gerçekleşir.

Kıbrıs'a özgü oyunların varlığını farkeden dönemin folklor yöneticileri, Erenköy'den 2-3 kişiyi gösteride Türkiye oyunları sergileyen ekiplerin arasında sahneye çıkartarak, ilk kez Kıbrıs'a özgü Karşılama, Orak ve Bıçak oyunlarını halka sunmalarını sağlarlar. Köylerde oynanan otantik oyunlarımız ilk kez bu gecede sahneye taşınır. Bu gecede Erenköylülere kemanyla folklor araştırmacısı ve çok yönlü bir sanatçı olan müzikçi Aytaç Çağın eşlik eder. Hüseyin Cemal ve Esat M. Salih isimli bu Erenköylü iki Kıbrıslı, Kıbrıs oyunlarını sahnede ilk kez sergileyen Kıbrıslı Türkler olurlar.

Oyunlarımız bu vesileyle ilk kez sahnelenmiş olmasına karşın, derleme ve araştırma çalışmalarına devam edilmediği için, Kıbrıs'a özgü halk danslarının ekiplere öğretilecek şekilde derlenmesi ve gün ışığına çıkartılması gerçekleşemez.

1973 yılı Haziran ayında Uluslararası İzmir Festivali'nin ilki gerçekleşir. Bu festivale Kıbrıs Türkleri'nden bir Halk Dansları ekibi de davet edilir. Festivale katılmak için çalışmalara başlayan bu ekip

Antep halk oyunlarından oluşan bir repertuar hazırlayarak İzmir'e gider. Ancak oraya gelen Türkiye ekipleri arasında Antep'ten gelen ve Antep oyunları oynayan bir ekip de yer alır. Bunun üzerine Kıbrıs ekibi yöneticilerine ve çalıştırıcılarına oynadıkları oyunların niçin Antep oyunlarından oluştuğu ve Kıbrıs oyunu oynamadıkları sorulur. Bu sorular karşısında şaşıran yöneticilerimiz hiçbir yanıt vermeden festivalin sonuna kadar kendi aralarında tartışıp dururlar.

İşte bu olay bardağı taşıran son damla olur. Bir yıl sonra Uluslararası İzmir Festivali yine yapılacaktır ve bu festivale de Antep oyunları ile gitmek istemeyen o dönemin halkdansları çalıştırıcıları Kıbrıs'a döner dönmeyiz, harekete geçerler. Mustafa Serdengeçti'nin başını çektiği küçük bir araştırma grubu Gençlik ve Kültür Dairesinin yönetiminde araştırmalara başlar. Bu ekipte Aytaç Çağın, Erbil Münir ve ekip sorumlusu olarak Mehmet Kansu da yer alır.

İLK HALKDANSLARI ARAŞTIRMASI

1973 yılının Eylül ayında, düğünlerde çalan müzیکçilerin ve usta oyuncuların bulunduğu söylenen Eydim Köyüne ilk araştırma gezisi düzenlenir. Ekip köye sabah gider ve akşama kadar çalışmasını tamamlar. Bu yıllarda video ve pratik röportaj kayıt cihazları henüz bugünkü kadar yaygın ve gelişmiş değildi. Bu nedenle giden ekip yanlarında sadece eski model bir band kayıt cihazı götürülebilir.

Bu araştırmanın masraflarını Halk Eğitimi Şubesi karşılamıştır. Çalınan oyun müzikleri banda kaydedilir. Usta oyuncuların oynadıkları oyunlar ise o gün orada seyredilerek ve hatta oynanarak öğrenilmeye çalışılır. Bu araştırma sonrasında ikinci bir araştırma gezisi için bu kez de Serdarlı köyüne gidilir. Bu arada Erenköy'de düzenlenen bir Kültür gecesine katılan halkoyunları ekipleri orada buldukları süre içerisinde de bazı gözlemlerde bulunurlar.

Açıktır ki bu araştırmaların hiçbirisi, ekip halinde organize edilmiş ve belli bazı araştırma teknik ve yöntemleriyle yapılmış araştırmalar olmadı. Yüzeysel ve dar kapsamlı bu araştırmalar sonucunda Lefkoşa'da oyunlar derlemek üzere bir araya gelen araştırmacıların karşısına şöyle bir sorun çıkar. Köylerde izlenen oyun-

ların hiçbirisi toplu ve disiplinli ekip oyunları değildir. Bu durumda oyunlar nasıl derlenecek ve sahnelenecektir? Araştırmalarda müziklere uygun olarak halkdansı oynayan oyuncuların kullandığı figürler-adımlar kişiden kişiye değişmekte ve hatta aynı kişinin aynı müzik eşliğinde ikinci kez oynadığı oyundaki figürler-adımlar dahi farklılıklar içermektedir.

Zaman geçirmeden hafızalarda kalan oyun figürleri-adımları bir araya getirilir, ardarda sıralanır ve banda kaydedilmiş olan müziklere uygulanır. Ancak bu aşamada, hatırdan kalan bazı temel figürlerin birbirine bağlanması sırasında yeterince hatırlanamayan geçiş figürleri-adımları bazı boşlukların meydana çıkmasına neden olur. Buna da bir çare bulunur.

Kıbrıs Türklerinin Türkiye'den geldikleri yöreler dikkate alınarak, bu yöre oyunlarından bazı figürler, sözünü ettiğimiz geçiş figürleri yerine monte edilir. Böylece Çiftetelli, Bekri, Azize, Kozan, Orak, Erkek Zeybeği ve Dolama gibi oyunlar ardarda düzenlenecek ekiplere öğretilmeye başlanır.

Günümüzde artık Devlet Halkdansları Topuluğu ve diğer devlete bağlı veya egemen ideolojinin etki alanı içerisindeki diğer ekiplerin de bu gerçeği kabul ederek, yukarıda sözü edilen figürleri, oynadıkları oyunlardan çıkarttıklarını görüyoruz. Bu şekilde eklenen figürlere bir örnek gösterecek olursak, bugün artık neredeyse bütün ekiplerin repertuarlarından çıkarttıkları "Azizye" isimli oyundaki "koşma" figürünü gösterebiliriz.

Yukarıda sözü edilen oyunların düzenleniş sırasından kullanılan orijinal müzik bandı ise ne yazık ki şu anda kayıptır. 1983 yılında HANS-DER adına ilgili devlet dairesine yaptığımız bir başvuruyla bu bandın varlığını soruşturmış ve bize bu bandın kaybolduğu söylenmiştir. Kıbrıs Türk Halkbilimi açısından bilinen ilk araştırma bandının bu şekilde kaybolmuş olması kültürümüz adına büyük bir kayıptır elbette.

Yine yukarıda sözünü ettiğimiz döneme ilişkin yapılan çalışmalar arasında bir de anket çalışmasından söz ediliyor. Pek çok köy öğretmenine gönderilen bu anket sorularına, bölgelerdeki Kıbrıs Türk Folkloru ürünlerinin derlenmesi amaçlanmıştı. Ancak bu anket çalışması sonuçlarının da gerektiği gibi değerlendirilemediği ve arşivlenemediği için, çok önemli ve değerli bir kaynaktan daha yoksun kalmış olduk.

190 Halkbilimi

Halkoyunlarımız konusunda yapılan bu ilk araştırmalarda, derlenen oyunlar hakkında anlatılanlar ise şöyle:

"Orak Oyunu", tek tek kişilerin daha çok yeteneklerini ortaya koymak için oynadıkları bir oyun olarak sergileniyormuş. Bu oyun bir ekip oyunu olarak düzenlenirken, araştırmayı yapan kişilerin beğenisine bağlı olarak bir sahne düzenlemesi yapılmış. Diğer bir oyunumuz "Dolama Dolamayı" da gerek erkek, gerekse kadınlar tarafından disiplinsiz, serbest stilde oynanıyor-muş. Bu oyun da tıpkı diğerleri gibi araştırmayı yapanlar tarafından bir sahne düzenlemesi yapılarak ekip oyunu haline getirilmiş. Bir diğer oyunumuz "Kozan" da o dönemde düğünlerde, gelinin arkadaşları tarafından destiyle oynanan bir oyunmuş. Sadece kızların oynadığı bu oyuna da, araştırmayı yapanlar bir sahne düzenlemesi yaparak ve hatta, oyuna erkek elemanları katmak suretiyle yeni bir içerik ve mizansenle oyunu düzenlemişler.

Burada vurgulamamız gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. O dönemde düzenlenen ve isimlerini yukarıda verdiğimiz oyunların hiçbirisi, bir ekip oyunu olarak bulunmamıştı. Bu oyunlar bazı yeni figürler, yeni sahne düzenlemeleri ve derleyen kişilerin beğenisine uygun mizansenler yaratılarak, katılarak folklorumuza kazandırılmıştı.

Oyunlarımız tartışılırken, bazı kişilerin iddia ettiği gibi ilk derlenip düzenlenen oyunların, antatik oyunlar olarak ele alınması veya kabul edilmesi şeklindeki görüşlerinin eksikliği, işte tam da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Özellikle 1973'lerden 1980'lere kadar, bu alanda çalışmalar yapanlar, oyunlarımıza yeteri sayıda yeni oyunlar ekleme cesaretini gösteremezken, 1980'den sonra yaptığı yoğun araştırmalar sonucu, yeni oyunlar derleyen Halk Sanatları Derneği (HAS-DER)'in düzenlediği her oyunu "Rum Oyunu" olarak gösterme çabaları oldukça ilginçti. Bizi bu konuda araştırma yaparak yukarıdaki gerçekleri ortaya çıkarmaya iten neden de zaten bu tutarsız, haksız ve çirkin iddialar olmuştu.

Buraya kadar ortaya koyduğumuz araştırma bulgularıyla halk oyunlarımızın yakın tarihine ışık tutmaya çalıştık. Elbette bu araştırmalar sürdürülmeli, varsa eksiklikleri tamamlanmalı ve sonuçta halkoyun-

larımızın yakın geçmişi tüm gerçekleriyle ve detaylarıyla gelecek nesillere aktarılmalıdır.

Üçüncü Milli Oyunlar Festivali davetiyesinin Ön Sayfası

DÜÇUNCU MİLLİ OYUNLAR FESTİVALİNE

HOŞ GELDİNİZ!

2500 senelik bir maziye sahip olan ve o zamandan beri sağlığını koruyabilen Türk halk oyunları zenginlik, renk ve figür bakımlarından, dünyada pek büyük bir şöbrete sahiptir.

Milli Oyunlarımız, Türk halkının ağız anlatılması mümkün olmayan his ve duygularının hareketlerle ifadesidir.

Bu gün binden fazla çeşidi olan Türk halk oyunları her fırsatta halkımız tarafından oynanmakta, büyük bir heyecan ve gurur içinde seyredilmektedir.

Senelerden beri muhtelif memleketlerde yapılan milletlerarası halk oyunları festivallerinde, Türk ekipleri birinciliği daima mubafaza etmişlerdir.

27 Mayıs Devriminin yarattığı ferahlık ve sevk havası içinde, mutlu olayların yıl dönümü olan bugün, sizlere Türk halk oyunlarından bir buket sunuyoruz.

Hoşça kalınız.

TÜRK MAARİF MÜDÜRLÜĞÜ

Programdaki oyunların ait olduğu bölgeler.

Üçüncü Milli Oyunlar Festivali davetiyesinin iç Sayfası

Mümtaz Cönger'in kitabı

PROGRAMME OF CYPRIOT FOLKLORE SHOW
ON THE OCCASION OF THE XXII PLENARY ASSEMBLY OF WFUNA

11th September 1969

Acropolis Amphitheatre (of the School for the Blind)

Nicosia - Cyprus

1. Men's and Women's "face to face" dances
2. The Sickie (dance) - *orafa*
3. The Shepherd (song) - *Suhan*
4. "Zeimbekiko" - *Zeybek*
5. Folk-dance from Silifke
6. "Pair of white pigeons"
7. Folk-dances from Van (Eastern Turkey)
8. The Pepper (dance) - *Kiber* - *Konik danslardan*
9. The Water-Jug (dance) - *Desti*
10. The Sheep-Pen (dance) - *Mandira*
11. Kalamatianos (dance) - *Gokamatyana*, *Yabancı danslardan*

- Short Interval -

12. Peyiotissa (dance)
13. Sousta (dance) *Gris dansları*
14. Dark-eyed Girl (song)
15. The Apple (dance)
16. Turkmen Girls
17. The Sweet Rythm
18. A Folk-dance: "Knives"
19. Sandala-Mandala (dance) *Konik danslardan*
20. Nicolis (dance) *Konik danslardan*
21. The Sieve (dance) *Çelek*
22. "Syrta" *sırta*

The Organizers are indebted to the Greek
National Youth Council for items 1 - 14, 8 - 15 and
 19 - 22, and to the Turkish Education Authorities for
 items 5 - 7 and 16 - 18.

11 Eylül 1969 yılında Körlük Okulu'nda gerçekleşen 63 sonrası ilk ortak etkinliğin programı:

Derleme...Derleme...Derleme...Derleme...Derleme...Derleme...Derleme...

BİR MASAL

GASAP AHMET

Özkan YIKICI*

KISA BAZI ÖN BİLGİLER

Görsel kültüre geçilmesi ve teknolojiadaki gelişmeler bir çok dalda olduğu gibi masal alanında da etkisi oldu. Eskiden sosyal bir olay haline gelip halk tarafından anlatım sanatı haline gelen masalların alanı, yeni koşullar sonucu giderek daralmıştır. Günümüzde masal ya çocukları uyutmak için anlatılan bir öge ya da yine çocuklara okutulup onların okuma, düşünce güçlerini geliştirme ve yaratıcılıklarını olumlu yönde geliştirmek için kullanılmaktadır.

Masallar şimdi bize olması mümkün olmayan olayları anlatan kuram diye sunulur. Halbuki köküne inildiği zaman da eski bazı inanışları masalarda bulabiliriz. Hayvanlara verilen simgelerin bazı toplumlarda masalara yansımaları kadar normal bir olay olamaz. Tanrıların olağanüstü görüldüğü ve korkunç canavarlar yaratan inanışların anlatımlardaki belgelere rastlaması da normaldir.

Eskiden masal insanlar arası ilişkilerde bir sosyal anlatım aracıydı. Bu nedenle masalın şimdiki işlevi ile o günkü işlevi arasında büyük bir fark vardır. Geçmiş dönemde masal çok genel bir anlatım durumunu yansıtmaktadır. Çok geriye gitmek gerekmez. Bundan kısa zaman öncesi kapalı olan köylerde elektrik ve filimler, televizyonlar olmadığı dönemlerde kahvelerde veya aile içinde, uzun kış gecelerinde büyükler aralarında masal anlatarak zaman geçirirlerdi.

Erenköy gibi kapalı bir bölgede yetişmem itibarıyla bu anlatım kültürüne erişme olanağını yakaladım. Yaşadığım yörede eski masalların kabulmamasının en

büyük nedeni insanların tepelerde veya kahvelerde bir birlerine zaman zaman masal anlatarak oyalanmasının sonucudur.

Sizlere anlatacağım "Gasap Ahmet" masalını önce Aziz dedem tarafından duyduysa da, bunu yöremizden daha bir çok kişiden de dinledim.

GASAP AHMET

Çok eski zamanlarda, daha insanlar eski evlerde yaşarken, kralların egemen kişi oldukları bir dönemde, bir kral varmış. Kral oldukça iyi olmasına karşın da kendi yerine geçecek bir evladı yokmuş. Karısıyla bir çok çare denemişler. Otlar kaynatıp içmişler, büyücülere gitmişler. Ancak çare olmamış. Bu nedenle çok üzgünmüşler.

Bir gün kral ve kraliçe karar vermişler. Bir gece yarısı kalkarak çocuk sahibi olmak için çare bulmak üzere yola çıkmışlar. Sabah olunca artık şehirden uzaklaşmışlar. Bir derenin serin suları akışında dinlenmek için at arabasından inerek derenin kenarına oturmuşlar.

Günün ilk ışıklarıyla dereye bir balıkçı görmüşler. Balıkçı kralı "selâm kralım" diye selâmlayınca, kral şaşırmış. Balıkçı ona niçin orada olduğunu da söyleyince kral daha da şaşırmış. Balığı ona ardından çareyi de bildiğini söylemiş.

Kral heyecanını artık gizleyememiş. Bunu gören balıkçı da ona ilacı söylemiş. Krala bir balık vermiş ve onu yedikten sonra da dokuz ay on gün sora bir çocuğu olacağını söylemiş. Sonra da yürüyüp ordan uzaklaşıp, ağaçlar arasında kaybolmuş.

Kral önce rüya mı acaba diye kendi kendini cimcikleyip durmuş. Sonra gerçek olduğunu anlayınca da, hemen arabaya binip saraya dönmüş. Balığı kasaba verip temizlettikten sora da kafa kısmını da kasaba brakmış. Şansa bakın ki, kasabın da çocuğu olmazmış. Dokuz ay on gün sora hem kralın hem de kasabın birer çocuğu olmuş. Fakat kafa kısmını yiyen kasabın oğlu daha akllı ve ileriye bilen kişi olmuş.

Zaman akmış ve çocuklar büyümüş. Bir gün kasabın oğlu "Gasap Ahmet" kralın oğluna babasının onu sevip sevmediğini sormuş. Kralın oğlu da evet sever demiş. Bunu üzerine Gasap Ahmet kendisi yemiş yerken kralın oğluna neden yemediğini sormuş. Kralın oğlu öfkeyle gece eve gidip annesini kızdırmış. Kraliçe de bu öfke üzerine ertesi gün oğlunun çantasını yemiş doldurmuş.

Ertesi gün kralın oğlu çanta dolu yemişle Gasap Ahmed'in karşısına geçmiş. Fakat Gasap Ahmet bu defa da elindeki anahtarları göstererek, babasının kendine ne kadar güvendiğini söyleyip, kralın oğluna güvenmediği için kendine sarayın anahtarlarını vermediğini vurgulamış. Kralın oğlu yine kızıp eve öfke ile gitmiş. Kraliçe durumu öğrenince de içerlemiş. Gasap Ahmed'in bir iki anahtarı varmış. Oysa Kraliçe oğluna tam kırk anatar vermiş.

Ertesi gün kralın oğlu anahtarları sallayarak Gasap Ahmed'e ailesinin kendisini ne kadar sevdiğini ve güvendiğini söylemiş. Söylemiş ama Gasap Ahmet yine de gülmüş ve "kırkı verdiler de kırkbirinciyi neden vermediler?" diye sormuş.

Kralın oğlu yine eve öfke ve sinirli gitmiş. Çantayı fırlatıp bağdırdıktan sora, şaşkın duran anesine, "hani kırkbirinci anahtar?" diye çıkmış.

Meğerlim o anahtar kralın saçları arasında bağlıymış. Kraliçe kral uyurken yavaş yavaş, anahtarı çözerek almış. Ertesi gün de oğluna vermiş. Bu kez Gasap Ahmet tamam deşip ailen seni seviyormuş deyip tatmin olduğunu söylemiş.

Ardından her iki kesimin de evlerini ziyarete gitmişler. Kasabın evinde ne olacaktı. Kasap aletleri gibi basit eşyalar. Sora sarayın odalarını açmışlar. Saray altınlarla doluymuş. Fakat Gasap Ahmet bir kaç odadan sora kırkbirinci odayı açmayı söylemiş.

Oda açılınca kralın oğlu yere düşüp bayılmış

bir anda. Çünkü duvarda güzeller güzeli bir kızın resmi varmış. Kral gizli gizli bu odaya gelip kapanyıormuş. Resmi seyrederek burda hasret gideriyormuş.

Gasap Ahmet kralın oğlu ayıldıktan sonra da ona bu kızi bulmak isteyip istemediğini sormuş. Kralın oğlu da evet deyince, ikisi karar verip yola çıkmışlar.

Az gitmişler uz gitmişler. Gece bir dev evine varmışlar. O ev dünya güzeli kızın kardeşi olan kırk devin mekânıymış. İkiisi de çaktırmadan bu mekâna uzanıp yatmışlar. Sabaha kadar uyumuşlar. Sabah olup devler uyanınca onların varlığından rahatsız olmuşlar. Fakat Gasap Ahmed'in ününü duydukları için de, ses çıkarmamışlar.

Uyandıkları zaman devler onları iyi karşılamışlar. Beraber kahvaltı yapmışlar. Gasap Ahmet kahveleri kendi yapmış. Altın fincanda kralın oğluna kahve vermiş. O anda topal dev hemen şunu mırıldamış. Ben kralın oğluna kardeşi vermişim. Ardından diğer devler de bunu onaylamışlar.

Böylelikle kralın oğlu dünya güzeli kıza evlenmiş. Gasap Ahmet'te orada kalıp devlerle ava gidiyormuş. Avdan onlardan hep önce gelirmiş. Bir gün Kralın oğluna şu tavsiyede bulunmuş. Evi gezerken kuyu içinde bir adam görürsen sakın kurtarma demiş. Çünkü o "yarım" lâkaplı tehlikeli bir adammış.

Sanki kralın oğluna git de tersini yap demiş gibi olmuş. Bir gün sıkılan prens odaları gezerken bir inilti duymuş. Bir de bakmış ki kuru kuyunun dibinde bir yarım adam varmış. İsrarına dayanamayarak taşı aralamak istemiş. Fırlayan yarım yarıne prensi koyarak, kıızı da alarak ordan hızla uzaklaşmış.

Avdan dönen Gasap Ahmet ne prensi nede kıızı bulmayınca, yerleri inleyen bir hareket yapmış. Koşa koşa gelen devler korkmuşlar. Gasap Ahmet prensi sormuş ve bağurmuş. Devler şaşırılmışlar.

Topal dev heyecanlanmadan onları alıp doğru yarımın olduğu odaya getirmiş. Birde bakmışlar ki onun yerine taşın altında prens varmış. Onu oradan çıkarmışlar.

Gasap Ahmet düşünüp durmuş ve şu kararı vermiş. Prens devlerin yanında kalacak, kendisi de kıızı bulmaya gidecektmiş. Devler bunu kabul etmişler.

Gasap Ahmet yola çıkmış. Uzun zaman yol alıp ve dere tepe gitikten sora, boşlukta olan bir saray görmüş.

Burası Yarımın eviymiş. Camlarla kapalı bu yerde Gasap Ahmet pencereleri aramış. Sonunda bir yer bulmuş. Taşdığı büyük bir zinciri atarak saraya çıkmış.

Kız onu görünce şaşırmış. Gasap Ahmet ona Yarım'a ağlayarak ve sıkıldığını söyleyerek en kutsal hayat olayını öğrenmesini söylemiş.

Gece Yarım gelince, kız sıkıldığını belirten can alıcı davranışlarda bulunmuş. Yarım sorunca da bütün gün sıkıldığını söyleyerek kendini oyalacak bir sırrını söylemesini istemiş. Yarım da kendi can yaşamının dolap camı olduğunu söylemiş.

Kız ertesi gün olayı Gasap Ahmed'e anlarmış. Yalan olduğunu bilmelerine rağmen camı süsleyip kız önünde damburça çalmaya başlamış. Yarım gelince aptal kadın diyerek gülüp bir tekmede camı kırıp eğlenmiş. Kız ise ağlamış.

Yarım bu kez dolabı göstermiş. Aynı olaylar yine tekrarlanmış. Kızın ağlamasına dayanamayan Yarım gerçek sırrını söylemiş. Onun can damarı uzakta bir kirpinin karnındaki üç kutuymuş. Bunlar alınır ve ikiye ayrılırsa hayatı noktalanırmış.

Bu sırrı öğrenen Gasap Ahmet hemen yola çıkmış. Yola çıkmadan önce kıza şu uyarıyı yapmış. Yarım hastalayıp yatağa düştüğünde sakın yanına yaklaşma demiş.

Gasap Ahmet az gitmiş, uz gitmiş ve sonunda kirpinin bölgesine varmış. Orada çobancılık da yapan bir papaza rastlamış. Yalvar yakarla, aç tokluk arası çalışmak için papazın yanına girmiş.

Papaz önce direnmiş. Fakat Gasap Ahmet öylesine yalvarmış ki, kabul etmiş. Yalnız ona sürüyü yeşil alana, yani kirpinin olan alana götürmemesini istemiş.

Ertesi gün Gasap Ahmet sanki papaz dememiş gibi sürüyü doğru yeşil alana sürmüş. Koca kirpi hemen meydan okumuş. Gasap Ahmet yanıt vermiş. Aşağı gel, yukarı gel meydan okumalarından sonra, koca kirpi batalık kesimden çıkıp Gasap Ahmet'le güreşe tutuşmuşlar. Güreşleri akşama kadar sürmüş.

İkisi de bu güreşten yorgun düştükten sonra ah çekmişler. Koca kirpi, batalıkta yetişen köklü bazı bitkileri yediği takdirde, alacağı güçle Gasap Ahmed'i yeneceğini söylemiş. Gasap Ahmet de gatmer ve tavuk yeyip, üzerine şarap içer ve papazın küçük kızını öperse onu kaldırıp yere vuracağını söylemiş.

Akşam Gasap Ahmet sürüyle eve gelince papaz şaşırmış. Hayvanlar oldukça doymuş haldeymiş. Şüpheye düşmüş. Ertesi gün Gasp Ahmet'i takip etmeye karar vermiş. Öyle ya bu hayvanlar nerde otlanmış da doymuş. Merak etmiş.

Ertesi gün aynı istikamete doğru sürü yollanmış. Papaz çalıların arasına saklanmış. Önce karşılıklı çağrılar duymuş. Sora güreşi izlemeye başlamış. Ahmet üstteyken ayağa kalkıyor, kirpi üste çıkınca aşağı iniyormuş. Böylelikle epey saklı kalmış olanları görmüş.

İkinci yorgun düşen tarafların isteklerini duyunca da, doğru eve koşmuş. Hanımına derhal gatmer yapmasını, tavuk kesip kaynatmasını ve bir testi de şarap doldurmasını söylemiş.

Ertesi gün gözlemlerinden habersiz, Ahmet sürüyü alıp doğru yeşil alana getirmiş. Yine koca kirpiyle atışmaya başlamışlar. Kirpi yine kendi batalık kesiminden çıkıp güreşe tutuşmuşlar. Güreş akşama dek sürmüştü.

Yorgun düşünce yine aynı ahlara başlamış. Kirpi tamamlayınca, Gasap Ahmet başlamış. Fakat bu kez gatmer deyince Papaz ağzına gatmeri sokmuş. Şarap deyince ağzına şarabı vermiş, en son da Papaz'ın kızının öpücüğü deyince kız yanağını uzatmış. Gasap Ahmet daha kirpi kaçmadan onu tutup yere vurup, öldürmüştü. Daha sonra kirpinin karnını yarıp kutuları almış.

Papaz ona kalması için ısrar etmiş. Fakat Ahmet kabul etmemiş. Sadece yeşil alanı kızına bağışlamış. Sonra da hemen yola çıkıp camlı köşke ulaşmış. Doğru yukarıya tırmanmış. Yarım can çekişiyormuş. Kız Ahmet'in dediğini yapmış ve yanına yaklaşmamış. Ekmeği ve suyu ona kamaşla uzatıyormuş.

Ahmet önce Yarımın karnını doyummuş. Sonra kutuların ilkinin çıkarmış Yarım sorunca, hayatım demiş. Ahmet onu ikiye ayırmış. İkinci kutu neşesi imiş. Onu da kesmiş. En sonucusu da canıymış. Yarım yalvarmış, yakarmış ama Ahmet onu da kesip hayatını sona erdirmiş.

Gasap Ahmet'i burada brakalım ve gelelim devlerin sarayına. Ahmet gidince devler hemen işe koyulmuşlar. Nasıl olsa geri gelmez diye, prensi bağlayıp yakmaya girişmişler. Topal dev buna direktmiş ama dinletememiş. Odunların üzerine onu bağlayıp koymuşlar. Ateşe

vermişler. İpler yanmaya başlayınca Prens kurtulup kaçmış. Dağa doğru kaçmaya başlamış. Bir dağın tepesine gelmiş. Bir taşın üzerine oturup, of çekmiş. Karşısına bir arap çıkmış. Güreşe tutuşmak için Arap çok meydan okumuş. Prens yorgun ve çaresiz kalmış. Sonuda arapın tehditlerine dayanamayıp, güreşmiş, ve yenilmiş. Arapın yanına hizmetçi olmuş.

Gasap Ahmet devlerin köşküne gelip, yerlere vurmuş. Devler gelmiş. Prensi sormuş. Devler korkmuş. ısrar üzerine topal olanları anlatmış. Yakılan yere gelince de iplerin yanık halini görmüşler.

Ahmet kızı devlerin yanına brakararak, izleri takip etmeye başlamış. Bir taşta durmuş. İzler kaybolmuştu. Oturup of çekmiş. Derken arap çıkmış. Yorgun Gasap Ahmed'e ille de güreş diye tutturmuş. Yorgun Ahmet ille de diretilen güreşe isteksizmiş. Fakat ısrara öylesine kızmış ki, araba bir tokat atıp ona üç takla attırmış.

Arap bir anda güzel bir kız oluvermiş. Kendini yenecek bir erkeğe varmak için arap oluyormuş. Aşağı inince Prens Ahmed'e su dökmek istemiş. Ahmet Prensi hizmetçi halinde görünce, araba bir tokat daha atmış.

Gasap Ahme ve Prens dinlendikten sonra devlerin sarayına dönmeye başlamışlar. Fakat devlerin sarayında kimse yokmuş. Arap da sezgilerini kullanarak olayı çözerlermiş. Meğer, yine topal devin karşı çıkmasına karşın, devler kardeşlerini bir krala vermek istemiyorlarmış ve oradan ayrılmışlar.

Gasap Ahmet, Prens ve kız yeniden yola çıkmışlar. Çok yol aldıktan sonra düğün eğlencesi yapılan bir yere varmışlar. Meğer devler kardeşlerini burada başka bir kralla evlendiriyorlarmış.

Arap haberci diye düğün arasına girip, kıza ulaşmış. Sora Kızın da kıyafetini değiştirerek kaçırılmış. Bunun üzerine kral orduyu peşlerine sürmüş. Ayağa kalkmak isteyen Ahmede arap yorgunsun diyerek, gelenleri haklarmış. Sadece Gasap Ahmet üç kişiyi ayırmış. Birinin burnunu, diğerinin kulağını üçüncü kişinin de dudaklarını keserek krala geri gönderip, daha asker istemiş. Kral daha asker göndermiş ama netice aynı olmuş. Bunun üzerine içlerinde devlerin de olduğu üçüncü kesimi yollanmış.

Arap yine ayağa kalkmış. Fakat Ahmet Arabı tutarak durmasını söylemiş. Çünkü gelenler arasında devler varmış. Gasap Ahmet devleri ayırarak diğerlerini ter-

plemiş. Sora devlere dönerek şunları sıralamış.

Kardeşinizi isteğinizle verdiniz. Önce prensi öldürmek istediniz. Sonra yakmak istediniz. Uğraştınız. Yetmedii kardeşinizi zorla evlendirmek istediniz. Bunlar yetmezmiş, gibi birde bizi öldürmeye geldiniz."

Onlara mezarlarını kazdırmış. Sadece topalı ayırmış. Bir topuzda hepsini öldürmüştü.

Onca acılardan sora ülkeye gelmişler. Kralın kıskanacağını düşünerek ayrı evde yaşamaya başlamışlar. Zaman zaman kral kıskansa da onlara birşey yapamamış. Kardeşler gibi iki aile olarak mutlu bir bir şekilde uzun yıllar yaşamışlar. Kralsa sevdiği kızın oğluyla evlenmesine kıskansa da çaresiz kalmış.

"Onlar erdi muradına, biz çikalım tahtına" demiş masalcılar.

*Hasder'den Haberler...Hasder'den Haberler...Hasder'den Haberler...***Tarık Güven EMİROĞLU***

-Halkbilimi Dergisi'nin 50. sayısı yıl içinde basılıp satışa sunuldu. Tüm zorluklara rağmen yayım hayatını sürdüren "Halkbilimi Dergisi" türünün ilk ve tek örneği olarak basılmaya devam ediyor. Dernek üyeleri, sempozyanlar ve kültür-sanat çevreleri tarafından ilgi ile izlenip okunan derginin yayım hayatına devam etmesi için yoğun çalışmalar devam etmektedir.

-Geleneksel yıllık piyango 19 Mayıs tarihinde çekildi. Vakfımızın en önemli gelir kaynaklarından olan piyangoya üyelerimiz büyük ilgi göstermiş ve tamamına yakını satılmıştır.

-Kültür sanat dergisi olarak yayım hayatına başlayan "Ada" dergisi ile "Halkbilim" dergimizin yayım kurulları arasında işbirliğine gidilmiştir. İlk aşamada dergimizin Bibliyografya'sı ile bir yazının verilmesi konusunda mutabakata varılmıştır.

-UNOPS ile yapılan projelerden biri olan Arşiv Projesi 2004 yılında tamamlanmıştır. Şu andaki amaç

arşivin ayakları üzerinde durabilmesidir. Gelir getirici faaliyetleri geliştirebilmek için çalışmalar sürmektedir. Çalışmalardan bazıları arşivdeki bilgi ve belgelerin çoğaltılarak satılması ve bilgisayar kurslarıdır.

Başlatılmış olan bilgisayar ve internet kurslarında eğitimlerini tamamlayan kursiyerlere 20 Aralık tarihinde düzenlenen törenle belgeleri verilmiştir. Belge almaya hak kazananların sayısı 100 civarında idi.

-6 Mart tarihinde iki toplumlu ve UNOPS destekli projelerimizden "Green Consumer (Yeşil Tüketici)" etkinliği yapıldı. İki bölgede bisikletlerle gerçekleştirilen etkinlikte Rum ve Türk taraflarında belirlenmiş olan güzergâh üzerinde 15 Türk ve 15 Rum genç önceden hazırlanmış bildirimleri dağıtarak barış için bir etkinlik düzenlenmiş oldu. Vakfımızın orta ve büyük ekiplerindeki elemanların destek verdiği etkinlik daha sonra basın yolu ile herkese duyuruldu.

-Güney Kıbrıs'taki Baf kasabasında 28 Şubat ve 17 Ekim tarihlerinde gösteriler yapıldı. 28 Şubat'taki etkin-

likte Büyüker Halk Dansları Topluluğunun yanında enstitünün de ürünleri satışa sunuldu. Özellikle Bafta yaşayan yabancıların ilgi gösterdiği etkinlikte sergi ve halk dansları büyük beğeni topladı. Wild Life organizasyonu tarafından organize edilen her iki etkinlikte de otobüslerle Ledra Palace sınıır kapısından Baf kasabasına gidildi. Baf Kalesi ve civarında yapılan etkinliklerde hem organizasyonu yapan kuruluş hem de elemanlarımız memnun oldu.

-16-18 Şubat tarihleri arasında Belçika'nın Brüksel kentinde yapılan etkinliklerde vakfımızı temsilen 16 kişilik bir grup katıldı. 3 gün boyunca süren seminerlerde Avrupa Birliği Komisyonu, eğitim, kültür, çevre, sağlık ve tüketiciyi koruma konularında Avrupa Birliği normlarına göre elemanlarımız bilgilendirildi.

-Vakfımız bünyesindeki yetişkinlere yönelik düzenlenen Latin Dansları çalışmaları devam etti. Genellikle katılımcıların büyüklerden oluşması olaya ayrı bir renk katmaktadır.

-Eskişehir'de bu yıl 2.'si yapılan "Uluslararası MAT-FKB Gelişim Koleji Çocuk Festivali" 22-26 Nisan tarihleri arasında yapıldı. 2003 yılında vakfımızın çocuk kulübünün katıldığı festivalde bu yıl ortaokul ekibi katıldı. Özel bir okul olan kolejin öğrencilerinin evlerinde misafir edilen elemanlarımız gördükleri ilgiden dolayı Eskişehir'den memnun ayrıldılar. Kolejın yöneticilerinin de elemanlarımızdan memnun kalması sayesinde 2005 yılı için de sözleştiler. 22 öğrenci 4 büyük elemanın katıldığı etkinlik için Eskişehir'e giden ekibimiz, Vali, Belediye Başkanı ve Milli Eğitim Müdürünü ziyaret etti. 23 Nisan tarihinde stadyumda korteje katılan ekip 24 Nisan tarihinde Porsuk'ta gösteri yaptı.

-II. Uluslararası Halk Dansları Festivali 1-9 Eylül tarihleri arasında Lefkoşa'da yapıldı. Festivale yabancı ülkelerden katılan Sırbistan Karadağ, Slovakya ve Türkiye'nin dışında Kıbrıs'tan Has-Der, Folk-Der, Çağdaş Halk Dansları Derneği ve Gençlik Merkezi katıldı. Geçtiğimiz yıldaki festivalden daha organize ve güzel geçen festivalden hemen sonra III. Festival için hazırlara başlandı.

Lefke Hanı'ndaki gala gecesinde Belediye Başkanı Kutlay Erk tarafından tüm katılımcı ülke ve ekiplere plaket verildi. Lefkoşa'nın değişik bölgelerinde düzenlenen gecelerde tüm halkın izleyici olarak katılması sağlandı.

-Geleneksel kampımız 21-28 Haziran tarihleri arasında Kantara'da yapıldı. Geçtiğimiz yıllardaki gibi çocuk kulübü ve gençlik kulübü ayrı ayrı kamp yaptılar. Kamp etkinlikleri bu yıl Ekokampa dönüştürüldü. Rum kesiminden Soma Akriton kuruluşu da gençlik kampı esnasında kampı ziyaret etti. Çevre bilincinin artırılması konusunda oldukça faydalı bir kamp olmuştur.

-10-18 Nisan tarihleri arasında İzmir'de yapılan TÜYAP Kitap Fuarı'na Halkbilimi Dergisi olarak bizler de katıldık.

-27 Mart Dünya Tiyatrolar Günü münasebetiyle geleneksel olarak yapılan karnaval yürüyüşüne kostümleri ile birlikte çocuk kulübümüz de katılarak etkinliği renklendirmişlerdir.

-18 Haziran tarihinde UNOPS destekli olarak yapılmış Green Consumer (Yeşil Tüketici) projesinin tanıtımı yapıldı. Basın mensuplarının da hazır olduğu tanıtımda yıl içerisinde yapılmış olan tüm etkinlikler görsel olarak tanıtıldı. Rum tarafından da gelen davetilere İngilizce çevireler yapıldı.

-19 Haziran gecesi Vakıf lokalinde gerçekleştiren çocuk etkinlikleri gecesine dörtüzyüz üzerinde davetli katıldı. Çocuk kulübüne bağlı koro ve halk dansları ekipleri ile ortaokul halk dansları ekiplerinin birer gösteri sunduğu gecede ayrıca satış ve eğlence standları kuruldu.

-TC Elçiliği himayelerinde zihinsel özrümler yararına düzenlenen kermeste enstitüye ait sandıkların satışı yanında halk dansları ekibi de gösteri yaptı.

-Avrupa Birliği uyum çalışmaları çerçevesinde oluşturulan komitelerden Eğitim, Kültür, Sanat Komitelerinde Vakfımızı temsilen Tarık Emiroğlu

görev aldı.

-Uluslararası İzmir Fuarı'nda bu yıl enstitümüze ait ürünlerden ağırlıklı olarak oymacılık ve kıyafet üzerine standlarımızı oluşturduk.

-Geleneksel olarak her yıl yapılan "Elekten 3-Gece" etkinliği bu yıl Halk Sanatları Vakfı, Baraka Kültür Merkezi, DAÜ-KÖB, Ekim Kültür Merkezi, Üniversiteli Kıbrıslı Gençlik örgütleri organizesinde Vakıf lokalinde 11-13 Ağustos tarihleri arasında yapıldı. Her örgütün stand kurup kendi kuruluşunu tanıttığı gecelerde ayrıca etkinlikler de düzenlendi. Bu etkinlikler Halk Dansları, Panel, Tiyatro ve tanıtımlardan oluşuyordu. Vakfımızı Halk Dansları Büyükler Grubu temsil etti.

-26 Ağustos tarihinde Kafesli Muhtarlığının düzenlediği gecede orta grup halk dansları ekibi görev almıştır.

-Management Center, Gükad ve Halk Sanatları Vakfı organizesinde Annan Planının tanıtımı ile ilgili projemiz planın daha sonra gündemden düşmesi ile şekil değiştirerek çeşitli bölgelerde Focus Gruplar oluşturularak bir rapor halinde UNOPS'a sunulacaktır.

-Gençlik Dairesi tarafından ayda bir yapılan konferanslar dizisinin Aralık ayındaki konuğu vakfımız başkanı Kâni Kanol idi. 13 Aralık gecesi AKM'de yapılan konferansta Kâni Kanol "Kıbrıs'ta Halk Danslarında İlkler" konulu bildirisini sundu.

-Kıbrıs Türk Ticaret Odası organizesinde yapılan "Kıbrıs sorununun çözümü yönünde iki toplumlu sivil inisiyatif oluşturma" çalışmalarında Vakfımızda aktif rol almıştır. İnsiyatif oluşturmadaki yol haritasının hazırlanması ve Annan'a bir mektup gönderecek.

-8 Aralık tarihinde Opel Plaza'nın yeni showroom'unun açılışında halk dansları büyükler topluluğumuz ontantik ağırlıklı bir gösteri sundu.

- "Afrika" gazetesi ve diğer basın organlarında çıkan

"UNOPS'un dağıttığı paralar kimlere gidiyor ve ne yapılıyor" konulu haberlerden rahatsız olan vakıf yönetim kurulu ve üyeleri projelerimizin neler olduğu ve paraları nasıl harcadığımız konusunda 11 Kasım tarihinde enstitü binasında bir basın toplantısı düzenlenmiştir.

-Geleneksel Halk Bilim Sempozyumu 20 Aralık tarihinde Vakıf Lokalinde yapıldı. Bu yılki sempozyuma Tuncer Bağışkan, Ali Nesim, Ejdan Sadrazam, İkbâl Sezer, Altay Sayıl ve Şevket Öznur katıldı. Halkbilim alanında hazırlanmış olan bildiriler katılımcılara aktarıldı.

-Halk Sanatları Vakfı'nın aktif olarak rol aldığı Federasyon çalışmaları yıl içerisinde devam etmiştir. Meclise sevk edilen federasyon yasası yeni kurulacak hükümete ivedilikle geçmesi konusunda önerilerde bulunacak.

-Kıbrıslı sanatçı Terlikkas ve grubu ile vakfımızın halk oyunları alanında oluşturduğu grup Hollanda'nın Amsterdam kentinde bir konser vermiştir. Kıbrıs Rum ve Türk halk şarkılarının yanında ortak şarkılardan da eserler sunulmuştur.

-2004 yılının son etkinliği her zaman olduğu gibi yılbaşı eğlenceleri ve yemeği idi. 25-26 Aralık tarihlerinde çocuklara ve gençlere yönelik eğlenceler yapıldı. Eğlence esnasında çocuklara çeşitli hediyeler dağıtıldı. Yılbaşı yemeği ise 29 Aralık akşamı Vemelia Restaurant'ta yapıldı. 150'nin üzerinde üyenin katıldığı yemeğe Rum kesiminden de Terlikkas ve grubu ile Soma Akriton Derneği'nin yönetici ve aileleri de katıldı. Hollanda'ya giden müzik topluluğu da bir konser verdi.

BİZİM KÜLTÜRÜMÜZ
SEVDİKLERİNİZLE BULUŞUYOR

EL İŞİ
GÖZ NURU

KIBRISLI HEDİYELER

HASDER Halk Sanatları Enstitüsü

İdadi Sokak No:1, Sellmiye Cami yanı
Lefkoşa, Kıbrıs

Tel: 0392 22 89 020 Faks: 0392 22 87 798

e-posta: hasder@hasder.org - www.hasder.org

Hizmet yelpazesinde yeni açılımları ile

VakıfBank kazandırır!

Siz sevgiye zaman ayırın.

TL ve döviz mevduatlarınıza en cazip faiz oranları uygulanır.

- ☞ TL VE DÖVİZ TİCARİ KREDİLERİ
- ☞ KONUT KREDİSİ
- ☞ KONUTZADE KREDİLERİ
- ☞ TÜKETİCİ KREDİLERİ
- ☞ EVLİLİK KREDİSİ
- ☞ ARAÇ KREDİSİ
- ☞ KOLEJ VE ÜNİVERSİTE HARÇ KREDİSİ

Kredi Kartı

Türkiye'nin en avantajlı kredi kartı olan VakıfBank kredi kartı ile dünyanın her yerinde avantajlı alışveriş olanağına çok uygun koşullarda sahip olabilirsiniz.

Bankomat-724

Bankomat-724 kartı ile hem yurtiçinde hem de yurtdışında para çekme, para yatırma, hesap bakiyesi görme ve birçok bankacılık işlemini dilediğiniz yerden yapabileceğiniz olanağına kavuşabilirsiniz.

- ☞ ESNAF VE ZANAATKAR KREDİSİ(20 MİLYARA KADAR)
- ☞ KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERE(KOBİ) 100 MİLYAR TL'YE KADAR ÖZEL DESTEK KREDİSİ
- ☞ YENİ İŞYERİ AÇACAK ÜNİVERSİTE MEZUNLARINA ÖZEL DESTEK KREDİSİ
- ☞ İŞ YERLERİNİ GELİŞTİRECEK ÜNİVERSİTE MEZUNLARI KREDİSİ

Otomatik Fatura Ödemeleri

Bir talimatınızla elektrik ve telefon faturalarınızı sizin yerinize ödüyoruz.

Tarafat Kredi Kartı

Türkiye'nin en avantajlı kredi kartı olan VakıfBank'ın size özel Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş Tarafat Kredi Kartını tüm alışverişlerinizde kullanın.

Kıbrıs Vakıflar Bankası

"Kıbrıs'ın geleceği, geleceğin bankası!"

Genel Müd. - Lefkoşa Merkez Şb. | Lefkoşa Çarşı | Güneşli Şube | Güneşli Şube | Lefkoşa Şube | Akdoğan Şube | Salamis Yolu Şube | Gazimagusa Şb. | Krediler Müdürlüğü
228 3212 - 1238 | 228 1109 | 815 1757 | 714 2169 | 727 7911 | 377 8662 | 365 3647 - 3648 | 366 4990 | 228 6367 - 7646

